T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE VERGİ POLİTİKALARININ DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Meltem BULU

Danışman
Yrd. Doc. Dr. Dilek DİLEYİCİ

İZMİR 2007

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **"Küreselleşme Sürecinde Vergi Politikalarının Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkileri"** adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

..../..../.....

Meltem BULU

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin
Adı ve Soyadı : Meltem Bulu
Anabilim Dalı : Maliye
Programı : Maliye
Tez Konusu : Küreselleşme Sürecinde Vergi Politikalarının Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkileri

Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün …….. tarih ve ……. Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini ……. dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI	O	OY BİRLİĞİ ile	O
DÜZELTME	O*	OY ÇOKLUĞU	O
RED edilmesine	O**	ile karar verilmiştir.	

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

	Evet
Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fullbrightht vb.) aday olabilir.	O
Tez mevcut hali ile basılabilir.	O
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.	O
Tezin basımı gerekliliği yoktur.	O

JÜRİ ÜYELERİ				İMZA
……	□ Başarılı	□ Düzeltme	□ Red	……..
……	□ Başarılı	□ Düzeltme	□ Red	…….....
……	□ Başarılı	□ Düzeltme	□ Red	……..

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Küreselleşme Sürecinde Vergi Politikalarının Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkileri

Meltem BULU

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Maliye Anabilim Dalı

Günümüz dünya ekonomisinin son dönemlerdeki temel belirleyicisi küreselleşme sürecidir. Küreselleşmenin ortaya çıkmasında İkinci Dünya Savaşı sonrası artan ticari ve finansal liberalleşme hareketleri, bilgi ve iletişim sektöründe yaşanan gelişmeler ve 1970'lerin sonuna doğru devlet anlayışında meydana gelen değişim önemli rol oynamıştır.

Küreselleşen dünya ekonomisinde uluslararası ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar, en hızlı büyüyen ekonomik faaliyetler olarak göze çarpmaktadır. Üretimin ve finansal faaliyetlerin küreselleşmesiyle birlikte uluslararası sermaye hareketlerinin boyutları ve dünya üzerindeki hareketi artış göstermiştir. Bu süreçte global üretimin kaynağını oluşturan doğrudan yabancı yatırımların ve yabancı yatırımları yönlendiren çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisi üzerindeki belirleyiciliği önemli ölçüde artmıştır.

Küreselleşme süreci öncesinde yeterince önemsenmeyen doğrudan yabancı sermaye yatırımları bugün, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin ilgi odağı haline gelmiştir. Özellikle doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkeler tarafından kalkınma hedeflerinin bir parçası olarak değerlendirilmesi dünya genelinde doğrudan yabancı yatırımlar pastasından daha fazla pay alma çabasını da beraberinde getirmiştir. Ülkelerin vergi politikaları da bu rekabet doğrultusunda yeniden şekillenmiş ve doğrudan yabancı yatırımları çekme hedefi doğrultusunda bir araç olarak kullanılır hale gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: 1) Küreselleşme 2) Doğrudan Yabancı Yatırımlar 3) Vergi Politikası

ABSTRACT

Master Degree Thesis

The Effects of Tax Policies on Direct Foreign Capital Investments in Globalization Process

Meltem BULU

Dokuz Eylül University

Institute of Social Sciences

Finance Division

The primary designator of today's world economy during the recent days is the globalization process. The commercial and financial liberalization movements that increased after the World War II, the developments occurred in scope of information and communication industry and the changes of government strategies observed towards the late 1970s have played an important role in globalization process.

The international trading and direct foreign investments in the globalizing world economy stand out as the most rapidly growing economic activities. Along with the globalization of production and financial activities, the dimensions of stock movements and its relevant effectiveness in the world increased. In this process, the importance of multinational companies stimulating the foreign investments and the direct foreign investments constituting the source of global production increased significantly.

The direct stock investments, which are not taken into consideration sufficiently before the globalization process, have become the focal point of all developed and developing countries today. As a significant example, since the developing countries consider the direct foreign investments as a part of their development targets, the effort of gaining much more share from the direct foreign investments occurred throughout the world. The tax policies of the countries are restructured towards this direction and those became the tools to be used to attract the direct foreign investments.

Key Words: 1) Globalization 2) Direct Foreign Investments 3) Tax Policy

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE VERGİ POLİTİKALARININ DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ ii
TUTANAK iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER vi
KISALTMALAR xiii
GRAFİKLER xv
TABLOLAR xvi
GİRİŞ xvii

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ve EKONOMİK ETKİLERİ

I. KÜRESELLEŞMENİN TANIMI, GELİŞİMİ VE EKONOMİK ETKİLERİ 1
A. Küreselleşme Kavramı 1
B. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi 3
C. Küreselleşmeyi Ortaya Çıkaran Gelişmeler 5
1- Ekonomik Gelişmeler 5
2- Teknolojik İlerlemeler 6
3- Politik Tercihler 7
4- Uluslararası Mali Kuruluşların Etkisi 8
D. Küreselleşme Konusundaki Teorik Yaklaşımlar 9
E. Küreselleşme Sürecinde Yer Alan Aktörler 11
1. Ulus Devletler 11
2. Çok Uluslu Şirketler 13
3. Uluslararası Kuruluşlar 14
4. Hükümet Dışı Kuruluşlar 16
F. Küreselleşmenin Temel Boyutları 17

1. Ticari Faaliyetlerin Küreselleşmesi 17
2. Üretim Faaliyetlerinin Küreselleşmesi.....20
3. Finansal Faaliyetlerin Küreselleşmesi 22
G. Küreselleşmenin İktisadi Etkileri 24
1. Uluslararası Sermaye Üzerindeki Etkileri.....24
2. İşgücü Üzerindeki Etkileri 26
3. Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri 28
4. Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri.....29
H. Küreselleşmenin Ortaya Çıkardığı Fırsatlar ve Tehditler 31

II. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE EKONOMİK ETKİLERİ……...32

A. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tanımı 32
B. Çok Uluslu Şirket Kavramı 33
C. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi.....35
D. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Boyutu ve Coğrafi Yoğunlaşması 40
E. Doğrudan Sermaye Yabancı Yatırımlarını Etkileyen Faktörler 42
1. Ekonomik ve Mali Faktörler 42
2. Siyasal Faktörler 43
3. Yasal Düzenlemeler 43
4. Diğer Faktörler 44
F. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Etkileri.....44
1. Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Üzerine Etkileri 45
2. Ekonomik Krizler Üzerine Etkileri 47
3. Rekabet Üzerine Etkileri.....49
4. Uluslararası Ticaret Üzerine Etkileri 50
5. İşletmeler Üzerindeki Etkileri 51

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE VERGİ POLİTİKALARINDAKİ DEĞİŞİM VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

I. KÜRESELEŞME SÜRECİNDE VERGİLENDİRMEDE YENİ EĞİLİMLER 53
A. Küreselleşme ve Vergi Politikalarında Dönüşüm 53
B. Küreselleşmenin Vergi Sistemleri Üzerindeki Etkileri 56

II. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYEYE YÖNELİK VERGİ UYGULAMALARI VE ORTAYA ÇIKAN VERGİSEL SORUNLAR 59
A. Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Vergi Dışı Faktörler 60
1. Siyasi Alanda İstikrar 60
2. Ekonomik Alanda İstikrar 60
3. Hukuki Çerçeve ve İdari Yapı 61
4. Pazarın Yapısı 61
5. Ülkenin Dış Tanıtımı 62
6. Maliyet ve Kar 62
7. Özelleştirme 63
8. Vergi Dışı Teşvikler 64
B. Doğrudan Yabancı Sermayeye Yönelik Vergi Uygulamaları ve Ortaya Çıkan Vergisel Sorunlar 65
1. Vergi Rekabeti 65
a. Vergi Rekabeti Kavramı 66
b. Vergi Rekabetinin Artış Nedenleri 68
(1) Sermayenin Mobilitesinin Artması 68
(2) Emeğin Mobilitesinin Artması 69
c. Vergi Rekabetinin Türleri 70
(1) Yatay ve Dikey Vergi Rekabeti 70
(2) Yararlı ve Zarar Verici (Haksız) Vergi Rekabeti 71
(i) Yararlı Vergi Rekabeti 71
(ii) Zararlı Vergi Rekabeti 72
d. Vergi Rekabetinde Kullanılan Araçlar 74

(1) Genel Amaçlı Teşvikler 74
(i) Gelir ve Kurumlar Vergisi Teşvikleri 75
(ii) KDV Teşvikleri 79
(iii) Gümrük Vergisi Teşvikleri 79
(2) Özel Amaçlı Teşvik ve Uygulamalar 80
(i) Serbest Bölgeler 80
(ii) Vergi Tatili Uygulamaları 81
(iii) İkili Gelir Vergisi Sistemleri 83
e. Vergi Rekabeti Uygulamaları 86
(1) Küresel Ölçekte Vergi Rekabeti Uygulamaları 86
(2) Avrupa Birliği'nde Vergi Rekabeti Uygulamaları 89
(3) Rekabetçi Vergi Politikası İzleyen Bazı Ülkelere Ait Değerlendirmeler 91
(i) İrlanda 91
(ii) Çin 92
(iii) Brezilya 93
(iv) Arjantin 94
(v) Malezya 95
(vı) İsrail 96
2. Vergi Cennetleri 97
a. Vergi Cenneti Kavramı 97
b. Vergi Cennetlerinin Özellikleri 98
(1) Vergi Oranların Sıfır veya Çok Düşük Olması 99
(2) Banka İşlemlerinin Gizliliği ve Ticari Gizlilik 99
(3) Bankacılığın Nispi Önemi 100
(4) Nakit Kontrolü 100
(5) Vergi Anlaşmaları 101
(6) Ülkenin Kendini Tanıtması 101
c. Vergi Cenneti Ülkelerin Tercih Edilme Nedenleri 101
(1) Vergilerin Tercihleri Etkilediği Durumlar 102
(i) Vergi Planlaması 102
(ii) Vergiden Kaçınma Eylemleri 102
(iii) Vergi Kaçırma Eylemleri 103
(2) Vergilerin Tercihleri Etkilemediği Durumlar 104
d. Vergi Cenneti Ülkelerin Sınıflandırılması 105

3. Uluslararası Transfer Fiyatlaması.....105
a. Uluslararası Transfer Fiyatlaması Kavramı ve Önemi.....105
b. Uluslararası Transfer Fiyatlamasının Vergisel Amaçları 107
(1) Vergi Sonrası Global Karın Maksimize Edilmesi.....108
(2) Dış Ticaret Üzerinden Alınan Vergilerin Düşürülmesi 109
(3) İhracat Fiyatının Değiştirilerek Gerçeğinden Fazla Vergi İadesi Alınması……..……..……109
(4) Stopaj Matrahının Daraltılması ve Gizlenmesi.....109
(5) Genel Merkez Giderlerinin Bağlı Şirketlere Kaydırılması Suretiyle Vergi Mükellefiyetinin Azaltılması 110
(6) Nakit Kontrolleri ve Kotaların Aşılması 110
c. Uluslararası Transfer Fiyatlamasının Ülkeler Açısından Etkileri.....110

III.ULUSLARARASI VERGİ SORUNLARI KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALAR. 112
A. Uluslararası Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri Konusunda Yapılan Çalışmalar……112
1. OECD Tarafından Yürütülen Çalışmalar 112
a. OECD'nin Hedef Aldığı Zararlı Vergi Rekabeti Uygulamaları.....113
(1) Vergi Cennetleri Konusunda Yapılan Çalışmalar.....113
(2) Tercihli Vergi Rejimleri Konusunda Yapılan Çalışmalar.....115
2. Avrupa Birliği'nin Çalışmaları 116
B. Uluslararası Transfer fiyatlaması Konusunda Yapılan Çalışmalar.....118
1. OECD'nin Çalışmaları 119
2. Yapılan İkili Anlaşmalar.....121

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE VERGİ POLİTİKALARININ DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÜZERİNDE ETKİLERİ

I. TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI.....122
A. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türkiye Açısından Önemi.....124
B. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi.....125
1. 1923-1950 Yılları Arasında Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi.....125
2. 1950-1960 Yılları Arasında Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi.....126
3. 1980-1990 Yılları Arasında Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi.....127
4. 1990 Sonrası Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi.....129
a.Sektörel Açıdan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Dağılımı.... ...132
b. Ülkelere Göre Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Dağılımı.....133
C. Yabancı Sermayeli Firmaların Kar Transferi.....134
D. Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Çekme Açısından Avantaj ve Dezavantajları.....136
E. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermayeye Yönelik Yatırım Ortamının İyileştirilmesine İlişkin Gerçekleştirilen Çalışmalar.....139

II. TÜRKİYE'DE VERGİ POLİTİKALARININ DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÜZERİNDE ETKİLERİ.....149

A. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına Yönelik Kamu Politikaları.....150
B. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına Yönelik Vergi Politikaları.....151
C. Türk Vergi Mevzuatında Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Vergilendirilmesi.....157

1. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelir Üzerinden Alınan Vergiler Karşısındaki Durumu.....157
a. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelir Vergisi Açısından Durumu.....158
b. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Kurumlar Vergisi Açısından Durumu.....160
2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tüketim ve Servet Üzerinden Alınan Vergiler ve Diğer Mali Yükümlülükler Açısından Durumu.....164
D. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına Uygulanan Vergisel Teşvikler ve Etkinliği.....164
1. Yatırımlarda Devlet Yardımları (Yatırım Teşvik Belgesi Uygulamaları).....165
a. Gümrük Vergisi Muafiyeti.....165
b. KDV İstisnası.....166
2. Gelişmekte Olan Bölgelere Tanınan Vergi Teşvikleri.....166
a. Gelir Vergisi Stopajı Teşviki.....166
b. Sigorta Primi İşveren Paylarında Teşvik.....167
c.Bedelsiz Yatırım YeriTasisi.....167
d.Enerji Desteği.....167
3. Teknoloji Geliştirme Bölgelerindeki Destekler.....168
4.Serbest Bölgelerde Uygulanan Vergisel Teşvikler.....168
5. Ar-Ge İndirimi.....169
E. Türk Vergi Mevzuatında Vergi Cennetleriyle Mücadeleye ve Uluslararası Transfer Fiyatlamasına Yönelik Tedbirler.....170
1. Türk Vergi Mevzuatında Zararlı Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleriyle Mücadeleye Yönelik Tedbirler.....171
2. Türk Vergi Mevzuatında Uluslararası Transfer Fiyatlamasına Yönelik Tedbirler.....175
SONUÇ VE ÖNERİLER.....177
KAYNAKÇA.....185

KISALTMALAR

AB	**:** Avrupa Birliği
ABD	**:** Amerika Birleşik Devletleri
AET	**:** Avrupa Ekonomik Topluluğu
a.g.e.	**:** Adı Geçen Eser
a.g.r.	**:** Adı Geçen Rapor
a.g.t.	**:** Adı Geçen Tez
a.g.m.	**:** Adı Geçen Makale
ar-ge	**:** Araştırma ve Geliştirme
ASEAN	**:** Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
APEC	**:** Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
BDT	**:** Bağımsız Devletler Topluluğu
ÇUŞ	**:** Çok Uluslu Şirket
DPT	**:** Devlet Planlama Teşkilatı
DYSY	**:** Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı
DYY	**:** Doğrudan Yabancı Yatırım
EFTA	**:** Avrupa Serbest Bölge Birliği
FIAS	**:** Dünya Bankası Yatırım Danışmanlık Servisi
FKK	**:** Fon Kaynaklı Kredi
GATT	**:** Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması
GOÜ	**:** Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	**:** Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	**:** Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GVK	**:** Gelir Vergisi Kanunu
GYÜ	**:** Gelişme Yolundaki Ülkeler
HDK	**:** Hükümet Dışı Kuruluşlar
IMD	**:** İnternet Medyası Derneği
IMF	**:** Uluslar arası Para Fonu
İİBF	**:** İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İZTO	**:** İzmir Ticaret Odası
KADİM	**:** Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele
KDV	**:** Katma Değer Vergisi
KEYK	**:** Kontrol Edilen Yabancı Kurum

KİT	**:** Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKDP	**:** Kaynak Kullanımı Destekleme Primi
KOBİ	**:** Küçük ve Orta Boy İşletme
KOSGEB	**:** Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başakanlığı
KVGT	**:** Kurumlar Vergisi Genel Tebliği
KVK	**:** Kurumlar Vergisi Kanunu
NAFTA	**:** Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
OPEC	**:** Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
ÖİK	**:** Özel İhtisas Komisyonu
ÖTV	**:** Özel Tüketim Vergisi
SSCB	**:** Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSK	**:** Sosyal Sigortalar Kurumu
TCMB	**:** Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TGBK	**:** Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu
TÜBİTAK	**:**Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
UAK	**:** Uluslar Arası Kuruluş
UNCTAD	**:** Birleşmiş Milletler Ticaret ve kalkınma Örgütü
UYAP	**:** Ulusal Yargı Ağı Projesi
WTO	**:** Dünya Ticaret Örgütü
y.a.g.e.	**:** Yukarıda Adı Geçen Eser
y.a.g.r.	**:** Yukarıda Adı geçen Rapor
YDK	**:** Yatırım Danışma konseyi
YOİKK	**:** Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Dünya Üretim Hacminin Gelişimi 1970-2005 21

Grafik 2: Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımlar 40

Grafik 3:OECD Ülkelerinde Kurumlar Vergisi Oranları (1970-2006) 76

Grafik 4: Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki En Yüksek Kurumlar Vergisi Oranlarının Gelişimi (1980-2003) 77

Grafik 5: Türkiye'de 1980-1990 Dönemindeki Doğrudan Yabancı sermaye Girişleri.....128

Grafik 6: Türkiye'de 1990 Sonrası Dönemde Doğrudan yabancı Sermaye Yatırımları.....129

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Dünya Ticaretinin Bölgeler Arası Dağılımı……19
Tablo 2: Sermaye Hareketlerinin Gelişimi (1973-2004)…….. 25
Tablo 3: Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları……39
Tablo 4: OECD Ülkelerinde Vergi Yapısı……58
Tablo 5: Vergi Rekabetinde Kullanılan Vergisel Teşvikler…….. 85
Tablo 6: Türkiye'ye En Büyük Beş Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişi……...131
Tablo 7: 2006 Yılında Sektörlere Göre Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri……...133
Tablo 8: 2006 Yılında Ülkelere Göre Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri…….134
Tablo 9: Türkiye'de DYSY Girişi, Çıkışı, Kar Transferi……..135
Tablo 10: Türkiye'nin DYSY İçin Konumsal Durumu……..137

GİRİŞ

Günümüz dünya ekonomisinin son dönemlerdeki temel belirleyicisi küreselleşme sürecidir. Küreselleşmenin ortaya çıkmasında İkinci Dünya Savaşı sonrası artan ticari ve finansal liberalleşme hareketleri ve 1970'lerin sonuna doğru devlet anlayışında meydana gelen değişmeler önemli rol oynamıştır.1990'lı yıllarda sosyalist blokta meydana gelen çöküş de küreselleşme sürecine ivme kazandırmıştır.

Piyasa ekonomisinin dünya genelinde hakimiyet kazanması sonucu piyasa mekanizmasının etkinliğini arttırma hedefi doğrultusunda, dış ticaret ve sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların ve kontrollerin kaldırılması gündeme gelmiştir. Gelişmiş ülkelerde başlayan liberalleşme ve dışa açılma eğilimleri daha sonra gelişmekte olan ülkelere ve sonra da Avrupa'daki eski merkezi planlı ekonomilere yansımıştır. Bu sürecin gelişiminde uluslar arası mali kuruluşların küreselleşmenin bir sistem olarak yerleşmesine yönelik faaliyetleri de etkili olmuştur.

Küreselleşme sürecinin hız kazanmasında belirleyici olan bir diğer etmen de özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerdir. Ulaşım ve iletişim maliyetlerinin azalması ve uluslararası ticaret yapısında meydana gelen gelişmeler sonucunda finansal akımlar, uluslararası ticaret hacmi ve uluslararası üretim faaliyetleri küresel ölçekte genişlemiştir.

Üretimin ve finansal faaliyetlerin küreselleşmesiyle birlikte uluslararası sermaye hareketlerinin dünya ekonomisi üzerindeki rolü ön plana çıkmıştır. Sermaye hareketlerinin gelişiminde bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin yanı sıra 1980'li yıllardan itibaren yaşanan liberalizasyon süreciyle beraber, önce gelişmiş ülkelerde daha sonra gelişmekte olan ülkelerde sermaye hareketlerini sınırlayan kısıtlamaların büyük ölçüde ortadan kaldırılması etkili olmuştur. Son otuz yıldır ülkelerin çoğu kambiyo kontrollerini ortadan kaldırmak suretiyle sınırlarını yabancı sermayeye büyük ölçüde açmışlardır. Ülkelerin kendi aralarında gerçekleştirdikleri ikili yatırım ve çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları gibi uygulamalar da, özellikle doğrudan yabancı yatırımların artmasına yol açmıştır.

Küreselleşme sürecinde yaşanan gelişmeler sonucunda doğrudan yabancı sermaye yatırımları yönlendiren çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisindeki rolü de oldukça önem kazanmıştır. Çok uluslu şirketler, küresel süreci yönlendirme kapasitesi bakımından, sistemin karar alma mekanizmasını etkileyebilme gücüne sahip önemli bir aktör grubu haline gelmişlerdir.

Doğrudan yabancı yatırımların niteliği ve etkileri, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından ayrı bir öneme sahiptir. Önceleri sadece gelişmiş ülkelerin önemli bir pay aldığı doğrudan yabancı yatırımlar, bugün artık gelişmekte olan ülkelere de yönelmektedir. Gelişmekte olan hemen tüm ülkelerde hükümetler, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını kalkınma hedeflerinin bir parçası olarak düşünmektedirler ve ekonomi ve hukuk alanında liberalizasyonlara giderek, doğrudan yabancı sermayeyi kendi ülkelerine yönlendirme çabası içindedirler.

Söz konusu ortamda ülkeler yabancı yatırımlardan daha fazla pay almak amacıyla çeşitli politikalar uygulamakta ve birbirleriyle rekabet etmektedirler. Doğrudan yabancı yatırımları çekebilmek için gelişmiş ülkeler nakit yardımlar (bazen yatırım tutarının % 50'sinden fazla), faizsiz yada düşük oranlı krediler gibi finansal enstrümanlar kullanılırken, özellikle gelişmekte olan ülkeler ağırlıklı olarak vergisel teşviklerden yararlanmaktadır.

Ülkelerin vergi politikalarını yabancı sermaye çekecek şekilde düzenleyerek çeşitli vergisel teşvikler sunması, vergi rekabeti olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte sermayenin mobilitesinin artması sonucu ülkeler vergi politikalarını sermayeyi çekecek şekilde düzenlemeye başlamışlardır. Vergi tabanın mobil hale gelmesi küresel sermayeyi kendi ülkesine çekmek isteyen ülkelerin sermaye üzerindeki vergi yükünü hafifletmesine neden olmuştur. Bu süreçte vergi oranları düşürülmüş, gelir vergisi dilimlerinin sayısı azaltılmış, vergi sisteminde etkinlik ve basitlik ilkeleri ile düz oranlı vergilerin uygulanabilirliği tartışılmaya başlanmıştır.

Ancak vergileme alanında gerçekleştirilen bu uygulamalar bazen zararlı vergi rekabeti uygulamalarına neden olabilmektedir. Genel olarak zararlı vergi rekabeti; birtakım vergisel avantajlarla uluslararası yatırım kararlarının çarpıtılması sonucu yaratılan etkinlik kaybı nedeni ile ülkenin vergi gelirlerindeki azalmayı ifade

etmektedir, Zararlı vergi rekabeti uygulamaları sonucunda yaratılan etkinlik kaybı nedeniyle ülkelerin vergi gelirlerinde azalma görülebilmektedir. Vergileme alanında ortaya çıkan bir diğer sorun da ya çok düşük vergi oranları uygulayan ya da hiç uygulamayan vergi cennetleridir. Çok uluslu şirketler transfer fiyatlaması yoluyla karlarını vergi cennetlerine yada tercihli vergi rejimi uygulayan ülkelerdeki şubelerine aktararak ülkelerin vergi matrahının aşınmasına neden olmaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde öncelikle küreselleşme olgusu, küreselleşme sonucu dünya ekonomisinde meydana gelen değişimler, küreselleşme karşısında karar alma sürecini yönlendiren aktörlerin konumları ve küreselleşmenin ekonomik etkileri değerlendirilecektir. Daha sonra genel olarak doğrudan yabancı yatırımların ve bu yatırımları yönlendiren çok uluslu şirketlerin özellikleri ele alınarak, doğrudan yabancı yatırımları belirleyen faktörler ve doğrudan yabancı yatırımların meydana getirdiği ekonomik etkiler ele alınacaktır.

İkinci bölümde küreselleşme sonucunda vergileme alanında yaşanan değişim kısaca ele alındıktan sonra, doğrudan yabancı yatırımları çekmeye yönelik vergi uygulamaları ve bu uygulamalar sonucu ortaya çıkan vergisel sorunlar ayrıntılı olarak incelenecektir. Son olarak karşılaşılan vergisel sorunlara yönelik küresel işbirliği kapsamında gerçekleştirilen çalışmalara yer verilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise öncelikle küreselleşme sürecinde Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımların gelişimi ve Türkiye açısından önemi ele alınacaktır. Ardından Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırım çekme açısından avantaj ve dezavantajları değerlendirilerek ve Türkiye'de yatırımların önündeki engelleri ortadan kaldırmak ve Türkiye'nin mevcut yatırım potansiyelini değerlendirebilmek için gerçekleştirilen yatırım ortamını iyileştirme çalışmalarına yer verilecektir. Daha sonra yatırım ortamının iyileştirilmesi kapsamında vergileme alanında gerçekleştirilen çalışmalara, Türk vergi mevzuatında yabancı yatırımlara yönelik düzenlemelere ve karşılaşılan vergisel sorunlara yönelik tedbirlere yer verilecektir. Son olarak Türkiye'de yabancı yatırımlara yönelik mevcut teşvik uygulamalarına değinilecek ve vergileme alanında doğrudan yabancı yatırımlara yönelik gerçekleştirilen yeni düzenlemelerin ve vergi teşvik sisteminin etkinliği tartışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE EKONOMİK ETKİLERİ

Küreselleşme sürecinde yaşanan gelişmeler sonucunda doğrudan yabancı sermaye yatırımların ve bu yatırımları yönlendiren çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisindeki belirleyici rolü oldukça önem kazanmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde öncelikle küreselleşme olgusu, küreselleşme sonucu dünya ekonomisinde meydana gelen değişimler ve küreselleşme karşısında karar alma sürecini yönlendiren aktörlerin konumları değerlendirilecektir. Daha sonra genel olarak doğrudan yabancı yatırımların ve bu yatırımları yönlendiren çok uluslu şirketlerin özellikleri ele alınarak doğrudan yabancı yatırımların meydana getirdiği ekonomik etkiler değerlendirilecektir.

I. KÜRESELLEŞMENİN TANIMI, GELİŞİMİ VE EKONOMİK ETKİLERİ

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde dünyamızda ekonomik siyasi ve kültürel alanlarda önemli değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır. Uluslararası ilişkilerden günlük yaşam alanlarına kadar pek çok açıdan insanları etkisi altına alan ve bir bakıma onları bir zihniyet değişikliğine zorlayan bu değişim süreci en genel anlamıyla küreselleşme olarak adlandırılmaktadır.

A. Küreselleşme Kavramı

Küreselleşme kavramının kökü olan "globe" kelimesinin 400 yıllık bir geçmişi olmasına karşın "Global" kavramı ilk defa Marshall Meluhan'nın "Komünikasyonda Patlamalar (1960)" adlı kitabında, bu yeni süreç için "Global Köy" terimini kullanmasıyla literatüre girmiştir. Kavram, 1980'lere doğru Harvard, Stanford, Colombia gibi prestijli Amerikan işletme okullarında kullanılmaya başlanmış ve yine bu çevrelerden çıkmış bazı ekonomistler tarafından güncelleştirilmiştir.[1] 1990'lı yıllardan itibaren küreselleşme, günlük yaşam alanında ve bilim çevrelerinde oldukça sık kullanılan ve herkesin önemini kabul ettiği anahtar bir sözcük haline gelmiştir.

[1] Mürteza Hasanoğlu, "Küreselleşmenin Devlet Yönetimine Etkileri", **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 43, Ekim Aralık 2001, s.72

Küreselleşme bir anlamda maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılması anlamına gelmektedir[2]. Etki alanı oldukça geniş olan ve sahip olunan bakış açışının etkisiyle farklı anlamlar ve değerler yüklenebilen küreselleşme konusunda ortak bir tanıma ulaşılamamıştır.

Küreselleşme, farklı çalışma alanlarındaki farklı konularda değişik yöntemlerle analiz edilmekte ve ulaşılan sonuçların göreliği ve sahip olunan bakış açısının da etkisiyle değişik şekillerde yorumlanabilmektedir[3]. Milton Friedman küreselleşmeyi; insanların, piyasaların, teknolojik gelişmelerle birlikte eskisinden daha hızlı, daha ucuz, daha derin bir şekilde etkileşmesi ve bütünleşmesi olarak tanımlamıştır.[4] Başka bir tanıma göre küreselleşme; dünyanın tek bir mekan olarak algılanabilecek ölçüde sıkışıp küçülmesi anlamına gelen bir süreçtir.[5]

OECD'nin tanımına göre küreselleşme, farklı ülkelerin üretim ve pazarlarının her gün artan bir hız ve derinlikte birbirine daha bağımlı hale gelmelerini ifade eden bir süreçtir.[6] Dünya Bankası tarafından ortaya konulan tanıma göre ise küreselleşme, dünya ekonomik aktivitesinin hızlı bir şekilde artması ve artan bu aktivitenin aynı ülkelerde değil farklı ülkelerdeki kişi ve kurumlar arasında gerçekleştirilmesidir[7]

Anthony Giddens ise, küreselleşmenin uluslararasızlaşma ile aynı anlama gelmediğinin altı çizilmesi gerektiğini, küreselleşmenin sadece uluslararasındaki bağların yakınlaşması değil, aynı zamanda ulusların sınırlarını aşan küresel sivil toplumun çıkışı gibi süreçleri de içerdiğini, küreselleşmeyle birlikte devletlerin düşmanlardan ziyade risklerle ve tehlikelerle yüz yüze kaldıklarını ifade etmektedir.

Küreselleşme ülkeler arasında ekonomik sosyal ve siyasi ilişkilerin yoğunlaşıp yaygınlaştığı, karşılıklı bağımlılıkların arttığı, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların ortadan kalktığı, teknolojik gelişmelerin önceden tahmin

---

[2] DPT, **Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler Alt Komisyon Raporu**, DPT:2375, ÖİK:440 Ankara 1995, s.1.
[3] Özgür Saraç, **Küresel Vergi Rekabeti ve Ulusal Vergi Politikaları,** 1. Baskı, Maliye ve Hukuk Yayınları, 2006, s. 4.
[4] Serkan Benk ve Tekin Akdemir, " Globalleşme ve Ekonomik Değişim", http://www.cmis.org.tr/dergi/012004/makale2.pdf,Erişim:05.09.2006
[5] Hasanoğlu, a.g.m. s. 70
[6] Habip Yıldız, **Küreselleşmenin Vergileme Üzerine Etkileri**, 1.Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2005, s. 25.
[7] Benk ve Akdemir, a.g.m.

edilemeyecek boyutlara ulaştığı ve bu gelişmeler paralelinde farklı kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi tanındığı bir süreci ifade etmektedir.

Küreselleşmeye ilişkin tartışmalar, yorum ve değerlendirmeler çok geniş bir arenada devam etmektedir. Her yaklaşımın sadece bir boyutu daha fazla ön plana çıkarttığı, bu geniş tanımlamalar bütününün ortak paydası, küresel ilişkiler ağında zamanın ve mekanın önemini yitirmesi ve küresel ölçekte bir bilincin ortaya çıkıyor olmasıdır[8].

B. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi

Küreselleşmenin başlangıcı konusunda fikir birliği bulunmamaktadır. Bazıları küreselleşmeyi insanlık tarihi kadar eski bir olgu olarak kabul edilmektedir. Bazıları ise gerçek anlamda küreselleşmenin ortaya çıkışını modern çağın başlangıcına dayandırmaktadır. Bir diğer yaklaşımda göre küreselleşme süreci İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan gelişmelere bağlı olarak son yıllarda ortaya çıkan yeni bir olgudur.

Batının ekonomik sisteminin temelini teşkil eden kapitalizm, küreselleşmenin gerçekleşmesinde önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.[9] Kapitalizmin ortaya çıktığı ve gelişmeye başladığı 1870-1914 arasındaki zaman sürecinde telgraf teknolojisinin geliştirilmesi ve vapur yapımıyla birlikte iletişim ve ulaşım çok daha hızlı ve ucuz hale gelmiş ve serbest mal hareketliliği çok hızlı bir şekilde gelişme göstermiştir.

Küreselleşmenin ilk evresi olarak görülen bu dönem "sanayileşme" olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde tarımdan sanayi toplumuna doğru kapsamlı bir dönüşüm yaşanmış ve imalat ve endüstriyel faaliyetler temel üretim biçimi haline gelmiştir. Bu büyük değişim olgusu "sanayi devrimi" olarak nitelendirilmiştir.

1870–1914 döneminde para piyasalarında ve ticaret ilişkilerinde altın standardının kabul edilmiş olmasının etkisiyle mal ticareti, 20. yüzyıla göre çok daha düzenli kalıplar içinde gerçekleşmiştir. İleri sanayi ülkeleri imal edilmiş mallar ihraç

[8] Davut Ateş " Küreselleşme Ne Kadar Tek Boyutlu", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Sayı:7, 2006, s. 27.
[9] Coşkun Can Aktan ve Hüseyin Şen, **Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye,** Ankara: TOSYÖV Yayınları, 1999. s. 9.

eden, bunun karşılığında da azgelişmiş ülkelerden daha çok temel besin ürünleri ve hammadde ithal eden bir ticaret sistemi oluşturmuşlardır.

1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, 1929'da yaşanan Büyük Depresyon ve sonrasında da İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması, küreselleşme sürecini yavaşlatmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında ABD'nin himayesinde tesis edilen IMF, Dünya Bankası, GATT ve OECD gibi uluslararası kuruluşların hayata geçirilmesi küreselleşme sürecine ivme kazandırmıştır. Hemen hemen tamamı 1940'ların ikinci yarısında kurulan bu kuruluşların da katkısıyla 1950'ler ve 1960'larda yeni bir küreselleşme dalgası ortaya çıkmıştır.[10]

1960-1970'li yıllara gelindiğinde gelişmiş ülkeler için iç piyasaların arza doymuş olması ve bu yıllarda ortaya çıkan petrol krizinin de etkisiyle dış piyasalara açılma ihtiyacı iktisadi faaliyetlerin hacmini arttırmış ve dış ticaretin gelişmesine yol açmıştır.[11] 1960'lı yıllarla beraber çok uluslu şirketler ortaya çıkmış ve 1973 yılında Bretton Woods sisteminin sona ermesiyle pek çok ülkede sabit kur rejiminden esnek kur rejimine geçilerek sermaye hareketlerini kısıtlayan düzenlemelerin yumuşatılması, sermaye piyasalarını hızla uluslararasılaştırmıştır. Bu gelişmeler uluslararası menkul kıymet yatırımlarının ve banka kredilerinin yaygınlaşma sürecini başlatmıştır.

Küreselleşme sürecinin hız kazanmasında bölgeselleşme ve entegrasyon hareketlerinin etkisi oldukça yüksektir. Çok taraflı üretimin, ticari ve mali ilişkilerin gelişmesi sonucunda benzer özelliklere sahip, aynı coğrafi bölge içerisinde yer alan ülkeler, güçlerini birleştirici yoğun bölgesel ilişkiler içerisine girmektedir.

Çok uluslu şirketlerin yaygınlık kazanması da küreselleşme sürecinin gelişimini hızlandıran önemli etmenlerden biridir. Çok uluslu şirketler İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmeleriyle dünya sisteminde önemli değişikliklere yol açmışlardır.[12]

---

[10] Coşkun Can Aktan ve Hüseyin Şen, **a.g.e.**, s.10
[11] Habip Yıldız, a.g.e., s.27
[12] Geniş üretim ve pazarlama alanına sahip olan çok uluslu şirketler, üst düzeyde yatay ve dikey bütünleşme özellikleriyle farklı ekonomik yapıları bütünleştirmekte hatta karşıt amaçlı ekonomik ve sosyal sistemler arasında köprü oluşturmaktadırlar.

Bu dönemde meydana gelen dönüşümü ifade etmek için "sanayi-ötesi toplum" kavramı kullanılmıştır. Kalkınmış toplumların sanayileşme ve modernleşme sonrasında yeni bir gelişme aşamasına girdiklerini ifade etmek için kullanılan bu kavramın başlıca özelliği, temel üretim sürecinin sanayileşmeden üçüncü bir sektöre yani hizmete doğru kaymasıdır.

1990'lı yıllarda sosyalist blokta meydana gelen çöküş de küreselleşme sürecinin hız kazanmasında belirleyici olmuştur. Bu gelişme sonucu ülkeler arasındaki kutuplaşma ortadan kalkmış ve doğu bloku ülkeleri serbest piyasa ekonomisine yönelerek gelişmiş ülkelerle ekonomik ve siyasi entegrasyona girmişlerdir.

C. Küreselleşmeyi Ortaya Çıkaran Gelişmeler

Küreselleşme sürecinin ortaya çıkışında çeşitli faktörlerin etkisi olmuştur. Küreselleşmeyi besleyen ve ortaya çıkaran bu gelişmeleri ekonomik gelişmeler, ideolojik gelişmeler, teknolojik gelişmeler ve uluslararası mali kurumların etkisi olarak dört grupta ele almak mümkündür

1- Ekonomik Gelişmeler

Küreselleşmenin ortaya çıkmasında İkinci Dünya Savaşı sonrası artan ticari ve finansal liberalleşme hareketlerinin önemli rol oynamıştır. 1970'lerin sonuna doğru devlet anlayışında meydana gelen değişmeler de bu sürece ivme kazandırmıştır.

Özellikle 1970'lerdeki petrol krizi sonrasında gelişmiş ülkelerde iç piyasaların doyması ve dış piyasalara açılma arayışı ile iktisadi faaliyetlerin hacimlerinin artmış olması da küreselleşme sürecini ortaya çıkartan önemli ekonomik faktörlerdendir. [13]

1980'li yıllar dünya genelinde liberalleşme ve dışa açılma eğilimlerinin hız kazandığı yıllar olarak tanımlanabilir. Liberalleşme politikaları ile piyasalara ilişkin aşırı düzenlemeleri ortadan kaldırmak, kaynak dağıtımında piyasa mekanizmasının işleyişine daha çok rol tanımak amaçlanmıştır. Diğer taraftan dışa açılma

[13]Veysel Bozkurt "Küreselleşme, Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar" , **Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 18, Sayı: 2 , Nisan 2000, , http://iktisat.uludağ.edu.tr/dergi, Erişim:08.08.2006

programları ile rekabetin özendirilerek piyasa mekanizmasının etkinliğinin arttırılması hedeflenmiştir.

Gelişmiş ülkelerde başlayan bu eğilim önce gelişmekte olan ülkelere ve sonra da Avrupa'daki eski merkezi planlı ekonomilere yansımıştır. Gelişmiş ülkelerde kaynak dağıtımını gerçekleştirecek piyasaların ve mali kurumların mevcut olması nedeniyle liberalleşme ve dışa açılma programlarının uygulanabilmesi için piyasa mekanizmasının işleyişini ve dış rekabeti kısıtlayan yasal engellerin kaldırılması, mevcut düzenlemelerin azaltılması yeterli görülmüştür. Buna karşın gelişmekte olan ekonomilerde öncelikle piyasa mekanizmasının sisteme kazandırılmasına yönelik köklü ve çok boyutlu reformlara ihtiyaç belirmiştir. Eski merkezi planlı ekonomilerde ise köklü ve geniş kapsamlı reformların yanısıra, piyasa mekanizmasının işleyişini sağlayacak bütün kurumların oluşturulması veya yeniden yapılandırılması gerekmiştir. [14]

Devlet anlayışında yaşanan değişim ve piyasa ekonomisinin dünya genelinde hakimiyet kazanması sonucu piyasa mekanizmasının etkinliğini arttırma hedefi doğrultusunda dış ticaret ve sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların ve kontrollerin kaldırılması gündeme gelmiştir. Gerek Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) müzakereleri, gerekse hükümet politikaları, pek çok ülkede dış ticaret üzerindeki kota ve tarifelerin kaldırılmasını ya da önemli ölçüde düşürülmesini sağlamıştır. Ayrıca IMF'nin desteğiyle pek çok ülkede uluslararası sermaye hareketleri üzerindeki sınırlamalar kaldırılmıştır. Bu gelişmeler, küreselleşme sürecini hızlandırmıştır.

2- Teknolojik İlerlemeler

Ulaşım, enformasyon, mikro-elektronik ve iletişim alanında yaşanan teknolojik *gelişmeler*, küreselleşme sürecinin motoru durumundadır. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri, iletişim hızını artırıp maliyetini düşürerek, daha hızlı ve ucuz etkileşim sağlayarak, birçok ürünü ve faaliyeti bölgeselleştirip entegre ağlar sayesinde dağıtımı kolaylaştırarak küreselleşmeyi mümkün kılmıştır.[15] Dünyanın

[14] DPT, a.g.r. s. 26
[15] Necmi Odyakmaz "Bilgi Teknolojileri, Küreselleşme Ve Kalkınma", **Dış Ticaret Dergisi,** Temmuz 2000,
http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2000/bilgi.htm, Erişim:20.08.2006

halen içinde yaşadığı büyük teknolojik devrimin belirleyici özelliği bizzat bilginin odak noktası haline gelmesidir.[16]

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ulaşım ve iletişim maliyetleri önemli ölçüde düşürmüş ve iş dünyasının faaliyetlerinin koordinasyonu için gereken zamandan tasarruf sağlamış ve finans pazarlarını ülkeler ve kıtalar boyutunda 24 saat faal konuma getirmiştir. Gümrük uygulamalarına ilişkin elektronik raporlama ve dokümantasyon uygulamaları sayesinde uluslararası alandaki bir çok teknik engelin kaldırılması mümkün olmuştur. Özetle bilgi ve iletişim teknolojileri dünya ekonomisinin entegrasyonu lehine çalışan önemli bir faktör olmuştur.[17]

Ulaşım ve iletişim maliyetlerinin azalması ve uluslararası ticaret yapısında meydana gelen gelişmeler sonucunda finansal akımlar, uluslararası ticaret hacmi ve uluslararası üretim faaliyetleri küresel ölçekte genişlemiştir. Diğer yandan ülkelerin izledikleri liberal politikalar da bu sürece önemli katkılar sağlamış ve küreselleşmenin ekonomik alana yayılmasında etkili olmuştur.

Teknoloji, küreselleşme sürecinde yeterli koşul değildir; ancak olmazsa olmaz koşuldur. Günümüzde olağanüstü bir hızla ucuzlayarak yaygınlık kazanan enformasyon teknolojileri, uluslararasındaki değişim/etkileşim sürecinde küresel dönüşümü hızlandırmaktadır. [18]

3- Politik Tercihler

Ulusal hükümetlerin politik tercihleri, küreselleşme sürecinin gelişimini etkileyen faktörlerden biridir. Ulusal politik tercihleri belirleyen unsurlar, ulusal hükümetlerin sahip olduğu siyasi özelliklere bağlı olarak içten ve küresel platformda hakimiyet kazanan siyasi paradigmaya bağlı olarak dıştan gelebilmektedir. Günümüzde farklı siyasi özelliklere sahip olanlar dahil, ulusal hükümetlerin çoğu çeşitli dış belirleyicilerin etkisiyle "marjinalleşme kaygısı" taşımakta ve sürece uyumlu politik tercihlerde bulunmaya özen göstermektedir.[19]

---

[16] Gencay Şaylan, **Değişim Küreselleşme Devletin Yeni İşlevi**, 2. Baskı, İmge Kitabevi, 2003, s. 169
[17] Odyakmaz , a.g.m.
[18] Bozkurt, a.g.m.
[19] Saraç, a.g.e., s. 16

Ulusal hükümetlerin küreselleşme sürecinde yöneldiği politik tercihlerin ana ekseninde ise, 1980'li yıllarda ortaya çıkarak kısa sürede hakim paradigmaya dönüşen liberalizasyon uygulamaları yer almaktadır. Her türlü uluslararası iktisadi faaliyetin serbestleştirilmesi temeline dayanan bu uygulamalar, ulus devletler açısından küreselleşen dünya ekonomisine entegre olma girişimi olarak değerlendirilebilir.[20]

Küreselleşmenin ortaya çıkmasında soğuk savaş döneminin sona ermesi de önemli rol oynamıştır. 1990'ların başında kolektivizmin çökmesiyle soğuk savaş dönemi ve ülkeler arasındaki ideolojik kutuplaşmalar sona ermiştir. Soğuk savaş döneminin sona ermesi, küreselleşme önündeki engelleri ortadan kaldırmış ve eski doğu bloku ülkelerinin batı ile yakın ekonomik ve siyasi entegrasyon içine girmelerine ortam hazırlamıştır. Sonunda bu ülkeler siyasi açıdan demokrasiyi; ekonomik açıdan da serbest piyasa ekonomisini benimsemişlerdir.

4- Uluslararası Mali Kuruluşların Etkisi

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, kapitalizmin ileride içine girmesi muhtemel bunalımlardan daha kolay çıkabilmesi için uluslararası işbirliğine gitmenin ve bunu kurumsallaştırmanıngerekli olduğu görüşü ortaya atılmıştır.[21] 1944 yılında ABD'nin Bretton Woods kasabasında yapılan Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansında, savaş sonrası dönemin liberal uluslararası iktisadi düzeninin altyapısını oluşturabilmek için dünya çapında iki önemli mali kuruluşun kurulması kararlaştırılmıştır.

Bretton Woods ikizleri olarak da bilinen bu kuruluşlardan biri, uluslararası parasal konularda bir işbirliği girişimini yansıtan Uluslararası Para Fonu (IMF); diğeri de başlangıçta Avrupa'nın yıkılan ekonomilerinin yeniden imarına yönelik çalışmalar yapan, daha sonra ise tümüyle azgelişmiş ülkelerin kalkınmalarına dış finansman(ve teknik yardım) sağlayan temel bir mali kuruluş haline gelen Dünya Bankası' dır.[22]

---

[20] y.a.g.e., s. 16.
[21] Mehmet Berk Talay "Uluslararası Finans Kuruluşlarının Kısa Tarihçeleri ve Dönüşüm Öncesi Uygulamaları", http://www.geocities.com/ceteris_paribus_tr/b_talay.pdf, Erişim: 08.08.2006
[22] Nevzat Güran, İsmail Aktürk, **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, 5. Baskı, Tuğra Ofset, Isparta, 2001, s. 27.

Bretton Woods sisteminin bir ürünü olan IMF ve Dünya Bankası, sistem 1973 yılında çöktükten sonra da ekonomik liberalizm felsefesiyle uyumlu bir gelişme izleyerek, faaliyet ve etkinliklerini arttırarak devam ettirmişlerdir.

Küreselleşme süreciyle birlikte IMF ve Dünya Bankası'nın dünya ekonomisine yönelik rol ve işlevlerinde değişiklikler yaşanmaya başlamıştır Özellikle 1974 Krizi sonrasındaki oluşumlar neticesinde IMF, uluslararası sisteme gözcülük eden ve sorunların çözümüne ilişkin mekanizmalar üreten bir kurum olma misyonunu yüklenmiştir[23]. Faaliyet alanını genişleten IMF, üye ülkelerde dış ticaretin liberalleştirilmesi, makro ekonomik ve yapısal politika uygulamaları ile sürekli büyümenin sağlanması konularında teknik yardım ve eğitim desteği vermeye başlamıştır.[24] Doğu Blokunun yıkılmasıyla birlikte buradaki ülkelerin piyasa ekonomisine geçişini yönetme rolünü de üstlenen IMF, bu ülkelerin çoğunda kendi politikalarını uygulama şansı bulmuştur.[25]

Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası ve IMF gibi uluslarüstü oluşumlar borçlu ülkelerle yaptığı "yapısal reform uygulamaları" ile küreselleşme sürecini desteklemektedir. Aynı ekonomik felsefeye dayalı, adeta standardize reçeteler bir çok gelişmekte olan ülkede uygulamaya konulmuştur. Bu programların ortak özellikleri; yerel şartları dikkate almaksızın hızlı ve büyük çaplı özelleştirmelerin yapılması, ticari engellerin kaldırılması, ihracatın teşvik edilmesi, iş kanunlarının yeniden düzenlenmesi ve devletin ekonomiye müdahalesinin azaltılması olmuştur. [26]

D. Küreselleşme Konusundaki Teorik Yaklaşımlar

Literatürde küreselleşme konusundaki teorik yaklaşımlar; aşırı küreselleşme, kuşkucu küreselleşme ve dönüşümcü küreselleşme yaklaşımları şeklinde üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır.

Aşırı/radikal küreselleşme yaklaşımı küreselleşme sürecinin iyice yerleştiğini, toplumdaki tüm kurumları etkilediğini bu bağlamda sosyal ve ekonomik sürecin

[23] Alkan Soyak ve Zenfira Nesirova, "Küreselleşme Sürecinde IMF Politikalarının Sonuçları: Azerbaycan Deneyimi", http://paribus.tr.googlepages.com/soyak_nesirova.pdf, Erişim: 03.09.2006
[24] Esra Siverekli Demircan ve Meliha Ener, "IMF'nin Gelişmekte Olan Ülkeler Ve Türkiye'de Uygulanan İstikrar Programları Üzerine Etkileri" , http://biibf.comu.edu.tr/edemircanmenerm.pdf, Erişim:13.10.2007
[25] Soyak ve Nesirova, a.g.m
[26] Yıldız, a.g.e., s. 30

yoğun bir biçimde küresel düzeyde işlemekte olduğunu belirtmektedir[27]. Gelişen teknoloji sayesinde bilgi ve sermaye akımları tüm dünya genelinde inanılmaz bir hızla gerçekleşebilmekte ve tüketiciler en kaliteli ürünlere en az maliyetle ulaşabilmektedir. Küresel piyasa önceki dönemlere göre çok daha gelişmiş düzeydedir .[28] Aşırı küreselleşmecilere göre ulus devlet önemini tamamen yitirmiş; küresel piyasa, politikanın yerini almıştır. Aşırı küreselleşmeciler, dünya toplumunun, geleneksel ulus devletlerin yerini almakta olduğu (ya da alacağı) ve yeni toplumsal örgütlenme şekillerinin belirmeye başladığı düşüncesindedirler.[29]

Küreselleşmeye yönelik ikinci yaklaşım; küreselleşme sürecine aşırı küreselleşme taraftarlarına göre kuşkuyla bakan ve temkinli yaklaşan kuşkucu küreselleşme yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre dünya ekonomisinde esasen bir yenilik yoktur. Bugünkü durum 100 yıl öncesiyle benzer nitelikler göstermektedir. Bu anlamda küreselleşme yeni bir süreç olmayıp, temeli 19. yüzyıla dayanmaktadır.[30] Kuşkuculara göre küreselleşme, liberal uluslararası ekonominin mimarı olan birkaç gelişmiş ülke tarafından şekillendirilmektedir. Diğer yandan şüpheciler ekonomik faaliyetlerin dünya çapından ziyade yakın bölgeler ve ülkeler arasında gerçekleştiğini ileri sürmektedir.[31] Küreselleşme sürecinin karşısında gelişen bölgeselleşme, küreselleşmenin bir ara istasyonu değil, tam aksine alternatifi olarak değerlendirilmektedir.[32] Kuşkucu küreselleşme yaklaşımına göre, küreselleşme süreci ekonomik ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkmamakta, daha ziyade ideolojik temellere dayanmaktadır.

Üçüncü yaklaşım küreselleşmenin fırsat ve tehditlerini, olumlu ve olumsuz yönlerini bir arada inceleyen dönüşümcü yaklaşımdır. Giddens'ın da dahil olduğu bu grup, küreselleşmeyi, modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişmelerin arkasındaki ana siyasal güç olarak görmektedir. Artık dış ya da uluslararası ile iç işleri arasında açık bir ayrım söz konusu değildir. Ekonomik anlamda bırakın yüz yıl öncesini, 30-40 yıl öncesinden bile çok farklı bir dönemde yaşanmaktadır. Önceki pazardan çok daha bütünleşmiş

---

[27] Hasan Ejder Temiz, **Küreselleşmenin Siyasal Boyutları ve Türkiye Açısından Etkileri**, Birleşik Metal İşçileri Sendikası, İstanbul 2004, s.34
[28] Saraç, **a.g.e**., s.10
[29] Evren Altınkaş, "Küreselleşme ve Ulus Devlete Etkileri Üzerine Farklı Görüşler" http://strateji.cukurova.edu.tr/ULUSLARARASI/altinkas_01.pdf ,Erişim: 11.11.2006
[30] Temiz, a.g.e., s. 35
[31] Saraç, a.g.e., s. 10
[32] Bozkurt, a.g.m.

yeni bir küresel pazar oluşmuştur. Karşılıklı alınıp satılan malların miktarı 19. yüzyılla karşılaştırılamayacak kadar fazladır. Ama bundan daha da önemlisi, ekonominin giderek daha fazla bir şekilde hizmet sektörüne bağlı hale gelmesidir. Bilgi, eğlence, iletişim ve en önemlisi elektronik ve finans ekonomisi içeren hizmetler, ekonomideki en önemli sektörler haline gelmektedir. İletişim devrimi sayesinde anında haberleşme imkanına kavuştuğumuzdan beri, eski yapılar yıkılmaya, eski alışkanlıklar unutulmaya ve kültürler de diğer kültürlerle anında temas edebilmeye, karşılıklı etkileşime girmeye başlamıştır.[33]

E. Küreselleşme Sürecinde Yer Alan Aktörler

Günümüzde küreselleşme sürecinde oluşan sistemin karar alma mekanizmasını etkileyebilme gücüne sahip dört aktör grubu bulunmaktadır. Bunlar; (1) ulus devletler, (2) çokuluslu şirketler, (3) uluslararası kurumlar ve (4) hükümet dışı kuruluşlardır.

Süreçte yer alan bu aktörler, kullandıkları yöntemler ve sahip oldukları özellikler açısından farklılık gösterse de, alınan kararlarda etkili olmaya ve sistemi kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmaktadır. Ayrıca sürecin doğası gereği aktörlerarası etkileşimler yaşanmakta ve küresel sorunları katılımcı demokrasinin geçerli olduğu küresel bir bakış açısıyla ele alma zorunluluğu oluşmaktadır.[34]

1. Ulus Devletler

Küreselleşme öncesi dönemdeki uluslararası ilişkilerin temel aktörü ulus devletlerdir. Küreselleşmeyle beraber yaşanan toplumsal dönüşüm, ulus devleti artık tek başına dünya haritasında oyun kurallarını belirleyen bir aktör olmaktan çıkarmıştır. Uluslararası alanda ekonomik, siyasi ve askeri bağımlılıkların artması, ulus devletlerin kendi irade ve tercihlerine dayalı ekonomik ve sosyal politikalar yürütmelerine engel oluşturmaktadır[35].

---

[33] y.a.g.m.
[34] Saraç, a.g.e., s.s. 18-19
[35] Ömer Özpınar ve Ergün Şimşek "Küreselleşmenin Getirdiği Sorunlar ve Bu Sorunlara Çözüm Önerileri" **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt XXII, Sayı:2, s. 4

1973 Petrol Kriziyle birlikte ekonomide yaşanan stagflasyon durumunun tüm dünya ekonomilerini olumsuz etkilemesi nedeniyle Keynesyen politikalara ve refah devletine ağır eleştirilerde bulunulmuş ve liberal politikalar doğrultusunda devletin müdahale alanının sınırlandırılması yönünde adımlar atılmıştır.[36]

Küreselleşme sürecinde ulus devletin kendi kendine yeterli olma ilkesi geçerliliğini önemli ölçüde kaybetmiştir. iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler sonucu mal ve hizmetle ülke sınırları dışında kolaylıkla ulaşılabilir hale gelmiş, çokuluslu şirketlerin gelişmesiyle birlikte sınır ötesi ticaret önemli boyutlarda ulaşmış, elektronik fon transferi sistemlerinin yaygınlaşmasıyla sonucunda da sermaye hareketleri olağanüstü bir akıcılık kazanmıştır .

Ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin, birbirinden ayrı pazarlar arasında var olan ve bağımsız milli ekonomik politikalar için gerekli ön koşulu oluşturan sınırları zayıflatması, ülkelerin ulusal düzeyde bir ekonomi politikası belirleme şanslarını da zayıflatmaktadır. Münferit ulusal hükümetlerin para ve maliye politikaları, uluslararası mali pazarlardaki hareketlenmeler tarafından sıkça kontrol altına alınmaktadır.[37]

Ekonomik küreselleşme sürecinde ulus devletin uğradığı güç ve yetki kaybı, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından daha büyük önem taşımaktadır. Bu ülkeler, dünya ekonomisi ile bütünleşme yolunda liberalleşme eğilimlerine hız vermekle birlikte, serbest piyasa ekonomisinin kural ve kurumlarının tam anlamıyla oluşmaması ve temelde yapısal nedenlerden kaynaklanan istikrarsız ekonomik ortamları nedeniyle, IMF, Dünya Bankası, WTO gibi kuruluşların belirledikleri kurallar çerçevesinde hareket etmeleri sonucu genellikle zarar görmektedirler.[38]

Küreselleşme sürecinde ulus devletler, dönüşüme uğruyor olsalar da, geçmiş dönemdeki uluslararası sistemden gelen konumlarıyla, halen sürecin en önemli aktörlerindendir. Ancak her ulus devletin sistemi etkileyebilme yeteneğinin eş değer olmayışı, ulus devletin siyasal karar alma sürecindeki rolü konusunda dikkate

---

[36] Demokaan Demirel "Küresel Eksende Devletin Yeni kimliği" **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 60, s.105
[37] H. Ömer Köse, "Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü" **Sayıştay Dergisi**, Sayı:49, s.11
[38] Özlem Özkıvrak ve Dilek Dileyici "Globalleşme, Bölgeselleşme, Mega Rekabet ve Türkiye" http://www.canaktan.org/yeni-trendler/degisim/diger-yazilar/ozkivrak-globallesme-bolgesellesme.pdf, Erişim: 10.11.2006

alınması gereken önemli bir hususu oluşturmaktadır. Günümüzde uluslararası sistemde hiyerarşik bir yapı söz konusudur.[39] Merkez ülkeler olarak da adlandırılan gelişmiş ülkeler, ekonomik güçlerinin büyüklüğü ile dünya ekonomisinin gidişatını belirlemekte, sistemin işleyişini belirleyecek kuralları koyarak yönetim ve denetim işlevini gerçekleştirmektedir. Çevre ülkeler olarak adlandırılan, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ise sistemi etkileme gücü tartışma konusu olup, hiyerarşik yapının alt kısmında yer almaktadırlar[40].

2. Çok Uluslu Şirketler

Küreselleşme sürecinde en önemli ekonomik aktörlerden biri de çok uluslu şirketlerdir. Çok uluslu şirketler, birden fazla ülkede kazanç sağlayıcı iktisadi faaliyetlerde bulunan ve uluslararası üretimde bulunan firmalar olarak tanımlanabilir. Diğer bir tanımla çok uluslu şirketler, genel merkezi belli bir ülkede olduğu halde, faaliyetlerini birden fazla ülkede genel merkez tarafından koordine edilen şubeler veya bağlı şirketler aracılığıyla yürüten büyük firmalardır.[41]

Çokuluslu şirketlerin sahip oldukları ekonomik güç, bir aktör grubu olarak değerlendirilmelerini sağlayan temel etkendir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra üretimin ulusal sınırlar dışına çıkması hızlanmış ve giderek yeni bir dünya ekonomisi şekillenmeye başlamıştır. Uluslararası yatırım ve üretimin kaynağını teşkil eden çok uluslu şirketler, bu tarihlerden sonraki gelişmeleri ile dünya sisteminde büyük değişikliklere yol açmışlardır.[42]

İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası ekonomik düzenin vazgeçilmez kurumlarını oluşturan Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Ticaret Örgütü gibi hükümetler arası kuruluşlar, düzenleyici ve teşvik edici rolleri ile çok uluslu şirketlerin küresel bazdaki etkinliklerine hukuki zemin kazandırmıştır.[43]

---

[39] Saraç, a.g.e., s 20
[40] y.a.g.e., s.20
[41] Coşkun Can Aktan İstiklal ve İstiklal Y. Vural, "Globalleşme Sürecinde Çokuluslu Şirketler" http://www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/aktan-makale.pdf, Erişim:18.10.2006
[42] Köse, a.g.m., s. 7
[43] Davut Ateş, a.g.m., s.30

Çok uluslu şirketler küreselleşme sürecinden en çok etkilenen ve bu süreci en çok etkileyen aktörler konumundadır. Çok uluslu şirketler küresel boyutta gerçekleştirdikleri ekonomik faaliyetlerle küreselleşmenin sistem olarak yerleşmesinde belirleyici bir rol oynamaktadırlar.[44]

Çok uluslu şirketler yürüttükleri faaliyet ve uyguladıkları global stratejiler sayesinde uluslararası ticari akımlar ile yatırımların düzeyini ve ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşacağı yerleri tayin etmektedirler. Teknoloji transferinin en önemli aktörü konumunda olan bu şirketler, sermaye ve teknoloji yoğun sektörlere yaptıkları yatırımlar yoluyla gelecekte hangi bölgeler ve ülkelerin rekabet güçlerini ve dolayısıyla refahlarını sürdüreceklerini belirlemektedir.[45]

Çokuluslu şirketlerin gelişmiş ülkelerle olan ilişkisi de önem taşımaktadır. Çokuluslu şirketlerin belirli bir ülkeye bağlı olmadıkları söylenebilse de, faaliyetlerini koordine etmek amacıyla belirli bir köken ülkede "üs edinme" gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Günümüzde en büyük 100 şirket genelde gelişmiş ülke kökenlidir ve bu şirketlerin 25'i ABD, 52' si Avrupa Birliği ve 9'u Japonya' da konuşlanmış durumdadır. Bu şirketler faaliyet konusu itibariyle ağırlıklı olarak telekomünikasyon, otomotiv, petro-kimya, elektrik ve ilaç gibi katma değeri yüksek alanlarda faaliyette bulunmaktadır.[46]

3. Uluslararası Kuruluşlar

En geniş anlamıyla uluslararası kuruluş (UAK), uluslararası düzeyde faaliyet gösteren, ticari amaç taşımayan, birden çok devleti ilgilendiren fakat devlet niteliğinde olmayan kuruluşu ifade etmektedir. Uluslararası kuruluşlar devletler tarafından kurulan ve uluslararası hukuk kurallarına göre işleyen bir yapıya sahiptir. Uluslararası kuruluşlar mevcut iktisadi yapılanmaları itibariyle "iktisadi işbirliği" ve "iktisadi bütünleşme" amacına yönelebilmektedir.[47]

Uluslararası kuruluşlar ilk olarak 19. yüzyılda da ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında uluslararası işbirliğine gitmenin ve bunu

[44] Saraç, a.g.e., s.24
[45] Aktan ve Vural, a.g.m.
[46] Saraç, a.g.e., s. 26
[47] Güran ve Aktürk, a.g.e., s.1

kurumsallaştırmanın gerekli olduğu görüşünün hakimiyet kazanmasıyla birlikte uluslararası kuruluşların sayıları önemli ölçüde artış göstermiştir.

Günümüzde sayıları bini aşmakla birlikte bir çok alanda faaliyette bulunan bu kuruluşlar, sahip oldukları "norm oluşturma" özellikleri sayesinde uluslararası sistemin önemli bir unsuru haline gelmişlerdir.[48] Küreselleşme sürecinde özellikle iktisadi alanda faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlar ön plana çıkmaktadır.

Küresel karar alma sürecinde, hukuki bağlayıcılık kapsamında değerlendirildiğinde, uluslararası kuruluşların ulus devletler üzerinde etkin olduğu söylenebilir. Çünkü Uluslararası kuruluşlar, ulus devletler tarafından onaylanan uluslararası bir anlaşmayla kurulmaktadır. Uluslararası kuruluşların ulus devletler üzerindeki etkileri eşdeğer değildir. Gelişmiş ülkeler gelişmekte olan ülkelere kıyasla uluslararası kuruluşların aldıkları kararları etkileyebilmektedir. Çünkü uluslararası kuruluşların karar alma mekanizması genelde oy oranlarına göre işlemektedir. Oy oranlarının belirlenmesinde ise ülkelerin bu kuruluşların bütçelerine yaptıkları katkı payları kriter olarak alınmaktadır.[49]

Küreselleşme sürecinde ön plana çıkan en önemli üç kuruluş Bretton Woods ikizleri olarak da anılan IMF ve Dünya Bankası ile temelleri aynı toplantıda GATT olarak atılan, 1995 yılında önemli bir dönüşüme uğrayan Dünya Ticaret Örgütü (WTO)' dür. Küreselleşmenin ekonomik boyutu çok uluslu şirketler kadar uluslararası ekonomik kuruluşlar tarafından da şekillendirilmektedir. Son yıllarda bu tür örgütlerin öncülüğünde dünya ekonomisini düzenlemek amacıyla çok sayıda girişim yürütülmektedir. Bu girişimler daha çok ticaretin ve üretim faktörlerinin dolaşımında karşılaşılan engellerin kaldırılmasını sağlamaya yönelik olmuştur. Ekonomik alandaki küreselleşme sürecinin derinleştirilmesi, uluslararası ekonomik örgütlerin sürekli gündemini oluşturmaktadır. Bu örgütlerin bölgesel ve uluslararası nitelikteki faaliyetleri kesintisiz olarak devam etmektedir.

[48] Saraç, a.g.e., s. 27
[49] y.a.g.e., s.30-31

4. Hükümet Dışı Kuruluşlar

Günümüzde uluslararası sistem yalnızca devletler arasında gerçekleşen olgu ve olayların oluşturduğu bir bütün değil, giderek artan biçimde uluslararası düzeyde örgütlenmiş birçok aktörün etkileşim içinde olduğu bir arena halini almaktadır.

Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan bir diğer aktör grubu da, hükümet dışı kuruluşlardır (HDK). İletişim olanakları sayesinde uluslararası HDK'lar kamuoyu oluşturarak devletlerin, uluslararası örgütlerin ve çokuluslu şirketlerin karar ve davranışlarını etkilemede oldukça başarılı roller üstlenmişlerdir. Uluslararası kamuoyu oluşturmak amacıyla raporlar hazırlayıp ilgili ülke kamuoylarına duyurmak, önemli medya organlarını toplu mektup, telefon vb araçlarla bilgi bombardımanında bulunmak, imza toplamak, toplu gösteriler düzenlemek gibi yöntemlere başvurmaktadırlar. Ortak kaygılarla hareket eden HDK'lar kendi aralarında bilgi alışverişini sağlayacak bir "ulusaşırı ağ" oluşturmakta böylece uluslararası eylemler gerçekleştirebilmektedirler. [50] Yakın geçmişte özellikle çevresel konularda bu yönteme başvurulmuştur.[51]

HDK'ların küresel aktör olarak değerlendirilmesindeki en önemli gerekçe, sahip oldukları "uluslararası kamuoyu" oluşturma yeteneğidir. Dolayısıyla HDK'lar, kararalma mercilerini etkilemeyi hedef alan faaliyetlere yöneldiğinde baskı grubu olma özelliği kazanmaktadır. Ayrıca günümüzde sayıları 40.000'e yaklaşan bu kuruluşlardan Greenpeace gibi bazılarının bir çok ulus devletin bütçesini aşan mali imkanlarının olması da, bu kuruluşların ekonomik güç yönüyle küresel kararalma mekanizmasına etkide bulunmasını sağlamaktadır[52].

---

[50] Soner Karagül, "Küresel Bir Aktör Olarak Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları" Erişim:03.05.2007, http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=111

[51] Kamuoyu oluşturma faaliyetlerinde uluslararası HDK'ların başarılarına bir diğer örnek Çoktaraflı Yatırım Antlaşması(Multilateral Agreement on Invvestment/MAI) hazırlanma sürecinin askıya alınma sürecidir. 1995 yılında ABD öncülüğünde OECD ülkelerince başlatılan antlaşma çalışmalarının içeriği 1997 yılında uluslararası kamuoyuna yansıdığında Fransa'nın başını çektiği bir grup devlet sayesinde MAI askıya alınmıştı. Ancak görüşmelerin tekrar başlayacağı Aralık 1998'de OECD tarafından duyurulması HDK'ları harekete geçirmiştir. ABD merkezli Public Citizen adlı HDK'nın antlaşma metnini internette yayınlamasının ardından dünya çapında antlaşma karşıtı kampanya yürüten MAI International adlı bir ağ oluşturulmuştu. MAI International çatısı altında hareket eden 600 kadar HDK, MAI sürecini engellemiştir.

[52] Ferhat Akbey ve Özgür Saraç, "Küresel Yönetişim Ekseninde Uluslar arası Sivil Toplum Örgütleri: İktidar İlişkileri Bağlamında Eleştirel Bir Yaklaşım" ,**Türk İdare Dergisi**, Sayı:446, Mart 2005, s.233

F. Küreselleşmenin Temel Boyutları

Küreselleşmenin ticari faaliyetlerin küreselleşmesi, ekonomik faaliyetlerin küreselleşmesi ve finansal faaliyetlerin küreselleşmesi olarak üç temel boyutu bulunmaktadır**.**

1. Ticari Faaliyetlerin Küreselleşmesi

Küresel ekonomik entegrasyonun en önemli boyutunu uluslararası ticaret oluşturmaktadır. Küreselleşmenin uluslararası ticaret boyutu, uluslararası ticaret hacminde meydana gelen artışlar ve uluslararası ticaret yapısında yaşanan dönüşümlerle incelenebilmektedir.

Küreselleşmenin dünya ticareti üzerindeki en önemli etkisi ticareti artırıcı etkisidir.1950 yılında dünya ihracat düzeyinin ülkelerin GSYİH'ları toplamındaki oranı %7.1 iken 1970'li yıllara gelindiğinde bu oran %11.7 düzeyine ulaşmıştır. Dünya ticaret hacminde 1980'li yılların başındaki ekonomik duraklamadan sonra, 1980'li yılların ortalarından itibaren büyük bir canlanma başlamıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde küreselleşme sürecinin ticaret üzerindeki etkisi giderek yoğunlaşmıştır[53].

Küreselleşme süreci ile uluslararası ticaret üzerindeki engellerin kaldırılması ve liberalleştirilmesi ticaretin gelişmesi açısından büyük etki yapmıştır. Özellikle 1993 yılında GATT müzakereleri çerçevesinde 117 ülkenin katılımıyla gerçekleştirilen Uruguay Turu, dünya ticaretinin liberalleştirilmesi süreci içerisinde atılan en büyük adım olmuş, söz konusu görüşmelerin ilk etkisi tarifeler üzerinde yaşanmıştır. Tarifeler ortalama %3.5 gibi oldukça düşük bir orana çekilmiş, bu durum 8 yıl içerisinde dünya toplam yatırım düzeyini 12 kat, mal ve hizmet ticaretini ise 3 kat arttırmıştır.[54] Yapılan bazı hesaplara göre, dünya genelinde dış ticarette uygulanan gümrük tarifeleri son 50 yılda % 90 oranında azalma kaydetmiştir.[55]

Uruguay Turu çerçevesinde yapılan görüşmeler dünya ticaretinde sadece tarifelerin düşürülmesi ile birlikte bir serbestleşmeyi sağlamamış, aynı zamanda

[53] Benk ve Akdemir, a.g.m.
[54] y.a.g.m.
[55] DPT, **Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT: 2544, ÖİK:560, Ankara 2000, s.24

ihracat sübvansiyonları, anti-damping uygulamaları ve ticaret üzerinde bulunan teknik engeller gibi sorunları da tamamen ortadan kaldırılmıştır.[56]

Uluslararası mal ve hizmet ticaretindeki artışların temelinde, mal ve hizmet akımları üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması veya azaltılması sürecinin yanı sıra, başta teknolojik gelişmeler olmak üzere pek çok iktisadi siyasi ve sosyal neden bulunmaktadır.

Artan bütünleşme hareketleriyle birlikte hem dünya ticaret hacmi yükselmiş hem de, ticareti yapılan mal ve hizmetlerin içeriği değişmiştir. Uluslararası ticaret yapısında meydana gelen nitelik değişimlerinin başında teknolojik gelişmelerin oluşturduğu kazanımlar gelmektedir.[57] İletişim ve ulaşım konusundaki teknolojik buluşlar ve üreticiler arasındaki büyük rekabet, toplumlara daha çok, daha ucuz, daha kaliteli ve daha çeşitli mal ve hizmet imkanı sunmuş, dünyanın her köşesindeki alıcı ve satıcıların birbirlerine kolayca ulaşabildiği bir ortamda tasarruf erdem olma niteliğini kaybetmiş, tüketim istek ve eğilimi artmıştır. Kişilerin artan tüketim eğilimi ile üreticilerin daha fazla mal satma, daha fazla kar elde etme hedefleri birbirini besleyerek, ekonomik küreselleşme sürecini hızlandırmıştır.[58]

Küreselleşme sürecinde teknolojik gelişmeler sonucunda, ulaşım ve iletişim maliyetlerinin düşmesiyle hizmet ticareti ön plana çıkmış ve hizmet sektöründe gerçekleştirilen uluslararası ticaret, mal ticaretine göre daha hızlı bir yükselme eğilimine girmiştir.

Bankacılık ve sigortacılık sistemindeki gelişmeler ve giderek artan daha şeffaf, homojen ve yaptırıma dayalı kurallarla beslenen uluslararası ödeme şekilleri, uluslararası ticarette risk faktörünü küçülterek ticaret arttırıcı etkiler meydana getirmiştir.

Uluslararası ticaretin artmasında etkili olan bir diğer husus da, günümüzün bilgi ve iletişim çağında başka yerlerdeki tüketim kalıpları, beğeniler, alışkanlıklar ve moda hakkında bilgi sahibi olmanın kolaylaşmasıdır. Edinilen yeni bilgiler sonucunda mevcut alışkanlıklar değişmekte, bu da yeni veya değişen tercih ve

[56] Aktan ve Şen, a.g.e., s.13
[57] Saraç, a.g.e., s. 41
[58] Özkıvrak ve Dileyici, a.g.m.

tüketim kalıplarına uygun mal teminini gerektirmektedir. Bu işlevin yerine getirilmesi de dış ticaret yoluyla sağlanmaktadır.[59]

Küreselleşmenin uluslararası ticaret yapısında meydana getirdiği bir başka değişim ise uluslararası rekabetin şiddetlenmesi ile beraber bölgeselleşme eğilimlerinin güçlenmesi sonucu bölge içi ticaret paylarında yaşanan artıştır.

Ülkeler arasında bölgesel ekonomik entegrasyon hareketleri gittikçe önem kazanmaktadır. Günümüzde üç ayrı kıtada bölgesel ticaret blokları oluşmaktadır. Avrupa kıtasında AB ve EFTA, Amerika kıtasında NAFTA ve MERCOSUR, Asya kıtasında ASEAN ve Asya-Pasifik bölgesinde ise APEC en önemli bölgesel ekonomik entegrasyonlar arasındadırlar.

Tablo 1: Dünya Ticaretinin Bölgeler Arası Dağılımı

	1983		**2004**	
	İhracat (1.838 Milyar $)	**İthalat (1.881 Milyar $)**	**İhracat (8.907 Milyar $)**	**İthalat (9.250 Milyar$)**
Kuzey Amerika	**16,8**	**18,5**	**14,9**	**21,8**
-ABD	11,2	14,3	9,2	16,5
Latin Amerika	**4,4**	**3,8**	**3,1**	**2,6**
Avrupa	**43,5**	**44,2**	**45,3**	**44,8**
Afrika	**4,5**	**4,6**	**2,6**	**2,3**
Ortadoğu	**6,8**	**6,2**	**4,4**	**2,27**
Asya	**19,1**	**18,5**	**26,8**	**24,0**
-Japonya	8,0	6,7	6,4	4,9
-Çin	1,2	1,1	6,7	6,1

Kaynak: WTO, International Trade Statistics 2005, s.32

Dünya genel ithalat ve ihracatı büyük çoğunlukla Batı Avrupa ülkeleri, Kuzey Amerika ve Asya ülkeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Batı Avrupa ülkelerinin dünya ticaret hacmi içerisindeki payı son yarım asırlık dönemde sürekli en yüksek düzeyde olmuş, Kuzey Amerika'nın payı da ikinci büyüklük seviyesini korumuştur. [60]

[59] DPT (2000), a.g.r., s.25
[60] "Bölgesel Ekonomik Entegrasyonlar, Küreselleşme ve Dünya Ticareti", **Dış Ticaret Dergisi**, Erişim:11.08.2006, http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/ekonomi/sayi6/ticaret.htm

Tablo 1'de görüldüğü gibi, Kuzey Amerika, Avrupa ve Asya bölgelerinin diğer bölgelerle karşılaştırıldığında dünya ticaretinden çok büyük paylar aldıkları görülmektedir. Bunun nedeni gelişmiş ülkelerin ağırlıklı olarak bu bölgelerde bulunmasıdır. Buna göre dünya ticaretinin bu bölgelerde yer alan ülke ve ülke grupları (ABD, AB, Japonya) – ki oluşturdukları ekonomik coğrafyaya literatürde "Üç Kutuplu Dünya" denilmektedir- ekseninde gelişim gösterdiği görülmektedir. 2004 yılı itibariyle üç kutuplu dünyayı oluşturan ülkeler kökenli mal ve hizmet ihracatının dünya ihracatı içindeki payı % 61.9 a ulaşmıştır.[61]

2. Üretim Faaliyetlerinin Küreselleşmesi

Küreselleşme sürecinde dünya ekonomisinde yaşanan dönüşümü ortaya koyan boyutlardan biri de uluslararası üretim faaliyetleridir. Küreselleşme sürecinde uluslararası üretim faaliyetleri hem nicelik ve nitelik yönünden önemli değişimlere uğramıştır.

Küreselleşme sürecinde üretim faaliyetleri, küresel firmalar aracılığıyla, sınır-ötesi sabit sermaye yatırımı, sınır-ötesi iştirak, fason imalat anlaşmaları gibi değişik şekillerde uluslararası arenaya taşınmaktadır. Üretim alanı olarak bütün dünyayı hedefleyen bu firmalar, üretim faaliyetlerini maliyet avantajı sağlayacak ülkelere kaydırmanın yollarını aramakta ve faaliyetlerini hammadde maliyeti, ara malı maliyeti, işgücü maliyeti ve dışsal maliyetler açısından daha cazip gördükleri ülkelere kaydırmaktadırlar.[62]

Üretimin küreselleşmesi ile özellikle mikro-elektronik ve motorlu taşıt üretimi gibi alanlarda küresel fabrikalar ortaya çıkmıştır. Böylece bir malın üretiminin değişik safhalarını oluşturan araştırma-geliştirme, parçaların hazırlanması, montajı, tamamlanması ve kalite kontrol gibi safhalar, karşılaştırmalı üstünlüğe bağlı olarak tek bir üretim hattı içinde birden çok ülkeye yayılmıştır. Diğer bir deyişle üretimin küreselleşmesi ile üretim-içi ihtisaslaşma önem kazanmış; bu nedenle çok uluslu şirketler, etkinlik ve verimliliği ön plana çıkarmak ve küresel rekabet koşullarını kendi lehlerine çevirebilmek için sürekli yenilik yapmak ihtiyacını duymaya başlamışlardır.[63]

---

[61] Saraç, **a.g.e**., 43
[62] Aktan ve Şen, a.g.e., s. 4
[63] Özkıvrak ve Dileyici, a.g.m.

Grafik 1: Dünya Üretim Hacminin Gelişimi, 1970-2005 (Yıllık Değişim Yüzdesi)

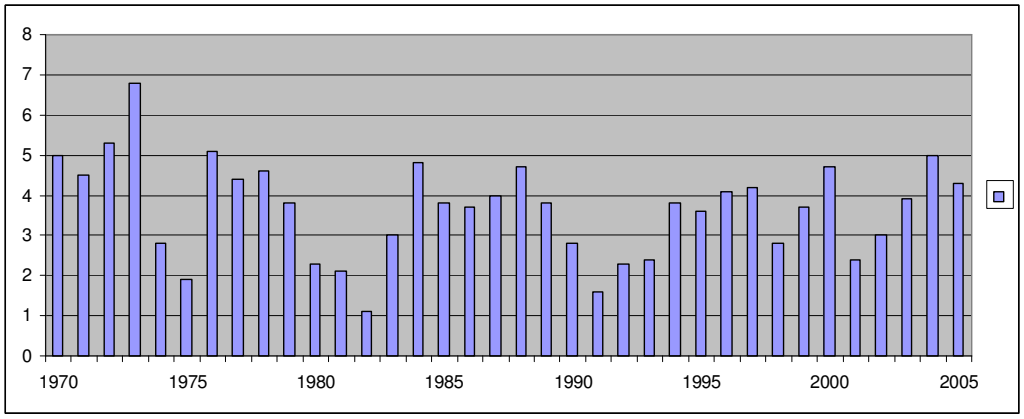

Kaynak: World Economic Outlook, September 2004

Küreselleşmenin uluslararası üretim faaliyetleri üzerinde genişletici bir etkisi söz konusudur. Diğer yandan, uluslararası üretim faaliyetlerinde meydana gelen artışlar, küreselleşme sürecinin bu alanda yoğunlaşmasına ve giderek hızlanmasına neden olmaktadır.

Son otuz yılda, dünya üretim hacminin gelişimi, dünya konjonktürüne uygun bir seyir izlemiştir. (Bakınız Grafik 1) 1970'li yılların ortalarındaki üretim düşüşünün 1979 petrol krizinden kaynaklandığı söylenebilir. Aynı şekilde 1990'lar ve sonrası dönemde görülen düşüşlerin, yaşanan küresel kriz dönemlerine denk geldiği görülmektedir. 1998 yılındaki azalmanın nedeni o dönemde etkisi olan Doğu Asya Krizine bağlanmaktadır. 2001 yılındaki azalmanın nedeni ise yaşanan küresel ekonomik kriz ve dünya siyasi ortamını gerginleştiren 11 Eylül saldırısının meydana getirdiği olumsuz etkilerle açıklanabilir. [64]

Ancak istikrarlı bir gelişim izlememesine rağmen son otuz yıllık dönem ele alındığında; 1970' de 6.646 milyar dolar olan dünya üretim hacminin 2004 yılına gelindiğinde 40.671 milyar dolara ulaştığı ve yaklaşık beş katlık bir artış gösterdiği görülmektedir.[65] Küreselleşme, uluslararası üretim artışları sağlamasının yanı sıra uluslararası üretim yapısında da önemli dönüşümler meydana getirmiştir

.

[64] Saraç, a.g.e., s.44
[65] UNCTAD, World İnvestment Report 2005, s. 14

Küreselleşmenin üretim yapısına ilişkin meydana getirdiği niteliksel gelişmelerden biri üretim tekniklerinde meydana gelen değişimdir. Günümüzde emek yoğun ve sermaye yoğun üretim teknikleri yerine, küresel piyasada etkili olabilecek teknoloji tartışılmakta ve değişen tüketici profili ve tüketim kalıplarına uyumlu firma teorileri geliştirilmektedir.[66]

Üretim yapılanmalarının dağılarak adem-i merkezileşmesi ve kitlesel üretimin yerini esnek uzmanlaşmanın alması, küreselleşme sürecinde üretim yapısında gözlemlenen bir diğer dönüşümdür. Bu dönüşüm fordist üretimden postfordist üretime geçiş olarak adlandırılmaktadır.[67]

Uluslararası üretim boyutunda çok uluslu şirketler önemli bir yer tutmaktadır. Dünya üretiminin çok önemli bir bölümünü aynı anda birçok ülkede gerçekleştiren çok uluslu şirketler faaliyetlerini ve kendilerine bağlı işletmelerle ilişkilerini uluslararası düzeyde bütünleştirerek düzenlemektedirler. İşletmenin üretim birimleri coğrafi bakımdan farklı ve uzak mekanlara dağılırken, üretim sürecinde küresel bir bütünleşme ortaya çıkmaktadır.

3. Finansal Faaliyetlerin Küreselleşmesi

Küreselleşmenin ekonomik boyutuyla ilgili önemli değişkenlerden biri de finansal küreselleşmedir. Finansal küreselleşme; uluslararası sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve bunun sonucunda gerek fon arz ve talebinin, gerekse mali piyasa katılımcılarının herhangi bir coğrafya sınırlamasına tabi olmadan, kendileri için daha uygun olan mekanlarda işlem yapmasını ifade etmektedir.[68]

Finansal faaliyetlerin küreselleşmesiyle sermaye, herhangi bir coğrafi sınır içerisinde kalmayıp; daha düşük risk ve daha yüksek kazanç sağlamak düşüncesiyle herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmadan sınır-ötesi alanlara kolayca yayılmaktadır. Bu alanın, küreselleşmenin en yaygın ve en yoğun olarak yaşandığı alan olduğu söylenebilir.[69]

---

[66] Saraç, a.g.e., s 46
[67] y.a.g.e., s 46
[68] Nadir Eroğlu, ''Finansal Küreselleşme: Devletin Düzenleyici Rolü Üzerinde Etkileri'', **Küreselleşme: İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar**, içinde, Der. Alkan Soyak, Om Yayınevi, İstanbul 2002, s.18
[69] Aktan ve Şen, a.g.e., s.5

Uluslararası finansal bütünleşme süreci 1980'li yıllarda ivme kazanmış olmakla birlikte, esasen 1970'li yılların başında Bretton Woods sisteminin terk edilmesiyle başlamıştır. Bretton Woods sisteminin geçerli olduğu dönemde finansal işlemlerin serbest piyasa mekanizması içerisinde gerçekleşmesinden ziyade kontrollü kamusal işlemler olarak yapılıyor olması, uluslararası ödemelerde istikrarlı bir yapı sağlamış ancak finansal akımların gelişme ivmesini sınırlandırmıştır.[70]

Bretton Woods sisteminin sona ermesi ile birlikte bir çok ülke sabit kur rejiminden esnek kur sistemine geçmiş ve kambiyo rejimlerini gözden geçirerek sermaye hareketlerini kısıtlayan düzenlemeleri yumuşatmıştır. Petrol fiyatlarında dört kata yaklaşan artış ise petrol ihraç eden ülkelerin (OPEC) elinde çok önemli meblağlara ulaşan fonların birikmesine yol açmıştır. OPEC üyesi ülkeler atıl fonlarını özellikle sanayileşmiş ülkelerin bankalarına yöneltmişler ve söz konusu bankalar OPEC fonlarını uluslararası piyasalarda yeniden dağıtma işlevini üstlenmişlerdir, dolayısıyla uluslararası finans piyasalarının gelişimine önemli katkılar sağlamışlardır.[71]

Özellikle 1980'li yıllarda ve sonrasında uluslararası finansal piyasaları birbirinden ayıran sınırlar hemen hemen ortadan kalkmıştır. Hızla birbirlerine entegre olan finans piyasaları, uluslararası sermaye hareketlerinin kaynağının, kanallarının ve hacminin değişmesine neden olmuştur. Bu gelişmenin temelinde gelişmekte olan ülkelerin uluslararası finansal faaliyetleri kendi ülkelerine çekmek için uygulamaya koydukları deregülasyon politikaları, esnek kur rejiminin benimsenmesi, finansal araç türlerindeki hızlı artış, telekomünikasyon araçları gibi siyasal, kurumsal ve teknik faktörler yatmaktadır.[72]

Küresel finansın temel niteliği, en güçlü ülkeler de dahil hükümetlerin siyasi kontrolleri ve uluslararası kuruluşların etkisi dışında olması ve bu nedenle istikrarsız bir yapı göstermesidir. Bu durum ise finans sisteminin kredi yaratma fonksiyonuna bağlı olarak gelecekteki üretimi kontrol etmesine neden olmakta ve üretim artışının da finans kesimindeki istikrara bağlı olması nedeniyle reel kesimi de istikrarsızlıklar ve krizler karşısında zayıf bırakmaktadır.[73]

---

[70] Saraç, a.g.e., s 50
[71] DPT (2000), a.g.r., s. 35
[72] Aktan ve Şen, a.g.e., s.5
[73] Özkıvrak ve Dileyici, a.g.m.

Küresel finans ile küresel üretim alanları, potansiyel anlamda birbirleri ile çelişkilidir. küresel üretimin artması finansal istikrara, aynı zamanda siyasi istikrara bağlıdır. Günümüz finans piyasaları ise istikrarsızdır. Küresel finans sistemi kredi yaratmak fonksiyonuna sahip olması nedeni ile gelecekteki üretimi kontrol etmektedir. Finans alanındaki bir krizin reel alanda krize neden olması ihtimali, bugün önceki dönemlerden daha yüksektir. Bunun nedeni finans alanının hükümetlerin siyasi kontrolleri dışında tutulmuş olması, finans piyasalarının en güçlü hükümetler tarafından dahi etkilenemez olmasıdır.[74]

Küreselleşmenin finansal boyutu hakkında ele alınması gereken bir diğer husus ise gelişmekte olan ülkelerin finansal piyasaların gelişiminde oynadıkları roldür. 1980'lerde yaşanan borç krizi ile önemli ölçüde daralan dış finansman imkanları sonucunda gelişmekte olan ülkeler kalkınma ve büyümelerini gerçekleştirmek amacıyla gereksinim duydukları sermaye birikimini sağlamak için özel sermaye akımlarının bileşimini değiştirerek (dış borç ve ticari banka kredileri şeklindeki), yabancı sermayeye (doğrudan yatırım ve portföye) kaymışlardır.[75] Kendi dolaşım mantığı içinde faiz arbitrajı peşinde koşan finansal sermayenin artan ölçüde gelişmekte olan ülkelerde oluşan yeni finans piyasalarına yönelmesi, uluslararası sermaye hareketleri yapısında yeni bir süreç başlatmıştır.

G. Küreselleşmenin İktisadi Etkileri

Yaşanan küreselleşme süreci pek çok faktör üzerinde önemli iktisadi etkilere sahiptir. Özellikle üretim faktörleri olarak uluslararası sermaye ve işgücü üzerindeki etkileri ve ekonomik istikrar ve gelir dağılımı üzerindeki etkileri oldukça önemlidir.

1. Uluslararası Sermaye Üzerindeki Etkileri

Uluslararası sermaye hareketleri iki grupta incelenebilir. İlki gittiği ülkede fiziksel yatırım yapan dolaysız yabancı sermayedir. İkincisi ise mali piyasalar arasında akan fonları ifade eden kısa süreli parasal sermayedir.[76] Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, üretimi ve istihdamı arttırmaya yönelik özellikler gösterirken, portföy yatırımları faiz kur farkından kaynaklanan kazanç peşinde koşan, en küçük

[74] Gökal, a.g.m.
[75] Serap Durusoy, "Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri", http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2000/finans.htm Erişim: 07.07.2006
[76] Eroğlu, a.g.m., s. 18

istikrarsızlık durumunda ülkeyi terk ederek, ülkeleri krize sürükleyebilen spekülatif nitelikli yatırımlardır. Küreselleşme sürecinde dünya ekonomisinde yaşanan entegrasyonda uluslararası sermaye hareketleri temel belirleyici durumundadır.

Sermaye hareketlerinin gelişiminde bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin yanı sıra 1980'li yıllardan itibaren yaşanan liberalizasyon süreciyle beraber, önce gelişmiş ülkelerde daha sonra gelişmekte olan ülkelerde sermaye hareketlerini sınırlayan kısıtlamaların büyük ölçüde ortadan kaldırılması etkili olmuştur.

Hızla bütünleşen finans piyasaları, uluslararası sermaye hareketlerinin hacminin artmasını sağladığı gibi, sermaye hareketlerinin kaynağını ve kanallarını da değiştirmiştir. Son 20 yılda, azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere önemli düzeyde sermaye hareketi söz konusudur.[77]

Tablo 2: Sermaye Hareketlerinin Gelişimi, 1973-2004 (Toplam Sermaye Hareketlerinin Yüzdesi Olarak)

	1973-81	**1990-97**	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**
Doğrudan Yabancı Yatırım	16,8	50,3	35,2	28,9	24,4	15,6	13,2
Portföy Yatırımı	3,8	31,6	33,9	39,4	46,6	46,4	43,5
Diğer Yatırımlar*	79,4	18,1	30,9	31,7	29,0	38,0	43,3

***** Banka kredileri ve mevduatlarından oluşmaktadır.

Kaynak: World Bank, Global Devolopment Finance 2000, s.126; IMF, Global Financial Stability Report; September 2005, s. 168; Saraç, a.g.e., s. 52

Küreselleşme sürecinde uluslararası sermaye hareketleri yapısında önemli dönüşümler yaşanmıştır. (Bakınız Tablo 2) Uluslararası sermaye hareketleri içinde 1970'li yıllarda banka kredileri ağırlıklı bir paya sahip iken, 1980'li yıllarda özellikle doğrudan yabancı yatırımlar ve portföy yatırımları lehine bir gelişme söz konusu olmuştur. 1990'lı yıllarda ise toplam sermaye hareketleri içinde portföy yatırımlarının payı ağırlık kazanmıştır. Meydana gelen bu dönüşüm sermayenin sadece sanayi ve ticaret sermayesi formlarında değil, " spekülatif sermaye formunda da önemli bir hareket imkanına kavuştuğunu göstermektedir. Nitekim günümüzde günlük sermaye

[77] Benk ve Akdemir, a.g.m.

hareketlerinin 1.7 trilyon olduğu ve gerçekleştirilen işlem hacminin yüzde 80'inin bir hafta gibi kısa bir sürede geldiği ülkeyi terk ettiği tahmin edilmektedir.[78]

Sermaye hareketliliğinin yüksek olmasının bir diğer önemli sebebi ise vergileme konusudur. Yaşanan gelişmeler sermayenin, vergilemenin yol açtığı getiri oranlarındaki değişimlere karşı hassas olmasına neden olmuştur. Bu durum doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının küreselleşme süreci ile birlikte daha çok akışkan (footloose) bir hale getirmiştir. Bu akışkanlık sayesinde doğrudan yabancı sermaye yatırımları bir çok ülkede üretim-dağıtım zincirleri oluşturarak yüksek mobilitenin getirmiş olduğu fırsatlardan yararlanmaya başlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler sermayenin ve sermaye ihraç eden ülkelerin güçlerini artırırken sermaye ithal eden ülkeleri zayıflatmıştır.[79]

2. İşgücü Üzerindeki Etkileri

İşgücü piyasalarının küreselleşmesi farklı ulusal işgücü piyasalarının birbirini daha kolay etkilemesidir.[80]Küreselleşme sürecinde, ülkelerin ekonomik yapılarını uluslararası ekonomik ilişkilere artan oranda açmaları ve entegre olma çabaları, uluslararası ticaretin artması ve üretim faktörlerinin artan mobilitesi herhangi bir ülkedeki işgücü piyasasını diğer ülkelerdeki işgücü piyasalarına bir bağla bağlamaktadır.[81] İşgücü piyasalarının küreselleşmesiyle ortaya çıkan bu bağ sermayeye diğer üretim faktörleri yanısıra, işgücü faktörünü de küresel olarak kar maksimizasyonu sağlayacak biçimde bir araya getirebilmesi için uygun bir ortam sunmaktadır. Küresel işgücü piyasası varlığı göz önünde bulundurulduğunda sermaye bir ülkeye ait işgücü piyasasına bağımlı değildir ve farklı ülkelerin işgücü piyasalarında istihdam edebileceği geniş bir işgücü arzı vardır. [82] Bu süreçte işgücü piyasalarının küreselleşmesi, uluslararası hareketliliği serbest olan sermaye bakımından değişik ülkelerdeki işgücünün açık rekabete sokulduğu tek bir

[78] ErinçYeldan, "Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm. Birikim. Büyüme," Istanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 20
[79] Benk, ve Akdemir, a.g.m.
[80] Jale Yalınpala, "Küreselleşmenin Emek Piyasası ve İstihdam Üzerindeki Etkileri", içinde:**Küreselleşme: İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar**, Der. Alkan Soyak, Om Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 264
[81] Birgül Şimşek, "İşgücü Piyasalarının Küreselleşmesi Ve Küresel İşgücü Piyasasında Ulusal İşgücü Piyasalarının Yeri", http://www.isguc.org/birgul1.htm ,Erişim: 02.02.2007
[82] Meryem KORAY, "Esneklik ya da "Emek Piyasalarının" Küreselleşmesi", **95-96 Petrol-İş Yıllığı**, İstanbul, 1996, s.759.

uluslararası işgücü piyasası işlevini üstlenmektedir.[83] 1980'lerden bugüne küreselleşmenin işgücü piyasaları üzerine hakim etkisi, esnek çalışmaya dayalı bir sosyal ve hukuksal örgütlenme çerçevesini işaret etmektedir.[84]

Sermayenin uluslararası alanda aşırı hareketliliğine karşın, aynı durumun işgücü açısından geçerli olmadığı görülmektedir. İşgücünün uluslararası mobilitesinin maliyetinin yüksek olması, devletlerin vatandaşlığa ve çalışmaya ilişkin yasal düzenlemeleri, kültürel farklılıkların uluslararası mobiliteyi teşvik etmemesi, diğer ulusal işgücü piyasalarındaki koşullara ilişkin bilgi eksikliği gibi etmenlerle işgücünün uluslararası mobilitesi sınırlı kalmaktadır.

Ancak ülkelerin serbest dolaşıma koymuş oldukları büyük engellere rağmen, küreselleşme ile birlikte yaşanan teknolojik gelişmeler ve bölgesel düzeyde oluşturulan ticaret bölgeleri sayesinde işgücü de belli bir uluslararası hareketlilik düzeyine kavuşmuştur.

İşgücünün mobilitesinin artmasında ülkelerin piyasa ekonomisine geçmeleri, bilgisayar teknolojilerindeki gelişmeler sonucu işgücünün yeni iş ortamları hakkında bilgi edinebilme imkanının artması, seyahat ve iletişim maliyetlerinde yaşanan düşüşler, karşılıklı yapılan bölgesel ticaret anlaşmaları sonucu işgücünün serbest dolaşım hakkı kazanması ve ülkelerin kalifiye işgücü alanındaki göç alım limitlerini arttırması etkili olmuştur. [85]

Küreselleşme sürecinde, hız kazanan enformasyon teknolojilerinin yükselişi ve kitle üretim ve tüketiminin krize girmesi üretimin yapısında ciddi dönüşümler yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Bilgi ve hizmet işlerinde çalışan son derece vasıflı, eğitimi, yaratıcılığı, mobilitesi yüksek bilgi işçileri bu dönüşümden kazançlı çıkan grubu oluşturmaktadır. [86] Uluslararası rekabete açık sektörlerde yüksek vasıflı işgücü için talep oluşurken, düşük vasıflı işgücü için istihdam fırsatları azalmıştır.[87] Bu süreç beyaz yakalı bilgi işçisine olan talebi arttırırken milyonlarca mavi yakalı işçi

[83] Şimşek, a.g.m.
[84] Oğul Zengingönül "Nedir Bu Küreselleşme? Kaçabilir Miyiz? Kullanabilir Miyiz?" http://ekosem.ieu.edu.tr/siyasa/siyasaogusonl.pdf, Erişim:09.11.2006
[85] Benk ve Akdemir, a.g.m.
[86] Mehmet Zincirkıran, "Küreselleşme Sorunlar ve Çözüm Önerileri", http://www.isguc.org/memet2.htm, Erişim:12.08.2006
[87] Ahmet Selamoğlu, "Gelişmiş Ülkelerde İstihdam Politikaları,Esneklik Arayışı ve Etkileri",http://sbe.kou.edu.tr/kosbed/dergi%2004/selamoglu.pdf,Erişim: 07.07.2006

istihdam sürecinin dışında kalmıştır. Yaşanan gelişmeler hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde işsizlik sorununu ortaya çıkarmıştır. [88]

3. Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri

Küreselleşme ile birlikte ülkeleri (özellikle gelişmekte olan ülkeleri), olumsuz yönde etkileyen bir diğer husus, ekonomik istikrar alanında ortaya çıkmaktadır. Finans piyasalarında serbestleşme yönünde uygulamaların artması, bu piyasaların yapısında mevcut olan istikrarsızlık eğilimlerini kuvvetlendirmektedir. Yabancı sermaye hareketlerinin ve özellikle kısa vadeli ve spekülatif amaçlı sermaye giriş-çıkışlarının arttığı ve hızlandığı bir ortamda bu durum finansal krizlerin ve buna bağlı olarak ekonomik istikrarsızlıkların sorumlusu olarak görülmektedir. [89]

Gelişmekte olan ülkelerin finansal piyasaları gelişimini tamamlamadan dış dünyaya açılması, sonucunda spekülatif dışsal şoklara karşı daha duyarlı hale gelmiştir. Sermayenin ani hareket kabiliyeti finansal piyasaların gelişmesiyle birlikte artmış; bu yeni dönemin olumsuz etkilerini önleyecek kurumsal yapıların olmaması finansal krizler çağını getirmiştir[90].

Finans piyasalarında yaşanan krizlerin, ekonominin reel kesiminde de kriz riskini arttırması üretim düzeylerini ve üretken yatırımlarını arttırmak zorunda olan gelişmekte olan ülkeler açısından olumsuz sonuçlara yol açmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin, kısa vadeli ve spekülatif amaçlı sermaye akımlarının olumsuz etkilerini bertaraf etmek; dolaysız yabancı sermaye yatırımlarını çekmek ve ülkeye gelen yabancı doğrudan yabancı yatırımlardan azami fayda sağlamak amacıyla çeşitli önlemler alması gerektiği sık sık söylenmektedir. Sadece hukuki mevzuatta yapılacak değişikliklerin, yabancı dolaysız sermaye yatırımlarını çekmek amacıyla ülkelerarası rekabetin arttığı günümüzde yeterli olmadığı; bunun yanında siyasi istikrarın sağlanmasından ekonomik istikrara, bürokratik yapıdan rekabete kadar bir çok alanda devletin yabancı müteşebbisleri ülkeye çekmek için önlemler alması gerektiği de vurgulanmaktadır. Ancak, Küresel finans piyasasının yönetiminde yaşanan otorite boşluğu sonucunda, dünya genelinde sermaye

[88] Zincirkıran , a.g.m.
[89] Özkıvrak ve Dileyici, a.g.m.
[90] Ünal Tayvan, "Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Ulusal Ekonomilere Etkileri ve Krizler" **Vergi Dünyası**, Sayı: 237 Mayıs Eki, s. 175

hareketlerinin kontrol edilememesi ve yurt içi tasarrufları yetersiz olan gelişmekte olan ülkelerin kapılarını yabancı sermayeye kapatmalarının da pek mümkün olmaması yanında yabancı sermayenin gelişmiş ülkelere yönelmesi, gelişmekte olan ülkelerin işini oldukça zorlaştırmaktadır.[91]

4. Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Küreselleşme ile gelir dağılımı ilişkisi başlıca iki alanda kendini göstermektedir. Bunlardan ilki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelir dağılımı, diğeri ise aynı ülkenin farklı bölgeleri arasındaki gelir dağılımıdır. Bu konuda yapılan çalışmalar daha çok küreselleşmenin gelir dağılımını bozucu etkileri üzerinde durmakta ve söz konusu sürecin zengini daha zengin fakiri daha fakir yaptığını belirtmektedir.[92]

Küreselleşme sürecinde özellikle gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında yaşanan gelir dağılımı adaletsizliği, hem ülkeler hem de ülke içindeki gruplar açısından küreselleşmeye yönelik en önemli tehdidi oluşturmaktadır. Birleşmiş milletlerin yayınladığı 2000 yılı İnsani Kalkınma Raporuna göre en zengin %20'lik gelir grubu dünya gelirinin %86'sını, ortadaki %60'lık grup dünya gelirinin %13'ünü, en alt %20'lik grup ise dünya gelirinin %1'ini almaktadır. Yine mal ve hizmet ihracatındaki payı en zengin %20'nin %82 iken en alt %20'lik dilimin payı %1'dir.[93]

Ülkeler arasındaki gelir eşitsizliği 200 yıldır var olmakla beraber, özellikle 1980'li yıllardan itibaren ciddi artış göstermiştir.[94] 1960 yılında toplam ülke sayısının yüzdeleri cinsinden ifade edildiğinde, en zengin ilk %20 ülkenin geliri, en fakir %20 ülkenin gelirinin 30 katıyken, 1990 yılına gelindiğinde bu fark 60, 1997 yılında ise, 74 kata çıkmıştır. Ülkelerin gelirleri yerine dünya nüfusunun gelirini bir bütün olarak ele aldığımızda ise, 1990'da dünyadaki fertlerin en zengin ilk %20'sinin gelirinin en fakir ilk %20'sinin gelirinin 150 katına eşit olduğu görülmektedir. Burada 60'tan 150 kata sıçrama en fakir ülkelerde gelir dağılımını en zengin ülkelerdeki gelir dağılımından daha kötü olduğunu göstermektedir.[95]

---

[91] Özkıvrak ve Dileyici, a.g.m.
[92] Benk ve Akdemir, a.g.m.
[93] Zincirkıran, a.g.m.
[94] Ayşe Çelikel Danışoğlu "Küresellesmenin Gelir Esitsizliği ve Yoksulluk", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**, Sayı:5, Nisan 2004, s. 216
[95] Benk ve Akdemir, a.g.m.

Dünyada büyüme oranlarına bakıldığında, 1985-95 arasında Doğu Asya %7'den fazla büyürken,Güney Afrika ülkeleri % -1.1, Uzak Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ise % -3 küçülmüşlerdir. 1985-95 arası Hindistan %3.2,Çin %8.3 büyümüşlerdir. Zaten çok yüksek nüfusa sahip bu ülkelerdeki yüksek büyüme ortalamayı yükseltmiş ve bu şekilde dünyanın yarısından fazlasının %2'den fazla büyüyor olduğunu söylemek mümkün olmuştur.[96]

Küreselleşme süreci, küreselleşmeden yararlanan ülkelerin kendi iç dinamiklerinde de eşitsizliği artırmakta olup, bu süreç sürekli olarak sermaye lehine gelişen bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. 1975-1995 döneminde ABD'nin zenginliğinin % 60 artmasına karşın bu artıştan nüfusun yalnızca % 1'lik bir kısmının yararlanmış olması bunun en güzel örneğini oluşturmaktadır.[97] Bu durumun yanı sıra bir grup gelişmekte olan ülkede, sanayileşmiş ülkelerden çok daha yüksek büyüme oranları kaydedilmesine rağmen yaşam standartlarının düştüğü gözlemlenmektedir. Artan büyüme ile ortalama reel gelirler de yükselmekte ancak mutlak yoksulluk içindeki kesimlerde hiçbir olumlu gelişme kaydedilmemektedir. Bu ülkelerde nüfus artış oranlarının yüksekliği gelişmiş ülkeleri yakalayabilmelerinin önünde ciddi bir engeldir.[98]

1980'li yıllardan itibaren bir çok ülke finansal serbestleşme sürecine girmiştir. Bu süreç, sermaye kesiminin önünün açılması ile birlikte, sosyal kalkınmaya yönelik harcamaların kısılmasına ve aksamasına yol açarak, dünya genelindeki gelir eşitsizliğini de artırmıştır.[99] Kısıtlamaları kaldırarak tümden dışa açılma, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin kırılgan iç dinamiklerini yıkıcı güçlerin etkisine maruz bırakmıştır. Kalkınma için küresel piyasalara erişim güçlü bir etkendir, ancak kalkınmanın başarısı dünya piyasalarına seçici ve aşamalı bir entegrasyonla mümkündür. Bugün hakim görüş, küreselleşmenin büyümeye olumlu etkisinin maliyetlerinin çok üzerinde olduğu ve gelişmekte olan ülkelerin ticari ve mali akımlara ekonomilerini entegre etmek için tüm engelleri kaldırmaları gerektiğidir.[100]

Bilgi ve enformasyon teknolojilerinin rekabette üstünlüğü yarattığı bir dönemde , yeni enformasyon teknolojilerini yaratan ve kullanan ülke ve grupların

[96] Danışoğlu, a.g.m., s.217
[97] Özpınar ve Şimşek, a.g.m., s.3
[98] Danışoğlu, a.g.m., s. 217
[99] Özpınar ve Şimşek, a.g.m., s.3
[100] Danışoğlu, a.g.m., s. 217

gelişmiş ülkeler olması ülkeler arasındaki eşitsizliği arttıran bir diğer nedendir. Nitekim 2000 yılı İnsani Kalkınma Raporu'na göre dünyadaki en zengin %20'nin internet kullanımındaki oranı %93,3 iken en fakir %20 sinde bu oran %0.2 dir. Dolayısıyla yakın gelecekte de eşitsizliğin giderilmesine yönelik büyük bir umut yok gibidir. Eşitsizliğin artışı bir çok ülkede , 1998 Endonezya örneğinde olduğu gibi sosyal patlamaları ve huzursuzlukları da beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda gelişmiş ülkeler arasında ticari blokların oluşması ve bölgeselleşme iddiaları bu bloklar dışında kalan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin durumunu daha da güçleştirmektedir. [101]

Sonuç olarak, gelişmiş ekonomilerin ve bazı gelişmekte olan ülkelerin küreselleşme ile çok önemli kazanımları olmuştur. Ancak dünyanın azgelişmiş özellikteki büyük bölümünde, ticaretin serbestleşmesinin yanısıra, özellikle 1990'da hızla artan mali entegrasyon sonucu krizlere karsı duyarlılık ve mali kırılganlık artmış, krizler ciddi yoksullaşmaya neden olmuştur. Dünyada yoksulluğun mutlak anlamda artması ve ülkeler arasında ve ülke içinde gelir dağılımının düzeltilememesi küreselleşme ile ilgili endişe ve eleştirileri arttırmıştır.[102]

H. Küreselleşmenin Ortaya Çıkardığı Fırsatlar ve Tehditler

Küreselleşmenin bugün geldiği nokta itibariyle bir çok fırsat ve tehlikeler içerdiği görülmektedir. Bu fırsatları değerlendirebilen ve bu tehlikelerden korunabilen ülkelerin küreselleşmeden büyük karlarla çıkacaklarına şüphe yoktur. Küreselleşmenin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere sunduğu fırsatlar literatürde yoğun olarak tartışılmaktadır. Bu fırsatlar, teknoloji transferinden verimliliğin artmasına ve dolayısıyla ekonomik refahın yükselmesine ve hatta ülkelerin birbirlerini daha yakından tanımasıyla dünya barışına katkıda bulunmaya kadar çok geniş bir yelpazede yer almaktadır.[103]

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı tehlikeler ise ulus devletin güç kaybetmesi ve bunun ortaya çıkarabileceği olumsuz sonuçlar, niteliksiz işgücünün acımasız rekabetin kurbanı olması, gelir dağılımının bozulması, hacim ve karakter açısından

---

[101] Zincirkıran, a.g.m.
[102] Danışoğlu, a.g.m., s. 225
[103] Metin Meriç, Hakan Ay (2004) " Küreselleşme Olgusunun Vergi Kayıp ve Kaçaklarına Etkisi", 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, " Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları", 10-14 Mayıs 2004, Belek /Antalya, s.301

biçim değiştiren sermaye hareketlerinin makroekonomik istikrarsızlık ve finansal krizlerin ortaya çıkmasındaki rolü, çevre sorunlarının artması, uluslararası rekabetin hem sigorta primlerinde hem de vergilerde kayıp ve kaçakları arttırma eğilimi taşıması gibi değişik alanlarda odaklaştığı görülmektedir.[104]

II. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE EKONOMİK ETKİLERİ

21. yüzyıla girerken dünyada yaşanan küreselleşme ve serbest rekabet ana eğilimler olarak etkilerini arttırırken ve uluslararası ilişkilerin yeniden şekillenmesine neden olurken, diğer önemli bir gelişme de doğrudan yabancı sermaye yatırımlardaki hızlı artış olmuştur.

Dünyada küreselleşme süreci öncesinde yeterince önemsenmeyen doğrudan yabancı sermaye yatırımları, günümüzde, meydana getirdiği ekonomik etkiler gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin ilgi odağı haline gelmiştir.

A. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tanımı

Doğrudan yabancı yatırım, bir ülkede bir firmayı satın almak veya yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesini sağlamak veya mevcut bir firmanın sermayesini artırmak yoluyla o ülkede bulunan firmalar tarafından diğer bir ülkede bulunan firmalara yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırımlardır.[105]

Doğrudan yabancı sermaye yatırımı, yeni bir yatırım yapılması veya yerli bir firmanın tamamen yada kısmen satın alınması biçiminde gerçekleşmektedir. Bu yatırımlar çoğunlukla çok uluslu şirketler (ÇUŞ) tarafından yapılmaktadır .[106] Küresel rekabet, bu çok uluslu şirketleri tek bir merkezden üretim yapıp uluslararası

---

[104] Meriç ve Ay, a.g.m., s.302

105 Özgür Çalışkan "Dünya Yatırım Raporu-2002 Çerçevesinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Değerlendirmeler", **Dış Ticaret Dergisi**, Ocak 2003, http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/OCAK2003/d%C3%BCnya.htm, Erişim: 10.10.2006

[106] Filiz Özağ, Murat Atan ve Semiha Kaya "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Toplam Yatırımlar Üzerindeki Etkisi", http://muratatan.info/academic/article/11.pdf ,Erişim: 24.09.2006

pazarlara ulaşmak yerine bizzat pazarın olduğu ülkelerde yatırım yapmaya sevk etmektedir. [107]

Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının en önemli özellikleri, yatırımcının yurt dışındaki tesisisin mülkiyetine kısmen veya tamamen sahip olması ve aynı zamanda onun yönetim ve denetimini elinde bulundurmasıdır. Dışarıdaki işletme genellikle ana şirketin elindeki teknoloji, ticari sırlar, yönetim bilgileri, ticaret ünvanı (trademark) ve öteki kolaylıklardan yararlanır. Karşılığında ise kısmen ya da tamamen kazanılan karları, hammadde, yarı işlenmiş veya mamul malları ana merkeze aktarır.[108]

Ulusal ekonominin yeni global ekonomiye entegrasyonu için önemli bir anahtar olan doğrudan yabancı yatırımlar, sermaye ile birlikte yönetim becerisi, know-how ve yeni teknoloji transferi sağlaması ve pazarlama, ihracat ve istihdam olanaklarını artırması nedeniyle, tasarruf açığı olan ve teknoloji üretmekte zorlanan ülkelerin kalkınmasında önemli işlevlere sahip olmaktadır. [109]

B. Çok Uluslu Şirket Kavramı

1980 sonrası boyut değiştiren küreselleşme eğiliminin en önemli belirleyicilerinden biri de çok uluslu şirketlerdir. Yabancı sermaye yatırımlarının en önemli araçları olan çokuluslu şirketler, 19 yy. sonlarına doğru ortaya çıkmış ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra faaliyet alanlarını bütün dünyaya yaymışlardır.

Çok uluslu şirketler genel merkezi belli bir ülkede olduğu halde, faaliyetlerini bir veya birden fazla ülkede kendi tarafından koordine edilen şubeler, yavru şirketler veya bağlı şirketler aracılığıyla ve genel merkez tarafından kararlaştırılan bir işletme politikasına uygun olarak yürüten büyük şirketlerdir. Bu şirketlerin yatırım, üretim, araştırma faaliyetleri ve personel politikası ile ilgili stratejik kararları ana merkezin bulunduğu genel merkezde alınmaktadır[110].

---

[107] Muhsin Kar ve M. Akif Kara, " Türkiye'ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler" Dış Ticaret Dergisi Temmuz 2003, www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/**sermaye**%20**hareketleri**.doc Erişim: 10.10.2006

[108] Halil Seyidoğlu, **Uluslararası iktisat**, Geliştirilmiş 15. baskı,İstanbul, Güzem Yayınevi, 2003, s.718

[109] Çalışkan, a.g.m.

[110] Coşkun Can Aktan ve istiklal Y. Vural "Çok Uluslu Şirketlerin Hegomonyası" http://www.canaktan.org/yeni-trendler/global-sorunlar/cokuluslu-sirket.htm Erişim: 02. 05.2006

Çok uluslu işletmelerin üretim faaliyetleri üç grupta toplanabilir; [111] :

1. Geriye bağıntılı üretim faaliyetleri: Daha çok doğal kaynakları işletmek için kurulurlar. Özelliklerine göre kendi sanayi üretimleri veya dünya pazarları için gerekli hammaddelerin çıkarılması, işlenmesi ve satışı faaliyetinde bulunurlar (petrol ve maden işletmeciliği gibi).

2. İleriye bağıntılı üretim faaliyetleri: Bu alanda faaliyette bulunan şirketler ya ana şirketin yabancı ülkelerdeki satış faaliyetlerini düzenlemek ya da ana şirketin bulunduğu ülkenin pazarlarının sınırlı olması nedeniyle diğer ülkelerde yatırım yapma zorunluluğunda olan şirketlerdir.

3. Yatay bağıntılı üretim faaliyetleri:Çok uluslu şirketlerin en yaygın olarak gerçekleştirdiği üretim faliyetidir. Yatırım yapılan ülkedeki bağlı şirkete sermaye ile birlikte üretim için gerekli teknoloji, teknik yardım (know-how) ve işgücü transfer edilerek bağlı şirketin ana firmanın üretim stratejisi doğrultusunda üretim yapması sağlanır. Çoğu zaman oligopolistik bir yapıya sahip bulunan ve yatırımlarıyla yabancı ülkelerdeki nispi olarak düşük maliyetli üretim faktörlerinden ve pazar olanaklarından yararlanmaya çalışan bu şirketlerin amacı, karlarını dünya ölçeğinde maksimize etmektir.

Doğrudan yabancı yatırımların başlıca kaynağını oluşturan çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisi içerisindeki ağırlıkları ekonomik güçlerine ve üretimin yapısı ve coğrafyasındaki değişmelere paralel olarak hızla artmaktadır. Doğrudan yabancı yatırım esas itibariyle çok uluslu şirketler (ana şirketlerle onların yabancı ülkelerde iştirakleri) tarafından yapılmaktadır (Beş yüz en büyük ÇUŞ, dünyadaki doğrudan yabancı yatırım'ın yaklaşık % 80'ini gerçekleştirmektedir). ÇUŞ'lerin uluslararası üretim ve ticaret alanında kapladıkları yer, ekonomik güçlerine ve üretimin yapısı ve coğrafyasındaki değişmelere paralel olarak, son derece büyük ve önemli hale gelmiştir. [112]

[111] DPT, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT: 2514, ÖİK: 532, Ankara 2000 b, s. 3
[112] Çalışkan, a.g.m.

UNCTAD verilerine göre, dünyadaki yatırımlara yön veren çok uluslu şirket sayısının 77 bin, bu şirketlerin iştiraklerinin ise 770 bin civarında olduğu, bu şirketlerin 4.5 trilyon dolarlık bir katma değer, 62 milyonluk bir istihdam ve 4 trilyon dolarlık bir ihracat hacmi gerçekleştirdiği tahmin edilmektedir.[113]

En büyük 100 şirketin 73'ü ABD, İngiltere, Fransa, Almanya ve Japonya kaynaklı olup, otomotiv, ilaç ve telekomünikasyon en önemli sektörleri oluşturmaktadır. General Electric, Vodafone ve Ford'un varlıklarının toplamı en büyük 100 şirketin toplam varlıklarının yüzde 19'unu oluşturmaktadır. Ancak gelişmekte olan ülkelerin toplam satışlardaki payı da artmaktadır. Gelişmekte olan ülke şirketlerinin 2005 yılındaki toplam satışlarının 1.9 trilyon dolar olduğu tahmin edilmektedir.[114]

Günümüzde küreselleşme sürecine paralel olarak dünyada çok uluslu işletmelerin sayısı ve etkinliği büyük artış göstermiştir. Bu tür işletmelerin dünyadaki toplam sayısı 37.000'e, dünyanın çeşitli ülkelerindeki şube veya temsilciliklerinin sayısı 450.000'e ulaşmıştır.[115]

Uluslararası yatırım ve üretimin kaynağını teşkil eden çok uluslu şirketler, İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmeleri ile dünya sisteminde büyük değişikliklere yol açmışlardır. Geniş üretim ve pazarlama alanında üst düzeyde yatay ve dikey bütünleşmeyi başaran çok uluslu şirketler, farklı ekonomik yapıları bütünleştirmekte dikkate değer bir kapasite göstermiş ve hatta karşıt amaçlı ekonomik ve sosyal sistemler arasında köprü oluşturmuşlardır.[116]

C. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi

Bugünkü anlamda yabancı sermaye hareketlerinin ilk örneklerini, 17-19. yüzyıl arasında sanayileşme ve gelişim sürecine önceden başlamış ve sömürgeleri olan, dönemin hakim ülkelerinden; yeni keşfedilmiş doğal kaynakları zengin ülkelere bu ülkelerdeki doğal kaynakların işletilmesi ve ürünlerin ana ülkeye götürülmesini sağlama amacına yönelik olarak, özel nitelikli yani şahısların ve bunların aralarında

[113] UNCTAD, **World Investment Report 2006**, s. 5
[114] UNCTAD, **World Investment Report 2006**, s.6
[115] Hasan Tağraf, "Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi" **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, 2002, s.38
[116] Köse, a.g.m., s. 8.

kurdukları şirketlerin sermaye yatırımları oluşturmaktadır. Bu sermaye hareketleri bağlı bulunulan devletlerin yardım ve öncülüğünde gerçekleşmektedir. Bu dönemdeki sermaye hareketlerine İngiltere ve Fransa menşeli girişimcilerin, ABD, Kanada, Yeni Zelanda, Avustralya ve petrol zengini Ortadoğu ülkelerine yatırımlarını örnek gösterebiliriz [117]

19. yüzyıla kadar yabancı sermaye olarak Batı Avrupa sermayesinden söz edilirken 1914 yılından sonra ABD devreye girmiştir. Birinci Dünya Savaş'ını izleyen yıllarda ABD yabancı sermaye yatırımlarında ön sırayı almıştır. Ancak 1929 Dünya Ekonomik Krizi yabancı sermaye yatırımları için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Daha önce yabancı sermaye yatırımı yapan ülkeler bu yatırımlarını tasfiye etmeye yönelmişlerdir.[118]

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem önemli siyasal ve ekonomik değişimleri de beraberinde getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda yabancı sermaye yatırımları içerisinde daha çok portföy yatırımları ağırlıktayken, savaştan sonra doğrudan yabancı yatırımlar daha çok önem kazanmaya başlamıştır. Bu gelişmede en büyük etken, 1950'li yıllardan sonra dünya ekonomisinde giderek çok etkin bir yapıya kavuşan ve önemli bir ekonomik güç ifade eden çok uluslu şirketlerin (ÇUŞ) ortaya çıkması olmuştur.[119]

Ayrıca bu dönemde yabancı sermayenin niteliğinin yanında yatırımların yönünde de değişiklikler olmuştur. Doğal kaynakların işletilmesine yönelik yabancı sermaye yatırımları sanayi kesimine yönelmeye başlamıştır.

Bu süreçte az gelişmiş ülkeler sanayileşmiş ülkelere hammadde sağlayıp çeşitli sanayi ürünleri ve sermaye malları ithal eder durumdan kurtulmanın yollarını aramaya başlamışlardır. Yabancı sermaye yatırımları, ihtiyaç içindeki gelişmekte olan ülkelerde, teşebbüs yeteneği, teknoloji, yönetim bilgisi ve pazarlama gibi sermaye yatırımlarının potansiyel bir kaynağı olarak kabul edilmiştir. Üçüncü dünya

---

[117] Tayvan, a.g.m., s. 174

[118] Serap Kuduğ, "Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s. 26.

[119] Tuğrul Görgün, Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi Çerçevesinde Yatırımların Geliştirilmesinin Etkin Kurumsal Yapılanmaları, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Uzmanlık Tezi, Ankara 2004, s.21

ülkeleri, sadece asgari düzenlemeler değil, vergi bağışıklıkları ve sübvansiyonlar gibi özel teşviklerle dış yatırımlar için uygun bir iklim sağlamaya gayret etmişlerdir.[120]

Savaş sonrası yıkılan Avrupa, savaşın hem siyasal hem de ekonomik galibi ABD'nin kredi ve hibelerine muhtaç duruma gelmiştir. SSCB ile Batılı müttefikleri arasında savaş sonrası dünyaya yönelik uzlaşmazlıklar nükleer silahların tehdidi altında ve iki farklı ideoloji temelinde, iki kutuplu bir dünyanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. ABD bu nedenle kendi etki sahasında kalan bölgeleri ve eski dünya güçleri olan Batı Avrupalı müttefiklerini ekonomik olarak kalkındırma amacıyla yatırımlarını bu bölgeye aktarmıştır. ABD'nin büyük destek olduğu Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) kurulması ile de ABD'nin Avrupa içindeki yatırımlarında önemli artışlar meydana gelmiştir. Bu dönemde ABD menşeli doğrudan yabancı yatırımların toplam dünya yatırımları içindeki payı ise yüzde 60'lara ulaşmıştır.[121]

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının dünya ekonomisinin entegrasyonunda oynadığı rol, gerçekte 1970'li yıllardan sonra belirginleşmeye başlamıştır. 1973 yılında Avrupa Topluluğu'na üye olan ülkelerin sayısının dokuza yükselmesi sonucunda, ÇUŞ' ler tarife engelleri nedeniyle pazar kaybetmek istememişler ve bu bölgeye olan yatırımlarını yoğunlaştırmışlardır. Bununla birlikte 1970'li yılların ilk yarısında ortaya çıkan petrol krizi dünya ekonomisinin resesyona girmesine neden olmuştur. Dünya ekonomisindeki resesyon 1975-76 yıllarında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkisi altına almıştır. Bu dönemde ÇUŞ'ler durgunluktan etkilenen şubelerini desteklemek için uluslararası yatırımlarını gelişmiş ülkelere ve çoğunlukla da ana ülkelerine kaydırmışlardır.[122]

Doğrudan yabancı akımları 1984 yılından itibaren tekrar canlanmaya başlamış ve 1990 yılına kadar hızlı bir büyüme süreci yaşamıştır. Bu gelişim sürecinde Plaza Anlaşması'nın imzalandığı 1985 yılı önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Çünkü Dolar dışındaki temel para birimlerinin değer kazanmasına izin veren bu anlaşma sonrasında, gelişmiş ülkelerdeki emek yoğun mallar üretimi pahalı hale gelmiştir. Sonuç olarak gelişmiş ülkeler (özellikle Japonya) yabancı

[120] Kuduğ, a.g.e., s.26
[121] Görgün, a.g.e., s.21.
[122] Birol Efe , **Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Yatırımların Analizi İzmir Örneği**, İZTO Yayını, İzmir, 2002 , s. 43

piyasalara ulaşmada kullandıkları geleneksel ihracat yolunu büyük ölçüde doğrudan sermaye yabancı yatırımlarla değiştirmek zorunda kalmışlardır.[123]

Doğrudan yabancı yatırımları 1970'li ve 1980'li yıllarda daha çok sermaye ihraç eden gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşmiş, 1990'lı yıllarla birlikte giderek artan oranlarda gelişmekte olan ülkelere de gitmeye başlamıştır. Bunun temel nedenlerinin başında, 1980'lerin sonunda yaşanan borç krizi gelmektedir. Devletlerin kendi arasında ya da uluslararası finans kurumlarıyla devletler arasında var olan borç-alacak ilişkilerinin bir tıkanma noktasına gelmesi ve borç alan ülkelerin birçoğunun aldıkları borçların anaparalarını değil, faizlerini dahi ödeyemez duruma düşmeleri sonucu, özellikle gelişmekte olan ülkelere akmayan doğrudan yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmeye başlanmış, bunun sonucunda 1990'ların başında dünya toplam yatırım hacmi içinde yüzde 20'den az bir paya sahip bulunan gelişmekte olan ülkelere giden yatırımlar artarak, 1990'ların ortalarında yüzde 40'lar seviyesine yükselmiştir. [124]

1990'larda esen küreselleşme ve liberalleşme rüzgarları, toplumların doğrudan yabancı yatırımlara bakış açılarını önemli ölçüde değiştirmiştir. Böylece sektörler ve işletmeler arasında hızlı gelişmeler ortaya çıkmış, sınırlar ötesi işletmeler arasındaki işbirliği ve yabancı sermaye yatırımları artmıştır.

1990'lı yılların hızla yükselen bu yatırım trendinin ardından, 2001 yılından itbaren dünya genelinde doğrudan yabancı yatırım akımlarında 3 yıllık bir azalış dönemi gerçekleşmiştir. Özellikle 2000 yılındaki 1.4 trilyon dolarlık zirve noktasından itibaren 2001 yılında yaklaşık 600 milyar dolarlık bir düşüş yaşanmıştır. 2002 yılında da yaklaşık 170 milyar dolarlık düşüşle 654 milyar dolara gerilemiştir. Doğrudan yabancı yatırım akımı 2003'de de yüzde 12 oranında azalarak 575 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu rakam 2000 yılında 1.4 trilyon dolarla zirve yapmış olan doğrudan yabancı yatırımlardan yüzde 60 daha düşük seviyede olmuştur. Bu durumun ilginç ve önemli bir istatistiki değeri vardır. Son 30 yılda ilk defa 3 yıllık bir düşüş periyodu yaşanmıştır. 11 Eylül saldırıları sonucunda dünyanın içine girdiği riskli ortam bu durumun en önemli nedeni olarak sayılmalıdır.[125]

[123] İZTO, a.g.e., s. 43
[124] DPT (2000 b), a.g.r., s. 2
[125] Görgün, a.g.e., s. 24

Tablo 3 : Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyar Dolar)

Bölge/ Ekonomi	1980	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Dünya	55.108	207.878	1396.539	825.925	716.126	632.599	710.8	916.3	1230,4
Gelişmiş Ekonomiler	46.629	172.067	1134.293	596.305	547.778	442.157	396.1	542.3	800,7
Gelişmekte Olan Ekonomiler	8.455	35.736	253.179	217.845	155.528	166.337	275.0	334.3	367,7

Kaynak: UNCTAD, Investment Brief, Number 1/2007; UNCTAD, World Investment Report 2006, s.5

Son yıllarda doğrudan yabancı yatırımların itici gücü olan sınır ötesi satın alma ve birleşmeler yatırım tutarının büyük bir kısmını oluşturmaktadır (2000 yılında 1,1 trilyon dolar ve 2001 yılında 601 milyar dolar). Özellikle gelişmiş ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırım girişleri, çoğunlukla sınır ötesi şirket birleşmeleri ve satın almaları şeklinde gerçekleşmektedir [126] .

Doğrudan yabancı yatırım akımlarının yüzde 70'inden fazlası gelişmiş ülkelere gitmektedir. Bu durum da doğrudan yabancı yatırımların ekonomik ve siyasi altyapısı güçlü ve kurumsallaşmış ülkeleri tercih ettiğini göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelere giden doğrudan yabancı yatırımın üçte birini ise Çin tek başına almaktadır. Dünya genelinde toplam doğrudan yabancı yatırımların yüzde 98'si ise gelişmiş sanayi ülkelerince yapılmaktadır. ABD, Japonya, Almanya, Birleşik Krallık ve Fransa tarafından ise toplam doğrudan yabancı yatırımların yüzde 80'i gerçekleştirilmektedir[127]

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ev sahipliği yapmak, dönemler itibarıyla farklı özelliklere sahip olmayı gerektirmiştir. İkinci Dünya Savaşının hemen ertesinde, merkez ülkelerinin ihtiyaç duydukları hammaddelere sahip olmak yeterli bir koşulken, 1970'lerde ucuz işgücü yatırımın yapılması için önemli bir kriter

[126] Çalışkan, a.g.m.
[127] Görgün, a.g.e., s. 25

olmuştur. Günümüzün küreselleşen dünya ekonomisinde ise sadece ucuz işgücü yeterli bir kriter olmayıp tamamlayıcı politikalar zorunlu bir hale gelmiştir. [128]

D. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Boyutu ve Coğrafi Yoğunlaşması

Küreselleşme ve sermayenin serbestleşmesi, küresel piyasalardaki yabancı sermaye miktarını ve önemini giderek arttırmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar esas itibariyle gelişmiş ülkeler arasında cereyan etmektedir. 1997 yılından sonra da doğrudan yabancı yatırım akımları içinde gelişme yolundaki ülkelerin (GYÜ) aldıkları pay azalmaktadır. Ancak, son yıllarda GYÜ'ler içinde Çin, Hong Kong ve Merkezi Doğu Avrupa Ülkeleri (MDAÜ) yabancı sermaye çekmede büyük başarı göstermişlerdir.[129]

Grafik 2 : Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyar Dolar)

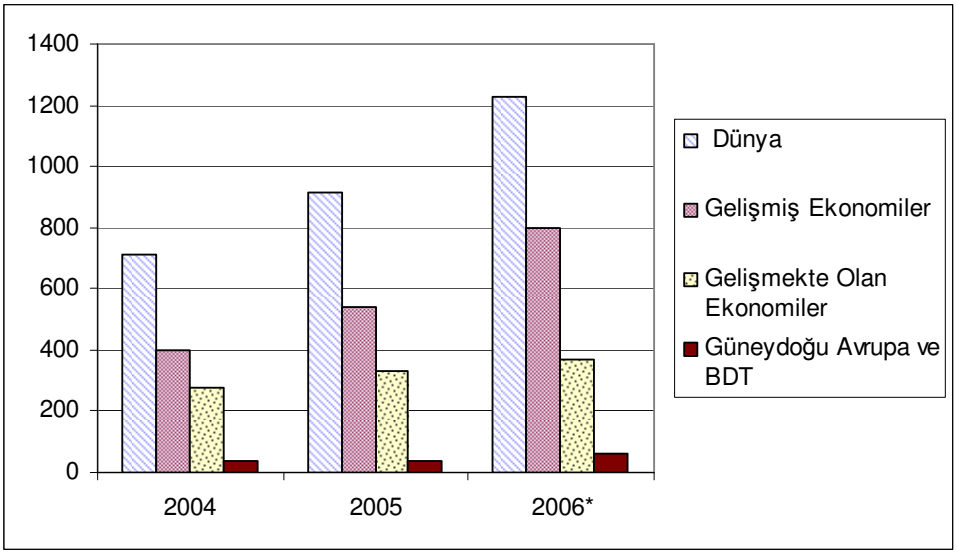

*Ön tahminler

Kaynak: UNCTAD, Investment Brief, Number 1/2007.

2005 yılında dünya genelinde doğrudan yabancı sermaye yatırımı tutarı 916 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu tutar, önceki yıla göre yüzde 29'luk bir artışa

[128] Hasan Sabır, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Gelişmekte Olan Ülkelere Yönlendirici Politikalar" **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı: 26, 2002, 74-84 http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/Ekim2002/sabir.htm,Erişim: 03.06.2006
[129] Çalışkan, a.g.m.

denk gelmektedir. Doğrudan yabancı sermaye girişlerinin 542 milyar dolarlık kısmı gelişmiş ülkelere, 334 milyar dolarlık kısmı gelişmekte olan ülkelere, kalan kısmı ise Güneydoğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye ülkelere olmuştur. 2006 yılında dünya genelinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının 1230.4 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir. Bu da dünya genelinde yatırımların %34.3 oranında artacağını işaret etmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımların en büyük payı yine %47.7 büyüme oranıyla gelişmiş ekonomilerin alması beklenmektedir.

En çok yatırım çeken ülke sıralamasında İngiltere 164.5 milyar dolarla birinci, ABD 99.4 milyar dolarla ikinci, Çin 72.4 milyar dolarla üçüncü sırayı almıştır. Türkiye ise 9.7 milyar dolarla 22'nci sıradadır. (2005 yılında Hollanda kaynaklı doğrudan yabancı sermaye tutarı 119 milyar dolar'la birinci sıradadır, Hollanda'yı İngiltere ve Fransa takip etmiştir.) Ancak gelişmekte olan ülkeler de kendi ülkeleri dışında yaptıkları yatırımları artırmaktadır. [130]

Gelişmekte olan ülkeler arasında doğrudan yabancı sermaye yatırımı akışından en fazla pay alan on ülke sırasıyla şunlardır: Çin, Singapur, Malezya, Tayland, Brezilya, Meksika, Hong-Kong, Arjantin, Mısır ve Tayvan. Gelişmekte olan ülkeler arasında en çok doğrudan yabancı sermaye yatırımı çeken ülke Çin iken, Latin Amerika ülkeleri içinde MERCOSUR' un oluşturduğu ivmeyle, özellikle Brezilya ve Arjantin ön plana çıkmıştır. 1990'lardan itibaren gelişmekte olan ülkelere yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında önemli bir artış trendi başlamıştır. Özellikle Latin Amerika'ya yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında artışlar olmuştur. Bu artışta ABD ve Latin Amerika ülkelerinin entegrasyonu ile ilgili beklentiler rol oynadığı gibi kültürel faktörler de etkili olmuştur. Latin Amerika'daki bu yatırım artışına özellikle özelleştirmeler önemli bir ivme kazandırmıştır. Özelleştirilen Latin Amerika şirketlerinin en önemli alıcılarının İspanyol ve Portekizli firmalar olduğu görülmektedir. Bu da dolaysız yabancı sermaye yatırımlarında kültürel faktörlerin de öne çıktığını göstermektedir.[131]

AB pazarını hedefleyecek yabancı sermayeyi çekmede Türkiye'nin en önemli rakipleri olan MDAÜ' lerin toplam doğrudan yabancı yatırım stoku, son on yıl

[130]UNCTAD, World Investment Report 2006, s.11
[131] Sabır, a.g.m.

içerisinde 3 milyar dolardan 160 milyar dolar düzeyine fırlamıştır. Sermaye stokunun artışında özelleştirme gelirlerinin önemli bir payı vardır.[132]

E. Doğrudan Sermaye Yabancı Yatırımlarını Etkileyen Faktörler

Doğruda yabancı sermaye yatırımlarının asıl amacı karlılık ve kar transferi olmakla birlikte,yabancı sermayenin bir ülkede yatırım yaparken göz önünde bulundurduğu çeşitli hususlar bulunmaktadır. Bu faktörler ana amaç olan karı ve kar transferini sağlayan ve yabancı sermayenin varlığının ve geleceğinin güvencesini belirleyen etkenler olarak değerlendirilmektedir.[133]

1. Ekonomik ve Mali Faktörler

Küreselleşmenin getirdiği rekabet olgusu, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabacı yatırımları ülkeye çekecek politikalar üzerinde yoğunlaştırmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını gerçekleştirerek çağı yakalama hedefleri bu ülkeler açısından doğrudan yabancı sermayenin önemini daha da arttırmaktadır.

Ülkelerin uyguladıkları istikrarlı maliye ve para politikaları, sürdürülebilir bir ekonomik büyüme, istikrarlı fiyat, faiz ve döviz politikaları, öngörülebilir enflasyon oranları, serbest rekabet koşullarının oluşturulmuş olması ekonomik istikrarın temel belirleyicileridir.

Yabancı yatırımcının ülke tercihini etkileyen başıca ekonomik ve mali faktörler kapsamında, ülkenin, makro ekonomik göstergeleri,pazarın genişliği, hammadde ve işgücü başta olmak üzere üretim faktörlerinin bolluğu, yerel piyasada yeterli düzeyde yan sanayilerin bulunması, ülkenin serbest piyasa ekonomisine sahip olması ve mali teşvikler gibi faktörler yer almaktadır.[134]

Yabancı yatırımcılara yönelik belirli bir süre gelir vergisinden muafiyet, ithal ettiği ara malların gümrüklerinden indirimler, sübvansiyonlar vb. mali teşvikler yabancı yatırımcı nazarında ülkenin çekiciliğini bir ölçüde arttırmaktadır. Oysa,

---

[132] Çalışkan, a.g.m.
[133] İZTO, Yabancı Sermaye Yatırımlarında Dünya ve Türkiye'deki Gelişmeler ve İzmir'in Şansı, İzmir 1998, s.13
[134] Efe, a.g.e., s. 14

yapılan araştırmalar, ekonomik karlılıktan çok mali karlılığı düşünen yatırımcılar istisna olarak değerlendirilirse, bir ülke politik, ekonomik vb. koşullar açısından cazip değilse, mali teşviklerin bunu telafi edemeyeceği yönündedir. Mali teşvikler ancak bu koşulların en azından bir kısmı varsa tamamlayıcı bir rol üstlenebilecektir. Ancak, aynı alanda kendilerine yatırım çekmeye çalışan ev sahibi ülkeler aşırı şekilde mali teşvik araçlarını kullanabilirler. Bununla birlikte böyle bir uygulamanın kamu finansmanı üzerine getireceği maliyet projenin sağlayacağı faydayı aşabilir.[135]Doğrudan yabancı yatırımların teşvikine yönelik vergi politikalarına çalışmamızın ikinci bölümünde detaylı olarak yer verilecektir.

2. Siyasal Faktörler

Yabancı sermayenin bir ülkede yatırım kararı almasında o ülkenin siyasi istikrar içinde olması da büyük önem arz etmektedir.

Siyasi istikrarsızlık, siyasal sistemin sürekli değişmesi ve etkin bir şekilde çalışmaması olarak tanımlanabilir. Bir ülkede iktidardaki farklı ekonomik görüşe ve farklı yaklaşıma sahip partilerin sürekli olarak değişim göstermesi, siyasi istikrar açısından olumsuz bir gelişmedir. Siyasi istikrarın yabancı sermayeye karşı olumsuz bir tutum göstererek, millileştirme politikalarından bahsetmesi ve bunları hükümet politikası haline getirmesi durumunda yabancı sermaye o ülkeye yönelmeyecek ya da sadece kısa vadeli yatırım yapma yolunu tercih edecektir.[136]

Politik istikrarsızlıklar yabancı yatırımların riskini arttırdığı için, yatırım yaptığı ülkede üstlendiği bu riske karşılık daha fazla getiri beklemekte ya da kısa vadede ülkeyi terk etmektedir. Politik istikrarın bozulması sonucunda yatırımların millileştirilmesi, kar transferlerinin sınırlandırılması veya engellenmesi gibi yabancı kurumları sınırlayan bir takım önlemler alınabilmektedir.

3. Yasal Düzenlemeler

Yasal düzenlemeler yatırımcıları iki boyutlu olarak etkilemektedir. Birincisi yatırımcının ülkesindeki vergi yasaları ve tröstleşmeyi önleyici politikalar, dış ülkeye

[135] Efe, a.g.e., s.17
[136] Mehmet Çankaya, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler ve Bu Faktörlerin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi" **Vergi Dünyası** Sayı 270, Şubat 2004, s.95

yatırım yapılamaması ile ilgili kararlarda önemli bir etkiye sahiptir. Firmaların ülke içinde büyümelerini önleyici mahkeme kararları ile elverişsiz iç vergi yasaları, dış ülkelere yatırım yapılmasını teşvik edici niteliktedir. [137]

Diğer boyut ise yatırım yapılan ülkede geçerli olan yasal düzenlemelerdir. Yatırım yapılan ülkenin güvenilir bir yasal ve idari yapı sunması yatırımların geleceği açısından önem arz etmektedir. Yatırım sonrasında firmanın karşılaşacağı bürokratik ve yasal uygulamalar, yatırımın süreğenliğini belirleyen faktörlerdendir.

4. Diğer Faktörler

Kamuoyunun yabancı sermaye konusundaki düşüncesi, yabancı firmalar için çok önemlidir. Bazı gelişmekte olan ülkelerde görülen yabancı sermaye karşıtı düşünceler, yeni yatırımlardaki risk oranlarını yükseltmekte, korku ve endişe içerisinde çalışan mevcutların da ülke ekonomisi ile entegrasyonuna engel olmaktadır.[138]

Şeffaflık kavramı, kamu yönetiminde rüşvet ve yolsuzluk olmaması, hukukun üstünlüğü, ekonomik politikaların belirlenmiş olması ve mevzuatın açık, tutarlı ve keyfiliğe yol açmadan uygulanıyor olması şeklinde tanımlanmaktadır. Yabancı firma ile devlet veya yerli bir firma arasında anlaşmazlık çıktığında, yerel kanunların uluslararası tahkime izin veriyor olması yatırımcılar tarafından olumlu bir gelişme olarak değerlendirmektedir.[139]

Kurumsal altyapı, doğrudan yatırım yapacak olan uluslararası yatırımcılar için ortaklık kuracakları veya stratejik işbirliği içine girecekleri kurumlarla ilgili önemli bir faktördür.[140] Söz konusu kurumların taahhütlerini yerine getirebilecek kurumsal bir altyapıya sahip olması önem taşımaktadır.

F. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Etkileri

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının mikro ve makro bazda ekonomik etkilerinin olacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları

[137] İZTO, a.g.e., s.13
[138] y.a.g.e., s.14
[139] Efe, a.g.e., s. 18
[140] y.a.g.e., s. 19

mikro bazda; teknoloji transferleriyle beraber yerel firmalar ve ortak girişimlerin (joint venture)'lerin teknik ve yönetimsel etkinlik ve becerilerinin değişimi, işçilerin eğitimi v.b. , makro bazda da ekonomik büyüme, iç yatırımlar, işgücü, ihracat, ithalat gibi reel değişkenler ile faiz oranları, döviz kurları, enflasyon, ödemeler dengesi gibi finansal değişkenleri etkileyebilmektedir.[141]

İyi planlanmış ve etkin bir şekilde yönlendirilebilmiş doğrudan yabancı yatırımlar, yatırımın yapıldığı ev sahibi ülke ekonomisi üzerinde çeşitli olumlu ekonomik etkiler yaratır. Bunlar, üretim, istihdam, gelir, ihracat artışı, ödemeler dengesi, ekonomik gelişme ve genel refah gibi etkilerdir.[142] Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının bu makro ekonomik değişkenlerden hangisini ne ölçüde etkileyeceği, yabancı sermayenin giriş şekline, hangi sektörde yatırım yaptığına, ihracatı mı yoksa iç pazarı mı hedeflediğine göre değişiklik gösterebilecektir.[143]

1. Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Üzerine Etkileri

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomi politikasının temel hedefi, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmektir. Ekonomik kalkınmanın gerçekleşebilmesin de bu ülkeler genellikle sermaye birikimi ve finansman sorunu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. 1970'li yıllardan bu yana ülkelerin karşılaştıkları temel sorunların başında sermaye oluşumundaki yetersizlik gelmektedir. Bu tür ülkelerdeki sermaye kıtlığının yanında emek bolluğuda, ülkelerin başka bir belirleyici özelliği olmaktadır. Bu özellik göz önüne alındığında, kalkınmanın sağlanabilmesi amacıyla yurtiçi tasarruflara ilaveten, sermaye açığını ortadan kaldırabilmenin iki yolu vardır: Bunlardan birincisi dış borç, ikincisi ise yabancı sermaye yatırımlarıdır.[144]

Gelişmekte olan hemen tüm ülkelerde hükümetler, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını kalkınma hedeflerinin bir parçası olarak düşünmektedir. Doğrudan yabancı yatırım girişi ülkedeki yatırımlar için gerekli finansal kaynak düzeyini arttırıp, döviz yokluğu ve tasarruf yetersizliği gibi kalkınmanın önündeki dar boğazları azaltmakta ve bu baskılardaki rahatlama ile doğrudan yabancı yatırımlar

---

[141] Metin Kamil Ercan, "Doğrudan Yabancı Yatırımlar İle Ülkenin Kalkınmışlığı ve Krizler Arasındaki İlişki", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:3, sayı:2, 2001, s. 87
[142] Görgün, a.g.e., s. 4
[143] Efe, a.g.e., s. 19
[144] Murat Çetinkaya, "Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımının Önemi" http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr ,Erişim: 03.05.2006

ülkede sermaye oluşumunun genişlemesine ve ekonomik büyümeye yardımcı olmaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla ev sahibi ülke kalkınmanın ve büyümenin sürdürülmesi için doğrudan dış finansman sağlarken doğrudan yabancı yatırım sonucunda oluşan dolaylı bazı yatırımlardan da yararlanmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar sonucu ortaya çıkan yeni ve ileri teknolojilerin ev sahibi ülkeye transfer edilmesi, ÇUŞ faaliyetlerinin ileri teknoloji gerektiren alanlarda yoğunlaşması nedeniyle emeğin daha kalifiye bir hale gelmesi ve rekabet ile ihracatın artması gibi olumlu dışsal faydalarda büyümeye katkı sağlar. DYY faaliyetleri sonucu ev sahibi ülkenin yararlandığı dışsal fayda taşmaları bir bütün olarak ekonomide verimlilik artışına yol açmaktadır.[145]

Kalkınmanın önemli bir kaynağı olarak görülmesine karşın doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik etkilerini tam olarak ölçmek veya tahmin etmek oldukça zordur. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının bir ülke ekonomisi üzerindeki etkileri pek çok faktöre bağlı bulunmaktadır. Ekonomi içinde ÇUŞ 'ların rolü, yabancı yatırımın yapıldığı sektör, yatırım türü, yabancı firmaların yatırım yaptıkları ülke ekonomisi ile olan bağlantıları ve ev sahibi ülkedeki koşullar bu faktörler arasında yer almaktadır.[146]

Doğrudan yabancı yatırımlar ölçülmesi zor olmasına rağmen, mikro bazda da ülkedeki yerli firmaların teknik etkinliklerini de arttırıcı role sahip bulunmaktadır. Bu tür yatırımlar aynı zamanda yerli sektörlerin girdi ve ara mallar teminini sağlayarak endüstrileşmesini, dolayısıyla yerli yatırımların artmasını ve çıktı ve işgücü artışını hızlandırıcı biçimde etkilemektedir.[147] Ancak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yerli yatırımları dışlama ya da artırma etkisi önem taşımaktadır. Dışlama ya da artırma etkisi doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yerli yatırımları ikame edici veya tamamlayıcı özelliği ile yakından ilgilidir. Yabancı yatırımlar yerli yatırımları ikame edici ise, yabancı firmalar (çoğunlukla da ÇUŞ'lar)

[145] Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, Çokuluslu Şirketler; Global Sermaye ve Global Yatırımlar, Çizgi Kitabevi, Mayıs 2006, s. 66
[146] Efe, a.g.e., s. 19
[147] Ercan, a.g.m., s. 88.

yerli firmalarla yer değiştirebilirler; tamamlayıcılık söz konusu ise, yabancı yatırımlar yerli firmaların gelişmesini ve etkinleşmesini sağlayabilir.[148]

Yabancı sermayenin gittiği ülkede yarattığı katma değerin, yabancı sermayenin payına karşılık gelen kısmı çıktıktan sonra geriye kalan ücret, faiz, kar ve rant gelirleri o ülkenin milli gelirine net katkı demektir. Yerli üretim faktörlerinin fırsat maliyetlerinin de dikkate alınması ile yabancı sermaye yatırımlarının net katkısı doğru bir şekilde tespit edilebilmektedir.[149]

Bütün bu zorluklara ve ölçme hatası risklerine rağmen, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerini tespit etmeye yönelik bir takım ampirik çalışmalar mevcuttur. Örneğin, Haishun Sun'ın Çin ile ilgili olarak yaptığı ampirik çalışmada, klasik üretim fonksiyonu kullanılmış ve doğrudan yabancı yatırımlardaki %1'lik bir artışın, milli gelirde % 0.05'lik bir artışa neden olduğu tespit edilmiştir.[150]

2. Ekonomik Krizler Üzerine Etkileri

Uluslararası finansal sermaye hareketlerinin ekonomik etkileri konusundaki literatüre gelişmekte olan ülkelerde birbiri ardına patlayan krizler damgasını vurmuştur.[151] Özellikle 1990'ların ikinci yarısında, uluslararası sermaye girişlerinin yoğun olduğu ülkelerde neredeyse arka arkaya ekonomik kriz yaşanmaya başlamıştır. 1994 yılında Türkiye'de ve Meksika'da ekonomik kriz yaşanmış, 1997 yılında patlayan ve kısa sürede bölgesel bir krize dönüşen Asya Krizi, ardından 1998 yılında Rusya Krizi ve daha sonra güçlükle bastırılan Brezilya Krizi ortaya çıkmıştır.

Dünyada yaşanan ekonomik ve finansal krizler, kriz esnasında genellikle yatırımların daraldığını, işsizlik oranlarının yükseldiğini yerel para birimlerinin değer kaybettiğini, şirketlerin piyasa değerlerinin düştüğünü, finans piyasalarında aşırı dalgalanmaların olduğunu göstermektedir.[152] Yaşanan ekonomik krizlerin itici

[148] Özağ, Atan ve Kaya, a.g.m.,
[149] İZTO, a.g.e., s.14
[150] Efe, a.g.e., s. 20
[151] Ferit Kula, "Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği: Türkiye Üzerine Gözlemler", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, 2003, s.144
[152] Efe, a.g.e., s. 34

gücünü ise kısa vadeli hareket kabiliyeti yüksek spekülatif amaçlı yabancı sermayenin, risk döneminde ülkeyi terk etmesi oluşturmuştur. Sıcak para hareketleri olarak da ifade edilen bu durumda, potföy yatırımları ülkedeki krizi hafifletmek yerine derinleştirici bir etki yaratmaktadır.

Sermaye hareketlerinin farklı türlerinin kendilerine özgü fayda ve maliyetleri vardır Finans piyasalarındaki serbestleşmeyi henüz tamamlamamış veya tamamlamak üzere olan ülkelerin sıklıkla tercih ettiği sermaye hareketleri, göreceli olarak daha az riskli ve daha istikrarlı olan doğrudan yabancı yatırımlar niteliğindeki sermaye hareketleridir. Bu durumun nedenlerinden biri de doğrudan yabancı yatırımların, gelişmekte olan ülke koşulları kötüleştiğinde meydana gelen sermaye çıkışlarından daha az etkilenmesidir.[153]

Bir ülkeye gelen yabancı sermaye o ülkenin uzun dönem gelişme dinamiklerini dikkate alarak yatırım yapmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye girişleri genelde fabrika kurulması, satış zincirlerinin oluşturulması, yönetim ve teknolojik bilgilerin aktarılması şeklinde gerçekleştiği için ekonomide meydan gelen kısa süreli dalgalanmalardan etkilenmemektedir. Ekonomik krizler esnasında doğrudan yabancı yatırımların hareket kabiliyeti sınırlıdır. Çünkü yatırımların tasfiyesi ve ülkeyi terk etmek için belirli bir zaman gerekmektedir.[154] Ayrıca yatırımcı firma ev sahibi ülkenin uzun dönemli geleceğine ilişkin karamsar değilse çok ulusluluğun getirdiği mali avantajları kullanarak, piyasa değeri düşmüş yerli rakip firmaları satın alarak piyasa payını genişletme yoluna da gidebilmektedir.

1980'lerde Latin Amerika, 1994'te Meksika ve 1997 yılında Güney Doğu Asya ülkelerinde yaşanan kriz deneyimleri diğer sermaye akımlarına göre doğrudan yabancı sermaye akımlarının nispi olarak daha istikrar sağlayıcı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ekonominin uzun vadeli geleceğine ve ekonomik büyüme beklentilerine göre gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye akımları, kriz esnasında ülkeyi terk etmek bir tarafa, içinde bulunulan ortamı bir fırsat olarak kullanıp iç piyasadaki rakip veya tamamlayıcı durumda olan firmaları satın alarak iç piyasadaki konumunu sağlamlaştırma yoluna gidebilmektedir.[155]

---

[153] Şeyda İnandım, Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri İle Reel Döviz Kuru Etkileşimi: Türkiye Örneği, TCMB Piyasalar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara 2005, s.26
[154] Efe, a.g.e., s. 34
[155] y.a.g.e., s. 34

3. Rekabet Üzerine Etkileri

Doğrudan yabancı yatırım bir sermaye transferi olmakla birlikte, aynı zamanda teşebbüs, teknoloji, risk taşıma ve organizasyon aktarımı da sağlamakta ve bu nedenle işletmelerin sadece kuruluş ve teçhizatının finansmanı olarak değerlendirilmemektedir. Doğrudan yabancı yatırım bu rolünden dolayı, işletmecilik bilgisi ve know-how'u da beraberinde getirmekte, ayrıca rekabet faktörünü ülkeye sokmaktadır.[156]

Ülkede yabancı sermaye yatırımlarının gerçekleştirilmesi; hem ulusal hem de uluslararası düzeyde rekabetin oluşumuna katkıda bulunmaktadır. ÇUŞ'un piyasa girişi ve faaliyetleri özellikle satıcıların sayısının sınırlı olduğu piyasalarda rekabeti de beraberinde getirebilir. Piyasa rekabeti, daha düşük fiyatlar şeklinde olabileceği gibi, reklam veya ürün farklılaştırması veya çok uluslu şirketin yeni bir ürünü piyasaya sürmesi şeklinde de gerçekleşebilir. Bu takdirde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından beklenen daha düşük fiyata daha yüksek kalitede mallar, ürün çeşidinin artması ve yeni ürünler üretilmesi suretiyle piyasaların daha etkin işlemesi sonucunda, ilgili endüstrinin performansını yükseltmesi ve tüketici refahını arttırmasıdır.

Doğrudan yabancı yatırımlar, yerli sanayinin tekelci bir yapıya sahip olması halinde tekelci yapının ortadan kaldırılmasında, yurtiçi üretimin artmasında ve fiyatların düşmesinde etkili olabilir. Öte yandan doğrudan yabancı yatırımların girdiği sanayide doğal tekellerin olması halinde çok uluslu şirketlerin büyük şirketler olması, ileri teknolojiye ve yeryüzüne yayılmış pazarlama, satış ve dağıtım örgütlerine ve bu piyasaların gerektirdiği büyüklükte bir sermayeyi tedarik etme imkanına sahip olmaları nedeniyle bu tip piyasalara girebilirler ve tekel pozisyonunu ortadan kaldırabilirler.[157]

Ancak, söz konusu piyasada faaliyet gösteren yerli firmanın bulunmaması durumunda çok uluslu şirketlerin tekel konumu rekabeti olumsuz etkileyecektir. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımlar, rekabete açık sektörlerde, başlangıçtaki uzun maliyetli öğrenme sürecine katlanamayan yerli bebek endüstrilerin gelişimine engel

[156] Görgün, a.g.e., s. 3
[157] Aktan ve Vural (2006), a.g.e., s. 77

olabilmektedirler. Dolayısıyla potansiyel olarak rakip olsalar bile yerli firmalar ÇUŞ'lerle rekabet edememektedir.

Çok uluslu şirketler yarattıkları rekabetle sadece performans arttırma yönünde değil, aynı zamanda danışıklı uygulamalar, tekelleşmeye yönelik birleşme ve satın almalar, devletlerin doğrudan yabancı yatırım çekmek için uyguladıkları çok çeşitli imtiyazlar gibi anti- rekabetçi eylemler açısından da önemli bir potansiyel taşımaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımların liberalizasyonu, her ne kadar, yarışmacı piyasaların oluşumunda tamamiyle etkin olmasa da, piyasalardaki rekabet sürecinin teşvik edilmesi ve daha rekabetçi bir çevrenin oluşumunda önemli bir belirleyici olabilir. Doğrudan yabancı yatırımların kendilerinden beklenen rekabetçi etkileri ortaya çıkarabilmeleri, liberalizasyon sürecinin etkin rekabet politikaları ile tamamlanmasını gerektirmektedir. Aksi takdirde, liberalizasyonun rekabeti artırıcı etkileri, ulusötesi şirketlerin anti-rekabetçi davranışları ile azaltılmış olacaktır.[158]

4. Uluslararası Ticaret Üzerine Etkileri

Çokuluslu şirketlerin gerçekleştirdikleri doğrudan yabancı sermaye yatırımları uluslararası ticaretin gelişmesinde önemli katkılarda bulunmaktadırlar. Yatay ve dikey bütünleşme biçiminde örgütlenen dünyanın bir çok ülkesinde aynı anda faaliyette bulunan çok uluslu şirketlerin firma içi ticaretleri dahi dünya ticaretinin 1/3'ünden fazlasını oluşturmaktadır.

Çok uluslu şirketlerin dünya ticaretini çeşitli nedenlerle arttırdığı konusunda bir fikir birliği olmasına rağmen, bu artışın gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarına olumlu bir katkısı olup olmadığı konusunda tartışmalar vardır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ödemeler bilançosunda pozitif ve negatif etkiler meydana getirerek ev sahibi ülkenin ekonomisini etkilemektedir.[159]

Yabancı sermaye yatırımcısının getirdiği yatırım sermayesi bir defaya mahsus olmak üzere ödemeler dengesi üzerinde olumlu etkide bulunmakta, uzun

[158]Hakan Çetintaş, "Global Bir Ekonomide Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Rekabet", http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2001/global.htm, Erişim: 05.05.2006
[159] Efe, a.g.e., s. 29

dönemde üretim aşamasına geçilmesiyle beraber, daha önceden ithal edilen ürünlerin ülkede üretilmesi dolayısıyla ithalatta bir azalma sağlamaktadır. Fakat daha sonra yurt dışına yapılan kar transferi ve üretim için gerekli malzemelerin ithalatı ödemeler dengesini olumsuz bir şekilde etkilemektedir.[160]

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve uluslararası ticaret arasındaki ilişkileri belirlemek üzere yapılan ampirik çalışmalar, her iki unsur arasında arada pozitif bir ilişki olduğunu doğrulamaktadır.[161]

5. İşletmeler Üzerindeki Etkileri

Küresel rekabet baskısı altında çok uluslu şirketler hem ana ülkelerinde hem de yatırım yaptıkları ev sahibi ülkede insan kaynağı yeteneklerinin geliştirilmesine ve istihdamına önemli katkı sağlamaktadır. Yerli firmalara kıyasla çok uluslu şirketler eğitimin yararlarının daha fazla bilincindedirler ve başka ülkelerde faaliyet gösteren şubelerinin eğitimlerine doğrudan yatırım yaparak işgücü deneyimlerinin oluşumuna katkıda bulunurlar.[162]

İleri ve geri bağlantıları bulunan çok uluslu şirketler, girdinin ve satış sonrası hizmetlerin kalitesini arttırma amacıyla girdi aldıkları ve ürün sattıkları firmaların üst düzey yöneticilerine üretimlerini örgütleme ve işçilerinin eğitimi konusunda eğitim hizmeti vermektedirler. Bunun yanı sıra bu tarz uygulamalar yerli firmaları kendi uygulamalarını daha iyi hale getirmeleri konusunda etkileyebilmekte ve hükümetin veya sanayi derneklerinin öncülüğünde yeni eğitim faaliyetleri başlatılabilmektedir.

Bir ülkenin sahip olduğu insan kaynaklarının niteliği ve kalitesi kadar söz konusu kaynakların istihdam edilmesi de önem taşımaktadır. Çok uluslu şirketlerin doğrudan ve dolaylı olarak iki tür istihdam etkisinden söz edebiliriz. Doğrudan istihdam etkisi, bunların ilki olan çok uluslu işletmenin ev sahibi ülkenin vatandaşlarına istihdam olanağı yaratmasıyla ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yatırımın gelmesiyle yerli tedarikçiler için işler yaratılmaktadır ve çokuluslu işletme çalışanlarının artan yerel harcamaları da yeni işlerin yaratılmasına katkıda

[160] Nilüfer Aksu, "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Vergisel Teşvikler Açışından Değerlendirilmesi", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004), s.49
[161] Efe,a.g.e., s. 29
[162] y.a.g.e., s. 29

bulunmaktadır. Bunlar da doğrudan yabancı yatırımların yarattığı istihdamın dolaylı etkileridir. Ancak doğrudan yabancı yatırım, yerel bir firmanın satın alınması yoluyla yapılmışsa, çok uluslu şirket, operasyonel verimliliği arttırmak için çalışanları işten çıkarabilmektedir; bu da istihdam üzerinde olumsuz etkiye neden olmaktadır.[163]

Çok uluslu şirketlerin bir özelliği de yüksek teknoloji ve yönetim bilgisine sahip olmalarıdır. Çok uluslu şirketler araştırma - geliştirme ünitelerine büyük miktarda fon ayırmaktadırlar. Yabancı sermaye bir ülkeden diğerine teknoloji transfer etmenin yollarından biri olarak kabul edilmektedir. Yabancı sermayeyi kabul eden ülkeler ile yabancı sermayenin geldiği ülkeler arasında büyük teknoloji ve yönetim bilgisi açığı vardır.[164]

Ana firmanın çeşitli üstünlüklerine doğrudan yatırımın yapıldığı ülkedeki şubesi yoluyla yaklaşabilmek, onun yaptığı araştırmaların sonuçlarını, sahip olduğu işletmecilik bilgisini, geliştirdiği üretim tekniklerini ve yarattığı yeni ürünleri aktarabilmek, doğrudan yatırım sürecinin özünü meydana getirmektedir. Gelişmiş ülkeler arasındaki teknoloji alışverişinde her ülke belli ölçüde hem alıcı hem de satıcı durumunda iken, gelişmekte olan ülkelerin her zaman alıcı durumunda olmaları, uygun teknoloji seçiminde pazarlık güçlerini ortadan kaldırmaktadır.[165]

Bir malın üretimiyle ilgili olarak geliştirilen teknoloji ya da bilgi birikimi uzun dönemde azalan verimler kanununa tabidir. Böyle bir durumda çok uluslu firmalar mevcut teknolojilerini yenileme ile karşı karşıyadırlar. Teknolojinin yenilenmesi ise maliyet artışını gündeme getirmektedir. Çok uluslu firmalar açısından maliyeti düşürmenin en kısa yolu ise kullanım süresi dolan teknolojileri ihtiyaç olan ülkelere transfer etmektir. [166]

[163] Bilge Akyol ve Gülizar Kurt, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Gelişmeler ve Türkiye İçin Stratejik Planlama ve Konumlanma Yaklaşımı Egiad Yayınları, İzmir 2006, s. 15
[164] İZTO, a.g.e., ss.8-9
[165] y.a.g.e., s.9
[166] y.a.g.e., s.9

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE VERGİ POLİTİKALARINDAKİ DEĞİŞİM VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Üretimin ve finansal faaliyetlerin küreselleşmesiyle birlikte uluslararası sermaye hareketlerinin dünya ekonomisi üzerindeki rolü ön plana çıkmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler portföy yatırımlarına kıyasla daha olumlu makro ekonomik etkilere sahip olan doğrudan yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekmek amacıyla rekabet içerisine girmişlerdir. Ülkelerin vergi politikaları da bu rekabet doğrultusunda yeniden şekillenmiş ve doğrudan yabancı yatırımları çekme hedefi doğrultusunda bir araç olarak kullanılır hale gelmiştir.

I. KÜRESELEŞME SÜRECİNDE VERGİLENDİRMEDE YENİ EĞİLİMLER

Bilgi ve iletişim teknolojisinde meydana gelen değişmelerin sürüklediği küreselleşme olgusu, sosyal, siyasal ve ekonomik alanda önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu yeni gelişmeler bir yandan uluslararası ekonomik düzenin yeniden şekillenmesine neden olurken, diğer yandan da vergileme alanında yeni eğilimlerin yaşanmasına yol açmıştır[167].

A. Küreselleşme ve Vergi Politikalarında Dönüşüm

Günümüz vergi sistemleri ülkeler arasında üretim faktörleri mobilitesinin daha az olduğu, dış ticarette korumacı önlemlerin alındığı ve ithal ikameci politikaların uygulandığı, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde oluşturulmuştur. 1970'li yıllara kadar olan dönemde uluslararası ticaret büyük oranda mal ticaretiyle sınırlandırılmış, çok uluslu şirketler dünya ekonomisinin küçük bir bölümünü oluşturmuş ve bireylerin çoğu kendi ülkelerinde yatırım yaparak tüketimde bulunmuşlardır. Keynesyen iktisadi anlayışın hakim olduğu bu dönemde, vergilendirme yetkisine sahip otoriteler, yatırımların teşvik edilmesi, gelir dağılımının

[167] Ersin Nazalı, " Gelir Vergisi Sistemlerindeki Değişimlerin Arkasında Yatan Nedenler ve Dünyada Gelir Vergisi Uygulaması Konusunda Uygulanmakta Olan Sistemler (III)", **Vergi Dünyası**, Sayı: 306, Şubat 2007, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği) Erişim: 01.04.2007

iyileştirilmesi, ekonomik büyümenin sağlanması gibi hedefler doğrultusunda vergi politikalarını bir araç olarak kullanmışlardır.

Bu dönemde vergi politikasının geleneksel işlevi, bütçe harcamalarına bağlı olarak belirli bir gelir hedefi tutturmaktır. Yatırım ve tüketimler büyük oranda ülke içinde gerçekleştiğinden, kanun koyucular, firmalar ve ailelerin farklı kategorileri için faydalar ve yükler arasındaki denge veya vergi matrahında bir kaybolma ile ilgili olarak çok fazla kaygılanmaksızın işlemler ve birimlerin farklı tipleri üzerine vergi koymuşlardır[168]. Ancak küreselleşme ile birlikte bu yapı değişmiş ve dünya ekonomisinin artan entegrasyonu her yönüyle yeni ekonomik ilişkiler ortaya çıkarmıştır. Vergi politikaları da dünya ekonomisinin dönüşümü çerçevesinde yeniden yapılandırılmıştır.

Küreselleşme süreci başta sermaye faktörü olmak üzere üretim faktörlerinin mobilitesini arttırmıştır. Uluslararası ticaret hacminde ve yatırımlarda önemli artışlar yaşanmış, uluslararası finansal piyasaların entegrasyonu en üst düzeye ulaşmıştır.

Yatırım, sermaye ve ticaretin küreselleşme sürecinin hızlanması, özellikle finansal alanda coğrafik olarak mobil faaliyetlerin artması ve uluslararası finansal piyasaların genişlemesi ülkelerin ekonomik politikaları arasındaki ve devletle özel sektör arasındaki ilişkiyi de kökten değiştirmiştir[169]. Özellikle sermayenin küreselleşmesi, bilgi alışverişinin hızlanması ve ucuzlaması, çok uluslu şirketlerin dünyanın her köşesinde faaliyet göstermesi gibi yeni küresel gelişmeler, mevcut vergi politikalarının değişmesi konusunda hükümetlere yeni fırsatlar ve kısıtlar getirmiştir. Bunun sonucunda bir yandan ulusal düzeyde uygulanan politikaların uluslararası düzeyde daha fazla yansımaya sahip olması şansı ortaya çıkarken, öte yandan ulusal politikaların bağımsız bir şekilde uygulanabilme yeteneği azalmıştır[170].

Küreselleşme sürecinde ülkeler arasında yüksek mobiliteye sahip olan sermaye ve yatırımları çekmek yönünde bir rekabet oluşmuştur. Özellikle gelişmekte

---

[168] İhsan Günaydın ve Serkan Benk, "Globalleşmenin Vergi Sistemlerinde Meydana Getirdiği Değişiklikler", **Vergi Dünyası**, Sayı: 267, Kasım 2003, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği), Erişim:01.04.2007

[169] Savaş Çevik, "Küreselleşen Dünyada Vergi Politikası: Vergi Politikasında Dönüşüm ve Küresel Sorunlar", **Vergi Dünyası**, Sayı: 271, Şubat 2004, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği),Erişim:01.04.2007

[170] Yıldız, a.g.e., s. 129.

olan ülkelerin kalkınmalarının finansmanı için yabancı sermayeye duydukları ihtiyaç, başıboş sermayenin ülkeler açısından önemini daha da arttırmaktadır.

Bugün ekonomik ve siyasi sistemleri ne olursa olsun yabancı sermayeden yararlanabilmek için dünya ülkeleri arasında büyük bir yarış vardır. Birçok ülke yabancı sermayenin kendi ülkesine gelmesini çeşitli teşvik tedbirleri ile özendirmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede, bürokratik engeller ortadan kaldırılmakta ve çeşitli vergisel kolaylıklar getirilmektedir. Bu suretle yabancı sermaye aracılığı ile yeni teknolojinin ülkeye girişi, ekonomik büyümenin sağlanması ve buna bağlı olarak ihracatın artırılması amaçlanmaktadır[171]. Dolayısıyla, sermaye akımlarının artması ve finansal piyasalardaki gelişmeler ülkeleri vergi oranlarını indirmeye ve vergisel engelleri ortadan kaldırmaya zorlamaktadır.

Sermaye piyasalarının liberalleşmesi ve dünya ekonomilerinin birbirleriyle daha fazla bütünleşmesi sonrasında küreselleşmenin etkisi, vergilendirme alanında da çok daha yoğun bir şekilde hissedilmeye başlanmıştır[172]. Ulusal ekonomilerin birbiriyle artan entegrasyonu, her şeyden önce bir ülkenin vergi sistemine ilişkin uygulamaların diğer ülkelerin vergi politikalarına potansiyel etkisini artırmıştır. Küresel ekonomide gelişmeler ve diğer ülkelerde uygulanan vergi rejimleri dünyanın geri kalanındaki ekonomik gelişmeleri ve vergi sistemlerini etkilemekte, ülkelerin diğer ekonomilerden ve onların vergi sistemlerinden bağımsız bir vergi politikası yürütmeleri giderek zorlaşmaktadır. Artık başka ülkelerin vergi politikası dikkate alınmaksızın vergi politikası belirlemek pek de mümkün görünmemektedir[173].

Bütün bu gelişmeler, küreselleşme süreci ile birlikte vergi politikaları alanında önemli bir dönüşüm yaşandığını ve vergilemenin klasik işlevlerinin yanında yeni işlevlerinin de geliştiğini ortaya koymaktadır. Küreselleşmenin vergi sistemlerini etkilemeye başlaması, doğal olarak ülkelerin vergilemeye ilişkin politikalarını gözden geçirmelerine yol açmıştır. Küreselleşme, ülkeleri, bir yandan vergi oranlarını indirmek suretiyle vergi tabanlarını genişleterek vergilendirme kaynaklı olası olumsuzlukları ortadan kaldırmaya zorlarken, diğer taraftan sermaye

[171] Osman Pehlivan ve İhsan Günaydın, "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Vergilendirilmesi", **Vergi Dünyası**, Sayı: 174, Şubat 1996, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği) Erişim:01.04.2007

[172] İsmail Şiriner ve Murat Aydın, "Küreselleşme Kıskacında Maliye Politikası: Küreselleşme ve Vergilendirme Yetkisi", **Vergi Dünyası**, Sayı: 292, Ekim 2005, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği), Erişim:01.04.2007

[173] Çevik, a.g.m.

hareketlerindeki serbestleşmeden mümkün olduğu kadar çok yararlanabilme amacıyla daha uygun ortamlar yaratma konusunda da teşvik oluşturmuştur. Gerçekten de sermaye hareketlerinin önündeki engellerin ortadan kalkması ve teknolojideki gelişmeler, vergiyi uluslararası ticaret ve yatırım kararlarında önemli bir faktör haline getirmektedir. Artan teknolojik olanaklarla desteklenmiş yeni uluslararası ortam, çok uluslu şirketler açısından, mekansal farklılıkların giderek önem kaybetmesine ve fiziki yerleşmenin karar süreçlerindeki eski öneminin azalmasına yol açmaktadır. Ancak, küreselleşmenin vergi kayıp ve kaçaklarının artmasına yol açarak ülkelerin vergi kapasitesini olumsuz etkileyeceği ve vergi gelirlerini azaltacağı yönündeki risklere de dikkat çekilmektedir [174].

B. Küreselleşmenin Vergi Sistemleri Üzerindeki Etkileri

Küreselleşme bütün ekonomik unsurlar gibi vergi sistemlerini de önemli ölçüde etkilemektedir. Küreselleşme sonucu vergi kaynaklarının mobilitesinin artması, ülke sınırlarının elektronik yollarla ortadan kaldırılabilir hale gelmesi ve ülkeler arasında yatırımları ve sermayeyi çekmek için gerçekleştirilen rekabet, ülkeleri vergi sistemlerinde bir takım değişikliklere gitmek zorunda bırakmıştır.

Özellikle son 20 yıl içerisinde birçok ülke, vergi sistemlerini yeni ekonomik gelişmelere uyum, adaleti sağlama, etkinlik ve verimlilik, vergi rekabeti, verginin tabana yayılması ilkeleri çerçevesinde yeniden yapılandırmışlardır[175].

Küreselleşme sürecinde internet gibi teknolojik gelişmelerin de etkisiyle elektronik ticaret önem kazanmış ve vergilemenin sınırları muğlak hale gelmiştir. Vergi idarelerinin geleneksel vergi tahsil yöntemleri aşınarak etkinliğini kaybetmiş ve vergi idareleri gelişen ekonomik koşullara uyum sağlama amacıyla yeniden yapılandırılmıştır. Ülkeler arasında yabancı sermayeyi ve nitelikli işgücünü çekmek için vergi rekabeti uygulamaları başlamış ve çokuluslu şirketler, transfer fiyatlama uygulamalarına başvurarak, karlarını vergi oranlarının düşük olduğu ve çeşitli vergisel teşviklerin uygulandığı ülkelere aktarma eğiliminde olmuşlardır. Yaşanan bu

[174] Ersin Nazalı, "Gelir Vergisi Sistemlerindeki Değişimlerin Arkasında Yatan Nedenler ve Dünyada Gelir Vergisi Uygulaması Konusunda Uygulanmakta Olan Sistemler (I)", **Vergi Dünyası**, Sayı: 304, Aralık 2006, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği), Erişim:01.04.2007

[175] Osman Arıoğlu, "Vergide Yeni Yaklaşım", **Vergi Dünyası**, Sayı: 262, Haziran 2003, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği), Erişim:01.04.2007

gelişmeler, vergi sistemlerinde yer alan vergi türlerini, vergi yükünün faktörler arası dağılımını, vergi oranlarını ve vergi idarelerinin yapılarını önemli ölçüde etkilemektedir.

Küreselleşme ile birlikte üretim faktörlerinden özellikle sermaye ve kalifiye işgücünün uluslararası mobilitesi önemli ölçüde artmıştır. Sermaye ve kalifiye işgücünün uluslararası mobilitesinin artması, söz konusu kaynakların vergilendirilmesinde önemli sorunlar ortaya çıkardığı gibi, bu üretim faktörleri üzerine düşen vergi yükünün dağılımı da değişmiştir[176].

Sermaye faktörü hem ülke içinde hem de ülke dışında faaliyette bulunurken; emek faktörü ülkenin belirli bir yerine bağlı olarak çalışmaktadır. Bu nedenle, ticaretin sınırsız küresel erişimi ile sınırlı ulusal hükümet arasında bir gerilim ortaya çıkmaktadır. Burada elastikiyet kavramı büyük önem taşımaktadır. Emeğe kıyasla sermayenin vergilere karşı elastikiyetinin büyük olması, şirketlere hükümetlere karşı etkilerini artırmada büyük bir güç sağlamaktadır. Yüksek bir elastikiyete sahip olan sermaye vergilendirildiğinde, başka vergileme alanlarına hareket etmekte ve şirketlerden elde edilen vergi gelirleri düşmektedir. Şirketler daha düşük vergilendirilmiş alanlara hareket etme tehdidi ile hükümetin vergi politikasına karşı çıkabilmektedirler. Aynı taktik emek için söz konusu değildir. Mobiliteye önem verilen ve durağanlığın kötülendiği küresel çağda elastikiyet politik bir güce dönüşmektedir. Daha önce ifade edildiği gibi mevcut vergi politikaları, tespit edilmiş sınırlar ve vergileme alanları için düzenlenmiştir. Ancak küreselleşmeyle bu durum değişmiştir. Sermaye ve emeğin mobiliteleri ve elastikiyetlerinin farklılaşması güç ilişkilerini yeniden düzenlemekte ve üçüncü dünya ekonomilerini büyük bir rekabet ile karşı karşıya bırakmaktadır[177]. Küreselleşmenin etkisiyle vergi sistemlerinde yaşanan bu değişim, OECD ülkelerindeki vergi yapısının gelişiminden gözlenebilir.

[176] Günaydın ve Benk, 2003 (a), a.g.m.
[177] y.a.g.e.

Tablo 4 : OECD Ülkelerindeki Vergi Yapısı (Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı Olarak)

Vergi Türleri	1965	1975	1985	1995	2002
Kişisel Gelir Vergisi	26	30	30	27	26
Kurumlar Vergisi	9	8	8	8	9
Sosyal Güvenlik Aidatı	18	22	22	25	25
Ücret Vergisi	1	1	1	1	1
Servet Vergisi	8	6	5	6	6
Genel Tüketim Vergisi	14	14	16	18	19
Özel Tüketim Vergisi	24	18	16	13	11
Diğer Vergiler	1	1	2	3	3
Toplam	100	100	100	100	100

Kaynak: OECD Revenue Statistics 2004, s.21'den aktaran İhsan Günaydın ve Levent Yahya Eser, "Uluslararası Vergi Rekabetinin Vergi Oranları Vergi Gelirleri Ve Vergi Yükünün Dağılımı Üzerine Etkisi", **Vergi Sorunları Dergisi,** Temmuz 2005, Sayı 2002, s.138.

Tablo 4 incelendiğinde, kişisel gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payının 1985 sonrasında düştüğü, kurumlar vergisi payının da neredeyse sabit olduğu göze çarpmaktadır. Ancak mobilitesi az olan ve bu nedenle kolayca yer değiştiremeyen işgücü üzerindeki sosyal güvenlik vergisinin ve genel tüketim vergisinin vergi gelirleri içerisindeki payının %7 ve %5 oranında arttığı görülmektedir.

Vergi tabanın mobil hale gelmesi küresel sermayeyi kendi ülkesine çekmek isteyen ülkelerin sermaye üzerindeki vergi yükünü hafifletmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda vergi yükü dolaysız vergilerden dolaylı vergilere kaymış ve dolaylı vergilerde de yansıtılabilme olasılığı görece yüksek olan katma değer vergisinin ağırlığı arttırılmıştır. İlave olarak vergi teşvik önlemleri yoğun olarak uygulamaya konulmuştur. Bu doğrultuda birçok ülkede sermaye ve kurumlar vergisi oranlarında azalma görülürken, emek üzerinden alınan vergiler ile dolaylı vergi oranlarında artma eğilimi yaşanmıştır. Bu gelişmeler ülkelerin vergi yüklerinin bir kısmının

gelirden tüketime; bir kısmının da sermayeden ücretlere kaymasına neden olmuştur[178].

Gelir vergisi oranlarında yaşanan bu düşüşlerle birlikte vergi sistemleri artan oranlı vergileme yapısından uzaklaşıp düz oranlı vergileme yapısına doğru yaklaşmaktadır Servet vergilerindeki değişim incelendiğinde ise, 1965 yılında ortalama %8 olan servet vergisi oranı %65'lik bir düşüşle %5 düzeyine gerilemiş, bazı ülkelerde ise servet vergisi uygulaması kaldırılmıştır. Gelir ve servet vergisi oranlarında meydana gelen bu düşüşler tüketim vergilerinde yaşanmamış, tam tersi bir şekilde tüketim vergisi oranlarında artışlar meydana gelmiştir. Vergi oranlarında yaşanan değişim vergileme yapısını da değiştirmeye başlamıştır[179].

Özetle küreselleşme, geniş bir vergi matrahı ve düşük vergi oranları üzerine odaklaşan vergi reformlarının arkasındaki itici güçlerden birini oluşturmaktadır. Bu süreçte vergi oranları düşürülmüş, gelir vergisi dilimlerinin sayısı azaltılmış, vergi sisteminde etkinlik ve basitlik ilkeleri ile düz oranlı vergilerin uygulanabilirliği tartışılmaya başlanmıştır. Söz konusu değişimler, vergi tabanının daha akışkan olan üretim faktörlerinden daha az akışkan olan üretim faktörlerine kaymasına neden olmuştur[180].

II. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYEYE YÖNELİK VERGİ UYGULAMALARI VE ORTAYA ÇIKAN VERGİSEL SORUNLAR

Günümüzde artan küreselleşme hareketiyle birlikte, ülkeler arasında doğrudan yabancı sermaye yatırımları özellikle son yıllarda büyük ivme kazanmıştır. Ülkeler küresel piyasalara entegre olmak amacıyla yabancı sermaye yatırımlarını teşvik edici politikalar izlemektedirler. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınma amaçlı sermayeye olan ihtiyacı, bu ülkelerin ekonomi ve hukuk alanında liberalizasyonlara giderek, doğrudan yabancı sermayeyi kendi ülkelerine

[178] Ersin Nazalı (2007), a.g.m.
[179] y.a.g.m. Bu konuda ayrıca bkz. Dilek Dileyici, "Vergilemede Yeni Bir Eğilim: Gelir Vergilerinden Tüketim Vergilerine", içinde: **Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar**, Ed. C. C. Aktan, D. Dileyici ve İ. Y. Vural, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.
[180] Ersin Nazalı (2007), a.g.m. Ayrıntılı bilgi için bkz.: C. Can Aktan ve Dilek Dileyici, "Vergi Tarifelerinde Değişim: Artan Oranlı Vergilerden Düz Oranlı Vergilere", **Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar**, İkinci Baskı, Ed. C. C. Aktan, D. Dileyici, İ. Y. Vural, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.

yönlendirme gerekliliğini doğurmaktadır. Bir ülkeye doğrudan yabancı sermaye gelmesini etkileyen bir çok önemli etken vardır[181]. Çalışmamızın bu bölümünde, öncelikle yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen vergi dışı faktörler kısaca ele alınacak daha sonra doğrudan yabancı sermayeye yönelik vergi uygulamaları ve bu bağlamda ortaya çıkan vergisel sorunlar ayrıntılı bir şekilde değerlendirilecektir.

A. Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Vergi Dışı Faktörler

Çok uluslu şirketler yatırım yapacakları ülkeleri tercih ederken başta ekonomik ve siyasi istikrar olmak üzere vergi dışı pek çok faktörü göz önünde bulundurmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların ülke tercihini etkileyen vergi dışı faktörler aşağıdaki gibidir.

1. Siyasi Alanda İstikrar

Doğrudan yabancı sermayenin yatırım yapacağı ülkede aradığı en önemli kriter, ülkenin siyasi istikrar içinde olup olmadığıdır. Doğrudan yabancı sermaye, yatırımı için güvenli ve emniyetli bir ortamı tercih eder. Siyasi ve politik istikrarsızlıkların ve olumsuzlukların bulunduğu bir ortam, yabancı sermayeyi ülkeden kaçırarak diğer alternatif ülkelere yönlenmesine fırsat verir. Genel olarak hükümet politikalarında tutarlı davranmak, verilen sözleri yerine getirmek, yabancı yatırımları ülkeye çekmek için önemli faktörlerdir.

2. Ekonomik Alanda İstikrar

Uluslararası sermaye girişinde ülkelerin ekonomik göstergeleri doğrudan yatırım kararlarında etkili olmaktadır. Ülkelerin gösterdiği hızlı ve istikrarlı reel büyüme, düşük faiz oranları, öngörülebilir enflasyon oranları, ılımlı dalgalanmalar gösteren döviz kuru ve daha da önemlisi istikrarlı maliye ve para politikaları uluslararası sermayenin değerlendirmeye aldığı başlıca göstergelerdir[182].

---

[181] Mehmet Çankaya, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler ve Bu Faktörlerin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", **Vergi Dünyası**, Sayı: 271, Şubat 2004, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği), Erişim:01.04.2007

[182] y.a.g.m.

Yabancı yatırımcılar açışından yatırım yapılacak ülkenin tercihinde o ülkenin makroekonomik göstergeleri büyük önem taşımaktadır. Ekonomik büyümenin sağlanması ve kişi başına düşen gelirin artması ülkedeki toplam talebin artmasına, bu da iç pazarın genişlemesine yol açmaktadır.

3. Hukuki Çerçeve ve İdari Yapı

Yabancı sermayenin yatırımları açısından, yatırım yapılan ülkenin elverişli bir hukuki ve idari yapıya sahip olması, yatırımların geleceği açısından güvenilir ve önemli dayanaklardan biridir. Yatırım kararı alındıktan sonra firmanın yatırım yapacağı ülkede kaldığı sürece karşılaşacağı yasal ve bürokratik uygulamalar, bu yatırımın sürekliliğini belirleyici faktörlerdir. Yabancı sermaye karar mekanizmasının işlemesinde çok değişik karar odaklarının olması ve bunların arasında koordinasyon eksikliği bürokrasinin ağır işlemesi sonucunu doğurmaktadır. Bu tür koşullar genellikle caydırıcı etki yaratmaktadır[183].

İdari prosedürler ve işlemler doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelişmekte olan ülkelere çekilmesinde önemli olmaktadır. Bu tür işlemlerin fazla vakit alması ve bürokrasi, yabancı yatırımlar için önemli bir giriş engeli oluşturabilmektedir. Örneğin Gana ve Uganda'da bir tesisi kurmak ve faaliyete geçirmek ortalama 2 yılı, Tanzanya'da 18 ayı alırken, bu süre Malezya için 6 aydır. Çok uluslu bir şirket, yatırım başvurusunun onaylanması için Singapur'da en fazla üç hafta beklerken, bu süre gelişmekte olan ülkelerin çoğunda altı aydan az değildir. Dolayısıyla etkin ve hızlı işleyen bir idari süreç, Singapur'a yabancı sermaye yatırımı çekmekte avantaj sağlamaktadır. [184]

4. Pazarın Yapısı

Yabancı sermayenin yatırım kararını almadan önce, gitmeyi planladığı ülke hakkında yapacağı araştırmanın en önemli bölümlerinden biri de, ülkenin iç pazar yapısının nasıl olduğudur. Günümüzde yabancı sermayenin gideceği ülkede aradığı ekonomik faktörlerin başında, geniş iç pazarların çekiciliği gelmektedir. İç pazardaki en önemli etkenlerden biri, ülkenin talep yapısıdır. Yüksek iç talep potansiyeli olan

[183] y.a.g.m.
[184] Sabır, a.g.m.

ülkeler yabancı sermaye için her zaman cazip olan ülkelerdir. Yabancı sermayenin yatırımdan sağlayacağı gelir, geniş iç pazarlara sahip olan ülkedeki mevcut bulunan talep yüksekliğine bağlıdır[185].

Yatırımlarda iç pazar büyüklüğünün etkisine Japonya'nın Asya ülkelerine yaptığı yatırımlar ve ABD'nin Avrupa ülkelerine yaptığı yatırımlar örnek gösterilebilir.[186] Ayrıca Hong Kong ve Tayvan örneğinde olduğu gibi, ülkeler geniş iç pazar olanağına sahip olmasalar bile bölgesel pazarlara erişim imkanı olduğundan, üçüncü ülkelere ihracat için ideal bir üs olarak kullanılabilmekte ve yabancı sermaye için önemli bir cazibe merkezi oluşturabilmektedir. Benzer şekilde küçük yerel piyasalarına karşın, İrlanda ve Portekiz Avrupa Birliği bölgesel pazarına serbest giriş haklarının olması nedeniyle büyük miktarda yabancı sermaye çekebilmektedirler.[187]

5. Ülkenin Dış Tanıtımı

Yabancı sermayenin yatırım kararını etkilemede bir başka seçenek de ülkenin dış tanıtımının nasıl olduğudur. Bir ülkenin dış tanıtımını doğru ve iyi bir şekilde yapabilmesi, ülkenin kendi başarısıdır. Dış tanıtım faktöründe en önemli görev, yabancı sermaye ithali isteyen ülkeye düşmektedir. Psikolojik etkilenmeyi en aza indirerek ülkeye daha fazla yabancı sermaye çekilmesi, kamuoyunun bilinçlendirilmesi ve aktif bir tanıtım politikası ile gerçekleştirilebilir. Aktif bir tanıtım politikası ise en iyi şekilde buna yönelik kurulacak bir tanıtım kuruluşu ile uygulanabilir. Nitekim bunun en güzel örneği İrlanda'da bulunan IDA (Irish Development Agency)' dır.

6. Maliyet ve Kar

Bir ülkeye yabancı sermaye girişini etkileyen hususlardan birisi de maliyet ve kar unsurlarıdır. İlk bakışta yabancı sermaye için maliyeti açısından ucuz ve bol işgücü ile hammadde sağlama kolaylığı önemli gibi görünse de, yatırım bütünüyle ele alındığında, bu faktörlerin tek başına cazibe yaratma olanağı yoktur. Uzman işgücü ve verimlilik de önemli kriterlerdir. Ayrıca düşük ücretin de bir alt sınırı vardır.

[185] Çankaya, .a.g.m.
[186] Efe, a.g.e., s.12
[187] y.a.g.e., s. 15

Çok düşük ücret seviyeleri sosyal patlamalara ve politik istikrarın bozulmasına neden olabilir[188].

Yabancı firmaların yatırım kararını etkileyen başka bir faktörde üretim faktörlerinin bolluğudur. Hammadde yönünden zengin ve düşük maliyetli işgücüne sahip gelişmekte olan ülkeler göreceli olarak avantajlı olmaktadır. Genelde, yabancı yatırımcılar maliyetlerini düşürmek ve karlarını maksimize etmek amacıyla bol ve kolay hammadde edinebildikleri, enerji-ulaşım-iletişim gibi altyapının yeterli düzeye ulaştığı ve işgücünün ucuz olduğu ülkelerde yatırım yapmayı tercih etmektedirler.

Gelişmekte olan ülkelerin çoğu, zengin yer altı kaynakları ve büyük nüfusları nedeniyle de doğrudan yabancı sermaye yatırımları için uygun bir ortam sağlamaktadır. Örneğin Meksika, Brezilya, Şili ve petrol sahibi diğer ülkeler ile doğalgaz yataklarına sahip bazı Orta Asya Cumhuriyetlerine yapılan yatırımlar kaynak arayan yatırımlara örnek verilebilir.[189]

7. Özelleştirme

Yabancı sermaye yatırımlarını olumsuz yönde etkileyen bir diğer problem, devletin ekonomideki payının yüksek oluşudur. Özelleştirme, bir ülkenin rekabete dayalı bir pazar ekonomisini teşvik etmeye hazır olduğuna dair çok uluslu yatırımcılara verdiği bir mesajdır. Doğrudan yabancı sermaye bir ülkenin özelleştirme sürecine ek yönetim tecrübesi ve pazarlama kanalları sağlaması açısından faydalı olabilir. Ülkenin altyapısını geliştirme ve özelleştirme hedeflerine ulaşmakta doğrudan yabancı sermayeye önemli ölçüde ihtiyaç duyduğu göz önüne alınacak olursa, ülkenin özelleştirme ve altyapı yatırımlarına özel sektör katkısını sağlamak için bu bakımdan iyi bir ortama ihtiyaç duyduğu ortadadır.[190].

[188] Çankaya, .a.g.m.
[189] Efe, a.g.e., s. 15
[190] Çankaya, .a.g.m.

8. Vergi Dışı Teşvikler

Yatırım teşvikleri kısaca hükümetlerin yatırımcılara, bir yatırım projesinin büyüklük, tür ve konumunu etkilemek amacıyla sağladığı finansal faydalar olarak tanımlanabilir.[191]

Doğrudan yabancı yatırımları etkileyen bir diğer faktör, yatırım yapılan ülke tarafından sağlanan vergi-dışı teşviklerdir. Bu tür teşvikler, hem yerli hem de yabancı yatırımcılara sağlanabildiği gibi sadece yabancı yatırımcılara yönelik de olabilmektedir[192].Vergi dışı teşvikler,finansal teşvikler ve diğer teşvikler olarak sınıflandırılabilir.

Yatırım projelerinin sermaye, üretim ya da pazarlama maliyetlerinin karşılanması için uygulanan doğrudan sübvansiyonlar türündeki yatırım destekleri, kredi ve kredi teminatı destekleri, siyasi karmaşa veya müsadere gibi ticari olmayan risklerle, döviz kuru istikrarsızlığı ve devalüasyon gibi belirli türde bazı risklerin karşılanmasına yönelik daha uygun primlerle devlet tarafından sağlanan sigortalar finansal teşvikler kapsamındadır[193].

Bunların dışında yapılacak yasal düzenlemelerle çevre, sağlık, güvenlik iş hayatı standartlarının düşürülmesi ile bu standartların yüksekliği nedeniyle yatırım yapmakta tereddüt gösteren yatırımcıların endişesi giderilmeye çalışılabilmektedir. Yabancı yatırımcıya devletçe sübvanse edilmek üzere hususi altyapı tahsis edilerek elektrik, su, iletişim ve taşıma hizmetlerinin ticari fiyatın altında bir maliyetle yatırımcıya sunulabilmektedir. Devlet yabancı yatırımcılardan bazıları ile tercihli anlaşmalar yaparak, piyasayı başka bir firmanın girişine kapatarak, tekel hakları vererek ya da ithalat yoluyla yapılacak rekabete karşı koruma sağlayarak yatırımcıların ülkeye gelmesini kolaylaştırabilmektedir.

---

[191] Kovancılar, a.g.e., s. 17

[192] Mehmet Aktaş, **Uluslararası Transfer Fiyatlandırması ve Türk Vergi Mevzuatında Uygulanma Olanakları**, Yaklaşım Yayınevi, Şubat 2004, s. 58.

[193] Hasan Kaymak**, "**Yabancı Doğrudan Yatırımları Artırmak İçin Teşvikler Gerekli ve/veya Yeterli Mi?", **Maliye Dergisi**, Sayı:149, Mayıs-Aralık 2005, s.87

Yabancı yatırımcılara özel kurlar uygulanması, dış kredilerin kur riskinin ortadan kaldırılması ve kazançlarla sermayenin yurtdışına çıkarılmasında kolaylıklar sağlanması da yatırımcılar için diğer cazip avantajlar arasındadır.[194]

B. Doğrudan Yabancı Sermayeye Yönelik Vergi Uygulamaları ve Ortaya Çıkan Vergisel Sorunlar

Artan küreselleşme ve bunun sonucu olarak sermaye hareketlerinin artması, dünya üzerinde refahını arttırmaya ve amaçla yabancı sermaye çekmeye çalışan ülkeleri bir rekabet ortamına sokmuştur. Bu rekabet ortamında ülkeler daha fazla yabancı yatırım çekmek amacıyla çeşitli politikalar uygulamakta ve birbirleriyle rekabet etmektedirler. [195] Bu politikaların başında ise vergileme alanında yapılan uygulamalar gelmektedir. Ülkelerin vergi politikalarını yabancı sermaye çekecek şekilde düzenleyerek çeşitli vergisel teşvikler sunması, vergi rekabeti olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Vergi yükünü minimize etmek isteyen çok uluslu şirketler için vazgeçilmez bir araç olarak kabul edilen uluslararası transfer fiyatlaması da yabancı sermayeyi çekme amacındaki gelişmekte olan ülkeler tarafından bir rekabet aracı olarak kullanılabilmektedir[196]. Vergileme alanında gerçekleştirilen bu uygulamalar zararlı vergi rekabeti, vergi cenneti uygulamaları ve uluslararası transfer fiyatlaması manipülasyonları gibi önemli vergisel sorunlara sebep olabilmektedir. Çalışmamızın bu bölümünde yabancı sermayeye yönelik vergi uygulamaları, beraberinde ortaya çıkabilecek vergisel sorunlar ve bu sorunlara karşı uluslararası düzeyde gerçekleştirilen çalışmalar ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

1. Vergi Rekabeti

Küreselleşmenin vergileme alanındaki yansımasının en önemli konularından birisi uluslararası vergi rekabetidir. Küreselleşme sürecinde sermayenin ve nitelikli işgücünün mobilitesinin artmıştır. Ülkelerin vergi politikalarını bu faktörleri çekecek şekilde düzenlemeye başlamaları, bu faktörlerin ulusal vergi sistemleri arasındaki farklılıklardan, diğer bir deyişle vergi arbitrajı olanaklarından yararlanma eğilimlerini

---

[194] UNCTAD, (2004) Incentives, Series on Issues in International Investment Agreements, s.6

[195] İhsan Günaydın ve Levent Yahya Eser, "Uluslararası Vergi Rekabetinin Vergi Oranları Vergi Gelirleri ve Vergi Yükünün Dağılımı Üzerine Etkisi", **Vergi Sorunları**, Sayı: 2002, Temmuz 2005, s. 148.

[196] Emrah Ferhatoğlu, "Uluslararası Vergi Rekabeti ve Sürükleyici Güçleri", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Cilt:7, Sayı:1, Haziran 2006, http://iibf.ogu.edu.tr/ferhatoglu/vergi_rekabeti_ferhatoglu.htm Erişim:07.01.2007

yükseltmiştir[197]. Bu durum uluslararası vergi rekabeti adı verilen olgunun doğmasına neden olmuştur.

Ulusal ekonomiler açısından verginin bir rekabet unsuru olma özelliği kazanması, ideolojik tutumu ne olursa olsun, ulusal vergi politikalarının rekabetçi bir karaktere bürünmesinde etkili olmuş ve böylelikle ulusal vergi politikalarının etki düzeyi küresel ölçeğe yükselmiştir[198].

a. Vergi Rekabeti Kavramı

Vergi rekabeti, geniş anlamda, vergilendirme yetkisine sahip idari birimlerin (yerel yönetimler, eyaletler, devletler) vergi politikalarının diğer idari birimler üzerinde meydana getirdiği etkiler olarak tanımlanabilir. Vergi rekabeti, firma ve ulusal düzeyde rekabet gücünü arttırmak isteyen idari birimlerin vergilendirme yetkisine sahip olduğu alanlarda rakip idari birimlere kıyasla mükelleflerin vergi yüklerini azaltmak veya düşük tutmak suretiyle potansiyel olarak mobilitesi yüksek olan üretim faktörleri (özellikle sermaye ve kalifiye işgücü) için kendi idari birimlerini cazip hale getirme çabasıdır[199].

Diğer bir tanımla vergi rekabeti, *"bir ülkede işletmelerin rekabet gücünü artırmak veya yabancı yatırımları ülkeye çekebilmek için, vergi yükümlülerinin vergi yüklerini azaltarak, bir ülkenin ulusal ekonomisini geliştirmesi"* olarak tanımlanmaktadır[200].

Vergi rekabetiyle ilgili tanımlarda, kanuni vergi oranı yerine "efektif vergi oranları" kullanılmaktadır. Efektif vergi oranı kanuni vergi oranından farklı olup, birtakım faktörleri dikkate alan bir orandır. Bu faktörler; kanuni vergi oranı, faiz ve amortisman giderlerinin düşürülebilirliği, kişisel gelir vergisi ve kurumlar vergilerinin entegrasyon derecesi ve enflasyon etkisinden oluşmaktadır. Bu faktörler yeni bir yatırımın yerleşim yeri hakkında mikro düzeyde kararların değerlendirilmesi için

[197] C. Can Aktan ve i. Yaşar Vural, "Vergi Rekabeti", içinde: **Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar**, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2006, s. 71.
[198] Saraç, a.g.e., ss. 107-108.
[199] Aktan ve Vural(2006), a.g.m., s. 71.
[200] Filiz Giray, "Uluslararası Vergi Rekabeti ve Ekonomik Boyutları" **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:9, 2005, s. 94.

yararlıdır. Efektif vergi oranı; vergi politikası, ekonomik koşullar ve yatırımcıların davranışları hakkında varsayımlara büyük ölçüde duyarlıdır[201].

Vergi rekabeti ile ilgili çalışmalar Charles M. Tiebout'un 1956 yılında yayınlanan kuramına dayanmaktadır. Söz konusu kuramda, yerel idareler arasında hane halkları (seçmenler) için yapılan rekabet incelenmiştir. Tiebout, hükümetler arasındaki vergi rekabetinin, diğer herhangi bir piyasadaki rekabet kadar faydalı olduğunu ileri sürmüştür. Şirketler gibi hükümetler de farklı vergi ve kamu hizmeti birleşimleri sunmak suretiyle, birbirleriyle rekabet edebilirler. Eğer insanlar daha fazla kamu hizmeti istiyorlarsa, bunun bedelini de ödemeye hazır olacaklardır. Ayrıca vergi rekabeti hükümetleri daha etkin kamu hizmeti vermeye zorlayacaktır [202].

Tiebout'un rekabet teorisinden günümüze kadar birçok teorisyen vergi rekabetinin genel olarak etkinliği artıracağını savunurken, bazıları ise vergi rekabetinin etkin olmayacağını, çünkü bu durumun ülkelerin vergileme düzeylerini çok aşağılara düşüreceğini savunmaktadırlar[203]. Vergi rekabeti hakkında görüşler genellikle kamu maliyesi literatüründe önemli bir yeri olan etkinlik ve yeniden dağıtım üzerine vergi rekabetinin yaratacağı etkilere odaklanmaktadır[204].

Vergi rekabeti karşıtlarına göre yatırımlar düşük vergili ülkelere kayacak ve etkinsizlik bu noktada başlayacaktır. Bu düşünce AB tarafından da desteklenmektedir. AB'ye göre vergiler, yatırım kararlarını etkilememeli ve vergi sistemleri yatırım kararlarında nötr olmalıdır. OECD ise, diğer ülkelerin vergi tabanını aşındıran veya vergi bileşimini değiştirmeye zorlayan bir vergi rekabetinin kabul edilebilir olmadığını ileri sürmektedir[205].

Kamu tercihi teorisi ise vergi rekabetinin sonuçlarına temel çalışmalardan farklı bir açıdan yaklaşmaktadır. Kamu tercihi teorisine göre, vergi rekabeti, refah düzeyini vergi rekabetinin olmadığı duruma göre yükseltmektedir. Bunun nedeni ise,

---

[201] Giray (2005), a.g.m., s.95
[202] Hakan Ay, "Vergi Rekabeti", **Vergi Dünyası** Sayı: 236, Nisan 2001, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği), Erişim:01.04.2007
[203] İhsan Günaydın ve Serkan Benk (a), "Globalleşmenin Vergi Sistemlerinde Ortaya Çıkardığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri - I", **Vergi Sorunları**, Sayı 179, Ağustos 2003, s. 144.
[204] Giray (2005), a.g.m., s.95.
[205] Günaydın ve Benk, (2003 a), a.g.m., s. 144.

vergi rekabetinin bürokratların rant kollama faaliyetlerini azaltması ve kamu kaynaklarının daha etkin kullanımını sağlamasıdır[206].

b. Vergi Rekabetinin Artış Nedenleri

Vergi rekabetinin küresel ölçekte varlık nedeni sorgulandığında en önemli nedenin, teknolojik olanaklar ve benimsenen serbestleşme politikaları sayesinde bazı üretim faktörlerinin coğrafi açıdan hareketli hale gelmesi olduğu söylenebilir. Vergiler bu faktörlerin sağlayacağı getiriyi maliyet unsuru açısından ters yönde etkilediğinden, yerleşme kararlarının önemli bir belirleyicisi olmaktadır[207].

Küreselleşmeyle birlikte ülkeler tarafından gerçekleştirilen vergi rekabeti uygulamalarında önemli bir artış yaşanmıştır. Küreselleşme sürecinde vergi rekabetinin artış nedenleri iki ana başlık altında ele alınabilir.

(1) Sermayenin Mobilitesinin Artması

Ulaşım ve iletişim maliyetlerindeki dramatik düşüşler, bilgisayarların gücünün son derece artması ve internet gibi global iletişim ağlarının daha işlevsel bir hale gelmesi sermaye akımlarının küresel düzeyde artmasına neden olmaktadır[208].

Son yıllarda yabancı yatırımların istihdam artırma, milli gelire olumlu katkı sağlama ve ileri teknolojiye erişim olanağı sunma gibi olumlu etkilerini dikkate alan çok sayıda ülke yabancı yatırımların önündeki engelleri önemli ölçüde kaldırmaktadır. Son otuz yıldır ülkelerin çoğu kambiyo kontrollerini ortadan kaldırmak suretiyle sınırlarını yabancı sermayeye büyük ölçüde açmışlardır. Ülkelerin kendi aralarında gerçekleştirdikleri ikili yatırım ve çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları gibi deregülasyon faaliyetleri de yabancı yatırımların artmasına yol açmıştır[209].

Dünya çapında finansal piyasalarda gerçekleştirilen deregülasyon çalışmalarının yanı sıra kamu işletmelerinin yoğun bir şekilde özelleştirilmesi

[206] Ferhatoğlu (2006), a.g.m.
[207] Saraç, a.g.e., s. 117.
[208] Aktan ve Vural (2006), a.g.m., s. 77.
[209] y.a.g.e., s. 76.

yabancı yatırımların artışını hızlandırıcı bir faktör olmaktadır. Öte yandan, temelde gelişmiş ülkelerde meydana gelen durgunluktan kaynaklanan doğrudan yabancı yatırımlarda son iki yılda görülen azalma, yabancı yatırımı çekmek isteyen ülkelerin aralarındaki rekabeti artırmaktadır. 2002'de doğrudan yabancı yatırımları cezbetmek isteyen 70 ülkenin doğrudan yabancı yatırım rejimlerindeki 248 düzenlemenin 236'sı mevcut yabancı yatırım rejimini daha fazla serbestleştirmeye yöneliktir[210].

Yüksek sermaye hareketliliği artan vergi rekabetine ve genel olarak sermaye üzerinde daha düşük vergi oranına yol açmaktadır. Bu etkiler kişisel ve kurumsal gelirin vergilendirilmesinde iki önemli gelişmeye neden olmuştur. Bunlar; gelişmiş ülkelerin sermaye gelirinden aldıkları stopajı kaldırmaları ve gelişmekte olan ülkelerin vergi cenneti uygulamalarını artırmaları şeklinde sıralamak mümkündür. ABD'nin 1984 yılında faiz gelirine uyguladığı vergi stopajı kaldırdığı günden bu yana sermaye ithal eden ülkeler sermayenin yurt dışına kaçmasından endişe ederek bu tür bir vergiyi uygulamaktan çekinmeye başlamışlardır. Bu gelişme ile birlikte bireyler ev sahibi ülkede vergiden muaf yatırım geliri elde etmeye başlamışlardır[211]

(2) Emeğin Mobilitesinin Artması

Uluslararası vergi rekabetini doğuran faktörlerden bir diğeri emeğin mobilitesinin artmasıdır. Emek faktörü içinde de hareketlilik bakımından farklılık bulunabilmektedir. Örneğin profesyonel ve teknik beşeri kaynakların belirli türlerinin (şirket yöneticileri, uzmanlar ve araştırmacılar gibi) hareketliliği daha fazla olup, bu gruptakiler ülkeler arasındaki vergi yükü farklılıklarına karşı daha duyarlıdırlar[212].

Ülkeler çeşitli nedenlerle kişilerin sınır ötesi hareketlerini kontrol altına almak için önemli tedbirleri yürürlüğe koysalar da, teknolojik ilerlemeler, bölgesel ticaret bloklarının ortaya çıkması ve yeni medyanın yabancı ülkelerdeki yaşam kalitesi ve fırsatlar hakkında bireyleri gittikçe artan düzeyde daha fazla bilgiyle donatması sınır aşan işgücü akımlarını artırmaktadır. Nitelikli işgücünün hareketliliği, özellikle yüksek teknolojiye dayalı endüstrilerde, finansal alanda ve uluslararası hizmet sektöründe yoğunluğa sahiptir. Bu bağlamda, emeğin mobilitesinin yüksek olduğu bölgesel

[210] y.a.g.e., s.77
[211] Serkan Benk, "Küreselleşme ve Vergi Rekabeti: Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Önemi", **Vergi Dünyası**, Sayı: 274, Mayıs 2004, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği)Erişim:01.04.2007
[212] Filiz Giray, "Vergi Rekabeti ve Serbest Bölgeler", **Vergi Dünyası**, Sayı: 273, Nisan 2004, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği),Erişim:01.04.2007

ekonomik entegrasyonlarda ve aynı dil, din, kültür ve yaşam tarzına sahip ülkeler arasında nitelikli işgücünü çekmeye yönelik vergi rekabetinin gittikçe artması olası gözükmektedir[213].

c. Vergi Rekabetinin Türleri

Federal devletler ve küreselleşmenin neden olduğu ekonomik entegrasyonlar düşünüldüğünde merkezileşme ve yerelleşme olgularıyla birlikte vergi rekabeti kavramını yatay vergi rekabeti ve dikey vergi rekabeti olmak üzere iki ayrı başlık altında ya da uygulama şekline ve ekonomik sonuçlarına göre yararlı ve zarar verici vergi rekabeti olarak inceleyebiliriz[214].

(1) Yatay ve Dikey Vergi Rekabeti

Yatay vergi rekabeti, aynı seviyede olan iki (veya daha fazla) yönetimin vergi rekabetidir. İki yerel yönetimin veya ulus devletin hareketli vergi kaynağı üzerinden vergi almaları ve bunlardan birinin aldığı verginin diğerinin vergi gelirlerini etkilemesi yatay vergi rekabetine örnek gösterilebilir[215].

Literatürde aynı düzeydeki idareler arasındaki vergi rekabeti, üretim faktörlerinin, firmaların ve bireylerin bölgeler arasındaki hareketliliğine dayandırılmaktadır. Üretim faktörlerinin ve ekonomik birimlerin bu hareketliliği ise idareleri faaliyetlerinde daha etkin olmaya zorlarken, kaynakların yeniden tahsisi amacıyla toplanan vergilerin etkinliğini azaltabilmektedir.

Farklı yönetim kademeleri arasındaki vergi rekabeti olarak tanımlayabileceğimiz dikey vergi rekabeti ise, yatay vergi rekabetinin aksine sermayenin ve diğer üretim faktörlerinin bölgelerarası hareketliliğine dayanmamaktadır Dikey vergi rekabetinin konusu ise, hem merkezi idarenin hem de yerel idarenin aynı vergi kaynağını birbirinden bağımsız olarak belirleyecekleri vergi oranıyla vergi kapsamına alma çabasıdır[216].

---

[213] Aktan ve Vural (2006), a.g.m., s. 78.
[214] Ferhatoğlu (2006), a.g.m.
[215] Timothy J. Goodspeed, "Vergi Rekabeti Fayda Vergileri ve Mali Federalizm", Çev: İsa Sağbaş, http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/yayinlar/md/md139/i.%20sagbas.pdf.Erişim:03.03.2006
[216] Ferhatoğlu (2006), a.g.m.

(2) Yararlı ve Zarar Verici (Haksız) Vergi Rekabeti

Vergi rekabetine yönelik yapılan tanımların ışığı altında, vergi yükünün düşürülmesinin arkasında iki amaç bulunduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle ilgili ülke tarafından hedeflenen sonuca bağlı olarak vergi rekabeti, "yararlı vergi rekabeti (good competition)" ve bunun tersi olan "zararlı vergi rekabeti veya adil olmayan vergi rekabeti (bad or harmful competition)" şeklinde olabilmektedir[217].

(i) Yararlı Vergi Rekabeti

Yararlı vergi rekabeti, genel olarak rekabetin sağladığı kazanımlar üzerinden açıklanabilmektedir. Buna göre, vergilendirme alanında tekel gücüne sahip otoritelerin yetki alanında bulunan mükellefler, vergi yükünün düşürülmesini konu alan rekabetçi vergi politikalarından çeşitli yararlar sağlayabilmektedir. Ayrıca bu tür politikalar mükelleflerin vergilere gönüllü uyumunu da teşvik edici bir nitelik taşımaktadır. Diğer yandan iktisadi gelişme ile vergi yükü arasında ters yönlü bir ilişkinin bulunduğu kabul edilecek olursa, vergi rekabeti ortamında özel sektörün kullanabileceği fon seviyesi yükselmekte ve üretime yönelik faaliyetler üzerindeki cezalandırıcı etki hafiflemektedir. Vergi rekabeti ayrıca kamu ekonomisi hacminin daha fazla büyümesini de önlemektedir. Çünkü bütçe harcamalarının önemli bir bölümü vergi gelirleriyle finanse edilmektedir. Bununla birlikte, vergi rekabeti yalnızca kamu hacmini küçültmekle kalmamakta, ulusal idarelerin sağladıkları geliri daha tutumlu kullanmalarını da teşvik etmektedir[218].

Vergi rekabetinin yararları yönündeki diğer görüşler şu şekilde özetlenebilir; Öncelikle Vergi rekabetinin, ulus devletlerin vergi oranlarını aşağıya çekmeleri konusunda baskı oluşturarak ulus devletlerin vergileme yetkisini kötüye kullanmalarını bir ölçüde engelleyebileceği düşünülmektedir. Federal bir devlet yapısında ise eyaletler ve yerel yönetim organları arasındaki vergi rekabeti ile, vatandaşlara daha iyi hizmet sunulmasını sağlanacak, yerel yönetimler bir taraftan vergi oranlarını azaltırken, diğer taraftan sınırlı vergi kaynakları ile daha iyi hizmet sunma gayreti içerisinde olacaklardır. Ayrıca vergi rekabeti dolayısıyla vatandaşlara "yerleşim özgürlüğü" sağlanmış olacak ve Eyaletler veya yerel yönetim organları

---

[217] Filiz Giray, "Zararlı Vergi Rekabeti ve Etkileri", **Vergi Dünyası**, Sayı: 260, Nisan 2003, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği),Erişim:01.04.2007

[218] Saraç, a.g.e., s. 139.

vatandaşların istek ve tercihlerine karşı daha duyarlı olma ihtiyacını hissedeceklerdir. Vergi rekabeti dolayısıyla vergi oranlarının azalması da, ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde olumlu sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Düşük vergi oranları aynı zamanda vergi gelirlerini de arttıracaktır. [219]

(ii) Zararlı Vergi Rekabeti

Vergi rekabeti etkin bir yönetim ve herkes için en yüksek olası refah düzeyine yol açabilir. Ancak bazı vergi rekabeti uygulamaları, dünya refahını optimum noktasının altına düşüren yanlış kaynak dağılımına neden olmaktadır. Bu durum vergi rekabeti ile amaçlanan hedeflere ulaşmayı önleyebilmekte ve birtakım sorunlar yaratabilmektedir. Bu sorunlar sadece ekonomik ve mali nitelikte değildir. Birçok yazar yaptıkları çalışmalar ile vergi rekabetinin sosyal olarak etkinsiz sonuçlara yol açabileceğini göstermişlerdir Sorunlar yaratan vergi rekabeti "zararlı vergi rekabeti veya adil olmayan vergi rekabeti (bad or harmful tax competition)" olarak adlandırılmaktadır[220].

Genel olarak zararlı vergi rekabeti; birtakım vergisel avantajlarla uluslararası yatırım kararlarının çarpıtılması sonucu yaratılan etkinlik kaybı nedeni ile ülkenin vergi gelirlerindeki azalmayı ifade etmektedir[221]. Wallace Oates, zararlı vergi rekabetini; bir vergi idaresinin vergi matrahını belirler iken diğer vergi idarelerinin olası etkilerini dikkate almadığı bir "mali dışsallık" türü olarak tanımlamaktadır. Vergi rekabeti sonucu vergi gelirleri azalan hükümetler, kamu harcamalarının düzeyini koruyabilmek için, daha az hareketli- ki bunların başında emek gelmektedir- üzerindeki vergileri artıracaklardır[222].

Zararlı verici vergi rekabeti, OECD tarafından yürütülen çalışmalarda sıkça vurgulanmaktadır. OECD çalışmalarının hareket noktasını 1998 tarihli "Zarar Verici Vergi Rekabeti Raporu" oluşturmaktadır.1998 tarihli OECD raporu vergi rekabetinin muhtemel olumsuz etkileri şu şekilde özetlemiştir[223]:

---

[219] Aktan ve Vural (2006), a.g.m., s. 86.
[220] Giray (2003), a.g.m.
[221] Yüksel Karaca, "Zararlı Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri: OECD Bünyesindeki Çalışmalar Ne Aşamada", **Vergi Dünyası,** Sayı: 238,Haziran 2001, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği), Erişim:01.04.2007
[222]Giray (2004), a.g.m.
[223] Ferhatoğlu (2006), a.g.m.

- Sermaye akımlarında sapmalara (vergi rekabetinin finansal sermaye akımları üzerinde doğrudan, reel yatırım akımları üzerinde ise dolaylı etkili olduğu da belirtilmiştir),
- Vergi sistemlerinin adil olmayan bir yapıya kavuşmasına,
- Vergi yükümlülerinin vergiye gönüllü uyumlarının zorlaşmasına,
- Vergilerin ve kamu harcamalarının miktar ve bileşiminin değişmesine,
- Vergi yükünün işgücü, servet ve tüketim gibi daha az hareketli vergi konularına kaymasına,
- Vergi yönetim maliyetlerinin artmasına neden olabilecektir.

Zararlı vergi rekabetinin sınırının nerede başladığı sorusuna cevap vermek oldukça güçtür: Devletlerin vergi yapılarını ve oranlarını belirlemede egemenlik hakları bulunmaktadır ve minimum vergi oranı konusunda uluslararası bir uzlaşma bulunmamaktadır. Bu nedenle, vergi oranının düşüklüğü ya da vergi uygulanmaması önemli bir gösterge olsa da tek başına yeterli değildir. Buna ek olarak başka özelliklerin de aranması gerekmektedir. Bunlar; etkin bilgi değişiminin olmaması, sistemde şeffaflık bulunmaması, ekonomik aktivite olmaması gibi özelliklerdir[224].

Yararlı ve zararlı vergi rekabeti arasında fark teorik olarak kolaylıkla anlaşılabilir. Ancak uygulamada bir ülke tarafından yürürlüğe konan spesifik bir vergi önleminin yararlı vergi rekabeti mi yoksa zararlı vergi rekabeti mi sayılacağını belirlemek oldukça zordur. Bu durum vergi rekabeti tartışmalarında bir konsensüs sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Bu durumda vergi rekabetinin etkilerinin ölçülmesinin güçlüğü önemli bir faktördür. Söz konusu etkileri ölçme başlıca dört etkenden dolayı zordur. İlki, vergi sistemlerinin karmaşık ve anlaşılmasının zor olmasıdır. İkincisi, vergi matrahının yerleşim kararını etkileyen, vergi yanında kamu harcamaları ve diğer yerleşim faktörleri gibi birçok faktörün bulunması; üçüncüsü, yatırımcılara kendilerine sunulan kamu harcamalarından elde ettikleri faydaları bilinmeksizin belirli bir vergi sisteminin nasıl faydalı vergileme sağlayacağını söylemenin zorluğudur. Dördüncüsü, aynı amaca sahip birkaç yönetimsel politika sadece vergi rekabetinin etkilerini görmeyi zorlaştırmaktadır[225].

[224] N. Semih Öz, "Zarar Verici Vergi Rekabetine Karşı Yapılan Uluslararası Çalışmalar", **Vergi Sorunları**, Sayı: 43, s. 49
[225] Giray (2005), a.g.m., s.110.

d. Vergi Rekabetinde Kullanılan Araçlar

Günümüzde vergi yükünün mukayeseli olarak hafifletilmesi amacıyla kullanılan vergi oranı indirimleri başta olmak üzere vergi tatili uygulamaları, bazı vergilerin tamamen yürürlükten kaldırılması, hızlandırılmış amortisman uygulamaları, her türden yatırım teşvikleri ve faiz gelirleri gibi bazı gelir unsurlarına tanınan vergi muaflıkları en çok kullanılan yöntemlerdendir. Ayrıca vergi matrahının daraltılmasında kullanılan her türden vergisel ayrıcalık vergi rekabetinde kullanılan araçlardan olma özelliği kazanmaktadır. Literatürde vergisel ayrıcalıkların birçoğu belirli bir makro amaç doğrultusunda gerçekleştirildiğinden "vergisel teşvikler" şeklinde de anılmaktadır[226].

Günümüzde farklı şekillerde uygulanabilme özelliğine sahip vergi rekabetinde kullanılan araçlar genel amaçlı teşvikler ve özel amaçlı teşvik ve uygulamalar olarak iki başlık altında incelenebilir.

(1) Genel Amaçlı Teşvikler

Yatırımlara yönelik olarak kullanılan teşvik araçları; ayni teşvikler, nakdi teşvikler, vergisel teşvikler, garanti ve kefaletler ve diğer teşvikler olarak sınıflandırılmaktadır. Vergisel teşvikler üç ana başlık altında sınıflandırılabilir. Bunlar; gelir ve kurumlar vergisi, katma değer vergisi ve gümrük vergilerine yönelik teşviklerdir. Bu tür teşvikler, ulusal vergilendirme alanı içerisinde mukim ve mukim olmayan tüm mükelleflerin yararlanabileceği şekilde istisna ve muafiyet gibi vergisel kolaylıkları kapsamaktadır. Küreselleşme sürecinde ülkeler yatırım cazibelerini arttırıcı politikalara yönelmekte ve yatırım ikliminin iyileştirilmesine yönelik reformlar uygulayarak etkili enstrümanlar geliştirmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla, bu çabaların uzantısı olan politikaların en önemli araçları konumundaki teşviklerin yabancı yatırımlara yönelik kullanımı yaygınlaşmakta, ulusal ve uluslararası düzlemde ortaya konulan mücadele bir tür "teşvik rekabeti" halini almaktadır[227].

Günümüzde uygulanan vergi teşvik türleri şunlardır[228].

---

[226] Saraç, a.g.e., s. 125.
[227] Saraç, a.g.e., s. 126.
[228] Duran (2003), a.g.e., s.27.

Gelir ve Kurumlar Vergisi Teşvikleri;

- Düşük oranlı gelir ve kurumlar vergisi
- Vergi muafiyeti
- Zarar mahsubu
- Hızlandırılmış amortisman
- Yatırım İndirimi
- Bazı Harcamaların Vergiden Düşülmesi

KDV Teşvikleri;

- Sermaye mallarına KDV istisnası
- Gelişmemiş bölgelere ve/veya bazı ürünlere düşük KDV oranı

Gümrük Vergisi Teşvikleri;

- Makine-teçhizat, hammadde, parça ve yedek parça gibi sermaye mallarına gümrük muafiyeti
- Gümrük vergisi iadesi

(i) Gelir ve Kurumlar Vergisi Teşvikleri

Gelir ve kurumlar vergisi teşviki; şahıs veya kuruluşların gelirleri üzerine uygulanan vergilerin belli bir amaca dönük olarak tamamının veya bir kısmının muafiyete, istisnaya veya indirime tabi tutulmasıdır. Bu teşvikler içerisinde gelir ve kurumlar vergisi indirimleri yaygın olarak kullanılmaktadır.

Yüksek sermaye hareketliliği artan vergi rekabetine ve genel olarak sermaye üzerine daha düşük vergi oranı uygulamasına yol açmaktadır. Teorik olarak da, sermaye üzerindeki yüksek vergilerin sermayenin hareketliliğini artırdığı için, büyümeyi olumsuz yönde etkilediği vurgulanmaktadır[229]. Kamu açısından ise, kısa vadede gelir kaybı olmakla birlikte uzun dönemde ilave yatırım yapılması ve vergi yükünün hafiflemesi gibi nedenlerle vergi tabanının genişleyerek vergi gelirlerinde artış sağlaması beklenir[230].

[229] Giray(2004),a.g.m.
[230] Duran (2003), a.g.e., s.27.

Vergi rekabetinde amaç hareketli üretim faktörlerini iktidar alanına çekmek olduğundan, bu faktörlere yüklenecek vergi yükünün düşürülerek yatırım ikliminin iyileştirilmesi ve cazip hale getirilmesi hedeflenmekte, bu noktada vergi yükünün en önemli belirleyicilerinden olma özelliğine sahip düşük vergi oranları araç olarak kullanılabilmektedir[231]. Gelir ve kurumlar vergisi indirimlerinde genel vergi oranlarını aşağı çekmek, düşük orandan sadece bazı sektör, bölge veya projelerin yararlanacakları şekilde kademelendirilmesi gibi farklı yöntemler kullanılabilmektedir[232]. Oran rekabeti, herhangi bir iktisadi faaliyetin vergi dışı bırakılması veya vergi oranı sıfıra ulaşabilecek şekilde indirime gidilmesini kapsamaktadır[233].

Grafik 3:OECD Ülkelerindeki Kurumlar Vergisi Oranları (1980-2006)
(Yüzde Olarak)

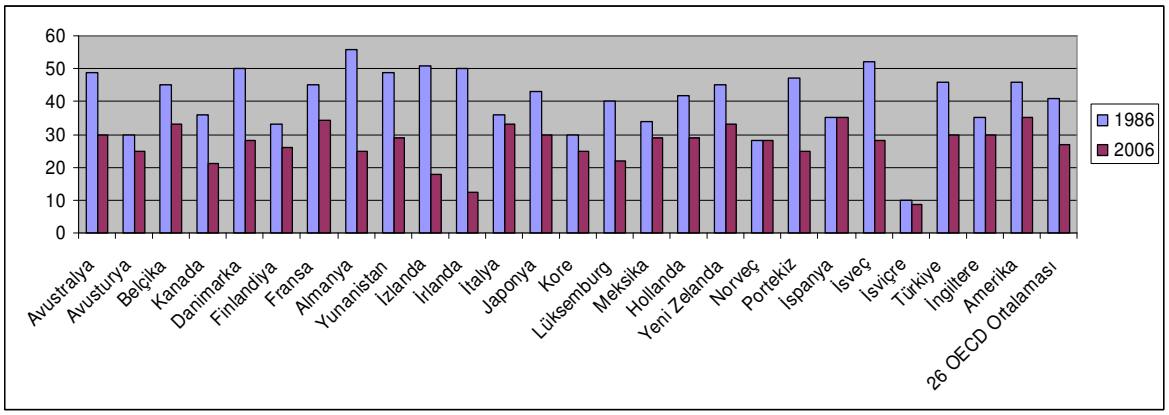

Kaynak: OECD Tax Database, www.oecd.org

Yukarıdaki grafik, 1986 ve 2006 yıllarına ilişkin olarak bazı ülkelerin en yüksek kurumlar vergisi oranlarını göstermektedir. Bu periyot boyunca İtalya, Norveç, Portekiz ve İspanya kurumlar vergisi oranlarını arttırmıştır. Diğer ülkeler ise kurumlar vergisi oranlarını düşürmüştür. 1986 ve 2006 arasında, OECD ülkeleri için kanuni kurumlar vergisi oranları %41'den %27'ye düşmüştür. Bu yıllar arasındaki değişime bakıldığında %14'lük bir düşüş gözlenmektedir. Kurumlar vergisi oranlarında genel olarak bir düşüş olmakla birlikte, bazı ülkelerde bu düşüş çok daha büyük boyutlarda olmuştur. Örneğin, yabancı sermaye çekme konusundaki başarısıyla bilinen İrlanda' da belirtilen dönemde vergi oranlarındaki düşüş % 37,5

[231] Saraç, a.g.e., s. 126.
[232] Ayrıntılı bilgi bkz Duran, (2003),a.g.e , s.27
[233] Saraç, a.g.e., s. 126.

olmuştur. Zira bu ülkede, 1986 yılında % 50 olan en üst kurumlar vergisi oranı 1 Ocak 2003 yılından itibaren imalat faaliyetleri için % 12,5 olarak belirlenmiştir. Bu oran AB içerisindeki en düşük kurumlar vergisi oranıdır. Kurumlar vergisi oranlarındaki önemli düşüşün temel nedeni, kurumlar vergisi matrahının elastikiyetidir[234].

Küreselleşme kişisel gelir vergisinde de büyük değişikliklere neden olmuştur. Öncelikle küreselleşme süreci ile birlikte bireylerin diğer ülkelerde gerçekleştirdikleri faaliyetlerden elde ettikleri gelirlerde büyük artışlar görülmüştür. Kişilerin yurt dışından elde ettikleri gelirlerin tespitinin güçlüğü nedeniyle şahsilik ilkesinin uygulanması giderek zorlaşmıştır. Ayrıca ülkelerin farklı vergi oranları kullanmaları ve vergi idareleri arasında bilgi alışverişinin olmayışı, bireylerin diğer ülkelerde elde ettikleri gelirlerin tam olarak beyan edilmemesine neden olmakta ve bu durum ülkelerin vergi matrahlarında erimelere yol açmaktadır. Yaşanan bu gelişmelerin önemli bir sonucu olarak ülkeler, vergi oranlarında indirime gitmek zorunda kalmışlardır[235]. Son 20 yıl içerisinde kişisel gelir vergisi oranları ortalama 15 puan, kurumlar vergisi oranları ise yaklaşık 9,5 puan düşmüştür(Bkz.Grafik4)[236].

Grafik 4: Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki En Yüksek Kişisel Gelir Vergisi Oranlarının Gelişimi, (1980-2003)

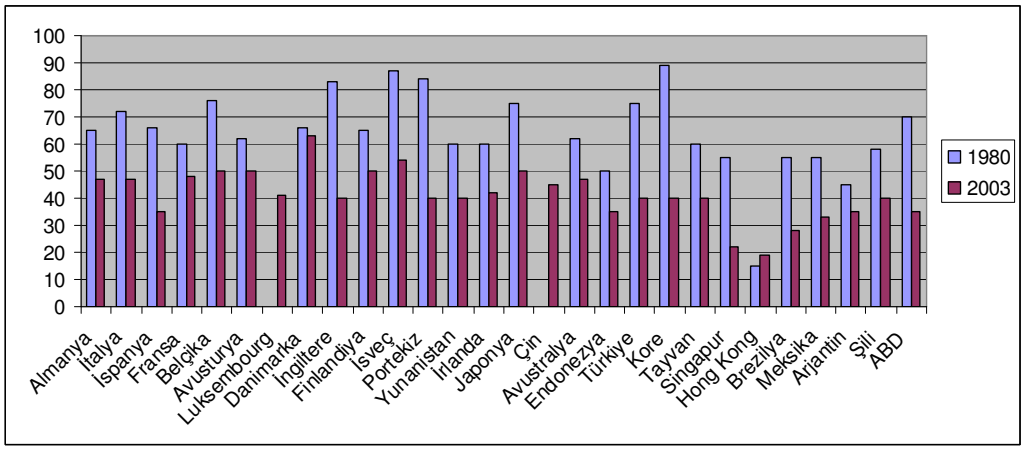

Kaynak: James Gwartney, Robert A. Lawson ve Erik Gartzke, Economic Freedom of the World: 2005 Annual Report, CATO Institue, September 2005, s.48-167 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

[234] Günaydın ve Eser, a.g.m., s. 138.
[235] Günaydın ve Benk , 2003 (a), a.g.m
[236] y.a.g.m.

Vergi oranlarıyla vergi gelirleri arasındaki ilişkiye göre, vergi oranlarında yapılacak bir indirim iki biçimde etkisini gösterecektir. Yapılan oran indiriminin ilk etkisi, devletin vergi gelirlerinde yarattığı azalmaya bağlı olarak ortaya çıkan gelir etkisidir. Oran indirimlerinin ikinci etkisi ise, ekonomik etki olarak nitelendirilen, daha düşük vergi oranlarının çalışmayı, üretmeyi ve yatırımları arttırması ile ilgilidir. Vergi oranında bir indirim yapıldığında gelir etkisi ve ekonomik etki birlikte ortaya çıkarken etkileri birbirlerinin tersi olarak görülür. Vergi oranlarındaki indirim, eğer çalışmayı ve üretmeyi teşvik edip, vergi matrahında bir artışa neden oluyorsa ve bu artış vergi oranlarının indiriminden kaynaklanan anlık gelir kaybından yüksekse, vergi oranlarının düşürülmesi vergi gelirlerini arttırmaktadır[237].

Bir çok ampirik çalışmaya göre gelişmekte olan ülkelerde 1980'li yılların başından itibaren döviz kontrollerinin gevşetilmesi ile birlikte sermaye gelirine uygulanan vergi oranları oldukça düşürülmüş ve neredeyse %0'a yaklaşmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak ülkeler gelir elde edebilmek için diğer azalan oranlı vergi türlerine yönelmeye başlamışlardır. OECD ülkeleri incelendiğinde bu durum açıkça görülecektir. Bu ülkelerde kısa bir süre içerisinde tüketim ve işgücü vergi gelirlerinin payında hızlı bir yükselme gerçekleşmiştir (1965 yılında sırasıyla tüketim ve işgücü vergilerinin vergi gelirleri içindeki payı %12 ve %19'iken bu oranlar 1995 yılında %18 ve %27'ye ulaşmıştır). Bu vergiler gelir vergisine nazaran daha azalan oranlı vergi karakterini taşımaktadırlar[238].

Gelir ve kurumlar vergisi teşviklerinden biri de yatırım indirimi uygulamasıdır. Yatırım indirimi; gerçekleştirilen yeni yatırımlarda vergilendirilebilir gelir matrahının belli oranlarda azaltılmasından ibarettir. Bu yöntemde işletmelere, yatırım mallarının hızlandırılmış amortisman indirimi yoluyla yatırım teşviki sağlanmaktadır[239].

Gelir ve kurumlar vergisi bazlı teşvik enstrümanlarının hepsinin yatırımcılar açısından cazip olmasının başka tamamlayıcı unsurları da bulunmaktadır. Bunlar[240];

---

[237] Emrah Ferhatoğlu, "Avrupa'da Düz Oranlı Vergi Sistemi Çalışmaları ve Başarısı", **Vergi Dünyası**, Sayı: 298, Haziran 2006, Erişim:05.06.2007 http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği)
[238] Benk, (2004) a.g.m.
[239] Benk, (2005), a.g.m, s. 206.
[240] Duran (2003), a.g.e., s.54.

- Hızlandırılmış amortisman uygulaması,
- Zararın ileri-geri taşınabilmesi,
- Bazı harcamaların (Ar-Ge, istihdam, pazarlama vb.) vergiden düşülebilmesi,
- Yatırım tutarının enflasyondan kaynaklanan değer kaybının önlenmesi için "yeniden değerleme"ye izin verilmesi,
- Yıl içinde indirilemeyen harcamaların bir sonraki yıla aktarılabilmesi.

Sistemin yukarıda sayılan özellikleri de bünyesinde barındırması uygulanan vergi teşvikinin daha etkin olmasını sağlar.

(ii) KDV Teşvikleri

KDV teşviği, sermaye malları üzerinde tahakkuk eden KDV'nin ertelenmesi veya istisnaya tabi tutulmasıdır. KDV desteğin kapsamına ve sermaye malları üzerindeki oranına göre bir teşvik aracı olarak etkinliği değişir. Genellikle sermaye malı makine ve teçhizat için uygulanmakla birlikte, kapsamı genişletilerek yatırım kapsamına giren her türlü harcama kalemine de uygulanabilir[241].

(iii) Gümrük Vergisi Teşvikleri

Gümrük vergisi muafiyeti; sermaye mallarının ithalinde ödenmesi gereken vergilerin kısmen veya tamamen muaf tutulması olarak tanımlanmaktadır. Gümrük duvarlarının yüksek olduğu dönemlerde sağlanacak bir gümrük muafiyeti yatırım maliyetlerinin düşürülmesi bakımından çok büyük öneme sahipti. Ancak son on yılda DTÖ tarife indirim anlaşmaları ve bazı bölgesel ticaret anlaşmalarıyla tarifeler düşürülmüştür. Hemen her ülkede sermaye malları için gümrük muafiyeti tanınmaktadır. Gümrük muafiyeti ile sermaye ekipmanları üzerindeki vergilerin kaldırılması yatırım maliyetlerinin azalmasını sağlamaktadır[242].

[241] Duran (2003), a.g.e., s.51.
[242] y.a.g.e., s.50.

(2) Özel Amaçlı Teşvik ve Uygulamalar

Yurtiçi mükellefleri kapsam dışı tutan ve sadece yerleşik olmayan-yabancı-mükellefleri hedef alan ve hacim itibariyle bir veya birkaç firma ve bireyin yararlanabildiği vergi teşviklerini kapsamaktadır. Özel amaçlı teşvikler ulusal kimlik farklılığından hareketle aynı alanda faaliyet gösteren mükellefler arasında vergi adaletini ciddi şekilde gözardı eden uygulamalara dönüşebilme potansiyeli taşıdıklarından eleştiri konusu olabilmektedir. Günümüzde serbest bölge girişimleri, vergi tatili ve ikili vergi rejimi şeklindeki uygulamalar özel amaçlı teşvikler kapsamında ele alınmaktadır[243].

(i) Serbest Bölgeler

Serbest bölgeler; ülkenin siyasi sınırları içinde olmakla beraber gümrük hattı dışında sayılan, ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınai ve ticari faaliyetleri için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerler olarak tanımlanabilir[244]. Serbest bölgeler, genellikle GOÜ'lerde ihracatın artırılması, yabancı yatırımların özendirilmesi, teknoloji ve bilgi transferi ile yerli işgücüne istihdam olanakları yaratma gibi çeşitli amaçlarla oluşturulmaktadır[245].

Başlıca üç tür serbest bölge bulunmaktadır. Bunlar; ticari, sanayi ve özel serbest bölgelerdir. Serbest ticaret bölgelerinde tanınan en belirgin mali avantajlar şu şekilde sıralanabilir[246].

- Bölgede mallar bekletildiği sürece gümrük vergilerinden istisna edilmeleri,
- Bozulan, zarar gören veya teknolojik eskimeye maruz kalan mallar için herhangi bir vergi vb. ödemenin olmaması,

---

[243] Saraç, a.g.e., s. 127.
[244] Asil Eray, "Ayrıcalıklı Bölgeler: Serbest Bölgeler", **Vergi Sorunları**, Sayı 190, Temmuz 2004, s. 23.
[245] Lütfü Öztürk**,** "Serbest Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış" **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:7, 2004, s. 112 http://www.akdeniz.edu.tr/iibf/yeni/genel/dergi/Sayi07/11Ozturk.pdf,Erişim:21.04.2007
[246] Giray,(2004) a.g.m.

- Gümrük vergisiz yurtdışından gelen malların yeniden ihracının olası olması,

- Herhangi bir vergi, harç gibi yükümlülük olmaksızın aynı veya diğer serbest bölge içinde faaliyette bulunanlar arasında malların transferine izin verilmesi.

Serbest bölgeler vergi teşviklerinin sağlandığı özellikli bölgeler olduklarından vergi rekabetinde kullanılan araçlar arasında sayılmaktadır. Ancak, vergi rekabetinde hareketli üretim faktörlerinin ulusal mali sınırlar içerisine gelmesi teşvik edildiğinden, serbest bölgelerin vergi rekabetinde kullanılan araçlardan olması tartışmalı hale gelmektedir. Ancak buna rağmen, vergi rekabeti ortamında ülkelerin son yıllarda mevcut serbest bölgelerini daha cazip hale getirmeye yönelik eğilimleri güçlenmektedir[247].

Serbest bölgeler 1970'lerin sonundan itibaren önemli gelişim göstermiş olup, yapısal ve işlevsel evrim geçirmişlerdir. Sanayi serbest bölgelerinin kurulması, ticaret serbest bölgelerinde daha ileri avantajlar sağlamıştır. Sanayi serbest bölgelerinde tanınan vergisel teşvikler, hem sanayi imalatının katma değerleri için vergi istisna ve muafiyetlerini hem de yerel sanayi imalatçılarının kullandıkları bölgeye gönderilen yabancı makine- teçhizat için gümrük vergisi istisnalarını içermektedir.

OECD tarafından 9 Nisan 1998 tarihinde zararlı vergi rekabeti hakkında yayımlanan raporda, bazı serbest bölge uygulamalarını içerdikleri vergisel teşvikler nedeniyle zararlı vergi rekabetinin tercihli vergi rejimi türü içinde değerlendirilmektedir. Birçok ülkede serbest bölgeler zararlı vergi rekabeti araçları haline gelmişlerdir[248].

(ii) Vergi Tatili Uygulamaları

Vergi tatili genelde yatırıma yönelmiş yabancı sermayeyi hedef alan ve yabancı sermaye yatırımlarının gerçekleşmesinden sonraki dönemde, işletmenin

[247] Saraç, a.g.e., s. 127.
[248] Giray (2004), a.g.m.

belirli bir süre ile sınırlı olmak koşulu ile bazı vergi ve resimlerden muaf tutulmasıdır[249].

Geçici bir süre ile sınırlı olarak vergi tatili, özellikle gelişmekte olan ülkelerin yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekmek amacıyla, sıkça başvurdukları bir teşvik tedbiri sayılır. Fakat zaman zaman gelişmiş ülkeler bile, önemli yatırımları kendi ülkelerine çekebilmek için değişik vergi tatil yöntemleri kullanmaktadırlar. Bu yatırım iki ülke arasında bir pazarlık konusu yapılmakta, iki tarafın çıkarları tartışılarak sonunda bir anlaşmaya varılmaktadır[250].

Vergi tatili uygulamaları yönetiminin basit olması, vergi koşulları konusunda kesinlik taşıması, firmaların faaliyetlerine başlama aşamasında çeşitli kolaylıklar sağlaması, vergi teşkilatının rüşvet ve benzeri nedenlerle yozlaşmış olduğu ülkelerde yatırımcının vergi teşkilatıyla muhatap olmaması gibi avantajlara sahiptir[251]. Ancak bunun yanında vergi tatili uygulamaları önemli bazı sakıncalar da içermektedir. Söz konusu sakıncalardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:[252]

-Birinci olarak vergi tatilinde vergiden hariç olan kar miktarı sınırsızdır. Yani ne kadar kar elde edilirse edilsin, vergi dışıdır.

-İkincisi vergi tatili vergiden kaçınmayı teşvik eder. Mükellefler yine vergiden istisna edilen işlemleri yapan diğer firmalar ile ekonomik ilişkiye girip elde ettikleri karları transfer fiyatlaması yoluyla aktarabilirler (Satın aldıkları mallara yüksek bedel ödemek gibi.)

-Üçüncü olarak, vergi tatili dönemlerinde mükellefler var olan yatırımlarını yeni yatırım yapmış gibi gösterme eğilimine girebilirler. Örneğin kurulmuş bir işyerini kapatıp başka bir unvan altında yeni yatırım yapmış gibi yeni bir işyeri açabilirler)

-Dördüncüsü, zamana bağlı vergi tatilleri kısa dönemli projelerin yapılmasını teşvik etmektedir. Bu da ekonomiye uzun dönemde önemli bir katkı sağlamamaktadır.

---

[249] Selahattin Tuncer, "Vergileme İle İlgili Yeni Deyim ve Kavramlar", **Vergi Dünyası**, Sayı: 304, Aralık 2006, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği), Erişim:01.04.2007
[250] y.a.g.m.
[251] Saraç, a.g.e., s. 128.
[252] Erkan Yetkiner, "Vergi Tatilinin Doğrudan Yabancı Yatırımların Teşvikindeki Yeri", **Vergi Dünyası**, Sayı: 276, Temmuz 2004, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği), Erişim:01.04.2007

-Beşincisi, vergi tatili dolayısıyla alınamayan verginin tutarı yani vergi tatilinin maliyeti belli değildir. Vergi tatilinde mükellefler herhangi bir form doldurmadıkça vergi tatilinin maliyeti bilinmemektedir. Vergi tatillerinde hükümetler vergi yönetimi için harcamada bulundukları halde, herhangi bir gelir elde edememektedirler.

-Altıncı olarak, eski ve yeni firmalar arasında eski firmalar aleyhine rekabet şartlarının bozulmasına neden olunmaktadır.

Bünyesinde bulundurduğu ciddi sakıncalara rağmen vergi tatili uygulamaları ülkeler arası vergi rekabeti uygulamalarında sıklıkla kullanılan bir araçtır.

(iii) İkili Gelir Vergisi Sistemleri

1980'lı yıllar boyunca ve 1990'lı yılların başlarında, çoğu OECD bölgesinde olan ülkeler daha düşük marjinal vergi oranları ile daha geniş kapsamlı vergi matrahlarını amaçlayan vergi reformları yapmıştır. Ancak, Nordic ülkelerindeki (Norveç, İsveç, Danimarka, Finlandiya) vergi reformları; ayrıca global gelir vergilemesi (global income taxation) prensibinden, ikili bir gelir vergilemesi (dual income taxation-DIT) sistemine doğru düşünülmüş ve planlanmış bir hareket göstermiştir[253].

İkili gelir vergisi sistemleri, gelirin vergilendirilmesi bağlamında emek ve sermaye gelirlerinin farklı oranlarda vergilendirilmesini esas almaktadır. Amaç, hareket kabiliyeti yüksek olan sermayenin iktidar alanına çekilmesi ve/veya iktidar alanında tutulması olduğundan, sermaye geliri üzerindeki vergi yükü hafifletilmektedir. Diğer yandan, oluşan vergi hasılat kaybının telafisi amacıyla emek gelirleri üzerindeki vergi yükü yükseltilmekte ve sonuçta üniter özellikten vazgeçilerek gelir vergisi sisteminde ikili bir yapı oluşturulmaktadır[254].

Tam bir ikili gelir vergisi sistemi şu özellikleri göstermektedir: Birincisi, bütün gelir, sermaye ve emek gelirine ayrılmaktadır. İkincisi, sermaye geliri emek gelirinden ayrı bir şekilde vergilendirilmektedir. Sermaye geliri düz oranlı tarifeye göre vergilendirilirken, emek geliri artan oranlı tarifeye göre vergilendirilmektedir.

[253] Günaydın ve Benk, (2003) a.g.m.
[254] Saraç, a.g.e., s.130.

Emek geliri üzerindeki vergiler artan oranlıdır ve kendi işinde çalışanın emek gelirini sermaye gelirine dönüştürmesi yoluyla yapacağı vergi arbitrajını önlemek için en düşük vergi oranı sermaye geliri üzerindeki orana eşit olarak belirlenmektedir. Dördüncüsü, sermaye gelirinin bir kez vergilendirilmesi stopaj veya şirket düzeyinde veya faiz, royalti, gibi sermaye geliri ödeyen diğer birimler düzeyinde kaynakta kesinti(stopaj) yoluyla yapılmaktadır. Prensip olarak, stopaj vergileri kurumlar vergisi oranı düzeyinde belirlenmektedir. Dolayısıyla stopaj yoluyla ödenen vergiler, sermaye geliri emek gelirinden ayrı vergilendirilirse ve temel indirimler uygulanmazsa, nihai vergi yükümlülüğünü göstermektedir[255].

İkili gelir vergisi sistemleri günümüzde vergilendirme alanında radikal bir değişim olarak nitelendirilmektedir. Çünkü bu sistemde standart gelir vergisinden farklı olarak farklı gelir türlerini farklı biçimde vergilendiren sedüler vergilere doğru bir yöneliş söz konusudur. İkili gelir vergisi sistemleri vergi sistemlerinin adaleti konusundaki endişeleri arttırmaktadır. Ancak sistem ülkelere yüksek oranlı vergilerin neden olduğu sermaye kayıplarını minimize etme imkanı kazandırdığından, vergi rekabetinin araçlarından biri olarak ikili vergi rejimlerinin kullanımı yaygınlaşmaktadır[256].

Vergi rekabetinde kullanılan vergisel teşvikler ve bu teşviklerin ülke grupları arasındaki dağılımı Tablo 5' te görülmektedir.

[255] Günaydın ve Benk (2003), a.g.m.
[256] Saraç, a.g.e., s. 132.

Tablo 5 : Vergi Rekabetinde Kullanılan Vergisel Teşvikler

Teşvik Türü	Gelişmekte Olan Ülkeler			Gelişmiş Ülkeler			Orta ve Doğu Avrupa	Toplam
	Afrika	Asya	L. Amerika	Kuzey Amerika	Batı Avrupa	Diğer Gelişmiş		
Ülke Sayısı	23	17	12	2	20	4	25	103
Düşük Oranlı Gelir ve Kurumlar Vergisi	18	13	12	2	16	2	20	83
Vergi Tatili	16	13	8	2	7	2	19	67
Hızlandırılmış Amortisman	12	8	6	2	10	3	6	47
Yatırım İndirimi	4	5	9	-	5	-	3	26
Sos.Güv.Pay. İndirim	2	1	2	-	5	-	2	12
KDV İstisnası	14	12	6	2	9	-	2	45
Gümrük Muafiyeti	5	13	11	2	7	2	13	63
Gümrük Ver. İadesi	10	8	10	1	6	2	12	49

Kaynak: Birol Kovancılar ve Naci B. Muter, "Doğrudan Yabancı Yatırımlara Yönelik Teşvik Rekabeti", 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, " Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları" 10-14 Mayıs 2004 Belek /Antalya, s.349.

Vergi tatili 1980 yıllarda gelişmekte olan ülkeler tarafından doğrudan yabancı yatırımların yapılması için sağlanan yaygın bir vergi teşvikiydi. 1990'lı yıllardan itibaren ise düşük oranlı kurumlar vergisi vergi tatiline göre daha yaygın olarak uygulanmaktadır[257]. Tablodan da izlenebileceği gibi incelenen 103 ülkeden 83'ünde düşük oranlı gelir ve kurumlar vergisi uygulanmaktadır. Ancak bünyesinde bulundurduğu ciddi sıkıntılara rağmen, vergi tatili uygulamaları da ülkelerarası vergi rekabeti ortamında özellikle geçiş ekonomilerinde ve gelişmekte olan ülkelerde sıklıkla kullanılan araçlardandır[258].

[257] Yetkiner, a.g.m.
[258] Kovancılar ve Muter, a.g.e., s.349.

e. Vergi Rekabeti Uygulamaları

Günümüzde pek çok ülke doğrudan yabancı yatırımları çekebilmek amacıyla vergi rekabeti uygulamalarına başvurmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımları çekebilmek için özellikle gelişmekte olan ülkeler ağırlıklı olarak vergisel teşviklerden yararlanmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde küresel ölçekte ve Avrupa Birliğinde vergi rekabeti uygulamalarına değinilecek ve vergi rekabeti uygulamalarına başvuran bazı ülkelerle ilgili değerlendirmeler yapılacaktır.

(1) Küresel Ölçekte Vergi Rekabeti Uygulamaları

1980'li yıllarda batı dünyasında önemli vergi reformları gerçekleştirilmiştir. Reformlar sürecinde temel dalgalanmalar 1980'lerin ortalarında olmakla birlikte, 1990'lar boyunca bu reformlar devam etmiştir. Birçok ülkede tartışmaların odağını oluşturan kurumlar vergisi oranları düşürülmüştür.

ABD'nin yanısıra, diğer önemli sanayileşmiş ülkelerden örneğin Almanya %31, Fransa %11,6 ve Japonya'da %13 oranında vergi indirimine gitmişlerdir. OECD ülkelerinde en yüksek dilimdeki ortalama kurumlar vergisi oranı 1986'da % 41'den, 2006'da %27 'ye indirilmiştir Bu uygulamalarda en dikkati çeken ülkeler, kurumlar vergisi oranını % 50'den %12,5' e düşüren İrlanda ve % 52'den % 28'e düşüren İsveç olmaktadır[259].

AB ve G7 ülkeleri için yapılan araştırmalarda da aynı sonuca ulaşılmıştır. Örneğin M. P. Devereux, R. Griffith ve A. Klemm tarafından yapılan bir çalışmada şu sonuçlar elde edilmiştir[260]:

i) Öncelikle aralarında Fransa, İngiltere, Almanya ve ABD'nin de bulunduğu ülkelerde vergi oranlarını düşürücü ve vergi matrahını genişletici önlemler alınmıştır.

ii) 1990 yıllarından itibaren bu ülkelerde, marjinal yatırımlar üzerindeki efektif vergi oranı aynı kalırken, daha kârlı yatırımlar üzerindeki vergi oranlarının düşürüldüğü görülmektedir.

[259] OECD, Tax Database, www.oecd.org, Erişim:24.04.2007
[260] Giray (2005), a.g.m.

Daha küçük ülkeler genellikle vergi oranlarını indirmişler, ancak vergi matrahını değiştirmemişlerdir.

Aynı trend kişisel gelir vergisi oranlarında da görülmektedir. Çoğunluğu sanayileşmiş ülkelerden oluşan OECD ülkelerinde kişisel gelir vergisindeki ortalama üst vergi oranı 1980'den beri % 20 oranında düşürülmüştür. Vergi rekabetinin bir sonucu olarak, servet üzerinden alınan vergilerin kaldırıldığı veya azaltıldığı görülmektedir. Örneğin 1990'larda Norveç ve İsveç servet vergilerini düşürmüşlerdir. Danimarka, Hollanda, Avusturya ve Almanya ise tamamıyla kaldırmışlardır. Sermayenin hareketliliği bu yeniden dağıtıcı vergilerin toplanmasını da zorlaştırmıştır[261].

Gelir vergisi oranlarının hemen hemen tüm ülkelerde azalmaktadır. Öyle ki, bazı ülkelerde yapılan oran indirimleri yüzde 40'ları aşan seviyelerdedir. Ayrıca günümüzde ülkelerde uygulanan oranlar arasında da önemli farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin: Danimarka'da %63 olan vergi oranı, Hong Kong'ta %19'dur. Buna göre, gerek zaman içinde ortaya çıkan indirimlerin gerekse mevcut oran farklılıklarının ülkeler arasında vergi rekabetine elverişli bir ortam hazırladığı söylenebilir[262].

Kişisel gelir vergisinde yaşanan gelişmelerin vergi rekabeti amacına yönelik olarak yapılandığını ortaya koymak açısından ele alınabilecek bir diğer göstergede tarife yapısında yaşanan düzenlemelerdir. Son yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla kurulan çok sayıda geçiş aşamalı ülkenin uygulamaya koyduğu vergi reformları kapsamında düz oranlı vergilemeye geçtiği görülmektedir.

1980'lerin ortalarından sonra ulusal ve bölgesel düzeylerde hükümetler doğrudan yabancı yatırımları çekmek için geniş imkanlar sağlamaya çalışmışlardır. Bu durum, kısa ve orta vadede avantaj sağlama açısından teşvik rekabetini doğurmuştur. Dünyanın bir çok ülkesi doğrudan yabancı yatırımları çekebilmek için yatırım cazibelerini arttırıcı politikaları artırmakta, geliştirme faaliyetlerine ağırlık vermekte, yatırım ortamını iyileştirmekte, hem kendisi için hem de yatırımcı için optimum faydayı sağlayacak imkanlar sağlamaya çalışmaktadır[263]. Bu nedenle

[261] Giray (2005), a.g.m.
[262] Saraç, a.g.e., s. 164.
[263] Görgün, a.g.e., s.80

doğrudan yabancı yatırımları çekebilme yolunda ülkeler arasında ciddi rekabetler yaşanmaktadır. Bu rekabet kapsamında vergi teşvikleri önemli bir yere sahiptir. Bu kapsamda bazı önemli örnekler şunlardır[264]:

1996 yılında General Motors, Asya'da 500 milyon dolarlık bir otomobil fabrikası kurmayı düşündüğünü açıklamıştır. Bunun üzerine Tayland ve Filipinler çok acımasız bir rekabete girişmişler ve üst düzey yetkililer göndererek General Motors ile pazarlık başlatmışlardır. Filipinler devlet başkanı Fidel Ramos General Motors başkanı John Smith'e gönderdiği yazıda, ülkesinin ekonomik reform rekorundan bahsetmiş, sekiz yıl vergi tatilini takiben diğer tüm vergilerden yüzde 5 indirimi kapsayan cömert bir vergi paketini önermiştir. Ramos, makine ve teçhizatın gümrüksüz ithali ve 5000 sektör çalışanı için ücretsiz eğitim hizmetini de bu pakete ilave etmiştir. Bununla birlikte mücadeleyi, Filipinler'in önerdiği bu cazip pakete ilave olarak otomobil ihracatı için yüzde 100 oranında hammadde iadesi ve bir GM eğitim enstitüsü oluşturulması için 15 milyon dolar devlet yardımı öneren Tayland kazanmıştır.

1996 yılında Malezya, bilgi ve iletişim endüstrilerinde yabancı yatırımları çekebilme niyetiyle "Multimedya Super Coridor" (MSC) projesini başlatmıştır. MSC politikası tam 5 yıl vergi tatiline ilave olarak yüzde 100'lük bir yatırım indirimini içermektedir. Takip eden yıl Endonezya mikroçip imalatçılarına özel bir takım vergi indirimleri uygulamaya başlamıştır.

Çin de, kendi modeli olan "silikon adası" adını verdiği bir modelle teşvik yarışına katılmıştır. "Hsinchu Bilim-Temelli Endüstri Parkı", ulusal yarı iletken endüstrisinin belkemiği olmuştur. 1995'in sonunda şirketlere ucuz arazi tahsisi, ucuz hizmetler ve bunlara ilave olarak vergi indirimleri ve Ar-Ge teşviklerinin dahil olduğu doğrudan teşvikler sağlanmaya başlanmıştır.

Yatırım paketlerinin giderek yükselen eğilimi firmaların beklentilerini arttırmıştır. Oldukça cömert paketler hükümetler ile firmalar arasındaki pazarlığa konu olmaya başlamıştır. 1998'de Ford firması Filipinler'e 15 yıl sonra geri döndüğünde eşi görülmemiş bir yatırım paketi konusunda başarılı bir lobi faaliyeti yürütmüştür. Paketin içinde tüm ulusal gelir vergileri yerine % 5 oranında gayrisafi

[264] Kovancılar ve Muter, a.g.e.,ss. 334- 335

gelir vergisi, ihraç ettiği makine ve ekipman için KDV muafiyeti ve işgücü eğitimi üzerinden ilave vergi azaltımı gibi teşvikler yer almıştır. Kısa bir süre sonra General Motors ve Chrysler, eğer kendilerine de bu kadar cömert bir paket sunulacak olursa Filipinler'e gidebileceklerini açıklamışlardır.

Doğrudan yabancı yatırım çekme rekabeti sadece gelişmekte olan ülkelerde yoğun bir şekilde yaşanmamaktadır; gelişmiş batı ülkeleri de doğrudan yabancı yatırım alımı için ciddi rekabete girmektedirler. Ancak gelişmiş ülkelerin güçlü sermaye kaynaklarından dolayı bölgesel teşvik paketlerinin en yaygın olarak kullandıkları nakdi destek şeklindeki devlet yardımlarıdır. Devlet yardımlarının yatırım çekme açısından da önemli artıları vardır; yatırımcılar açısından yüksek seviyede görüş netliği sağlamaktadır. Hemen hemen tüm önde gelen Batı Avrupa ülkeleri yatırım projelerinin teşvikinde nakdi destek olarak devlet yardımlarını kullanmaktadır. Bu durumun tersine Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde bir teşvik unsuru olarak vergisel imtiyazlar ve gümrük teşviklerinin yabancı yatırımları cezbetmede daha çok kullanıldığı görülmektedir[265].

(2) Avrupa Birliği'nde Vergi Rekabeti Uygulamaları

Avrupa Birliği'nin Mayıs 2004 tarihindeki genişlemesi, Birliğin vergi politikasını etkileyebilecek, belki de Avrupa Komisyonu'nun bu alandaki çalışmalarını da arka planda bırakacak bir gelişme olarak nitelendirilebilir. Çek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovenya ve Slovakya 1 Mayıs 2004 tarihinde, Bulgaristan ve Romanya 2007 tarihinde Avrupa Birliği'ne katılmıştır.

10 yeni üye ülkenin nispeten düşük ücret düzeyleri, nispeten yüksek emek piyasası esnekliği ve en önemlisi düşük vergi yükü gibi rekabet avantajlarına sahip olması, 15 eski Avrupa Birliği ülkesini tedirgin etmektedir. Birliğe yeni katılan ülkelerinin pazar ekonomilerine geçiş yapmaları ve kurumlar vergisi sistemlerini Batı Avrupa vergi sistemlerine yakınlaştırma çabaları, bu ülkelerin kurumlar vergisi oranlarını aşamalı olarak indirmelerine neden olmuştur[266].

---

[265] Görgün, a.g.e., s.82

[266] Emrah Ferhatoğlu, "2004 Genişlemesi Sonrasında Avrupa Birliği'nde Vergi Rekabeti ve Sonuçları", **e-akademi Dergisi**, Sayı:51,Mayıs 2006,http://www.e-akademi.org/makaleler/eferhatoglu-2.htm, Erişim: 01.02.2007,

1980-2005 döneminde AB-15 ülkelerinde ortalama %36,8 olan kurumlar vergisi oranı AB-10 ülkelerinde ortalama %22,3 değerini almıştır. AB-10 ülkelerinin vergi politikaları, özellikle Fransa ve Almanya'nın başını çektiği AB-15 ülkeleri tarafından mali damping ya da zararlı vergi rekabetine neden olan uygulamaları içermesi nedeniyle eleştirilmektedir[267].

1990'ların başlarında çoğu Orta ve Doğu Avrupa ülkesi (Çek Cumhuriyeti hariç) vergi tatilleri (tax holiday) sunmuşlardır. 1990'ların ortalarında Estonya ve Macaristan'ın da dahil olduğu bir çok ülke bu tatilleri düşürmüştür. Estonya, çoğu gelir kaynağı üzerinden % 25 oranında vergi aldığı düz oranlı bir gelir vergisi sistemini sürdürüyor iken, Macaristan % 18'lik daha düşük bir kurumlar vergisi uygulamasını başlatmıştır. Bu girişimler sayesinde her iki ülke de yüksek bir DYY girişine ulaşmışlardır. Çek cumhuriyeti ve Macaristan'ın dahil olduğu bazı ülkeler özelleştirmenin yavaşlamasından ve bu doğrultuda yabancı yatırım girişinin ciddi ölçüde düşeceğinden endişe duyarak, yeni vergi tatilleri ve diğer yatırım teşviklerine başvurmuşlardır.[268]

Bu bağlamda Fransa ve Almanya, Avrupa Birliği içerisinde vergi rekabetinin sınırlandırılması amacıyla uygulanacak minimum kurumlar vergisi oranlarının belirlenmesini gerekli görmektedir. Ayrıca, Avrupa Birliği'nde "Avrupa Birliği Bölgesel Yardımları"nın bu gibi vergi uygulamalarına başvuran ülkelerden çekilmesi de tartışılan bir konudur. Bunun gerekçesi ise düşük kurumlar vergi oranı uygulayan ülkelerin bu yardımlara gerçekten ihtiyacı olup olmadığının tartışmalı olmasıdır. Buna karşılık, AB-10 ülkeleri ise düşük kurumlar vergisi oranlarını AB-15 ülkelerinin gelir düzeyine ulaşabilmek için yakalanması gereken yüksek büyüme oranı bakımından gerekli görmektedirler[269].

Avrupa Birliği bünyesinde İngiltere doğrudan yabancı yatırımlardan önemli ölçüde pay almaktadır. OECD'ye göre 1994 yılında İngiltere, Avrupa Birliği'ne yönelen toplam doğrudan yabancı yatırımların yüzde34'ünü kendi ülkesine çekmeyi başarmıştır. Aynı yıl Fransa, Almanya ve İtalya için bu oran sırasıyla yüzde11, 20 ve 7 olarak gerçekleşmiştir. İngiltere'nin doğrudan yabancı yatırımları çekmedeki

[267] Ferhatoğlu (2006), a.g.m.
[268] The World Bank, "The Art of Attracting Foreign irect Investment in Transition Economies", s.1, worldbank.org/html/prddr/trans/so99/pgs5-7.htm ,Erişim:03.05.2007
[269] Ferhatoğlu (2006), a.g.m.

başarısının nedenlerinden biri sahip olduğu vergi sistemi ile Avrupa Birliği vergi sistemi arasındaki farklılıktır[270]. 1979-1990 yılları arasında başbakanlık yapan Margeret Thatcher döneminde önemli vergi indirimleri gerçekleştirilmiştir. Vergi oranlarındaki ilk indirim 1979 yılında gerçekleştirilmiştir. En yüksek vergi oranı %83'den %60 düzeyine indirilmiştir. İkinci indirim ise 1985 yılında yapılmıştır. En yüksek vergi oranı %60'dan %40'a indirilmiştir[271]. 1980-1993 arası dönemde İngiltere'deki vergi yükü %35.3'ten %33.6'ya gerilemiştir. Aynı dönemde birlikteki vergi yükü %36.7'den %41.4'e yükselmiştir. Bu ise yabancı yatırımcılar açısından ülkenin cazibesini arttırmaktadır[272].

(3) Rekabetçi Vergi Politikası İzleyen Bazı Ülkelere Ait Değerlendirmeler

Çalışmamızın bu bölümünde coğrafilik ve gelişmişlik açısından herhangi bir gruplamaya gidilmeksizin çeşitli ülkelerde gerçekleştirilen vergi rekabeti uygulamalarına yer verilecektir.

(i) İrlanda

Vergi rekabetini savunan vergi uzmanlarınca vergi rekabetini olumlu olarak kullanan ülkelere örnek olarak İrlanda gösterilmektedir. İrlanda, son yıllardaki ekonomik gelişmesini büyük ölçüde yabancı şirketlere sağladığı düşük vergilere borçludur.[273] 1980'li yıllardan itibaren vergi oranları yavaş yavaş düşürülmeye başlanmıştır. 1980'li yıllarda %50 olan kurumlar vergisi oranı, günümüzde %12,5 olarak uygulanmaktadır.

İrlanda'nın 1999 yılındaki kurumlar vergisi alanındaki politika değişikliği nominal kurumlar vergisi oranlarının tek başına zarar verici araç olarak nitelendirilmemesi gerektiğine örnek gösterilebilir. İrlanda, Dublin Uluslararası Finansal Hizmetler Merkezi sınırlarında üretim ya da finans alanında faaliyet gösteren firmalar için %10 kurumlar vergisi oranından yararlanma ayrıcalığı tanımıştır. İrlanda, Avrupa Birliği'nin zarar verici vergi rekabetine karşı yürüttüğü çalışmalar sonucunda bu ayrımcı vergi rejiminin varlığına son vermiş, ancak 1999

[270] Saraç, a.g.e., s. 298.
[271] Ferhatoğlu (2006), a.g.m.
[272] Saraç, a.g.e., s. 298.
[273] Ay, a.g.m.

yılında %32 olan nominal kurumlar vergisi oranını 2000 yılında %24'e, 2001 yılında %20'e, 2000'de %16'ya ve 2003 yılında ise %12,5'e düşürmüştür[274].

Arz yönlü iktisat yaklaşımına uygun olarak vergi oranlarındaki indirimler İrlanda'ya önemli kazanımlar sağlamıştır. İrlanda son yıllarda yabancı şirketlere sağladığı düşük vergisel avantajlar, geçici vergi muafiyetleri, yeni kurulan şirketlerden belli bir süre hiç vergi alınmaması gibi düzenlemeler sayesinde önemli bir cazibe merkezi haline gelmiştir[275].

1990'lı yıllarda İrlanda ekonomisi ortalama %7.7 büyüme oranıyla sanayileşmiş ülkeler arasındaki en hızlı büyüyen ülke olmuştur. İktisadi büyüme 1990'lı yılların sonunda daha etkileyici bir hal almış ve dönemde ülkedeki büyüme oranı %9'lar seviyesine ulaşmıştır. Öyle ki bir zamanlar fakir bir ülke olan İrlanda, günümüzde Avrupa Birliği'nin hayat standartları en yüksek ikinci ülkesi konumuna yükselmiştir[276].

Ancak İrlanda örneğinde belirtilmesi gereken önemli bir husus vardır. Avrupa Birliği içerisinde hiçbir ülke şimdiye kadar İrlanda ile bire-bir vergi rekabetine girmemiştir. Oysa gelişmekte olan ülkelerden biri yabancı sermaye çekebilmek için daha düşük vergi oranları uygulamaya kalktığında, benzer durumdaki öteki ülkeler de bu uygulamaya hemen cevap verip vergi oranlarını düşürmektedir[277].

(ii) Çin

Sosyalist bir ülke olma özelliğini büyük ölçüde günümüzde de koruyan Çin, 1979 yılından itibaren kapalı bir ekonomi özelliğinden giderek vazgeçen bir anlayışa yönelmiştir. Uluslararası alanda dışa açık bir ekonomi anlayışını benimseyen Çin, sahip olduğu ölçek ekonomisi ve işgücü potansiyeli ile 1990'lı yıllarda yabancı yatırımcılar açısından önemli bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Yaşanan bu gelişmelerde ülke hükümetinin izlediği teşvik politikaları belirleyici olmuştur[278].

[274] Ferhatoğlu (2006), a.g.m.
[275] Yıldız, a.g.e., s.66
[276] Saraç, a.g.e., s. 291.
[277] Ay, a.g.m.
[278] Saraç, a.g.e., s.297.

Çin'de kurumlar vergisinin, ekonomik kalkınmaya çok büyük katkısı vardır. Özellikle yabancı sermayenin ülkeye gelmesinde, teşvik mekanizması oluşturmuştur. Ülkenin geri kalmış bölgeleri ile gelişmiş bölgeleri arasındaki dengesizlikleri önlemede, büyük alt yapı yatırımlarının geliştirilmesinde, ileri teknolojinin kullanılmasında, ihracatın teşvik edilmesinde kurumlar vergisi özel öneme sahiptir[279].

Çin'de kurumların "özel ekonomik bölge" denilen bölgelerde faaliyet göstermeleri için, kurumlar vergisi bünyesinde bir takım teşvikler söz konusudur[280]. Çin'de kurumlar vergisi oranı % 30'dur. Ancak "özel ekonomik bölgeler"de oran, %15'e indirilmiştir. Yabancı yatırımlar için ekonomik ve teknolojik yönden kalkınmakta olan bölgelerde de aynı vergi oranı uygulanmaktadır[281].

Ayrıca "özel ekonomik bölgeler"de yabancı yatırımlardan yatırımın ilk iki yılı vergi alınmamakta, üçüncü yılında ise %50 daha az vergi alınmaktadır. İhraç malları üretimine yönelik bazı ithal malları için de önemli bazı gümrük vergisi istisnaları getirilmiştir. Çin ekonomisinde doğrudan yabancı yatırımlar özel bir öneme sahiptir. Çünkü günümüzde ülke üretiminin %17'si, vergi hasılatının %12'si ve ihracatın yüzde 41'i ülkedeki doğrudan yabancı yatırımlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayrıca bu ülkedeki yabancı yatırımlar her ne kadar 2 milyarlık ülke nüfusu ile karşılaştırıldığında önemsiz gibi görünse de 17 milyon kişiye istihdam imkanı sağlanmaktadır. Çin'deki doğrudan yabancı yatırımların ülke GSMH' sına oranı yüzde 25'ler seviyesindedir[282].

(iii) Brezilya

Brezilya 1980'lere kadar ithal ikameci politikalar uygulamış bir ülkedir. Yabancı yatırımcılara yalnızca iç piyasaya yönelik yatırımlar yapılmasına izin verilen bu ülkede, anılan tarihe kadar diğer ülkelerle doğrudan yabancı yatırımları çekme yönünde herhangi bir rekabetçi uygulamaya gidilmemiştir. 1982 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz sonrasında ülkede 1988 yılında anayasa değişikliğine gidilmiş ve bu

[279] Onur Güner, "Çin Ekonomisinin Canlanmasında Çin Vergi Sisteminin Rolü", **Vergi Sorunları**, Sayı:185, s. 123.
[280] y.a.g.m., s. 123.
[281] "Tax İncentives and Foreign Direct İnvestment: A Global Survey, United Nations Conference on Trade and Development Genevra", **Asit Advisory Studies**, No: 16, p. 76.
[282] Saraç, a.g.e., s.297.

anayasa ile mali federalizm uygulamasına başlanmıştır. Mali federalizm, Brezilya'daki yerel yönetimlere doğrudan yabancı yatırımlar konusunda rekabet etme olanağı kazandırmıştır. Ayrıca 1994 yılında uygulamaya konulan istikrar programı başarıya ulaşmış ve bu programla birlikte Brezilya izlediği her türden politikayı gerek yerli gerekse yabancı sermayeyi teşvik etme yönünde değiştirmiştir. Yapılan bu değişiklik hem yatırımlarda hem de tüketim talebinde ciddi artışlar sağlamış ve Brezilya 1997 yılı itibariyle krizden sonra en çok doğrudan yabancı yatırım çeken ülkelerden biri haline gelmiştir. Günümüzde Brezilya'daki yerel yönetimler vergi oranı indirimleri başta olmak üzere ücretsiz arazi tahsisi, alt yapı yatırımları, düşük faizli krediler gibi teşvik araçları vasıtası ile oldukça yoğun bir mali rekabet sürecinde bulunmaktadır.[283]

(iv) Arjantin

Arjantin'de özellikle 1990'lı yıllardan sonra doğrudan yabancı yatırım girişlerinde artışlar yaşanmıştır. Çünkü 1980'lerde yaşanan borçlanma orijinli ekonomik kriz, ülkenin yatırım iklimini önemli derecede olumsuz yönde etkilemiştir. 1991 yılında uygulanan istikrar programı her ne kadar Brezilya'daki gibi mali federalizm yönünde bir yenilik getirmese de, programın özelleştirme odaklı yapısı ülkenin doğrudan yabancı yatırımları çekme yönünde başarı kazanmasını sağlamıştır. Çünkü 1990 sonrası ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımların %70'i özelleştirilen kamu kurumlarının yabancı sermaye tarafından satın alınması ile gerçekleşmiştir. Arjantin uygulamaya koyduğu rekabetçi vergi politikaları sayesinde 1992 -2002 arası dönemde 77,2 milyar dolar doğrudan yabancı yatırım çekmeyi başarmıştır. Ülkenin çekmeyi başardığı bu yatırımlarda %37.7 ile İspanya ve %22.9 ile ABD orijinli yatırımlar ağırlık kazanmıştır.[284]

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları Arjantin ekonomisinin büyümesi açısından çok önemli bir unsurdur. Arjantin'deki yabancı yatırımların yaklaşık %40'ı ABD tarafından gerçekleştirilmekte olup İspanya, Hollanda, Fransa, Almanya ön sıralarda yer almaktadır. Yerli ve yabancı iş adamları eşit hak ve olanaklara sahiptir. Bu açıdan Arjantin, Güney Amerika'da en uygun yabancı yatırım imkanlarını sağlayan ülkelerden birisidir. Yabancı yatırımcılar, yerli firmalarla aynı vergi

[283] Saraç, a.g.e., s.295
[284] y.a.g.e., s.296

yükümlülüklerine tabidir. Vergilerin büyük bir çoğunluğunu tüketim, ithalat, gelir, ücretler ve menkul değerler oluşturmaktadır[285].

(v) Malezya

Malezya'nın son 20 yıldaki hızlı büyümesi yüksek yerel tasarruflarla ve çok miktarda doğrudan yabancı yatırım çekilmesiyle sağlanmıştır. Yabancı yatırımlar 1992-93'te zirveye ulaşmış ve GSYİH'nin %8,7'si olmuştur. Asya Krizi'nden sonra bir türlü toparlanamamış ve 2000 yılında GSYİH'nin %4,2'si seviyesinde olmuştur. 2002 ve 2003 yıllarında ise yabancı yatırımlar sırasıyla GSYİH'nin %3,4 ve %2,4'ü oranlarında gerçekleşmiştir. Doğrudan yabancı yatırımın çoğu imalat sanayine yönelmektedir fakat bu oran gittikçe hizmetler sektörünün lehine değişmektedir. Malezya bilgi tabanlı ekonomiye sahip olmak için yabancı yatırımları yüksek bilgi içeren sektörlere çekmeye çalışmaktadır.[286]

Malezya 1968 yılında yatırımlara yönelik bir teşvik kanunu uygulamaya koymuş ve 1980'li yıllarda Japon Yeni'nin değer kazanmasıyla, gerek ara malı gerekse nihai ürün üretimine yönelik artan doğrudan yabancı yatırım girişi sayesinde 1980-90 arası dönemde yıllık ortalama olarak yüzde 9 büyüme sağlamıştır. Ancak 1997 yılında artan cari açık nedeniyle güneydoğu Asya krizi olarak bilinen ve bölge ülkelerini derinden etkileyen krize sürüklenmiştir. Malezya kriz sonrasında doğrudan yabancı yatırımları çekme politikasını daha çok üretime yönelik olan, standartlara uygun ara malı ithalatını kolaylaştıran ve ileri teknoloji ürünlerini üretmeyi hedef alan yatırımlara yöneltmiştir. Ayrıca 1968 yılında çıkarılan yatırım teşvik kanunu ile öncü statüde bulunan firmalara vergi tatilleri ve vergisel yatırım kredileri sağlanmıştır. Bunun yanı sıra ülkenin az gelişmiş bölgelerine yatırım yapacak ve istihdam oluşturacak firmalar için önemli miktarda vergi indirimleri getirilmiştir. Malezya'nın izlediği vergi politikası 1998 yılında hükümet açısından vergi tahsilatında 2.4 milyar dolarlık bir kayıp oluşturmuş, ancak buna karşılık aynı yıl ülkeye yarısı doğrudan yabancı yatırım olmak üzere toplam 13.7 milyar dolarlık bir yatırım girişi gerçekleşmiştir. Yapılan bu yatırımlar istihdam açısından ise 91.000 kişilik bir katkı sağlamıştır.[287]

---

[285] Esin Şen," Arjantin Ülke Profili",**TC Başbakanlık İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi**, 2007 s. 7
[286] "Malezya Ülke Panoraması", **Konya Ticaret Odası Dergisi**, Ekim 2005 http://www.kto.org.tr/tr/dergi/dergiyazioku.asp?yno=426&ano=51, Erişim:01.02.2007,
[287] Saraç, a.g.e, s.296

(vı). İsrail

İsrail'de yabancı sermaye Türkiye'deki uygulamaya benzer bir şekilde teşvik edilmektedir. İsrailde yabancı sermaye hükümet tarafından desteklenmekte olup, yerli ve yabancı yatırımcılar eşit koşullara tabi bulunmakta ancak, bankacılık ve sigorta sektörlerindeki yabancı sermayeli yatırımlara ön izin gerekmektedir. Yatırımcılar yatırım yaptıkları bölgeye göre teşvik ve vergi istisnalarından faydalanabilmektedirler. İsrail yatırımların teşviki açısından başlıca üç bölgeye ayrılmıştır[288].

A) Kuzey Galilee ve Negev Çölü
B) Batı Galilee ile Kudüs ve Ashdod arasında bazı bölgeler
C) Haifa ve Ashkelon arasındaki kıyı şeridi

A Bölgesi teşviklerden en çok yararlanan bölge konumundadır. Yatırımların ikinci derecede desteklendiği bölge B Bölgesidir, C Bölgesi Merkez İsrail olarak belirlenen ve yerleşimin en çok olduğu bölümdür.

İsrail'de yatırımlara "Devlet Mali Desteği" ile "Vergi Muafiyeti ve Vergi indirimi" şeklinde iki ayrı teşvik uygulanmaktadır. Yatırımcı bu seçeneklerden yalnızca birini seçme hakkına sahiptir ve daha sonra değiştirememektedir. Başlıca yatırımı teşvik konuları; sanayi yatırımları (yüksek teknoloji tercih edilmektedir), bina yapımı ve turizm yatırımları olmaktadır[289].

A Bölgesinde yapılan yatırımlarda 10 yıl tam vergi muafiyeti, B bölgesinde yapılan yatırımlarda 6 yıl tam muafiyet 1 yıl indirimli vergi ve C Bölgesinde yapılan yatırımlarda 2 yıl tam muafiyet 5 yıl indirimli vergi uygulanmaktadır. Vergi indirimi dağıtılmayan gelire uygulanmaktadır. Hissedarlara temettü dağıtılması durumunda dağıtılan temettü vergiye tabi olmaktadır.[290]

[288] Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, "İsrail Ülke Bülteni", Nisan 2005, http://www.deik.org.tr/bultenler/20073 19161242bulten-mart07.doc Erişim: 02.05.2007,
[289] "İsrail'de Yabancı Yatırım", http://www.tobb.org.tr/rehber/israilson.php,Erişim: 10.05.2007
[290] y.a.g.e.

2. Vergi Cennetleri

Küreselleşme eğilimlerinin tüm dünyada hızla yayılmasıyla birlikte ortaya çıkan ve özellikle gelişmiş ülkeleri ciddi bir şekilde endişelendiren önemli bir sorun vergi cennetleri (tax haven)'dir. Vergi cennetleri zararlı vergi rekabetinin en uç örneklerinden biridir. Bazı ülkeler, küreselleşme süreci ile birlikte sermaye hareketlerini kendi ülkelerine çekebilmek için vergilendirme alanında küresel ekonominin gerekleri olarak görülen muafiyet ve istisnaları çok geniş tutmuş, kendi ülkelerini pazar haline dönüştürmeye çalışmış, hiç vergi almamak ya da çok kısıtlı alanları vergiye tabi tutmak suretiyle birçok ülke için zararlı olabilen ve "vergi cenneti" olarak adlandırılan oluşumlara zemin hazırlamıştır[291].

Ülkelerin uyguladıkları vergi muafiyet ve ertelemeleri, çok uluslu şirketlere ülkeler arasındaki vergi oranı farklılıklarından yararlanarak vergilerini minimize etmek için bir teşvik sunmaktadır. Vergileri minimize etme işi, vergi oranları düşük olan ülkelerde faaliyette bulunma, şirketler arası işlemlerde suni fiyatlar (transfer fiyatları) kullanarak kazançları bir ülkeden diğerine kaydırma veya bir gelir akımını diğer bir ülkeye çevirmek için vergi arbitrajı mekanizması kullanma ile başarılabilir. Düşük vergili ülkeler veya vergi cennetleri, uluslararası işlemler üzerindeki vergileri kaldırma veya ertelemeyi başarmada önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle birçok ülkede, vergi otoriteleri mümkün olan kötüye kullanmaları sınırlamak için özel kanuni veya düzenleyici kurallar benimsemiştir. Yine de yasal ve yasal olmayan faaliyetlerin yerine getirildiği bu merkezler yıllar boyunca açık bir şekilde artmış ve vergi cennetlerindeki faaliyetleri önleyici birkaç resmi rapor yayınlanmıştır.[292]

a. Vergi Cenneti Kavramı

Vergi cenneti kavramı yaygın olarak kullanılmasına rağmen, uluslararası alanda henüz kabul edilebilir bir tanımı bulunmamaktadır. Bunun nedeni bu kavramı bütün boyutlarıyla ortaya koyacak tek ve kesin bir kriterin bulunmamasıdır.[293] Bununla beraber bütün özellikleri kapsayacak biçimde olmasa da vergi cennetleriyle ilgili çeşitli tanımlar yapılmıştır. Vergi cennetleri, ya çok düşük vergi oranları

[291] Yıldız, a.g.e., s. 53.
[292] İhsan Günaydın, "Vergi Cennetlerinin Özellikleri ve Kullanımları", **Vergi Sorunları,** Sayı 126, Mart 1999, s. 75-84
[293] Şennur Hoşyumruk, **Vergi Cennetleri,Tercihli Vergi Rejimleri ve Zarar Verici Vergi Rekabetinin OECD Ülkeleri ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi,** T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları no:1459.Eskişehir,2003 s. 6.

uygulayan yada hiç uygulamayan devletler için kullanılan bir terimdir[294]. Vergi cennetleri, yabancı sermayeyi ülkelerine çekebilmek amacıyla yabancı yatırımları çok düşük vergi oranlarıyla vergilendiren ülkelerdir[295]. Vergi cennetleri vergi mükelleflerinin vergiden kaçınmasını sağlayan ve işlemlerin gizli şartlar altında yapılabilmesine olanak veren ülkelerdir[296]. Vergi cennetleri genellikle düşük vergi oranlarının uygulandığı, ticari gizlilik yaşayan ve çoğunlukla "off-shore finans merkezleri" olarak bilinen yerlerdir[297].

Vergi cennetleri literatürde "kıyı bankacılığı" ve "tercihli vergi rejimleri" gibi isimlerle de anılmaktadır. Ancak bu kavramlar vergi cennetlerinin bazı özelliklerini taşımasına rağmen tam olarak vergi cennetleri kavramını karşılamazlar. Vergi cenneti kavramı daha geniş kapsamlı bir kavramdır. Kıyı bankacılığı (off- shore sistemi) bir ülkenin kıyısında yer alan, ancak hukuken o ülkeye dahil sayılmayan alanda yapılan bankacılığı ifade etmektedir. Bu kıyı ülkesinde ikamet etmeyenlerin yatırımlarını çekmek amacıyla kurulmuştur. Bu yatırımlar genellikle portföy yatırımları şeklinde yapılmaktadır. Off-shore sistemi, yatırımcısına, vergisiz veya düşük vergilemeden kaynaklanan yüksek faiz geliri elde edilmesi ve denetimden kaçılması gibi çeşitli avantajlar sunmaktadır. Kıyı bankacılığı faaliyetinin genellikle vergi cenneti ülkelerde yürütülmesi bu iki kavramın birlikte anılmasına neden olmaktadır[298].

b. Vergi Cennetlerinin Özellikleri

Birçok ülkenin vergi sisteminde, vergi yükünü en aza indirme yollarını arayan mükelleflerin yararlanabilecekleri bir takım avantajlar bulunabilmekte ve bu avantajlar bazen o ülkelere bazen de başka ülkelere ait vergilerde, vergiden kaçınma ve vergi kaçırma girişimlerinde kullanılabilmektedir. Vergi cenneti olarak nitelenen ülkelerde bu avantajlar daha geniş çapta ve yaygın olarak görülmektedir.[299] Vergi cenneti sayılan ülkeler şu özelliklere sahiptirler.

---

[294] Mustafa Çamlıca, "Uluslararası Vergiden Kaçınma, Vergi Kaçakçılığı ve Vergi Anlaşmalarının İstismarı", **Vergi Sorunları**, Sayı 93, Haziran 1996, s. 95.
[295] Günaydın (1999), a.g.m., s 76.
[296] Yetkiner, " Vergi Cennetleri ve Yabancı Sermayenin Vergi Cenneti Ülkeleri Seçme Nedenleri", **Vergi Dünyası,** Sayı 235, Mart 2001, s. 92.
[297] Hoşyumruk, a.g.e., s. 7.
[298] Nurettin Bilici (2004), "Vergi Cennetleri İle Mücadele", 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, " Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları" 10-14 Mayıs 2004 Belek /Antalya, s.601.
[299] Hoşyumruk, a.g.e., s. 11.

(1) Vergi Oranların Sıfır veya Çok Düşük Olması

Vergi cennetlerinin en belirgin özelliği vergi oranlarının diğer ülkelere nazaran çok daha düşük olması yada sıfır olmasıdır. Bu uygulama portföy yatırımlarını ve çok uluslu şirketleri çekmeye yöneliktir.

Yabancı yatırımcıların ülke içinde elde ettikleri gelirlerden hiç vergi alınmaz yada ihmal edilebilir düzeyde bir vergi alınır. Diğer ülkelerden elde edilen gelirler üzerinden de aynı şekilde çok düşük oranlı bir vergi alınmaktadır. Bu ülkelerde, belli tipteki şirketlere veya işlemlere de bazı vergi kolaylıkları ve avantajları sağlanmaktadır.[300]

Vergi cenneti sayılan ülkelerin çoğu, yüzölçümü küçük ve vatandaşları genellikle fakir olan az gelişmiş ülkelerdir. Ülkelerin bu özelliği gelir vergisi sistemini lüzumsuz yapabilmekte, ülke gümrük vergileri, lisanslar ve ücretler yoluyla daha düşük maliyette daha fazla gelir toplayabilmektedir. Bazı vergi cenneti ülkeleri, bazı özel işlerden elde edilen gelirlere düşük vergi oranları uygulamaktadır. Örneğin, Hollanda Antilleri holdinglere, Panama gemicilik gelirlerine ve Barbados uluslararası finansal şirketlere özel vergisel teşvikler sunmaktadır. [301]

(2) Banka İşlemlerinin Gizliliği ve Ticari Gizlilik

Vergi cennetlerinin bir diğer özelliği banka işlemlerinin gizliliği ve ticari gizliliktir. Vergi cenneti olarak nitelenen ülkeler, kendi ülkelerinde ya da ülkeleri aracılığıyla diğer ülkelerde iş yapan kişiler için güvenlik ve gizlilik ilkelerini ön planda tutmuşlardır. Bu gizlilik ilkeleri yasalara, örf ve âdete dayanan uygulamalara veya yönetimin uygulamasına dayandırılmıştır. Gizlilik ve güvenlik ilkelerine göre, bankalarla iş yapan kişi ve kuruluşlara ait bilgiler ve ticari sırlar hiçbir şart ve koşulda üçüncü kişi, kuruluş yada ülkeye verilmemektedir.[302]

[300] Yetkiner (2001), a.g.m.,
[301] Günaydın (1999), a.g.m., s. 77
[302] Hoşyumruk, a.g.e., s.12.

(3) Bankacılığın Nispi Önemi

Vergi cenneti ülkelerin özelliklerinden biri de banka işlemleridir. Bankacılık, bir vergi cenneti ekonomisi için vergi cenneti olmayan ekonomilerden daha önemli olma eğilimindedir. Vergi cennetlerinin çoğu kıyı bankacılığını teşvik eden bir politika izlemektedir. Bu, ikamet edenlerin ve etmeyenlerin bankacılık faaliyetleri arasındaki ayrımla yapılır. Genellikle ikamet etmeyenlerin faaliyetleri rezerv zorunluluklara sahip olmayacaktır, farklı bir şekilde vergilendirilecektir ve dış değişim veya diğer kontrollere tabi olmayacaktır[303].

Günümüzde büyük bankaların çoğunun vergi cenneti ülkelerde (örneğin, Bahamalar ve Cayman Adaları) şubeleri vardır. Bu bankalar öncelikle eurodolar piyasasına katılmak için oradadırlar, yabancı kişilerden dolar mevduatları almakta ve bu mevduatları onların dış müşterilerine vermektedirler. Böylece bankalar rezerv zorunluluklarından kurtularak toplanan mevduatların daha büyük bir kısmını tekrar kredi açabilmekte ve daha fazla gelir elde edebilmektedirler[304].

(4) Nakit Kontrolü

Vergi cenneti ülkelerin çoğu normal nakit kontrol sisteminden biraz farklı olan ikili nakit kontrol sistemine sahiptir. Bu sisteme göre bu ülkelerde ikamet edenlerle etmeyenler ve yerli nakit ile yabancı nakit birbirinden farklı işlemlere tabidir. Genel kural olarak bu ülkelerde ikamet edenler nakit kontrolüne tabi, ikamet etmeyenler tabi değildir.[305] Ülkede ikamet etmeyen biri tarafından sahip olunan ve işlerinin çoğunu vergi cennetinin dışında idare eden vergi cennetindeki bir şirkete, nakit kontrol amaçları için genellikle ikamet etmeyenler gibi muamele edilmektedir. Bu sebeple, yabancı şirketler başka ülkelerde iş yapmak için genelde bir vergi cenneti ülkede şirket kurma ihtiyacını duymaktadır.[306]

---

[303] y.a.g.e.,, s.12
[304] y.a.g.e., s 13
[305] y.a.g.e., s 13
[306] Yıldız, a.g.e., s. 60.

(5) Vergi Anlaşmaları

Vergi cenneti ülkelerin özelliklerinden biri de, bu ülkelerin hemen hepsinin diğer ülkelerle vergi anlaşmaları yapmaya yanaşmamasıdır. İsviçre gibi bazı vergi cennetleri yoğun bir vergi anlaşma ağına sahip olmasına rağmen, diğer çoğu ülke vergi anlaşmaları yapmamaktadır. Ancak bazı vergi cenneti ülkeler, kendi ülkelerini belirli işlemler için çekici yapan anlaşmalar yapmışlardır[307].

(6) Ülkenin Kendini Tanıtması

Birçok vergi cenneti ülkesi, vergi cenneti olarak kendini tanıtmakta ve finansal iş aramaktadır. Bazı vergi cennetleri seminerler düzenlemekte ve ülke uzmanları bir vergi cenneti olarak ülkenin özelliklerini öven makaleler yazmaktadırlar. Vergi cennetleri, yetenekli uzman danışmanlara (avukat, muhasebeci) ulaşmayı sağlayarak ve esnek, kolayca yararlanılan ticari kanunlar benimseyerek vergi cenneti varlıklarının işleyişini, organizasyonunu ve devamlılığını kolaylaştırmaktadır. Böylece bu ülkeler sundukları hizmetleri çeşitli yollarla duyurarak yabancı sermayenin ülkeye gelmesini sağlamaya çalışmaktadır.

c. Vergi Cenneti Ülkelerin Tercih Edilme Nedenleri

Vergi cennetlerinin kişisel veya kurumsal yatırımcılar tarafından tercih edilme nedenleri değişik alanlarda kendini göstermektedir. Vergi cennetlerinin tercih nedenleri arasında vergileme rejiminin yanında yatırımcıların kendi ülkelerindeki siyasal, sosyal ve ekonomik şartların yarattığı olumsuzluklardan uzaklaşma isteği de yer alır. Vergi cennetlerinin tercih edilme nedenlerini, vergilerin tercihleri etkilediği durumlar ve vergilerin tercihleri etkilemediği durumlar olarak iki kategori altında toplamak ve bu şekilde incelemek mümkündür.[308]

[307] Günaydın (1999), a.g.e., s.80
[308] Hoşyumruk, a.g.e., ss. 20-21.

(1) Vergilerin Tercihleri Etkilediği Durumlar

Vergilerin mükelleflerin tercihlerini etkilediği durumları, vergi planlaması, vergiden kaçınma ve vergi kaçırma eylem ve girişimleri olarak sıralamak mümkündür.

(i) Vergi Planlaması

Bir kişinin faaliyetlerinin, asgari düzeyde vergi ödemesini sağlayacak şekilde düzenlenmesini ifade eden vergi planlaması, mükelleflerin vergi cenneti ülkelerden yararlanmaya dönük motivasyonunu oluşturan önemli faktörlerden biridir.[309] Mükelleflerin vergi planlaması çerçevesinde gerçekleştirdiği faaliyetler şunlardır;[310]

- Vergi yükünün genel olarak azaltılması,
- Vergi ödemelerinin geciktirilmesi suretiyle kazançların transfer edilinceye kadar vergi taksitlerinin neden olacağı azalmalara maruz kalmadan birikmesi,
- Yatırımlardan ve bazı faaliyetlerden faaliyetlerden (gemi taşımacılığı gibi) oluşan vergi matrahının asgariye indirilmesi,
- Kazancın vergilemenin düşük olduğu veya hiç bulunmadığı yerlerde oluşturulmasına ilişkin ayarlamaların yapılması,
- Kazancın vergi cenneti ülkede toplanıp vergiye tabi olmadığı herhangi bir ülkede faaliyette bulunan ana merkeze vergilendirilmeksizin transfer edilmesi

(ii) Vergiden Kaçınma Eylemleri

Vergiden kaçınma; vergi sorumluluğunun aslında yasal olmakla birlikte yasalardaki boşluklardan da yararlanılarak yasanın amacına aykırı olarak azaltılması şeklinde tanımlanmaktadır.[311] Vergiden kaçınmak amacıyla vergi cennetleri aracılığıyla gerçekleştirilen faaliyetler şunlardır:[312]

[309] Hoşyumruk, a.g.e., s. 21.
[310] Günaydın(1999), a.g.e., s.81
[311] Hoşyumruk, a.g.e., s. 23.
[312] Mustafa Çamlıca, a.g.m., s. 95.

❖ Şube ve iştirak karlarının vergi cenneti şirkette toplanması,

❖ Vergi matrahını azaltmak için vergi cenneti şirketin iştirak ve şubelerden faiz, hizmet ve AR-GE faturaları karşılığında gelir elde etmesi,

❖ Uluslararası sermaye piyasası hareketleri sonucu elde edilen vergisiz gelirin vergi cennetinde toplanması,

❖ Suni transfer fiyatları[313] yoluyla elde edilecek karların vergi cenneti ülkedeki şirkette toplanması,

❖ Ana merkez ile şube ve iştirakler arasında bir atlama taşı oluşturarak vergi ertelemesine gidilmesidir.

Bu tür işlemlerin amacı yasaların dışına çıkmaksızın yasalardaki boşluklar ve vergi cennetindeki avantajlardan yararlanarak vergisiz kazanç elde etmektir. Çokuluslu şirketler vergi cennetlerini vergiden kaçınma aracı olarak yoğun bir şekilde kullanmaktadır.

(iii) Vergi Kaçırma Eylemleri

Bilindiği gibi vergi kaçırma genel olarak, vergi yükümlülüğünü azaltmaya yönelik yasal olmayan yöntemlere başvurulması şeklinde tanımlanabilir.[314] Vergi cennetlerinin diğer bir kullanımı, hileli yollarla vergilemeden kaçmak için tasarlanmış işlemler, yani vergi kaçakçılığı için yapılan işlemlerdir. Bu kategoriye vergi yükümlülüğüne maruz olmaksızın varlıklarını vergi cenneti tröstlere transferine müsaade etmek için ve bu varlıklardan elde edilen geliri gizlemek için dizayn edilmiş şekiller dahildir.

Vergi cenneti oluşturmanın amacı, yabancı sermayeyi çekme gayretidir. Vergi cenneti olarak ele alınan ülkelere baktığımızda bu ülkelerin fiziksel olarak çok küçük oldukları görülmektedir. Bu ülkelerin, proje olarak fiziki yatırımları özendirmeleri, gerek ülkelerin küçük olması, gerekse istihdam, doğal kaynakların azlığı yüzünden mümkün değildir. Bu sebeple, vergilemede sağlanan bu önemli avantajlarla, portföy yatırımları ve finansal hizmetler bakımından bir cazibe ortamı

[313] Ayrıntılı bilgi için, Bkz; Billur Yatlı Soydan, "Çok Uluslu İşletmeler ve Vergi İdareleri İçin Transfer Fiyatlaması Rehberi", **Vergi Sorunları**, Sayı 91, Nisan 1996, ss. 91-136.
[314] Hoşyumruk, a.g.e., s. 25.

sağlanmaya çalışmaktadırlar. Sağlanan bu teşviklerle bu ülkeler çok büyük miktarda paranın, sermayenin sığındığı merkezler haline gelmiştir.[315]

(2) Vergilerin Tercihleri Etkilemediği Durumlar

Vergi cenneti ülkelerde yatırım yapacak olanlar açısından bu ülkelerde uygulanan vergileme rejimi büyük önem taşımaktadır. Ancak bazı durumlarda vergileme rejiminin etkili olmadığı daha farklı nedenlerle de vergi cenneti ülkeler tercih edilmektedir.

Bu nedenler aşağıdaki gibi sıralanabilir:[316]

- Vergi cenneti ülkede bu ülkenin veya yakın komşularının ihtiyaçlarına cevap veren veya orada faaliyette bulunan bir işletmeye destek olmayı veya oradaki ucuz emek gücünden yararlanmayı amaçlayan bir iş kurulabilir,
- Yatırımcı rakiplerinden ürünlerine karşı olası boykotlardan korunmak veya kişisel güvenliği nedeniyle kimliğini gizli tutmak amacı ile vergi cennetine yatırım yapabilir,
- Kamulaştırma, savaş ve ihtilal tehlikelerine karşı bir şirketi veya şirketler grubunu koruma stratejisi ile vergi cennetlerinden şirketler veya yatırım ortaklıkları kurabilir,
- Yatırımcılar sermayelerine el konulması korkusuyla nama veya hamiline yazılı senetleri vergi cennetlerinde bir bankaya verebilir,
- Ülkedeki mevzuat gereklerinden kurtulmak için vergi cennetlerini araç olarak kullanabilir,
- Kambiyo kontrolü ve döviz kısıtlamalarından kurtulmak ve gerektiğinde fonlarını derhal başka bir yatırıma aktarabilmek amacı ile yatırımcılar veya holdingler kurum kazançlarını vergi cenneti ülkede toplayabilirler.

[315] İsa Coşkun, " Vergi Cennetleri", **Vergi Dünyası,** Sayı 192, Ağustos 1997, s. 41.
[316] Günaydın (1999), a.g.e., s. 80

d. Vergi Cenneti Ülkelerin Sınıflandırılması

Dünya ölçeğinde dikkate değmeyecek ölçülerde nüfusa ve yüzölçümüne sahip bulunan vergi cennetlerinin en bilinenleri, Karayip Adaları bölgesindeki Bahama, Bermuda, Cayman adaları, Hollanda Antileri, Avrupa Bölgesinde İsviçre, Hollanda, Lüksemburg, Andora, Pasifik bölgesinde Hong Kong, Akdeniz bölgesinde Gilbartar ve Kıbrıs'tır.

Ülkelerin vergileme rejimlerine göre yapılan sınıflamalar şu şekildedir:

- Verginin bulunmadığı ülkeler (Cayman Adaları, Bahama ve Bermuda gibi),
- Sadece vergi cennetlerinde elde edilen gelir üzerinden vergi alınması veya diğer ülkelerden elde edilen gelirlerden çok düşük oranlı vergi alınması (örneğin Hong Kong, Panama ve Liberya gibi)
- Belli tip şirketlere veya işlemlere vergi kolaylıkları ve avantajları sağlayan ülkeler (Örneğin Channel adaları, Luksenburg, The İsle of man ve Monako gibi)

3. Uluslararası Transfer Fiyatlaması

Dünya küresel bir ekonomiye doğru giderken, bu küreselleşme hareketi dikkatleri çokuluslu şirketler üzerinde yoğunlaştırmıştır.[317] Çokuluslu işletmelerin dünya ticaretindeki yeri son yirmi yılda olağanüstü büyümüştür. Yaşanan bu gelişmeler çokuluslu şirketlerin sıklıkla başvurdukları uluslararası transfer fiyatlaması uygulamalarını ve ilgili tartışmaları gündeme taşımıştır.

a. Uluslararası Transfer Fiyatlaması Kavramı ve Önemi

Genel anlamda uluslararası transfer fiyatlanması, bir uluslararası şirketin kendi bölümleri yada şubeleri arasındaki mal ve hizmet satışlarında uyguladığı fiyat olarak tanımlanmaktadır.[318] Diğer bir anlatımla transfer fiyatlanması, bir şirket grubunda organizasyona bağlı bir şirketten diğer bir şirkete verilen hammadde, mal veya hizmetler üzerine konulan iç değerdir.[319]

---

[317] Karen S. Cravens, " Çokuluslu Şirketler İçin Bir Strateji Olarak Transfer Fiyatlamanın Rolü", Çev: İhsan Günaydın, **Vergi Sorunları**, Sayı 141, s. 135.
[318] Yıldız, a.g.e., s. 79.
[319] Cravens, a.g.m., s. 136

Bir işletmedeki kar veya yatırım merkezlerinin ya da aynı gruba ait olan ancak, farklı sorumluluk merkezleri seviyesinde veya farklı coğrafya alanlarında yapılanan işletmelerin, kendi aralarında mal veya hizmet alım-satımı yapması çok sık rastlanan bir durumdur. Özellikle, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, Avrupa ve Japonya'da işletmelerde gelişme gösteren çok bölümlü, çok uluslu ve kar merkezi şeklindeki yapılanmalar, transfer fiyatlamasını bir standart haline getirmiştir. [320]

Global piyasalar, karşılaştırmalı üstünlükler sunan aksaklıklar oluşturduğundan çokuluslu şirket bu fırsatları değerlendirmek için en iyi durumdur. Yani çokuluslu şirketler aynı piyasada faaliyette bulunan bir iç firmanın üstünde açık bir kar avantajına sahiptir. Bu avantaj, mülkiyet, yer ve uluslararasılaşma ile ilgili faktörlerin bileşiminden meydana gelir.[321] Mülkiyet avantajları; (1) bir organizasyon ve bir rekabet üstünlüğü veren sermaye varlıkları, (2) ölçek ekonomileri, (3) piyasalara giriş, (4) ürünleri dağıtmak ve (5) ürün faklılığından oluşur. Yer avantajları; (1) malzeme kaynağı, (2) iyi bir emek piyasası, (3) vergi politikaları dahil yardımcı hükümet politikaları, (4) hükümet hizmetleri ve altyapı ve (5) yerel piyasalardan oluşur. Uluslararasılaşma avantajları ise; (1) istikrarlı stoklar (2) piyasaların kontrolü, (3) teknoloji kullanımı, (4) dikey entegrasyon ekonomileri ve (5) piyasalardan oluşur.[322]

Bu potansiyel faydaların tüm avantajlarından yararlanmak için, çok uluslu şirketler genellikle işletme birimleri arasındaki hizmetler, gayri maddi haklar, hammaddeler ve malların transferine güvenmektedir. Transferler, çokuluslu şirkete "çokulusluluğunu" kullanma imkânı tanır. Diğer bir deyişle, çokuluslu şirketlerin bağlı işletmelerine mal ve hizmet transferlerinin olmaması durumunda çokuluslu olmanın bütün avantajı ortadan kalkacaktır.[323]

Transfer fiyatları, hem vergi yükümlüleri hem de vergi idareleri için büyük önem taşımaktadır, çünkü bunlar farklı vergilendirme yetkileri altında faaliyet gösteren bağlı işletmelerin gelir ve giderlerini ve dolayısıyla vergi matrahlarını

---

[320] İsmail Ufuk Mısıroğlu "Bölümler Arası Transfer Fiyatlaması ve Bir Uygulama", http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/62MaliCozum/27%20%2062%20%C4%B0.%20UFUK%20MISIRLIO%C4%9ELU%20.doc,Erişim:01.01.2007

[321] Cravens, a.g.m., s. 136

[322] y.a.g.m., s. 136

[323] Mesut Koyuncu, "Transfer Fiyatlandırması", **Vergi Dünyası,** Ekim 2005, Sayı 292, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği),Erişim:01.04.2007

önemli ölçüde etkilemektedir.[324] Ancak her ülke, vergisel kayıp açısından transfer fiyatlarına gerekli önemi vermeyebilir. Bunun nedeni, özellikle gelişmekte olan ülkelerin sermaye birikimine olan ihtiyaçları, ülkeye dışarıdan gelebilecek sermayeye karşı vergi denetimi açısından gevşek bir tutum izlemesidir. Kapılarını çokuluslu şirketlere açan gelişmekte olan ülkelerin, çokuluslu şirketlerden üretim kapasitelerini arttırmaları, ileri teknoloji ve yönetim bilgisi getirmeleri, ihracata yönelik üretim yapmaları ve istihdam yaratmaları gibi beklentileri vardır. Diğer bir ifadeyle, vergi gelirleri ile yabancı sermaye arasında bir tercih söz konusudur. [325]

b. Uluslararası Transfer Fiyatlamasının Vergisel Amaçları

Çokuluslu şirketlerin transfer fiyatlamasını belirlerken en önem verdikleri unsur, vergi etkisidir. Ancak çokuluslu şirketlerin transfer fiyatlamasına gitmelerinin tek amacı vergiyle ilgili değildir. Bu şirketlerin çok yönlü amaçları vardır. Transfer fiyatlamasının stratejik amaçları üç alanda ortaya çıkmaktadır. Bunlar vergileme ile ilgili amaçlar, iç yönetimle ilgili amaçlar ve stratejik amaçlardır.[326]

Transfer fiyatlamasının iç yönetimle ilgili amaçları, adaletli performans değerlemesi, motivasyon, hedef uyumunu teşvik etme, stratejik amaçları ise nakit transfer sınırlamaları, rekabetçi durum ve gerçek gelir ve maliyetleri yansıtma olarak ifade edilebilir.

Çokuluslu şirketler açısından transfer fiyatlama politikalarını belirleyen en önemli unsur vergi etkisidir. Farklı ülkelerde faaliyetlerini sürdüren işletme bölümlerinin her birinin farklı vergisel düzenlemeler ile karşı karşıya kalmaları işletmelerin bu farklılıklardan yararlanmalarını cazip hale getirmektedir.[327] Çok uluslu şirketler vergi mevzuatlarının farklılaşmasından yararlanarak transfer fiyatlarını değiştirmek suretiyle kötüye kullanabilmektedir.[328] Transfer fiyatlanmasını kötüye kullanmanın en yaygın sebebi, çok uluslu şirket grubu tarafından ödenen vergileri minimize etmek için vergi oranı farklılıkları ile ulusal yargılama alanlarında karları ayarlamaktır. Diğer bir nedeni ise, çok uluslu şirket grubu tarafından ödenebilir toplam vergi tutarını azaltmaktır. Ayrıca transfer fiyatlama, servet aktarımlarında,

---

[324] Soydan, a.g.m., s. 107.
[325] Veysel Erdel ve Semi Okumuş, " Uluslararası Transfer Fiyatlaması", **Vergi Sorunları,** Sayı 166, Temmuz 2002, s. 86
[326] Yıldız, a.g.m., s. 80.
[327] y.a.g.e., s.80.
[328] Erdel ve Okumuş, a.g.m., s. 84.

hizmetlerde veya faiz ve komisyon gibi gider unsuru olabilecek işlemlerde, royalti ödemelerini azaltmak, ithalat ve ihracat vergilerini ve tarifeleri azaltmak için de kullanılır[329]

Uluslararası transfer fiyatlamasının vergisel amaçları; vergi sonrası global karın maksimize edilmesi, dış ticaret üzerinden alınan vergilerin düşürülmesi, ihracat fiyatının değiştirilerek gerçeğinden fazla vergi iadesi alınması, stopaj matrahının daraltılması ve gizlenmesi, genel merkez giderlerinin bağlı şirketlere kaydırılması suretiyle vergi mükellefiyetinin azaltılması, nakit kontrolleri ve kotaların aşılması başlıkları altında incelenebilir.

(1) Vergi Sonrası Global Karın Maksimize Edilmesi

Çokuluslu şirketlerin transfer fiyatlamasına başvurmalarının en önemli nedeni vergi sonrası karlarını maksimize etmektir. Farklı vergileme yetkisine sahip ülkelerde, çok uluslu şirketlerin, nihai vergi yükünü en aza indirecek davranış ve uygulamaları, söz konusu şirketlerin vergi sonrası karının önemli ölçüde artmasına neden olmaktadır.[330]

Bir çok uluslu şirket grubu içinde bağlı şirketler arasındaki mal veya hizmetlerin satın alma veya satışı için üstlenilen fiyatı ifade etmek için kullanılan transfer fiyatı piyasa fiyatına eşit olmalıdır. Fakat çok uluslu şirketler, bir çok sebepten dolayı grup içi işlemler için piyasa fiyatına eşit olan fiyattan daha yüksek veya daha düşük fiyat koyabilmektedirler.[331] Örneğin, ana şirketin -biri düşük oranlı vergilerin geçerli olduğu bir ülkede- iki yavru şirketi bulunduğunu varsayalım. Bu şirketler, karın düşük vergi oranı uygulayan ülkedeki şirkette toplanmasını kararlaştırmış olsunlar. Yüksek vergi oranı uygulayan bir ülkede bulunan ana şirket, mallarını son derecede düşük fiyatlarla düşük vergi oranlı ülkedeki şirkete satacak; bu şirkette aynı malları çok yüksek fiyatlardan diğer yavru şirkete aktaracaktır. Bu yolla, ana şirket düşük fiyatlar nedeniyle, düşük gelir beyan ederek vergi yükünü azaltmış olacak. Üçüncü yavru şirket, mal alımlarında ödediği yüksek fiyatlar nedeniyle maliyetleri yükselttiğinden düşük gelirle düşük vergi yüküne katlanacaktır. İkinci yavru şirket ise düşük fiyatlarla alıp yüksek fiyatlarla sattığı mal üzerinden

[329] Erdel ve Okumuş, a.g.m., s. 85
[330] Yıldız, a.g.m., s. 81.
[331] İhsan Günaydın, "Uluslararası Transfer Fiyatlamanın Vergisel Amaçları", **Vergi Dünyası,** Ağustos 1999, Sayı 216, Erişim:01.04.2007 http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği)

büyük kar elde etmektedir. Kar bu şirket bünyesine toplandığı halde vergi yükü çok düşük kalacaktır. [332]

Çokuluslu şirketler birçok küresel vergiyle karşı karşıya olduklarından, küresel vergi yüklerini azaltmak için uluslararası transfer fiyatlamasını uygulamak konusunda oldukça isteklidirler. Her ülke vergi oranları farklı olduğundan çokuluslu şirketler kurum karlarını daha az vergi alınan ülkelerde göstermek suretiyle vergi yüklerini azaltacak şekilde transfer fiyatlarını ayarlamaktadır.[333]

(2) Dış Ticaret Üzerinden Alınan Vergilerin Düşürülmesi

Transfer fiyatlaması, yabancı ülkenin koyduğu gümrük tarifeleri ve kotalardan sakınmak için de kullanılabilir. Örneğin, tarifeler değer üzerinden alındığında ana merkez veya diğer şubelerden transfer edilen parçaların fiyatları düşük tutularak ödenecek vergi miktarı azaltılabilir. İthalat kotaları durumunda ise, yabancı ülke değer üzerinden kota koyduğunda çokuluslu şirketler düşük fiyat belirleyerek ithalat hacmini artırmayı amaçlayabilir.[334]

(3) İhracat Fiyatının Değiştirilerek Gerçeğinden Fazla Vergi İadesi Alınması

İhracat fiyatlarının değiştirilerek yüksek tutulması işlemi, ilgili şirketlerin vergi sonrası kar maksimizasyonu yanında, ilgili ülkede bir teşvik önlemi olarak ihracatta vergi iadesi uygulanıyorsa, firmaların gerçeğinden daha fazla vergi iadesi almasına olanak sağlamaktadır. Bu şekilde fiyat ayarlaması yapmak suretiyle çokuluslu şirketler haksız yere fazladan vergi iadesi alabilmektedir.[335]

(4) Stopaj Matrahının Daraltılması ve Gizlenmesi

Yurtdışına yapılan kar payı, patent, know-how, marka hakkı vb. karşılığı ödemelerden stopaj kesiliyor ise, bu ödemelerin yurtdışından alınan mal bedeli içinde sınır dışına aktarılması sağlanmaktadır. Böylece normal koşullar altında

[332] Erdel ve Okumuş, a.g.m., s. 85.
[333] Yıldız, a.g.m., s. 82.
[334] İhsan Günaydın,(1999 b) a.g.m.
[335] Yıldız, a.g.m., s. 82.

ödenmesi gereken vergi ve stopajlar bir nevi devre dışı bırakılmakta, daha az stopaj vergisi ödenmektedir.[336]

(5) Genel Merkez Giderlerinin Bağlı Şirketlere Kaydırılması Suretiyle Vergi Mükellefiyetinin Azaltılması

Genel merkez yani ana firmanın bağlı olduğu ülkede vergi oranları düşük, öte yandan bağlı alan şirketlerinin bulunduğu ülkelerde vergi oranları çok yüksek ise, firmanın genel gider vb. giderleri zaman zaman bağlı şirkette gösterilmeye çalışılmaktadır. Bu şekilde bağlantılı firmanın vergi matrahının olması gerekenden daha düşük olması sağlanmaktadır.[337]

(6) Nakit Kontrolleri ve Kotaların Aşılması

Bağlantılı firmaların bulunduğu bazı ülkelerde kar transferi, ithalat tutarı veya döviz ve kur üzerinde bir kısıtlama söz konusu olabilmektedir. Şirketler nakit sınırlamalarından sakınmak için düşük vergi oranı uygulanan az gelişmiş ülkelerdeki şubelerine diğer birimler tarafından yüksek fiyatlı mallar satmaktadır. Böylece şube, nakit dengesinde ve vergilerinde yüksek giderlerinden dolayı bir azalma görülecektir.[338]

c. Uluslararası Transfer Fiyatlamasının Ülkeler Açısından Etkileri

Uluslararası transfer fiyatı ayarlamaları ülkelerin ekonomik ve mali yapısı üzerinde çeşitli şekillerde etkilere yol açmaktadır. Hemen hemen tamamı olumsuz olan bu etkilerden bazıları aşağıdaki gibidir[339].

Uluslar arası transfer fiyatlandırmasında yapılan çeşitli düzenlemeler sonucu ülkelerin vergilendirme yetkileri olumsuz etkilenmekte ve vergilendirme yetkisi dolaylı olarak sınırlandırılmaktadır.

Çok uluslu şirketler, satın almalar veya birleşmeler veya kendi kurdukları şirketler yoluyla, yeni teknolojiye ayak uyduramayan, sermaye yapılarını

[336] Dicle Berk (1995) "Vergi Uygulamaları Açışından Transfer Fiyatları", **Vergi Dünyası,** Sayı 163, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği), Erişim:01.04.2007
[337] Yıldız, a.g.m., s. 83.
[338] Günaydın, (1999 b)Sayı 216,
[339] Yıldız, a.g.m., ss. 83-85.

güçlendiremeyen yerli firmaların piyasadan silinmesine neden olmakta, bu durum sonucunda ülkenin vergileme alan ve kapasitesi yerli şirketlerden ziyade ülkede faaliyette bulunan yabancı şirketlere bağlı kalmaktadır. Yabancı şirketler ise, doğal olarak, bu ülkelerde elde ettikleri karları kendi ülkelerine transfer etmektedir. Bu durum ev sahibi ülkenin vergileme alanının ve kapasitesini olumsuz etkileyebilmektedir.

Şirketlerin daha az vergi vermek amacıyla transfer fiyatlaması uygulamalarına gitmeleri, ülkelerin kaynak oluşumunu ve tahsisini de etkilemektedir. Bir kısım firmalar, bağlantılı bulunduğu finans kuruluşlarını vergi yükü düşük ülkelerde oluşturarak yarattıkları açık pozisyonlarla, kaynak tahsisini bulundukları ülkenin aleyhine olacak şekilde etkileyebilmektedir.

Transfer fiyatlaması uygulamaları kaynak giriş ve çıkışı açısından da gelişmekte olan ülkeleri önemli ölçüde etkilemektedir. Çünkü, gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelerle aralarındaki kalkınmışlık farkını azaltmak için yeni yatırımlara ve sanayileşmeye ihtiyaç duymaktadır. Dünya ticaretini geniş ölçüde elinde tutan çok uluslu şirketler ihraç ettiklerini mallarla monopol veya oligopol, ithal ettiklerinde ise monopson ve oligopson durumunda olduklarından, bu şirketler gelişmekte olan ülkelere mal ihraç ederken monopol fiyatlarını, ithal ederken ise istedikleri fiyatı kullanabilmektedir. Gelişmiş ülkeler genel anlamda piyasalarda transfer fiyatının yaygın uygulanmasından dolayı maruz kalacakları kayıplarını, sahip oldukları çok uluslu şirketler telafi etme şansına sahipken, gelişmekte olan ülkeler yeterince çok uluslu şirkete sahip olmadıklarından transfer fiyatlarından dolayı maruz kaldıkları zararı nötrleştirme imkanına sahip değildir.

Bu şekilde çok uluslu şirketlerin transfer fiyatlamasını uygulamaları, dış kaynak ihtiyacı olan gelişmekte olan ülkelere kaynak sağlamak yerine, çoğu zaman bu ülkelerden gelişmiş ülkelere kaynak çıkışına yol açmaktadır. Bundan dolayı çok uluslu şirketler, doğrudan veya dolaylı olarak getirdikleri sermayeden daha fazla tutarda kar transferi yapmak suretiyle gelişmekte olan ülkelerin hem milli gelirlerini olumsuz yönde etkilemekte ve ödemeler dengesinde sorunlara yol açmakta hem de vergi kaybına neden olmaktadır.

III. ULUSLARARASI VERGİ SORUNLARI KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Günümüzde zarar verici vergi uygulamaları ve transfer fiyatlaması sorunlarıyla mücadelede uluslar arası işbirliğine gitmenin en uygun yöntem olduğu kanısı hakimdir. Bu doğrultuda özellikle OECD ve Avrupa Birliği tarafından zararlı vergi rekabeti ve transfer fiyatlaması sorunlarını önlemeye yönelik kapsamlı çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

A. Uluslararası Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri Konusunda Yapılan Çalışmalar

Zarar verici vergi uygulamaları konusunda, OECD ve Avrupa Birliği tarafından iki uluslararası çalışma başlatılmıştır:

1. OECD Tarafından Yürütülen Çalışmalar

OECD bünyesinde zararlı vergi uygulamalarına ilişkin çalışmalar, 1996 yılında OECD Bakanlar Konseyi'nce, zararlı vergi rekabetinin, yatırım ve finansman kararları ve ülkelerin ulusal vergi tabanları üzerinde yarattığı olumsuz ve çarpıklık yaratıcı etkilerin engellenmesine dönük sistemlerin geliştirilmesine ve 1998 yılına kadar, bu konuda bir raporun hazırlanmasına karar verilmesi ile başlanmıştır. [340] Çalışmaların sınırı, dolaşabilir finansal faaliyetler olarak belirlenmiştir.

1998 yılında yayınlanan rapor ile zararlı vergi rekabetinin boyutları ortaya konulmuş ve 2000 yılında yayınlanan diğer bir raporla vergilendirme alanında küresel işbirliğinin önemi ve yaşanan gelişmeler ele alınmıştır. 2001 yılında ise, yayınlanan ilerleme raporunda OECD'nin konuya olan duyarlılığı vurgulanmış ve son olarak koordineli önlemlerin çerçevesinin oluşturulması hakkındaki 2004 ilerleme raporu yayınlanmıştır.[341]

[340] Karaca (2001), a.g.m.
[341] Saraç, a.g.e., s. 190.

a. OECD'nin Hedef Aldığı Zararlı Vergi Rekabeti Uygulamaları

OECD raporlarında vergi cennetleri ve tercihli vergi rejimleri zararlı vergi uygulamaları olarak kabul edilmiştir.

(1) Vergi Cennetleri Konusunda Yapılan Çalışmalar

OECD raporlarında "vergi cenneti" kavramının tanımına rastlanılmamaktadır. Zararlı vergi rekabetini uygulayan ve vergi cenneti olarak tanımlanan rejimlerin belirlenmesinde aşağıdaki faktörler dikkate alınmaktadır:[342]

- Vergilendirmenin bulunmadığı veya sadece nominal vergilerin olduğu bir ortam
- Efektif bilgi değişiminin olmaması,
- Şeffaflıktan yoksunluk,
- Esaslı bir reel iktisadi faaliyetin olmaması

Kriterler belirlenmiş olmakla beraber, bir ülkenin vergi cenneti olup olmadığına karar vermek ayrıntılı bir çalışmayı gerektirmektedir. 1998 Raporu'nda kriterler belirlendikten sonra OECD'deki çalışma grupları bünyesinde ayrıntılı çalışmalar gerçekleştirilmiştir. OECD, 1998 Raporu'nda ortaya koyduğu kriterler kapsamında yürüttüğü çalışmalar sonucunda hazırladığı 2000 Raporu'nda şu ülkelerin vergi cenneti olma kriterlerini taşıdığını belirlemiştir:

Andora, Anguilla, Antiqua & Barbuda, Aruba, Bahama, Bahreyn, Barbados, Belize, Virgin Adaları, Cook Adaları, Dominik Cumhuriyeti, Cebelitarık, Grenada, Guernesey/Sark/Alderney, Man Adası, Jersey, Liberia, Liechtenstein, Maldivler, Marshall Adaları, Monaco Montserrat, Nauru, Hollanda Antilleri Niue, Panama, Seychelles, St. Lucia, St. Kitts & Nevis, St. Vincent & Grenadines, Tonga, Turks & Caicos, Vanuatu.

Vergi cenneti kriterlerini taşımalarına rağmen, OECD ile işbirliği yaparak zararlı vergi uygulamalarına 1998 Raporu'nda öngörülen ilkelere bağlı kalarak, belirli bir vade içinde son vereceklerini "üst düzeyde taahhüt eden" Kıbrıs, Malta, San

[342] OECD "Harmful Tax Competıtıon An Emerging Global Issue", 1998,s. 22

Marino, Bermuda, Cayman Adaları ve Maritius, yukarıdaki listede yer almamıştır.[343] OECD, 2000 yılından sonra ayrıca 2001 ve 2004 yıllarında bu ülkelerle ilgili olarak yapılan çalışmaları içeren İlerleme Raporları'nı yayınlamıştır.

2000 İlerleme Raporu'nun yayınlanmasının ardından listede bulunan Aruba, Bahrain, Man Adası, Hollanda Antileri ve Seychelles üst düzeyde taahhütte bulunmuş ve bu gelişme ile işbirliğine yönelen vergi cenneti sayısı 11'e yükselmiştir.[344] 2001 İlerleme Raporu'nun yayınlanmasından sonra ise; Anguilla, Antiqua & Barbuda, Barbados, Dominik Cumhuriyeti, Cebelitarık, Grenada, Guernsey/Sark/Alderney, Jersey, Montserrat, St. Lucia, St. Kitts & Nevis & St. Vincent & Grenadines, Turks & Caicos ve Amerikan Virgin Adaları taahhüt üstlenen ülkeler arasına katılmıştır. 18 Mart 2002'de Bahama ve 20 Mart 2002'de Belize taahhütte bulunma ve Maldivler ile Tonga'nın OECD tarafından yapılan gözden geçirmesi ile listeden çıkarılmış ve vergi cennetleri listesinde 12 ülke kalmıştır.[345]

OECD çalışmalarına göre vergi cenneti olarak tanımlanan ülkelerin kamu oylarından gelen tepkiler ve özellikle OECD'nin lider ülkelerinden ABD'nin politikalarındaki değişim sonucu, vergi cenneti olma ölçütlerinden biri olan ekonomik faaliyet olmamasının OECD ile işbirliğine gitme taahhüdünün geçerliğinin bir ölçütü olarak aranılmasından vazgeçilmiştir. Vergi cenneti ülkelerin yalnızca saydamlık ve etkin bilgi değişimi konularında taahhütlerde bulunmaları yeterli görülmüştür. Bu gelişmeler sonucunda, vergi cenneti ülkelerde gerçekleştirildiği belirtilen faaliyetlerle ilgili bilgi edinilmesi daha ön plana çıkmıştır. Bu amaçla, OECD üyesi ülkelerle vergi cenneti ülkelerin ortaklaşa çalışmaları sonucunda 2002 yılında "Vergi Konularında Bilgi Değişim Antlaşması Modeli" oluşturularak, bilgi değişiminin temel standartları açıklanmıştır. Vergi cenneti ülkeler, OECD ile işbirliğinin göstergesi olarak üye ülkelerin talepte bulunmaları durumunda, bu modeli esas alarak bilgi değişim antlaşması imzalamaktadırlar. [346]

---

[343] Saraç, a.g.e., s. 201.
[344] Yüksel Karaca, "Zararlı Vergi Rekabetinden Zararlı Vergi Uygulamalarına: OECD Projesine İlişkin 2001 İlerleme Raporu Yayımlandı, **Vergi Sorunları,** Sayı 160, Ocak 2002, s. 52.
[345] Saygın Eyüpgiller, "Vergi Cenneti Ülkelerin Zarar Verici Uygulamalardan Vazgeçme Taahhütleri", **Vergi Dünyası**, Sayı 249, Mayıs 2002, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği) Erişim:01.04.2007
[346] N.Semih Öz, "Vergi Cennetleriyle Yapılan Bilgi Değişim Andlaşmaları", 28.11.2005, http://www.vergisorunlari.com.tr/, Erişim:08.01.2007

Bilgi değişim antlaşmaları çerçevesinde, taraflar, vergi konusunda yapılmakta olan inceleme veya soruşturmalar kapsamında birbirlerinden bilgi isteyebilmektedir. Özellikle uluslararası finans merkezi özelliğine sahip vergi cenneti ülkelerle yapılan bilgi değişim antlaşmaları, OECD üyesi ülkelerin vergi idarelerine önemli bilgi akışı sağlayacaktır. Vergi cenneti ülkelerle bilgi değişim antlaşması imzalayan ilk ülke ABD'dir. Diğer taraftan, Türkiye'nin vergi cenneti olarak tabir edilen ülkelerle bir bilgi değişim antlaşması bulunmamaktadır. [347]

(2) Tercihli Vergi Rejimleri Konusunda Yapılan Çalışmalar

1998 yılında başlatılan çalışma sonucunda, OECD üyesi ülkelerde mevcut belirli rejimler zarar verici tercihli vergi uygulaması olup olmadıkları yönünden aşağıdaki kriterlere göre değerlendirilmişlerdir.

- Efektif vergi oranının sıfır veya oldukça düşük olması (özellikle de diğer ülkelerdeki benzer uygulamalarla karşılaştırıldığında),
- Ülkedeki mukimlerin yararlanamadığı ve sadece yabancılar için ayrıcalık oluşturan vergi rejimlerinin bulunması,
- Uygulanmakta olan rejimlerin şeffaf olmaması,
- Rejimin uygulandığı ülkenin diğer ülkelerle bilgi paylaşımına yönelmemesi.

Komite, 1998 yılı Raporu'nda belirlenen kriterlere ve Komite'nin bu kriterlerin uygulanması ile ilgili geliştirdiği rehbere göre 47 adet vergi uygulamasını 2000 yılında "zararlı" olarak belirlemiştir. 2000 yılından sonra ülkeler hem kendileri, hem de gruplar halinde analizler ve çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmaların sonrasında 2004 İlerleme Raporu'da potansiyel olarak zararlı bulunan 47 vergi rejiminden 18 tanesinin kaldırıldığı, 14 tanesinin zararlı özelliklerini kaldırılacak şekilde değiştirildiği, bir diğer 13 tanesinin de daha detaylı analizler sonucunda artık zararlı olarak nitelendirilmediği belirtilmiştir.[348]

---

[347] y.a.g.m.

[348] Özge Günay, " OECD ve Avrupa Birliği Bünyesinde Zararlı Vergi Rekabetini Önleme Konusunda Gerçekleştirilen Çalışmalar", **Vergi Dünyası,** Nisan 2007, Sayı : 308, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği), Erişim:05.06.2007

2004 İlerleme Raporu hazırlandığı sırada sonuca ulaşılamamış sadece üç tane vergi rejimi bulunmaktaydı. Bunlar, Belçika'daki "Koordinasyon Merkezleri" uygulaması, İsviçre'deki "50/50" rejimi ve Lüksemburg'daki "1929 Holding Şirket" uygulaması idi. Fakat 2004 yılından 2006 yılının sonlarına gelinceye kadar Belçika ve İsviçre potansiyel olarak zararlı görülen bu uygulamaları kaldırmışlardır. 2000 Raporu'nda potansiyel olarak zararlı bulunan uygulamalardan sadece Lüksemburg'daki uygulama halen sürmektedir. Lüksemburg, 2005 yılı Haziran ayında bu rejim ile ilgili bazı değişiklikler yapmıştır; fakat OECD Mali İşler Komitesi, bu vergi rejiminin etkili bilgi değişiminin olmaması ile ilgili zararlı yönünün hala giderilmediği sonucuna varmıştır.[349]

2. Avrupa Birliği'nin Çalışmaları

Zararlı vergi rekabeti konusunun AB açısından büyük önemi vardır. Zira AB'nin diğer ekonomik entegrasyonlar karşısında kendi rekabet gücünü koruyabilmesi, bir taraftan kendi üyeleri arasında vergi rekabetini engellemesine, diğer yandan da birlik dışı ülkelerle ve ekonomik bloklarla vergi yükü farklılıklarının giderilmesi konusunda uluslarüstü girişimlerde bulunmasına bağlıdır.[350]

OECD, zararlı vergi rekabetinin önüne geçmek için uluslararası işbirliğini tavsiye etmektedir. Daha sıkı bir entegrasyonu başaran ve uygulayan Avrupa Birliği, ilgili karar alma mekanizmaları ile üye ülkeler arasında vergi uyumunu sağlama açısından örnek durumundadır.[351]

Avrupa Birliği'nde vergi uyumlaştırması fikirlerinin izlerini 1957 Roma Anlaşması'nda bulmak mümkündür. 1960'da Avrupa Komisyonu Neumark Komitesi olarak isimlendirilen "Maliye ve Finans Komitesi"ni kurmuş ve uyum çalışmaları için

---

[349] 2000 yılı Raporu'na göre zararlı olarak bulunan uygulamaların genel olarak konuları sigortacılık, bankacılık, fon yönetimi, finans ve leasing, denizcilik, hizmet merkezi rejimleri, iş merkezi rejimleri ve dağıtım merkezi rejimleridir. Uygulamaların büyük bir kısmı Avrupa'da bulunmaktadır. Bu uygulamaların önemli bir kısmı kaldırılmış ya da değiştirilmiştir. 2000 Raporu'nda Türkiye'den "**İstanbul Off-Shore Bankacılık Rejimi"** ve "**Türk Serbest Bölgeleri"** potansiyel olarak zararlı tercihli vergi rejimi olarak nitelendirilmişlerdir. Fakat 2006 yılı İlerleme Raporu'nda, serbest bölgelerin daha ayrıntılı değerlendirmeler sonucunda OECD kriterleri doğrultusunda zararlı olmadığı sonucuna varılmış, İstanbul Off-Shore Bankacılık Rejimi ise kaldırılmıştır.

[350] Yıldız, a.g.e., s. 76.

[351] Hakkı Odabaş ve Fatih Savaşan, " Vergi Kayıp ve Kaçaklarını Önlemede Avrupa Birliği Vergi Uyumlaştırması Örneği, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, " Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları" 10-14 Mayıs 2004 Belek /Antalya, s. 855.

görevlendirmiştir. 1963 yılında Neumark Raporu ile Avrupa Birliği'nde vergi uyumlaştırması çalışmaları başlamıştır.[352]

AB'de harcamalar üzerinden alınan vergilerin aksine, gelir üzerinden alınan vergilerin uyumlaştırılması konusunda bugüne kadar fazla bir yol kaydedilmemiştir. Yürürlükte bulunan toplam iki direktiften birincisi, 23 Temmuz 1990 tarih ve 90/434/EEC numaralı (farklı üye ülkelerde bulunan şirketlerarası devir, birleşme, aktif değerlerin transferi ve hisse senetlerinin değişimi konularında ortak bir vergilendirme rejimini öngören) direktiftir. İkinci direktif ise, farklı üye ülkelerde bulunan ana şirket ve yavru şirket bakımından ortak bir vergilendirme rejimini öngören 23 Temmuz 1990 tarih ve 90/435/EEC numaralı direktiftir. Belirtilen direktiflerin dışında, Avrupa Birliği tarafından dolaysız vergiler alanında işbirliği yapmayı içeren 06.12.1997 tarih ve 77/799/EEC sayılı idari işbirliği direktifi bulunmaktadır. Söz konusu direktifte, üye devletlerin sınırları ötesinde vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınma yollarının, vergide adalet ilkesinin çiğnenmesine yol açtığı belirtilerek, uluslararası nitelik kazanmış olan vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınma ile mücadelede üye devletlerin vergi idareleri arasında işbirliğinin ve bilgi değişiminin güçlenmesi amacına yönelik olarak düzenlemeler yapılmıştır.[353]

1997 boyunca birkaç kez maliye bakanlarından oluşan bir vergi politikası grubu konuyla ilgili çalışmalar yapmak üzere toplanmıştır. 1997 Aralık ayında maliye bakanları tarafından "*AB'de Vergi Koordinasyonu Zararlı Vergi Rekabetiyle Mücadele İçin Bir Paket*" başlıklı bir kanun imzalanmıştır. Temel olarak kanun, 2003'e kadar şirketler için "zararlı" sellektif vergisel faydaları aşama aşama bitirmek için tarafların taahhüdünü içermektedir. Bu raporda aynı zamanda genel olarak kişisel gelir vergisi ve kısmen de kurumlar vergisinin harmonizasyonu için büyük ölçekli planlardan vazgeçildiği belirtilmektedir. [354]

Maastricht Anlaşması'nın mali kriterlerini karşılamaya uğraşan Fransa, Almanya ve İtalya vergi rekabetini düzenleme girişimlerine oldukça olumlu bakmışlardır. Ancak üye devletlerin reaksiyonu yavaş olmuştur.[355] Yapılan çalışmalara Birlik içinde birçok ülke sıcak bakmamaktadır. Özellikle İrlanda kurumlar

[352] y.a.g.m., s. 860.
[353] Selda Aydın, "Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Vergi Kaybının Önlenmesine Yönelik Olarak Uluslararası Çalışmalar", **Vergi Sorunları**, Sayı: 175, Nisan 2003, ss. 40 -41.
[354] Giray (2005), a.g.m., s. 94.
[355] Yıldız, a.g.e., s. 77.

vergisinin uyumlaştırılmasına karşı olan ülkelerin başında gelmektedir. Çünkü İrlanda düşük oranlı kurumlar vergisi uygulamak suretiyle kendine büyük bir avantaj sağlamıştır. İngiltere tasarruf vergisi direktifini veto etmiştir. Çünkü tasarruflar üzerine konulacak bir vergi İngiltere'yi ciddi biçimde zarara uğratabilecektir. Lüksemburg ve İsviçre yabancı ülkelerin vergi makamları ile bilgi paylaşma konusunda oldukça katıdır. Çünkü, bu ülkelerin müşterileri hakkında bilgi istememeleri nedeniyle vergi ödemek istemeyen mükellefler paralarını bu ülkelere transfer etmektedir.[356]

Daha sonraki yıllarda da AB nezdinde zararlı vergi rekabetini önlemeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda özellikle Avrupa Para Birliği sonrasında vergi koordinasyonu kavramına ağırlıklı olarak yer verilmiştir. Daha etkin ve dinamik bir yapı öngören vergi koordinasyonu kavramı, AB'de vergi harmonizasyonu kavramının yerine kullanılmaya başlanmıştır. Vergi koordinasyonu, "üye devletlerin vergi uygulamalarını etkileyici nitelikteki eylem ve önlemler" olarak tanımlanmaktadır. Vergi harmonizasyonu ise, birlik düzeyindeki etkinlikler sonucunda sağlanan yakınlaşma olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla vergi koordinasyonundan farklıdır. Vergi koordinasyonu, vergi harmonizasyonuna göre daha az zorlayıcı ve yaptırımları olmayan bir eylemler dizisidir.[357]

Sonuç olarak Avrupa Birliği dolaylı vergilerin ve kurumlar vergisin uyumlaştırılmasında belli bir mesafe kat etmiştir. Gelir vergisinde uyum konusunda ise üye ülkeler arasında ayrılıklar daha fazla olduğundan yavaş davranmaktadır.[358]

B. Uluslararası Transfer fiyatlaması Konusunda Yapılan Çalışmalar

Transfer fiyatlanmasına ilişkin temel düzenlemeler, OECD tarafından yapılmaktadır. ABD hariç gelişmiş ülkelerin tamamına yakını, OECD tarafından hazırlanan ve düzenli olarak gözden geçirilerek yenilenen OECD transfer fiyatlanması sistemini esas almaktadır. ABD sistemi de bir takım farklılıklara rağmen, OECD sistemiyle oldukça uyumludur.[359]

---

[356] Ay, a.g.m.
[357] Giray (2005), a.g.m., s. 117
[358] Odabaş ve Savaşan, a.g.m., s. 865.
[359] Aktaş, a.g.e., s. 79.

1. OECD'nin Çalışmaları

Transfer fiyatlaması konusunda çokuluslu şirketler ile vergi idareleri arasında yaşanan sorunların giderilmesi konusunda OECD bir dizi çalışma yapmıştır.

OECD'nin yaptığı ilk çalışma 1977 yılında "OECD Vergi Anlaşması Modeli" olmuştur. Daha sonra 1979 yılında OECD, bütün ülkeler tarafından kullanılabilecek "Transfer Fiyatlandırması Rehberi" adlı bir rehber hazırlatmıştır.[360] OECD Mali İlişkiler Komitesi tarafından onaylanan çalışma, 1995 yılında "Çok Uluslu Şirketler ve Vergi İdareleri İçin Transfer Fiyatlaması Rehberi" başlığıyla yeniden basılmış ve aynı çalışma bir takım ilave ve revizyonlarla 1999 yılında güncelleştirilmiştir. [361]

Söz konusu rehberin amacı, vergi idarelerine (OECD üyesi olan yada olmayan) ve çokuluslu şirketlere yönelik ve tüm tarafların mutabık kalacakları yöntemlerle transfer fiyatlanması çözümleri önermek ve böylece vergi idarelerinin kendi aralarında ve vergi idareleri ile çokuluslu şirketler arasındaki ihtilafları en aza indirmektir. [362]

OECD'nin düzenlediği rehber, bağlı işletmelerin transfer fiyatlarının değerlendirilmesinde emsallere uygunluk ilkesinin uygulanmasını konu edinmektedir.[363] Emsaline uygunluk prensibine göre çok uluslu şirketlerin farklı ülkelerdeki faaliyetleri "bunlar bağımsız firmalar tarafından yapılmış olsaydı ne olması gerekirdi" anlayışı üzerinden vergilendirilmelidir. Piyasa fiyatı prensibi OECD Vergi Anlaşması'nın 9. maddesinde yer almakta ve OECD üyesi olan yada olmayan ülkeler arasındaki iki taraflı vergi anlaşmalarının çerçevesini oluşturmaktadır.[364]

Rehber, çokuluslu şirketlerin kendi içlerindeki ticari ve finansal ilişkilerdeki koşulların piyasa fiyatı-emsal bedel (arm's lenght) prensiplerine uygun olup olmadıklarını analiz eden yöntemler geliştirmiş ve bu yöntemlerin pratik olarak uygulanabilirliklerini tartışmıştır.[365]

---

[360] Yıldız, a.g.e., s.86.
[361] Aktaş, a.g.e., s.82.
[362] y.a.g.e., s. 81.
[363] Soydan, a.g.m., s.9.
[364] Yıldız, a.g.e., s.88.
[365] Aktaş, a.g.e., s. 81.

Transfer fiyatlaması ve çifte vergileme konusunda Avrupa Birliği'ne bağlı ülkelerin tamamı OECD düzenlemelerini dikkate almaktadır. Özellikle OECD Vergi Anlaşma Modeli'nin 9. maddesindeki "emsaline uygunluk ilkesi" tüm üyelerce kabul edilmiştir.

OECD transfer fiyatlanması rehberinde transfer fiyatlamasının belirlenmesi hususunda üç yöntem belirlenmiştir. Bu yöntemler şunlardır:[366]

- Karşılaştırılabilir kontrol yöntemi: Bağımsız tarafların benzeri durumlarda, benzeri mallar için uyguladıkları fiyat, transfer fiyatlamasında olması gereken fiyattır.
- Yeniden satışta fiyat yöntemi: Bağımsız tarafın ürün için ödediği fiyat, satıcının harcamalarını ve kabul edilebilir bir karı kapsayan uygun bir pay eklendikten sonra oluşan fiyattır.
- Maliyet artı yöntemi: Alt şirkete ya da diğer bir bölüme satışta, maliyete eklenen uygun bir paydan sonra oluşan fiyattır.

OECD sonraki yıllarda yapmış olduğu çalışmalarda yukarıdaki yöntemlere ek olarak, diğer yöntemler başlığı altında başka yöntemler de tavsiye etmiştir. Bu yöntemler ise, kar bölüşüm yöntemleri (profit split method), işleme dayalı net marj yöntemi (transactional net marging method) ve global formüle dönüşüm (global formulary apportionment) yaklaşımıdır. Bu yöntemler dışında OECD'nin çalışmalarında ayrıca, maddi olmayan varlıklar, süreçler, peşin fiyatlandırma anlaşmaları ve çeşitli olaylara ilişkin örneklere yer verilmiştir.[367]

Çokuluslu şirketlerin emsaline uygunluk prensibine tamamen uyduğu söylenemez. Bu kapsamda ulusal vergi otoritelerinin yapabileceği tek şey, işlemlerin bu rehbere uygun yapılıp yapılmadığını denetlemekte sınırlı kalabilmektedir.[368]

OECD Model Vergi Anlaşması'nın 9. Maddesi çerçevesinde, bir ülke yetkili vergi otoritesi beyan edilen karın gerçeği yansıtmadığını ve eğer emsal bedel kuralı uygulansaydı karın daha farklı çıkacağını tespit ederse, bu durumu diğer ülkenin yetkili otoritesiyle paylaşma yükümlülüğündedir. Bu çerçevede, her iki ülkenin yetkili

[366] Yıldız, a.g.e., s.87.
[367] y.a.g.e., s.88.
[368] y.a.g.e., s. 88.

organlarının sorunun çözümüne yönelik, karşılıklı olarak uzlaşma ve işbirliği içinde olmaları beklenmektedir. [369]

Tespit edilen transfer fiyatlaması saptamalarında, ispat yükümlülüğü çoğu ülkede vergi idarelerine aittir. Bazı ülkelerde ise belli şartlar dahilinde ispat yükümlülüğü karşı tarafa aktarılabilir. Buna örnek olarak, mükellefin vergi dairesi ile işbirliği yapmaması, talep edilen belgeleri makul şartlar altında ibraz etmemesi veya yanlış ve hatalı beyanname düzenlemesi verilebilir.[370]

2. Yapılan İkili Anlaşmalar

Günümüzde her ülke normal olarak transfer fiyatlamasının çok uluslu şirketler tarafından kullanılması suretiyle vergiden sakınıldığını ve vergi hasılasında olması gerekenden daha az bir getiri sağlayacağını tahmin etmektedir. Bu nedenle çok sayıda yerli ve yabancı ülke, çok uluslu şirketlerin fiyat politikalarını ve uyguladıkları transfer fiyatlamalarını kontrol ve denetim için özel mekanizmalar oluşturmuştur.[371]

Ülkeler genellikle çokuluslu şirketlerin transfer fiyatlama mekanizmasını ülkesinin zararına kullanıldığını varsayarak, vergi yükünü azaltıcı transfer fiyatlamayı önleyici düzenlemelere yer vermiştir. Örneğin, ABD ve Japonya ayrı bir transfer fiyatlama servisine sahiptir ve bu servislerde çok sayıda deneyimli eleman çalıştırılmaktadır. Bu servisler çokuluslu şirketlerin faaliyetlerini izleyerek transfer fiyatlamanın vergi amaçları ile ayarlanmasını önlemeye çalışmaktadır.[372]

[369] y.a.g.e., s. 88.
[370] Aktaş, a.g.e., s.131.
[371] Günaydın, 1999(b), a.g.m.
[372] y.a.g.m.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE VERGİ POLİTİKALARININ DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÜZERİNDE ETKİLERİ

Günümüz dünya ekonomisinin son dönemlerdeki temel belirleyicisi küreselleşme sürecidir. Küreselleşen dünya ekonomisinde uluslararası ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar, en hızlı büyüyen ekonomik faaliyetler olarak göze çarpmaktadır. Ülkemizde de sermaye birikimine duyulan ihtiyaç sonucu son yıllarda doğrudan yabancı yatırımlar önem kazanmakta ve doğrudan yabancı yatırımları çekmeye yönelik uygulamalar gerçekleştirilmektedir.

I. TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

Günümüzde, ekonomik, politik, gelir düzeyleri ve sosyal yapıları birbirinden farklılık gösteren ülkeler, daha hızlı büyüme ve kalkınma çabası içine girmişlerdir.

Küreselleşme süreci öncesinde yeterince önemsenmeyen doğrudan yabancı sermaye yatırımları bugün, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin ilgi odağı haline gelmiştir. Bu durum doğrudan yabancı yatırımlar pastasından daha fazla pay alma çabasını da beraberinde getirmiştir. Bu süreçte doğrudan yabancı yatırımların gerek boyutları, gerekse yönü önemli değişikliklere uğramıştır.

Geçmişte, doğrudan yabancı sermaye sadece; tasarruf açığını kapatmak, üretimi artırmak, işsizliğe çözüm getirmek, üretim maliyetlerini düşürmek, ucuz işgücü temin etmek, taşıma giderlerinden tasarruf sağlamak, vergi avantajlarından faydalanmak, ucuz hammadde kullanmak ve döviz rezervlerini genişletmek gibi nedenlerle cazip bulunuyordu. Ancak günümüzde, yabancı sermaye yatırımlarından beklenen faydalar daha da artmıştır. Yabancı sermayeyi çekmek isteyen ülkeler, genellikle yabancı sermayenin ödemeler dengesini sağlamak, ülke içinde sağlıklı bir rekabet ortamı oluşturmak, ülkeye yeni teknolojiler kazandırmak, know-how getirmek, gelişmiş ve sermaye ihraç eden ülkelerin politik ve ekonomik desteğini

sağlamak, promosyon, dış piyasalara giriş imkanlarını genişletmek ve insan kaynaklarını geliştirmek gibi etkilerinden faydalanmak istemektedirler[373].

Doğrudan yabancı yatırımların niteliği ve etkileri, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Önceleri sadece gelişmiş ülkelerin önemli bir pay aldığı doğrudan yabancı yatırımlar, bugün artık gelişmekte olan ülkelere de yönelmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasındaki rolü, bütçe açıklarının finansmanındaki payı ve endüstriyel yapılanmasının ilerlemesindeki etkisi, bu yatırımların İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızla artmasına sebep olmuştur[374].

Doğrudan yabancı yatırımların teşviki için gelişmiş ülkelerde nakit yardımlar (bazen yatırım tutarının % 50'sinden fazla), faizsiz yada düşük oranlı krediler gibi finansal enstrümanlar kullanılırken, gelişmekte olan ülkeler vergi indirimi, muafiyetleri ve istisnaları ile vergi iadeleri gibi mali teşvik araçlarını kullanmaktadır[375].

Türkiye bugüne kadar doğrudan yabancı yatırımlardan yeterince yararlanamamıştır. Ancak Türk ekonomisinin küresel düzeyde rekabet edebilen bir ekonomiye dönüşümü için doğrudan yabancı yatırımlar oldukça önemlidir.

Çalışmanın son bölümünde öncelikle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının Türkiye ekonomisindeki yeri ve önemi, doğrudan yabancı yatırımların gelişimi, Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırım çekme açısından avantaj ve dezavantajları ile yatırım ortamının iyileştirilmesi için gerçekleştirilen çalışmalar ele alınacaktır. Daha sonra ise uygulanan vergi politikalarının doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkileri ve uygulanan vergisel teşvikler değerlendirilerek, vergi mevzuatında yabancı sermaye yatırımlarının

---

[373] Suna Oksay, "Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek, Değerlendirilmesi
"Erişim:05.06.2006,
http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/cokulussayi8.doc

[374] Cem Saatçioğlu, "Doğrudan Dış Yatırımlar ve Türkiye"
http://www.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/61%20MAL%DD%20%C7%D6Z%DCM/18-61%20CEM%20SAAT%C7%DDO%D0LU.doc (01.04.2006)

[375] Hayrettin Demircan, "Dünyada ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri", Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi, Mart 2003, s.15.

vergilendirilmesi ve yabancı sermayeye yönelik uluslararası vergi sorunları konusunda Türk vergi mevzuatında alınan önlemler incelenecektir.

A. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türkiye Açısından Önemi

Türkiye ekonomisinde 24 Ocak 1980 reform program ile beraber başlayıp günümüze kadar uzanan liberalleşme sürecinin önemli amaçlarında birisi de, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından daha fazla pay almak ve bunu ekonomik kalkınma yönünde kullanmak olmuştur.

Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizin de en önemli ekonomik sorunlarından birisi, sermaye birikiminin yetersizliğidir. Türkiye, "tasarruf açığı" ve "dış ticaret açığı" olmak üzere, iki dar boğazla karşı karşıyadır. Kamu kaynaklarının büyük bir bölümü cari harcamalara ayrılmakta, geri kalan kısmı ise borç faiz ödemelerine gitmektedir. Bu nedenle kamu kaynaklarından yatırıma gerekli olan payın ayrılması pek mümkün olmamaktadır. Ülke kaynaklarının yetersiz, dış borçlarla yatırım yapmanın çok pahalı ve riskli olduğu bir ortamda, getireceği teknoloji, know-how, modern işletme ve pazarlama yöntemleriyle yabancı sermaye büyük önem taşımaktadır[376].

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, beraberinde sermaye, teknoloji, yönetim becerisi ve çeşitli pazarlara giriş şansı getirir. Ülkemizde, müteşebbis ve sermayenin dış ülkelere açılması, yabancı sermaye ve ileri teknolojinin ülkemize gelmesi yolu ile ekonomimizin küreselleşen dünya ekonomisi içinde etkin bir şekilde yer alması, sağlanabilecektir[377].

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları arttıkça ortalama tasarruf eğilimi ve ekonomik büyüme hızı da artacaktır. Yabancı sermayedeki artış, tasarruflarda ve bunun sonucu olarak da yatırımlarda önemli artışlara yol açmaktadır. Yabancı sermayenin Türkiye'ye kazandıracağı diğer bir şey de, teknoloji birikimini artırmasıdır. Çünkü yabancı sermaye gelişmekte olan ülkeler için yeni teknolojilerin elde edilmesi anlamına gelmektedir. Tüm bu olumlu gelişmelere karşın, ekonomik

[376] Çetinkaya, a.g.m., s. 241.
[377] Bilge Afşar, "Yabancı Sermaye Yatırımları ve Dışsal Ekonomiler: Turizm Sektörü Örneği" Konya Ticaret Odası Araştırma Raporu, Sayı: 2007/515/475, 13.02.2007, s.4.

kalkınmanın başarılmasında yalnızca yabancı kaynaklara güvenilmesinden ziyade yurt içi kaynakların verimli kullanılması daha etkili olacaktır[378].

Özetle yabancı sermaye Türkiye açısından özellikle dört noktada önem taşımaktadır: Finans gücü, teknoloji transferi, yönetim becerisi ve dış pazar imkanları. Ülkemizde yabancı sermaye yatırımlarının arttırılması, büyük ölçüde sermaye açığının ortadan kalmasına, üretimde eski teknoloji yerine yeni teknolojinin kullanılması ve yeni teknoloji ile birlikte üretimde verimliliğin artması ve yeni dış pazarlara açılmasında büyük imkanlar sağlayacağı aşikardır[379].

B. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi

Ülkemiz doğrudan yabancı sermayeye kapılarını 1950'li yıllarda açmıştır. Ancak 1980'li yıllara kadar doğrudan yabancı yatırım girişlerinde önemli bir gelişme sağlanamamıştır. 1980'li yıllardan itibaren ise küreselleşme sürecinin etkisiyle dünya genelinde doğrudan yabancı yatırımlarda önemli artışlar yaşanmıştır. Ülkemiz ise doğrudan yabancı yatırımları çekme açısından gerekli gelişmeyi gösterememiştir.

1. 1923-1950 Yılları Arasında Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi

Cumhuriyetin ilk yıllarında liberal ekonomi politikalarının uygulanması öngörülmüşse de, 1929'da patlak veren Dünya Ekonomik Bunalımı, ülkedeki iç ekonomik sorunlar ve kapitülasyonlardan gelen bazı sorunlar nedeniyle, yeni kurulan Cumhuriyet Hükümeti tarafından 1930'lu yıllardan sonra katı devletçilik politikası uygulanmıştır. Bu dönemde özel ayrıcalıklarla kurulmuş olan ve genellikle hukuki veya fiili tekeller oluşturan yabancı sermayeli şirketler millîleştirilmiştir. Bu düşünceden hareketle, 1950'li yıllara kadar gerçekleştirilen sanayi atılımında tamamen ülkenin kendi ekonomik olanakları kullanılmıştır[380].

1940'lı yıllar İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle korumacı politikaların izlendiği yıllar olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan bu dönemde yabancı sermaye girişi yok denecek kadar az olmuştur.

---

[378] Bilge Afşar, a.g.m., s. 6.
[379] Çetinkaya, a.g.m., s. 242.
[380] Fulya Bayraktar, "Dünyada Ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları" **Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.** Genel Araştırmalar GA/03-1-1, Ankara 2003, s. 46.

2. 1950-1960 Yılları Arasında Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi

Dünya genelinde rağbet görmeye başlayan liberalleşme akımına paralel olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de de yabancı sermaye yatırımlarına sıcak bakılmaya başlanmıştır. Özellikle 1950'li yıllarda daha da belirginleşen bu düşüncenin bir sonucu olarak, 1954 yılında çıkarılan 6224 sayılı "Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası" ile bu konudaki kararlılık açıkça ortaya konmuştur[381].

1954 yılında çıkarılan 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu liberal bir görüşte hazırlanmıştır. Bu kanunun hazırlanmasında gösterilen serbestlik anlayışı aslında uygulamada tam anlamıyla gösterilememiştir[382]. Bu kanunla; yurtdışına sermaye transferine ilişkin kısıtlamalar kaldırılmış, tarım ve ticaret alanları yabancı sermayeye açılmıştır. Ayrıca bu kanunla, yabancı şirketlerin tekel yaratmamak şartıyla Türk özel sektörüne açık bütün alanlarda yatırım yapabilecekleri ve sermaye olarak döviz yanında makine ve teçhizatı da getirebilecekleri kabul edilmiştir.

Ancak 6224 sayılı Kanun uygulanmasında muhafazakar bir tutum benimsenmiştir. Özellikle her yabancı sermayeli yatırım izninin, verilen izne göre yapılan yatırımların kısmen veya tamamen tasfiyesinin, yabancı sermayeli şirketlerin sermaye artırımının ve faaliyet konularındaki en küçük değişikliklerin Kanun'a göre Bakanlar Kurulu kararını gerektirmesi nedeniyle uygulamada pratikten uzaklaşılmıştır[383].

Planlı dönem öncesinde, dış kaynak gereksinimi artmış ve dış ödeme güçlükleriyle karşılaşılmıştır. Genel anlamda bu durum, planlı dönemde de varlığını sürdürmüştür.

Planlı dönemde doğrudan yabancı sermaye girişi ortalama aylık 10 milyon doların altında gerçekleşmiştir. 1975-1979 döneminde ihracat göz ardı edilerek ithalatı kolaylaştıracak önlemler devreye sokulmuş ve bunun finansmanı için döviz rejimi gevşetilerek sermaye ithalatı kolaylaştırılmıştır. Bu dönemde mal ve hizmet

[381] Bayraktar,a.g.m., s.46.
[382] Bilge Afşar, a.g.m., s. 3.
[383] Efe, a.g.e., s. 70

ithalatındaki denetim gevşetilirken ihracatın ihmal edilmesi, dış kredi kullanımındaki artışın temelini hazırlamıştır.

Bunların yanında bu döneme yabancı sermaye ve özelde kambiyo rejimiyle ilgili olarak 17 Sayılı 1962 tarihli "Türk Parası Kıymeti Koruma Hakkında Kanun Kararı" vardır: 11.8.1962 tarihinde yürürlüğe giren 17 sayılı Karar döneminde kambiyo kontrolleri ve sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamalar yoğunlaşmıştır. Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, Petrol Kanunu ile yabancı sermayenin himayesi konusunda imzalanmış uluslararası anlaşma hükümleri dışında yurt dışına kâr, temettü, tasfiye bedeli ve benzeri şekilde döviz transferine izin verilemeyeceği söz konusu Karar'da hükme bağlanmıştır.

Planlı dönemin başında amaçlanan dış kaynaklara bağımlılığın azaltılması, gerçekleştirilememiştir. Ekonominin dış kaynak gereksinmesi artarken, sermayenin dış kaynaklarının bir başka öğesi olan doğrudan yabancı yatırımlar beklenen düzeyde gerçekleşmemiştir. İlk üç "Beş Yıllık Plan" uygulamasının sonunda ekonominin dış ödeme güçlüklerinin aşırı sayılabilecek boyutlara ulaştığı görülmektedir[384].

3. 1980-1990 Yılları Arasında Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi

Türkiye ekonomisi 1980'den sonra yapısal bir değişim yaşamıştır. İthal ikameci sanayileşme stratejisi yerine ihracata dönük sanayileşme stratejisi, dışa açık büyüme politikaları ve uluslararası ekonomi ile daha fazla bütünleşme arzusu bu yapısal değişikliğin motoru olmuştur. Bu amaçlarla alınan tedbirler ve uygulanan politikalar çerçevesinde yabancı sermayeye ayrı bir önem verilmiştir[385]

24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Tedbirleri kapsamında uluslararası sermaye ile ilgili düzenlemeler de yapılmıştır. 8/168 sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi 25.01.1980 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Başbakanlığa bağlı Yabancı Sermaye Dairesi kurulmuştur. Genel Müdürlük, günümüzde Hazine Müsteşarlığı bünyesinde faaliyetine devam etmektedir[386].

[384] Görgün, a.g.e., s. 41.
[385] İZTO, a.g.e., s. 24.
[386] DPT(2000 b), a.g.r., s. 8.

Alınan bu teşvik tedbirleri arasında yerli ve yabancı sermaye oranı ile kar ve ana sermaye transferi üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması, yabancı teknik ve idari personel istihdamına izin verilmesi ve altyapı ile ilgili kamu yatırımlarında "yap-işlet-devret" modelinin kabulü ile "joint-venture" şeklindeki ortak yatırım girişimleri yer almaktadır[387].

24 Ocak 1980 tarihli ekonomik istikrar tedbirleri ve 8/168 sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi kapsamında yapılan düzenlemeler sonucunda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında önemli artışlar görülmüştür

Grafik 5: Türkiye'de 1980-1990 Dönemindeki Doğrudan Yabancı Sermaye Girişleri

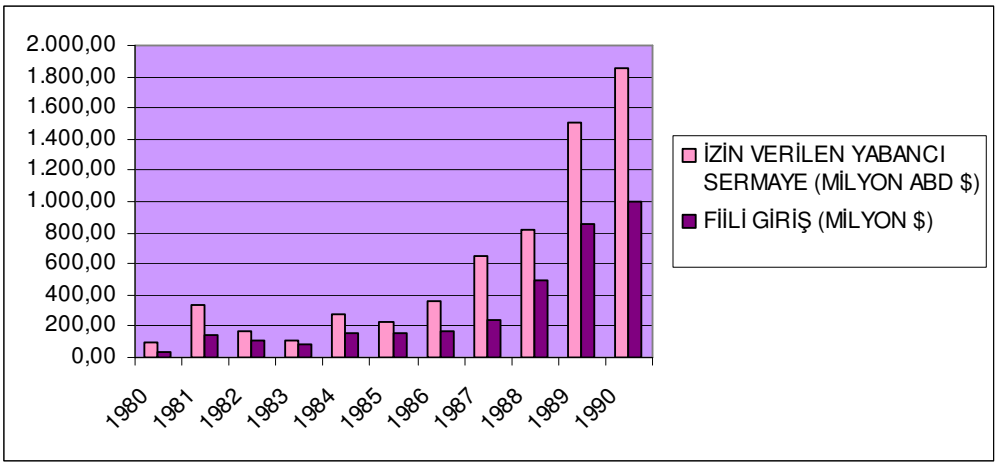

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı istatistik verilerinden (http://www.hazine.gov.tr) yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

1980 yılında alınan ekonomik tedbirler ve özellikle 1983 yılından sonra başlatılan liberalleşme hamlesiyle, Türkiye geçmişle kıyaslandığında daha yüksek düzeylerde doğrudan yabancı yatırım çekmeye başlamış, ancak, Grafik 5'te görüldüğü gibi, 1987 yılına kadar bir yılda gelen doğrudan yabancı yatırımlar 200 milyon dolar düzeyini aşamamıştır. İlk kez 1987 yılında 239 milyon dolar doğrudan yabancı yatırım çekildikten sonra, bu yatırımlar her yıl yaklaşık iki katına yükselerek, 1988 yılında 488 milyon dolar, 1989 yılında 855 milyon dolar olarak gerçekleşmiş ve 1990 yılında ilk kez 1 milyar dolar sınırını aşmıştır. Bu dönem, Türkiye'nin yabancı yatırım çekme konusunda önemli başarı elde ettiği bir dönemdir. Türkiye 1990 yılında gelişmekte olan ülkeler arasında kişi başına çektiği doğrudan yabancı

[387] Oksay, a.g.m.

sermaye yatırımı tutarı olarak en önde yer almıştır. Bunun temelinde ise, bu dönemde uygulanan liberalleşme politikaları ve yabancı yatırımların ülkeye çekilebilmesi için girişilen çabalar yatmaktadır[388].

4. 1990 Sonrası Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi

Doğrudan yabancı yatırımlarda 1992 yılına kadar süren artışlar, kurulan koalisyon hükümetleri ve içindeki lider değişimleri sonucunda oluşan ekonomik istikrarsızlıklar ve kötüye giden ekonomi nedeniyle azalma eğilimine girmiş ve 1992 yılında ülkemize girişine izin verilen yabancı sermaye miktarları, bir önceki yıla göre %7.5 oranında azalarak 1.967 milyon dolardan, 1.820 milyon dolara inmiştir. 1993 yılında tekrar artma eğilimine girerek, 2.124 milyon dolara yükselen yabancı sermaye yatırımları, 1994 yılında Türk ekonomisini etkisi altına alan krizden önemli ölçüde etkilenmesi nedeniyle, %30.13 oranında düşerek 1993 yılında 2.124.99 milyon dolardan, 1.484.66 milyon dolara düşmüştür. 1994 yılından sonra, yabancı sermaye yatırımları tekrar artmaya başlamıştır[389].

Grafik 6 : Türkiye'de 1990 Sonrası Dönemde Gerçekleşen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

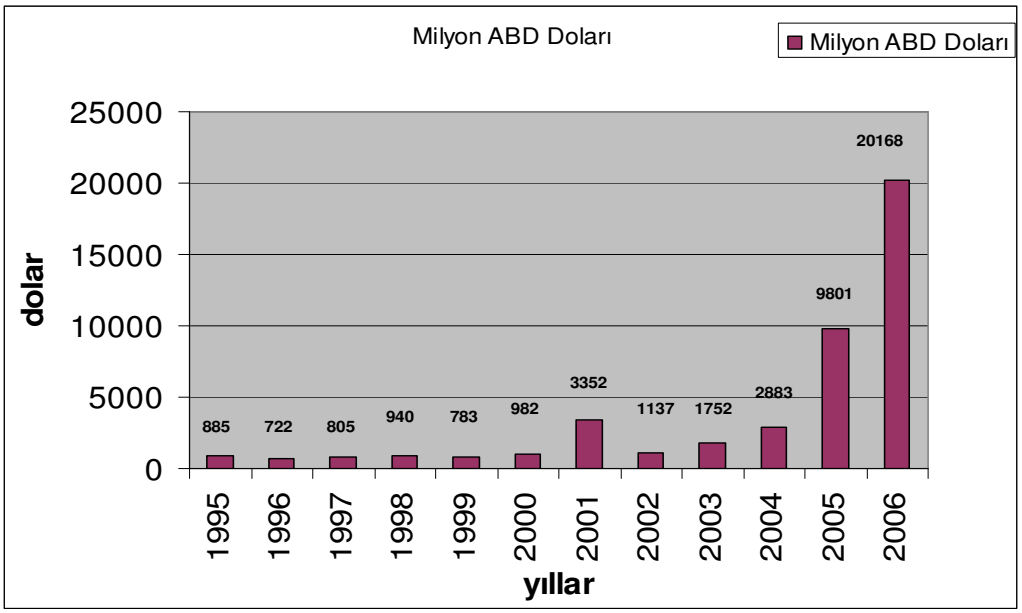

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, "Uluslar arası Doğrudan Yatırımlar 2006 Yılı Raporu", Haziran 2007,s.6

[388] Şaban Erdikler, " Türkiye'de Yabancı Sermaye Hareketleri Ortaklık ve İşbirliklerinin Rolü" http://www.yased.org.tr, Erişim:01.06.2006
[389] Oksay, a.g.m.

Türkiye'ye yapılan uluslararası doğrudan yatırım 1995 – 2000 döneminde ortalama 853 milyon ABD Doları düzeyindeyken, 2001 Krizi ve sonraki iki yıllık dönemde azalma eğilimi göstermiştir. Fakat özellikle 2003 yılı ve sonrasında Türkiye'nin çektiği doğrudan yatırım miktarı artmış ve 2005 yılında 9,8 ve 2006 yılında 20,2 milyar dolarlık rekor seviyelere ulaşmıştır(Bkz.Grafik6).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki 2003 sonrası dönemdeki bu rekor artışta; makro ekonomik ve siyasi istikrar, AB ile tam üyelik müzakereleri sürecinin öngörülebilirlik üzerindeki etkisi ve yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar, özelleştirme ve banka birleşmeleri önemli olan etkenlerdir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artışında etkisi olan bir diğer gelişme de 2003 yılında, 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu yürürlüğe girmesidir. 4875 sayılı Kanunun amacı, doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesinde, yabancı yatırımcıların haklarının korunması ile yatırım ve yatırımcı tanımlarında uluslararası standartlara uymak ve daha önce var olan yabancı yatırımların gerçekleştirilmesinde izin ve onay sisteminin bilgilendirme sistemine dönüştürülerek yabancı sermaye yatırımlarının artırılmasını sağlamaktır. Yapılan bu düzenlemeler sonucunda yabancı yatırımcılara tekel veya özel imtiyaz teşkil etmemek kaydıyla, Türkiye'de özel sektöre açık her alanda, her türlü mal ve hizmet üretimine yönelik faaliyetlerde bulunabilme imkânı tanınmıştır[390].

Son yıllarda Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları sektörler itibariyle ele alındığında, ilk beş sıradaki doğrudan yatırımlarda bankacılık sektöründeki birleşme ve satın almalar ile iletişim sektörü yer almaktadır (Tablo 7). Yabancı yatırımcılar bu sektörlerin Türkiye'de kısa vadede kar elde edici ve rantabl gördüklerinden dolayı ağırlıklı olarak yatırım tercihlerini bu noktada belirlemişleridir. Yukarıda belirtilen hususlar Türkiye'nin son iki yılda uluslararası yatırımcılar açısından tercih edilen bir yatırım yeri haline gelmesini sağlamıştır.

[390] Burhan Ormanoğlu, "Yabancı Sermaye Tahkim İlişkisi ve Türkiye'de Yaşanan Gelişmeler", **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 57, s.86.

Tablo 6 : 2006 Yılında Türkiye'ye En Büyük Beş Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişi*

Satın Alınan Şirket	Satın Alan Şirket	Satın Alan Şirketin Ülkesi	Satın Alınan Hisse Oranı (%)	Uluslararası Doğrudan Yatırım Tutarı (Milyon Dolar)
Telsim	Vodafone	Hollanda**	100,0	4,690
Denizbank	Dexia Bank	Belçika	98,9	3,221***
Finansbank	Nat. Bank of Greece	Yunanistan	80,4	2,774
Türk Telekom	Ojer Telekom	B.A.E.	40,6	1,500
Petrol Ofisi	OMV	Avusturya	34,0	1,054
Toplam	-	-	-	13,239

* 2006 Yılında gerçekleşen nakit UDY girişlerine göre
** Vodafone İngiltere menşeli bir şirket olmasına rağmen Telsim için ödediği tutar Hollanda üzerinden gelmiş ve ödemeler dengesine bu şekilde yansımıştır.
***Çağrı yoluyla satın alınan hisselerin değeri dahil edilmiştir.
Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, "Uluslar arası Doğrudan Yatırımlar 2006 Yılı Raporu, Haziran 2007, s.7

2006 yılındaki doğrudan yabancı yatırım artışının ağırlıklı olarak özelleştirme uygulamaları ve sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemlerinden oluştuğu görülmektedir. 2005-2006 yılında başarı olarak görülmekte olan DYY artışı, aslında Türkiye'nin yabancı yatırım için sürekli bir cazibe merkezi haline geldiği şeklinde yorumlanmamalıdır. Bu artış, doğrudan özelleştirme ve birleşme ve satın almalar (B&SA) ile bağlantılıdır.

Özelleştirme işlemlerine bağlı olarak 2006 yılı ödemeler dengesine yansıyan uluslararası sermaye girişi yaklaşık 1,8 milyar dolar düzeyindedir. Söz konusu tutarın 1,5 milyar dolarlık kısmı, 2005 yılı içerisinde özelleştirilen Türk Telekom'un ikinci taksit bedeli olarak Ojer Telekom tarafından yapılan ödemedir. Kalan 268 milyon dolarlık kısım ise, 2006 yılı içerisinde özelleştirilen Başak Sigorta ve Başak Emeklilik için Fransız Groupama şirketi tarafından Türkiye'ye transfer edilen sermaye miktarıdır. 2006 yılındaki 20,2 milyar dolarlık uluslararası doğrudan yatırım girişinin yaklaşık %8,8'ini, özelleştirme uygulamaları kapsamında uluslararası yatırımcıların Türkiye'ye transfer ettiği sermaye teşkil etmektedir[391].

2005-2006 yıllarında Türkiye'de gerçekleşen uluslararası doğrudan yatırımların önemli bir kısmı dünya ekonomisindeki eğilime benzer bir yapı göstererek, sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemlerinden oluşmaktadır. 2005

[391] T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, "Uluslar arası Doğrudan Yatırımlar 2006 Yılı Raporu, Haziran 2007, s. 13.

yılında dünyadaki toplam uluslararası doğrudan yatırım tutarı içinde sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemlerinin payı %78'dir. Söz konusu oran, Türkiye'de 2005 ve 2006 yıllarında %75-80 aralığında gerçekleşmiştir[392].

IMD'nin yayınladığı Dünya Rekabet Gücü sıralamalarına göre, diğer rakiplerini çok gerilerden izleyen Türkiye'de 2003 sonrası hareketlenme gözlemlenmiş olsa da[393], bu gelişme ağırlıklı olarak kriz sonrası devreye giren makroekonomik politikalar ve kamu maliyesi reformlarıyla ilintilidir. Ancak makroekonomi çerçevesinde gerçekleştirilen reformların ve özelleştirmelerin orta ve uzun vadede doğrudan yabancı yatırımları çekme konusundaki etkisi kısıtlıdır.

a. Sektörel Açıdan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Dağılımı

Dünya ekonomisinde meydana gelen değişmelere bağlı olarak, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının sektörel dağılımda da büyük ölçüde değişiklikler olmuştur. 1950'li yıllarda doğrudan yabancı sermaye yatırımları birincil ürünler ve doğal kaynağın mevcut olduğu sektörlerde yoğunlaşmıştır. Son yıllarda ise yabancı sermaye yatırımları açısından özellikle hizmet sektöründe ve teknolojinin yoğun olduğu imalat sektöründe yoğunlaşma söz konusudur. Hizmetler sektöründe yabancı sermaye yatırımlarının son yıllarda artmasının en önemli nedeni, hizmetlerin birçoğunun ihraç edilemez niteliğe sahip olunmasından kaynaklanmaktadır[394].

[392] y.a.g.r., s. 13.
[393] Türkiye; IMD tarafından yayınlanan Dünya Rekabet Gücü sıralamasında 2001 yılında 49 ülke arasında 42 puanla 44.sırada iken, 2003 yılında 30 ülke arasında (29 puanla) 25. sırada ve 2007 yılında da 55 ülke arasında (44 puanla) 48. sırada yer almıştır. Bkz. IMD, The World Competitiveness Scoreboard 2007, http://www.imd.ch
[394] Çetinkaya, a.g.m., s. 246

Tablo 7 : 2006 Yılında Sektörlere Göre Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Girişleri

Sıra	Sektör	Doğrudan Yabancı Sermaye Tutarı (Milyon Dolar)	Yüzde
1	Finansal Aracılık	7.002	39.3
2	Taşımacılık, Depolama ve Haberleşme	6.624	37.2
3	İmalat Sanayi	1.853	10.4
4	Toptan ve Perakende Ticaret	1.164	6.5
5	İnşaat	441	2.5
6	Sağlık ve Sosyal Hizmetler	264	1.5
7	Madencilik ve Taşocakçılığı	125	0.7
8	Elektrik, Gaz ve Su Kaynakları	112	0.6
9	Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmetler	106	0.6
10	Emlak Kom., Kiralama ve İşletme Hizmetleri	88	0.5
11	Diğer	34	0.2
	Toplam	17.817	100

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, "Uluslar arası Doğrudan Yatırımlar 2006 Yılı Raporu, Haziran 2007, s.7

2006 yılında, finansal aracılık (%39.3) ve taşımacılık, depolama ve haberleşme (%37.2) sektörleri, nakit yabancı sermaye girişinin % 76,5'inin gerçekleştiği sektörler olmuştur.

b. Ülkelere Göre Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Dağılımı

Son yıllarda Türkiye'ye en çok yatırım yapan ülkeler sıralamasında değişiklikler olmaktadır. Ülke grupları AB ülkeleri, diğer OECD ülkeleri ve diğer ülkeler olarak sınıflandırıldığında, en fazla yabancı sermaye girişinin AB ülkeleri tarafından yapıldığı dikkati çekmektedir[395]

[395] Bilge Akyol, Gülizar Kurt, **Doğrudan Yabancı Yatırımlar: Gelişmeler ve Türkiye İçin Stratejik Planlama ve Konumlama Yaklaşımı**, Egiad Global Yayınları, 2005, s. 39.

Tablo 8: 2006 Yılında Ülkelere Göre Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Girişleri

Sıra	Ülke	Doğrudan Yabancı Sermaye Tutarı (Milyar ABD Doları)	Yüzde
1	Hollanda	5.171	29.0
2	Belçika	3.456	19.4
3	Yunanistan	2.787	15.6
4	B.A.E.	1.548	8.7
5	Avusturya	1.108	6.2
6	İngiltere	883	5.0
7	A.B.D.	693	3.9
8	Fransa	444	2.5
9	Almanya	366	2.1
10	Lüksemburg	246	1.4
11	Diğer	1.115	6.2
	Toplam	**17.817**	**100**

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü"Uluslar Arası Doğrudan Yatırımlar 2006 Yılı Raporu", 2007, s.12

2006 yılı içerisinde gerçekleşen nakit sermaye girişinin % 83,5'i (14,9 milyar dolar) AB ülkeleri kaynaklıdır. Söz konusu oran 2005 yılı için % 58,6 (5 milyar dolar) olarak gerçekleşmiştir.

2006 yılı doğrudan yabancı yatırımı girişlerinde, ilk üç sırayı Hollanda (%29,0), Belçika (%19,4) ve Yunanistan (%15,6) almıştır. Hollanda'dan gelen 5,2 milyar dolar tutarındaki yatırımın 4,6 milyar dolarlık kısmı Vodafone şirketinin Telsim hisselerini satın almasından kaynaklanmaktadır. Belçika ve Yunanistan'ın yatırımcı ülkeler arasında ilk sıralarda yer almasında Denizbank'ın Belçika menşeli Dexia Bank tarafından, Finansbank'ın Yunan National Bank of Greeze tarafından satın alınması belirleyici olmuştur.

C. Yabancı Sermayeli Firmaların Kar Transferi

Yabancı yatırımcılar, bir ülkede yatırım yaparak ve risk üstlenerek elde ettikleri karı en rahat ve kolay biçimde ana ülkelerine transfer etmeyi amaçlarlar. Buna karşılık, ev sahibi ülkeler doğrudan yabancı yatırımlardan bir taraftan teknoloji, yönetim becerisi vb. konularda yararlanmak isterken, diğer taraftan elde edilen karların yurt dışına transferi yerine yurtiçinde yeni yatırımlara kanalize edilmesini

isterler. Çünkü doğrudan yabancı sermaye girişleri ev sahibi ülkenin ödemeler dengesinde pozitif bir etki yaparken, kar transferleri ve doğrudan yabancı yatırım çıkışları negatif bir etki yaratmaktadır. Diğer bir anlatımla, kar transferleri ve DYSY çıkışları döviz rezervlerinde azalmaya neden olmaktadır[396].

Tablo 9: Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Girişi, Çıkışı, Kar Transferi, 1980-2001, (Milyon $)

Yıllar	DYSY Girişi (1)	DYSY Çıkışı (2)	Kar Transferi (3)	Toplam Çıkış (4) = (2) + (3)	Net DYSY (5)= (1) – (4)	Çıkış/Giriş Oranı (6)= (4)/(1)
1980	35	0	0	0	35	0,00
1981	141	0	0	0	141	0,00
1982	103	0	0	0	103	0,00
1983	87	0	0	0	87	0,00
1984	113	0	63	63	50	0,56
1985	99	0	98	98	1	0,99
1986	125	0	84	84	41	0,67
1987	115	0	80	80	35	0,70
1988	354	0	88	88	266	0,25
1989	663	0	104	104	559	0,16
1990	684	0	161	161	523	0,24
1991	907	97	158	255	652	0,28
1992	911	67	198	265	646	0,29
1993	746	110	306	416	330	0,56
1994	636	28	231	259	377	0,41
1995	934	49	390	439	495	0,47
1996	914	192	304	496	418	0,54
1997	852	47	325	372	480	0,44
1998	953	13	643	656	297	0,69
1999	813	30	437	467	346	0,57
2000	1.707	725	539	1.264	443	0,74
2001	3.288	22	580	602	2.686	0,18
Toplam	15.180	1.380	4.789	6.169	9.011	0,41

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Ödemeler Dengesi İstatistikleri; aktaran Birol Kovancılar, Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Analizi: İzmir Örneği, s.81.

Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ödemeler dengesi üzerindeki etkisini Tablo 9 dan görmek mümkündür:

[396] Efe, a.g.e., s. 80.

Tabloda görüleceği üzere, 1980-2001 döneminde Türkiye'de toplam 15 milyar 180 milyon dolar düzeyinde DYSY girişi gerçekleşmiştir. Aynı dönemde 6 milyar 169 milyon dolar düzeyinde yurt dışına yabancı sermaye çıkışı gerçekleşmiştir. Bunun 4.789 milyon dolarlık kısmı kar transferidir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ev sahibi ülkenin ödemeler dengesi üzerinde olumlu etkilerde bulunabilmesi için ülkeye gelen yabancı sermayenin giden kar transferlerinden fazla olması gerekir. Bu yaklaşımdan hareketle 1980-2001 yılları arasında, 9.011 milyon dolar olan sermaye girişi yanında 1.380 milyon dolar sermaye çıkışı ve 4.789 milyon dolar kar transferi göz önüne alındığında, yabancı sermaye yatırımlarının ödemeler dengesine olan katkısının oldukça sınırlı olduğu söylenebilir[397].

D. Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Çekme Açısından Avantaj ve Dezavantajları

Türkiye, Avrupa, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki büyük piyasalara yakınlık, 70 milyonluk bir iç piyasa, nispeten düşük işgücü maliyetleri, iyi eğitimli bir yönetici sınıfı, sağlam bir telekomünikasyon altyapısı gibi avantajları ile yatırımcılar açısından cazip bir ülke görünümü sergilerken, diğer açıdan kendini çok başarısız bir yabancı yatırım performansına mahkum eden baskın karakterli zayıflıkların bir arada olduğu bir ülke görünümü sergilemektedir[398].

Türkiye'nin yabancı sermaye çekme performansı açısından güçlü yönleri olduğu kadar zayıf yönleri de mevcuttur. Türkiye'de yabancı sermayeli şirketlere yönelik anket sorularına verilen yanıtlardan oluşan 2001 yılında yayımlanmış bir çalışmada, Türkiye'nin mevcut durumunu ortaya çıkaran güçlü ve zayıf yönlerini görmek mümkündür[399].

[397] Soydal, a.g.m. s. 589.
[398] y.a.g.m., 584
[399] y.a.g.m., 585

Tablo 10: Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları İçin Konumsal Durumu

Temel Konumsal Faktörler	**Rekabet Edebilirlik**
Pazar Amaçlı Doğrudan Yabancı Sermaye	
Ekonomik Büyüklük	Güçlü
Ekonomik Büyüme	Güçlü
Nüfus Büyüklüğü	Güçlü
Kişi Başına Gelir	Orta Seviyede
Verimlilik Amaçlı Doğrudan Yabancı Sermaye	
İşgücü Maliyetleri	Güçlü
İşgücü Verimliliği	Güçlü
Bölgesel Entegrasyon	Güçlü
İşgücünün Niteliği ve İşgücü Arzı	Güçlü
İçselleştirme Amaçlı Doğrudan Yabancı Sermaye	
Mühendis ve Teknisyen Temini	Güçlü
Ar-Ge ve Yenilik Üsleri	Zayıf
Haberleşme ve İnternet Altyapısı	Orta Seviyede
Doğrudan Yabancı Sermayeye Elverişli Ortam	
Doğrudan Yabancı Sermaye Mevzuatı (Bağımsız DYY)	Zayıf
Doğrudan Yabancı Sermaye Mevzuatı (Özelleştirme/ Altyapı DYY)	Orta Seviyede
Kolaylaştırıcı Süreç	Zayıf
Siyasi Bağlılık	Güçlü
Teşvikler	Zayıf
Yatırım Desteği	Zayıf
Kurumsal ve Siyasi Çevre	
Ekonomik İstikrarsızlık (Enflasyon, Döviz Kuru ve Borçlar)	Zayıf
Politika Belirsizliği	Zayıf
Siyasi Engellemeler, Bürokrasi ve Rüşvet	Zayıf
Adalet Sistemi ve Fikri Mülkiyet Hakları	Zayıf
İçsel Sosyal Gerilimler	Zayıf

Kaynak: Henry, Ebru Ertugal- Loewendahl, Turkey's Performance in Attracting FDI: Implications of Eu Enlargement, CEP Working Documents, Nov: 157, Brussels: Centre for European Policiy Studies, November 2001'den aktaran Haldun Soydal, a.g.m., s.585

Tablo10'dan de anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin halihazırda siyasal, ekonomik, hukuksal ve kurumsal açıdan önemli sorunları vardır. Bu sorunları şu şekilde özetlemek mümkündür[400]:

[400] Görgün, a.g.e., s. 55

• Sürdürülebilir bir siyasi ve ekonomik istikrar sağlamakta zorlanılmaktadır.
• Bürokratik süreçler karmaşık ve etkin değildir.
• Karmaşık ve değişken bir vergi sistemi vardır.
• Gümrüklerde tarife dışı engeller söz konusudur.
• Sosyal güvenlik sisteminin etkinsizliği görece yüksektir, bu da maliyetleri artırmaktadır.
• DYY çekmede başarılı ülkelerdeki teşvik sistemleri ve araçları kullanılmamaktadır. Teşvik lobiciliği kaynakların etkin dağıtımında olumsuzluklara neden olmaktadır.
• Özelleştirme uygulaması bir türlü istenen düzeyde gerçekleşememiştir.
• Rüşvet ve yolsuzluk söz konusudur.
• Yabancı yatırımcıların etkin bir şekilde bağlantı kuracağı bir kurumsal yapılanma yoktur.

Tüm bu sorunlar, Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırım çekme konusundaki uzun yıllar süren başarısızlığının sebeplerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Türkiye'de bu olumsuzlukların yanı sıra, yabancı sermayeyi çekecek birçok olumlu faktör de bulunmaktadır: Türkiye Doğu ile Batının kesiştiği noktada, coğrafi konum olarak önemli bir yerdedir. Asya ve Avrupa arasında bir köprü vazifesi görmesi, Ortadoğu, Kafkasya ve Türk Cumhuriyetleri ile olan bağı yabancı yatırımlar için cezbedici bir özellik taşımaktadır. Ayrıca, Orta Doğu ve Kafkasya petrolü ile Orta Asya doğal gazı ile batı arasında bir geçiş kapısı konumundadır[401]. Türkiye dünyanın en büyük 15-20 pazarından biridir. Hem ulaşım, enerji ve yeterli teknolojik altyapı, hem de insan kaynakları açısından yatırımcı için cazip koşullara sahiptir. Kolay eğitilebilen vasıfsız işgücünün yanı sıra, çok iyi eğitim görmüş bir yönetici sınıfı ve ortaklık yapılabilecek son derece girişimci ve dinamik bir kesime sahip bulunmaktadır. İşgücü maliyetleri ve diğer üretim faktörleri de diğer ülkelere göre nisbi olarak ucuzdur. AB ülkeleriyle yapılan Gümrük Birliği Anlaşması da olumlu bir faktör oluşturmaktadır[402]. Ayrıca taraf olduğu çok ve iki taraflı anlaşmalarla yatırımları garanti altına almış ve çifte vergilendirmeyi pek çok ülke nezdinde engellemiş olması da ek avantajlar sağlamaktadır[403].

[401] DPT(2000 b), a.g.r ., s. 12.
[402] Oksay, a.g.m.
[403] Erdikler, a.g.m.

E. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermayeye Yönelik Yatırım Ortamının İyileştirilmesine İlişkin Gerçekleştirilen Çalışmalar

Türkiye'nin doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekme konusunda önemli avantajlara sahip olduğu halde, potansiyelinin çok altında kaldığını çalışmamızın önceki bölümlerinde belirtmiştik.

Uluslararası Ekonomi Politikası Komitesi'nin Mayıs 2002'de kurulan ve ABD Devlet Müsteşarlığı ve Türkiye Dış İşleri Bakanlığı Müsteşarlığı tarafından desteklenen Türkiye Alt Komitesi'nin çalışmalarına göre; geniş iç pazarı, tecrübeli ve düşük maliyetli işgücü potansiyeli, stratejik konumu, AB ile gerçekleştirdiği Gümrük Birliği ve bölgesel ticari ilişkileri Türkiye'nin önemli miktarda doğrudan yabancı yatırım çekmesini sağlayabilecek özelliklerdir[404].

Yabancı yatırım çekme konusunda başvurulan uluslararası standartlara göre Türkiye'nin Brezilya ile Çin'e yapılan yabancı yatırımların arasında bir miktarda yatırım alması beklenmektedir. Bu da rakamsal ifadelerle 33,5 milyar dolar ile 105 milyar dolar arasında bir miktara karşılık gelmektedir. Yüksek ekonomik büyüme ve artan nüfus nedeniyle Türkiye, ABD ve İngiltere tarafından gelişmekte olan en büyük on ülke arasında gösterilmektedir. Bu durumun doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde olumlu bir etkisinin olması ve doğrudan yabancı yatırımları arttırması beklenmektedir. Ancak Türkiye Uzak Doğu'ya ve Latin Amerika'ya göre daha az doğrudan yabancı yatırım çekmektedir[405].

Doğrudan yabancı yatırımları cezbetmek konusunda Türkiye'nin performans düşüklüğünün nedenlerini analiz etmek ve iyileştirici bir eylem planı önermek için, Dünya Bankası/IFC (Uluslararası Finans Kuruluşu) "Yabancı Yatırım Danışmanlık Servisi" (FIAS) tarafından 2001 ve 2002 yıllarında üç çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar; belli başlı yatırım engellerini şu şekilde tanımlamıştır: Genel politika istikrarsızlığı, yavaş ve anlaşılması güç bir bürokrasi, yasamaya ilişkin tamamlanmamış reformlar, mevzuatın idari ve adli uygulamasında karşılaşılan yetersizlikler. Öncelikli olarak, gereksiz idari engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik bir reform programı önerilmiştir. Bu çalışmalar, daha sonra "Yatırım Ortamını

[404] Akyol ve Kurt, a.g.e., s. 47.
[405] y. a.g.e., s. 47.

İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK) Süreci" olarak bilinmeye başlanan, Bakanlar Kurulu'nun 11 Aralık 2001 tarihli kararı ile kabul edilmiş kapsamlı bir "Türkiye'de Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı"nın hazırlanması için ortam oluşturmuştur[406].

Türkiye'de Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı Aralık 2001 tarihinde Bakanlar Kurulu prensip kararıyla kabul edilmiştir. Bu karar kapsamında çeşitli kamu ve özel sektör kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu kurulmuştur. Bu kurul bünyesinde teknik komiteler, yatırım ortamını iyileştirme çalışmalarına devam etmektedir[407].

2001 yılında Dünya Bankası Grubu tarafından "Türkiye'de Yatırımlarda Karşılaşılan İdari Engeller" adıyla bir proje yürütülmeye başlanmış ve "Türkiye'de Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı" kabul edilmiştir.

Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı kapsamında;

- Şirket kuruluşu
- İstihdam (yabancıların çalışma izinleri)
- Sektörel Lisanslar
- Arazi Temini ve Arsa Geliştirme
- Vergi ve Teşvikler
- Gümrükler ve Teknik Standartlar
- Fikri Mülkiyet Hakları
- Doğrudan Yabancı Yatırım Mevzuatı
-Yatırım Promosyonu
- KOBI'ler

Anahtar reform alanları olarak belirlenmiştir. Daha sonra, belirlenen bu kilit konularla ilgili 10 ayrı teknik komite oluşturulmuş ve planlanan kapsamlı reformların YOİKK-Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Komitesine bağlı olarak sürdürülmesi karar altına alınmıştır. Son derece önemli bir misyon yüklenen YOİKK,

---

[406] Ali Yıldırım Eker, 19-21 Ocak 2007 Tarihinde Kızılcahamam'da Gerçekleşen Yatırım Konferansında İstihdam Teknik Komitesinin Yapmış Olduğu Çalışmalara İlişkin Rapor, http://www.butce.org/dokumanlar/khamam.pdf, Erisim:03.03.2007

[407] Ahmet Tıktık, "2005 Yılında Yapısal Reformlar Alanında Öngörülen Düzenlemeler" **İşveren Dergisi** Ocak,Şubat,Mart 2005
http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1130&id=63, Erisim:03.03.2007

çalışmalarına Başbakanlık Müsteşarının başkanlığında, teknik komitelerin başkanları ile Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, DPT Müsteşarlığı, Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSIAD), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Yabancı Sermaye Derneği (YASED) ve Türk İhracatçılar Meclisi temsilcileriyle başlamış, Sekretarya görevi de Hazine Müsteşarlığına verilmiştir. , 31 Aralık 2002 tarihinde YOİKK başkanlığı Hazine'den sorumlu Devlet Bakanına bağlamıştır.

6 Mart 2003 tarihinde gerçekleştirilen "Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu" toplantısında şu olumsuzluklar tespit edilmiştir:

- Ekonomik ve siyasi istikrarsızlık,
- Vergi yükü,
- Sıklıkla değiştirilen mevzuat,
- Kayıt dışı ekonominin yol açtığı haksız rekabet,
- Fikri mülkiyet haklarının korunmasındaki yetersizlikler,
- Karar alma ve uygulama süreçlerinin şeffaf olmayışı,
- Enflasyon muhasebesinin uygulanmaması,
- Uluslararası muhasebe kurallarının uygulanmaması,
- Bürokratik işlemlerin uzunluğu ve talep edilen bilgilerin fazla oluşu,
- Resmi kurumlar tarafından yapılan mükerrer işlemler,
- Devlet yardımlarının etkin olmayışı,
- Yargı sürecinin uzunluğu.

Yukarıda belirtilen sorunların ışığında uluslararası en iyi örnekler ve FIAS çalışmasının önerileri dikkate alınarak hazırlanan 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu 17 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye'de kurulacak yabancı sermayeli şirketler için izin prosedürü ve asgari sermaye şartını kaldıran Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY) Kanunu ile yatırım ve yatırımcı tanımında uluslararası standartlara uyulması öngörülmektedir. Bunun yanı sıra, Kanun, halen yürürlükte olan 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nda yer alan, milli muamele (vergi ve diğer uygulamalar), kar ve temettü transferi ile şirketin tasfiyesi veya satılması hallerinde sermaye payının yurt dışına transferi serbestisi ve yabancı teknik personel çalıştırılması serbestisi gibi ilkeleri korunmakta; gayrimenkul edinimi, uluslararası tahkim ve kamulaştırmaya karşı koruma gibi konularda ise Anayasa ve diğer kanunlarda var olan hükümleri teyit etmektedir.

Ülkemizde yatırım ortamının iyileştirilmesi için yürütülen faaliyetlere uluslararası bir bakış açısı getirmek amacıyla 2004 yılında bir insiyatif geliştirilmiş, 20 çokuluslu şirketin yatırımlarının yeri konusunda belirleyici rolü bulunan üst düzey yetkililerinden oluşan bir Yatırım Danışma Konseyi (YDK) kurulmuştur. YDK' nın amacı; Türkiye'de yatırım ortamının iyileştirilmesi amacıyla yürütülen çalışmaların, YDK üyeleri olan yabancı yatırımcılarca değerlendirilmesi, Türkiye'nin dünya ekonomisindeki rekabet gücünün arttırılması için yapılması gerekenler konusunda yatırımcılar ve en üst düzeyde politika yapıcılar arasında görüş alışverişine olanak veren bir platform oluşturulmasıdır. YDK sonuç bildirgesinde yer alan öncelikli konuların Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK) içinde çalışmakta olan teknik komitelerin faaliyet alanları ile büyük ölçüde paralellik gösterdiği görüldüğünden, YDK ve YOİKK çalışmalarının birbirleriyle bağlantılı yürütülmesine karar verilmiştir. [408]

YOİKK Teknik Komitelerinin çalışmalarını izlemek ve koordine etmek amacıyla 2005 yılında kurulan YOİKK Yönlendirme Komitesi; her ay düzenli olarak bir araya gelmektedir. Komite gündeminde yer alan ve çoğunlukla Yatırım Danışma Konseyi tavsiye kararları ile paralellik gösteren yatırım ortamına ilişkin öncelikli konulardaki çalışmaları, sonuç odaklı bir yaklaşımla ele almaktadır.[409]

Yatırım Danışma Konseyi 2004 yılından bu yana 4 kez toplantı düzenlemiş ve bu toplantılarda yatırım ortamını iyileştirmeye yönelik hedefler belirlemiştir. 2005, 2006 ve 2007 yıllarında belirlenen hedefler doğrultusunda Türkiye'de yatırım ortamının iyileştirilmesi yönünde gerçekleştirilen çalışmaları açıklayan İlerleme Raporları'nı yayınlamıştır.

Aşağıda Türkiye'de yatırım ortamını iyileştirmeye yönelik hedeflerden bazıları ve bu hedefler doğrultusunda gerçekleştirilen çalışmalara yer verilmiştir[410]:

[408] T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, "Yabancı Sermaye Raporu", Mart 2005, s.21
[409] Türkiye Yatırım Danışma Konseyi 2007 İlerleme Raporu, 2007, 07.06.2007, s. 8
[410] Çalışmanın bu bölümünde Türkiye Yatırım Danışma Konseyi, 09.03.2005 tarihli 2005 İlerleme Raporu,29.05.2006 tarihli 2006 İlerleme Raporu ve 07.06.2007 tarihli 2007 İlerleme Raporundaki bilgilerden yararlanılmıştır.

- ***Yatırımların önündeki idari ve bürokratik engellerin, yabancı personel çalışma izinlerine ilişkin sorunları da kapsayacak şekilde, ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmaların sürdürülmesi.***

- İşyeri açma ve çalıştırma ruhsatı işlemlerine ilişkin yeni düzenlemelerle, başvuruda gerekli evrak sayısı sıhhi işyerleri için 52'den 6'ya, gayrisıhhi işyerleri için ise 43'den 7'ye düşürülmüştür. İşyeri kurma izni ve işletme belgesi almak için gerekli olan başvuru evrakı sayısı 18'den 2'ye indirilmiştir.
- Yatırım Destek Ofisleri sisteminin oluşturulmasına yönelik düzenlemelerin yapıldığı "Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir.
- Yabancıların çalışma izni başvurularının değerlendirme süresinin azaltılmasına ve çalışma izni verme yetkisinin Bölge Çalışma Müdürlükleri'ne devredilmesine yönelik iyileştirmeleri hedefleyen çalışmalar sürmektedir

- ***Yargı sürecinin etkinliğinin arttırılması.***

- Hukuk Muhakemeleri Kanun Tasarısı taslağı ile davaların hızlı, basit, etkin ve en düşük maliyetle görülmesinin sağlanması hedeflenmektedir.
- Adalet hizmetlerinin hızlı, güvenilir, etkin ve ekonomik olarak yürütülmesi için gerekli olan modern teknolojik altyapının kurulması amacıyla 2001 yılında "Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) başlatılmıştır. Yaygınlaşma oranı %90'ı bulan Ulusal Yargı Ağı Projesi'nin (UYAP) 2007 yılı içerisinde tüm adli teşkilatta kullanılır hale gelmesi beklenmektedir.
- Yeni Türk Ticaret Kanunu taslağı hazırlanarak, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulmuştur.

- ***Rekabetçi pazar ortamını geliştirmek için özelleştirmeye ve deregülasyona devam edilmesi.***

- Türkiye 2006 yılında 8.1 milyar ABD doları özelleştirme gerçekleştirmiştir.
- Özelleştirme portföyünde önemli bir paya sahip olan şirketlerden TÜRK TELEKOM, TÜPRAŞ ve ERDEMİR'in özelleştirilmesi, 2005 ve 2006 yıllarında sürdürülen çalışmalar sonucunda tamamlanmıştır.
- Başak Sigorta A.Ş. ve Başak Emeklilik A.Ş.'deki kamu payları 268 milyon ABD doları bedelle özelleştirilmiştir.
- Halk Bank ve Petkim'in özelleştirme süreçleri devam etmektedir

- ***Daha basit ve daha istikrarlı, AB normlarına uygun bir vergi rejimine yönelik vergi politikası reformlarının oluşturulması ve uygulanması.***

- Vergi reformlarının oluşturulması sürecine katkıda bulunmak üzere kamu kurumları, üniversiteler ve sivil toplum örgütlerinin temsil edildiği bir Vergi Konseyi oluşturulmuştur.
- %30 olan kurumlar vergisi oranı, 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere %20'ye indirilmiştir. Böylelikle Türkiye, OECD ülkeleri arasında en düşük vergi oranına sahip ilk 5 ülke arasına girmiştir.
- Bugüne kadar Türkiye ile 72 ülke arasında çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması imzalanmış olup, bunlardan 65'i yürürlüğe girmiştir.

- ***Gümrük işlemlerinin, ithalat ve lisanslama süreçlerinin etkinliğinin artırılması.***

- Gümrüklerde otomasyonu sağlayan BİLGE[411] Sistemi'ne geçilmesiyle işlem sürelerinin azaltılması konusunda önemli ilerlemeler elde edilmiştir.
- Avrupa Birliği mevzuatında yapılan değişiklikleri yansıtmak ve uygulamada yaşanan sorunlara çözüm getirmek amacıyla Gümrük Kanunu'nda kapsamlı bir değişiklik yapılmasını öngören yasal düzenleme, TBMM'ne sunulmuştur.

- ***Fikri ve sinai mülkiyet haklarının korunması.***

- Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda yapılan değişiklikle, fikri mülkiyet hakları için daha güvenilir bir ortam oluşturulması ve basılı yayınlarda korsan girişimlere karşı sıkı önlemler alınması hedeflenmiştir.

- ***Global rekabet güçlerini artırmak, yerli ve yabancı firmalar arasındaki çift taraflı etkileşimi sağlamak üzere Türkiye'deki şirketlerde kurumsal yönetimin güçlendirilmesi.***

- "Türkiye'de Kurumsal Yönetim: OECD Pilot Çalışması" tamamlanarak kamuoyu ile paylaşılmıştır.
- Uluslararası Muhasebe Standartları ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ile tam uyumlu 39 adet Türkiye Muhasebe Standardı ve Türkiye Finansal Raporlama Standardı yayımlanmıştır ve tamamlayıcı olarak

[411] BİLGE Sistemi; gümrük müşavirleri, ithalat ihracat şirketleri ve taşıyıcı firmalar tarafından beyanname bilgilerinin elektronik ortamda transferini sağlayan bir sistemdir. BİLGE Sistemi'nin EVD (Elektronik Veri Değişim) imkanı ile kayıtlı beyannamelerin %50'den fazlası bu yöntemle yapılmaktadır.

Uluslararası Denetim Standartları Tebliği ve Uluslararası Değerleme Standartları Tebliği yayımlanmıştır.

- YOİKK platformunda Kurumsal Yönetim Komitesi çalışmaları kapsamında "Kamu Sermayeli Şirketlerde Kurumsal Yönetim" ve "Borsa Dışı Şirketlerde Kurumsal Yönetim" projeleri devam etmektedir.

➢ ***Araştırma-Geliştirme kapasitesinin güçlendirilmesi.***

- Ar-Ge harcamalarının gelir/kurumlar vergisi matrahından indirilmesine dayalı bir sistem getirilmiştir. Kurumların yeni teknoloji ve bilgi arayışına yönelik Ar-Ge harcamaları tutarının % 40'ının, yıllık beyannamelerindeki gelirlerinden indirilmesine imkan tanınmıştır.
- Teknoloji Geliştirme Bölgeleri'ndeki yatırım faaliyetlerine yönelik teşvikler, bu özel yatırım alanlarında faaliyet gösteren şirketler için sağlanan bazı yeni vergi avantajları ile artırılmıştır.

➢ ***Eğitime daha fazla yatırım yapılması.***

- 2004 yılından itibaren merkezi yönetim bütçesinden eğitim hizmetlerine ayrılan pay, kamu harcamaları arasında ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca eğitim ve öğretimin geliştirilmesi, özel sektörün ve kamunun ihtiyaçlarını karşılayacak düzeye getirilmesi yönünde önemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. İşgücüne yönelik talebin rasyonel bir biçimde tespiti ve ölçülmesi amacıyla geçici bir komite oluşturulmuştur. 2006 yılında mesleki yeterlilik kurumu kurulmuştur[412].

➢ ***Sosyal güvenlik sistemi reformuna hız kazandırılması.***

- Sosyal Güvenlik Reformu Kapsamında, tüm sosyal güvenlik kurumları Sosyal Güvenlik Kurumu çatısı altında toplanmıştır. Reformun diğer bileşenlerine ilişkin çalışmalar sürdürülmektedir.

➢ ***İşgücü piyasasında etkinliğin ve esnekliğin sağlanması***

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca, ilgili kurumlarla birlikte, kayıtlı istihdam üzerindeki mali ve sosyal yüklerin azaltılmasını sağlayacak bir reform paketi hazırlanmaktadır.

[412] Mesleki Yeterlilik Kurumu'nun görevi, teknik ve mesleki alanlarda ulusal yeterlilik esaslarını belirlemek, ulusal yeterlilik sistemini kurmak ve işletmektir.

- ***Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin güçlendirilmesi ve tedarik zincirindeki fonksiyonlarının geliştirilmesi.***

- İşletme stratejisi kavramının yerleşmesi amacıyla Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) tarafından Stratejik Yol Haritası uygulaması başlatılmıştır.
- KOBİ'lerin uluslararası bağlantılarını geliştirmeyi amaçlayan "Eşleştirme Merkezleri" kurulmuştur.
- KOBİ'lerin mali yapılarının güçlendirilmesine katkıda bulunması hedeflenen Anadolu yaklaşımı ile ilgili hukuki düzenleme Aralık 2006'da yürürlüğe girmiştir.
- KOBİ'lerde nitelikli ve kayıtlı işgücü istihdamının arttırılmasına yönelik 0 faizli istihdam kredisi sağlayan KOSGEB, bu çerçevede 2006 yılında 708 KOBİ'ye 54,2 milyon YTL tutarında istihdam kredisi vermiştir.

- ***Kayıt dışı ekonominin azaltılmasına yönelik çalışmalar.***

- Akaryakıt sektöründe kayıtdışılığı önlemek üzere yurt içinde pazarlanacak akaryakıta ulusal marker eklenmesi ve uygulanması başlatılmıştır.
- Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Projesi (KADİM) yürürlüğe konmuştur.

- ***Standartların ve düzenlemelerin Avrupa Birliği ile uyumlaştırılması.***

- Mart 2007 itibariyle Avrupa Standartları'nın yaklaşık %97'si, TSE tarafından Türk Standardı olarak yayımlanmıştır.

- ***Enerji sektörünün serbestleştirilmesi programına devam edilmesi.***

- Elektrik Piyasası Kanunu'nda sektörün önünü açan düzenlemeler yapılmıştır.
- Doğalgaz piyasasının serbestleştirilmesi ile ilgili çalışmalar devam etmektedir.

- ***Ülkenin "cazip bir yatırım yeri" olarak tanıtımına yönelik çabaların artırılması yoluyla, yatırımcıların Türkiye'nin yatırım ortamındaki gelişmeler konusunda etkin bir şekilde bilgilendirilmesi.***

- Temmuz 2006'da, Türkiye'nin yatırım tanıtım ve iletişim konusundaki kurumsal kapasite ihtiyacını karşılamak üzere Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Kurulmuştur.

- Türkiye Yatırım Portalı (InvestinTurkey) Mayıs 2006 itibariyle erişime açılmıştır.

➢ ***Türkiye'nin araştırma-geliştirme bazının güçlendirilmesi.***

- Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nca kabul edilen Bilim ve Teknoloji Politikaları Uygulama Planı çerçevesinde, 2005-2010 dönemi için yedi stratejik hedef belirlenmiştir.
- Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'nun (TÜBİTAK) bütçesi bir önceki yıla göre yaklaşık %63 oranında artırılarak 2006 yılında 715 milyon ABD Dolarına çıkarılmıştır.
- TÜBİTAK'ın Ar-Ge faaliyetleri için sağladığı doğrudan desteklerin tutarı 2005 yılı için 266 milyon ABD Dolarına yükseltilmiştir.
- 2005 yılında üniversitelere bilimsel araştırma desteği için 68 milyon ABD Doları ayrılmıştır.

Ayrıca;

- ➢ Mali Piyasaların Derinliğinin Arttırılması, bu kapsamda finansmana erişimin arttırılması, sigortacılık sektörünü düzenleyici çerçevenin güçlendirilmesi ve menkul kıymet borsasının yaygınlaştırılması alanında önemli gelişmeler sağlanmıştır.
- ➢ Araştırma ve geliştirme, yenilikçilik, teknolojiden yararlanma ve kalite standartlarının yaygınlaştırılması alanında çalışmalar devam etmektedir.
- ➢ İlgili kanunlarda yapılan değişikliklerle yatırımlar için bedelsiz arsa devrine olanak sağlanan il sayısı 36'dan 54'e çıkarılmıştır. Türkiye'de yabancıların taşınmaz edinimine ilişkin kurallar, yeni bir mevzuatla yeniden belirlenmiştir.
- ➢ Yatırımların önündeki idari engellerin azaltılması, lisanslama süreçlerinin, Ar-Ge projelerinin onaylanması işlemlerinin, yatırım arazisine erişim sıkıntılarının ve ithalattaki kısıtlamaların azaltılmasında önemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir.
- ➢ Bilgi ve iletişim teknolojileri erişimi ve kullanımı önceki yıllara göre önemli ölçüde artış göstermiştir.

11 Haziran 2007 Tarihinde Türkiye Yatırım Danışma Konseyi dördüncü toplantısını düzenlemiştir. Toplantıda, hükümetin önümüzdeki sene, güçlü makro

ekonomik politikaları ve yapısal reformları sürdürürken aşağıda sıralanan önemli öncelikler üzerinde de odaklanmasının faydalı olacağına karar verilmiştir.[413]

• Dalgalı kur politikasının devamıyla döviz piyasasının etkin isleyişi sağlanırken, enflasyon hedeflemesi rejiminin kararlılıkla uygulanması sonucunda enflasyonun düşürülmesi,

• Başta altyapı olmak üzere öncelikli kamu yatırımlarına daha fazla kaynak ayrılması için, harcamaların yeniden yapılandırılmasına yönelik çalışmaların güçlendirilmesi ve borçların GSYİH'ya oranını düşürecek mali konsolidasyonda ilerleme sağlanması,

• Eğitimin her kademesinde özellikle yabancı diller ve diğer konulardaki içeriği güçlendirerek ve şirketlerin mesleki öğretim ile çalışanlarına sağladıkları eğitime katkılarını teşvik ederek işgücünün niteliklerinin özel sektörün ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi; kadın ve gençlerin işgücü piyasalarına katılımına yönelik fırsatların desteklenmesi,

• Hızlı teknolojik gelişme ve küreselleşmenin getirdiği artan rekabet ortamında varlık gösterebilmek için ücret dışı kalemlerdeki işgücü maliyetlerinin azaltılması ve işgücü piyasasının esnekliğinin artırılması,

• Emeklilik ve genel sağlık sigortası reform paketinin tekrar gözden geçirilerek hazırlanması,

• Ar-Ge faaliyetlerini ürün ve hizmete dönüştürmek amacıyla; yenilikçilik için doğru bir çerçeve oluşturulması ve şirketler, üniversiteler ve araştırma merkezleri arasındaki bağların güçlendirilmesi yoluyla yenilikçiliğe, yeni teknolojilerin benimsenmesine ve şirketlerde kalite standartlarının kullanılmasına sağlanan desteğin sürdürülmesi,

• Fikri Mülkiyet Hakları mevzuatının, özellikle de veri koruma ve patent ilişkisi konusundaki uygulamalarında gelişme kaydedilmesi,

• Kayıt dışının azaltılması ve kurumsal yönetimin güçlendirilmesi: Vergi reformu alanında atılan adımların uygulamasının güçlendirilmesi ve muhasebe-denetim standartları ile uygulamalarında gelişmeler sağlayarak şirketlerin mali şeffaflığının artırılması, kurumlar vergisi oranındaki yakın dönemde gerçekleştirilen indirimi tamamlayıcı tedbirler olmalıdır. Bunlarla birlikte, kurumsal yönetimin güçlendirilmesi için daha ileri adımlar atılmalıdır.

[413] Yatırım Danışma Konseyi 4. Toplantısı Sonuç Bildirisi, 11 Haziran 2007 http://www.investinturkey.gov.tr/cms/uploads/files/YDK/TUR/ydk2007_sonuc_tr.pdf ,Erişim:12.06.2007

• Sanayi ve hizmet sektörlerindeki yatırımlar için ihtiyaç duyulan arsa-arazi teminini sağlamak üzere arazi planlaması ve yönetimi konusundaki çalışmaların güçlendirilmesi,

• İş yapma sürecinin tüm aşamalarında karşılaşılan idari engelleri azaltmak için kendi gözden geçirme ve ölçüm sistemlerine sahip sürekli mekanizmalar oluşturulması: Bu mekanizmaların geliştirilmesi ve uygulanması YOİKK' in temel görevlerinden biri olmalıdır.

• Türkiye'yi ulaştırma ve enerji koridorları açısından stratejik bir merkeze dönüştürmek amacıyla enerji sektörünün serbestleştirilmesi, yeniden yapılandırılması ve enerji etkinliğinin artırılması ile lojistik ve bilgi teknolojileri altyapısının geliştirilmesi,

• Açık ve öngörülebilir bir yasal çerçevede, özel sektörün de katılımını sağlayarak ulaşım ve enerji gibi alanlarda altyapının geliştirilmesi yolundaki çabaların artırılması,

• Ülkenin Avrupa'daki ve dünyadaki imajını geliştirmek ve değişen ülke gerçeklerinin kamuoyunca doğru algılanmasını sağlamak amacıyla Türkiye için uzun dönemli bir stratejik iletişim programı benimsenmesi ve uygulanması.

Yukarıdaki hususlara paralel olarak Konsey; demokrasinin kalitesini, hukukun üstünlüğünü ve temel hak ve özgürlükleri içeren Kopenhag siyasi kriterlerinin devamı niteliğinde olan reformların sürdürülmesini memnuniyetle karşılamıştır.

II. TÜRKİYE'DE VERGİ POLİTİKALARININ DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ÜZERİNDE ETKİLERİ

Türkiye'de yabancı yatırımların teşvikinde vergi politikalarının etkin olarak kullanılması amacıyla özellikle son dönemlerde önemli çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Türkiye'de yatırımların teşvikinde ağırlıklı olarak vergisel teşviklerden yararlanılmaktadır. Ancak uygulanan vergisel teşviklerle ilgili mevzuatın karmaşıklığı teşviklerin etkinliğini azaltmaktadır.

A. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına Yönelik Kamu Politikaları

Doğrudan yabancı yatırımların arttırılması amacına yönelik olarak kullanılan araçlarda birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye'de de vergisel teşvikler ön plandadır. Doğrudan yabancı yatırımların arttırılmasında bir kamu politikası aracı olarak kamu harcamalarından sınırlı ölçüde yararlanılmaktadır.

Ülkemizde yatırımlara yönelik teşvikler yerli ve yabancı yatırım ayrımı olmaksızın uygulanmaktadır. Teşvik araçları içinde en cazip olanı doğrudan finansman destekleridir. Yatırımlar bu tür nakdi teşviklere daha duyarlıdır. Nakit nitelikli teşvik araçları Kaynak Kullanımı Destekleme Primi (KKDP-Hibe) ve Fon Kaynaklı Kredi (FKK) olmak üzere iki ayrı kalemden oluşmaktadır.

Karşılıksız hibe nitelikli bir teşvik aracı olan KKDP, 1985-1991 dönemindeki yatırım teşvik araçları içinde yer alan en cazip teşvik aracı konumundaydı. KKDP uygulandığı dönemde hedeflenen alanlarda yatırımları tetikleyerek güçlü teşvik etkisi yapmıştır. Belli düzeyde yatırımın realize edilmesinden sonra da krediye dönüştürülmüştür. Diğer yörelere göre daha avantajlı oranlarda uygulanması nedeniyle KÖY'lerde ve öncelikli sektörlerde daha etkili olmuştur. Hibe teşvikinin cazip olması nedeniyle istismar edenler de olmuş ve uzun yıllar kamuoyunda çeşitli spekülasyonlara konu olmuştur. KKDP, 1991 yılından itibaren, uygun koşullu krediye dönüştürülmüştür. FKK, 1995 yılından itibaren kapsamı daraltılarak istisnai kullanılan bir teşvik aracı konumuna gelmiştir. Yürürlükteki sistemde FKK; KOBİ, Bölgesel Amaç ve Ar-Ge gibi sınırlı alanlara kaynakların elverdiği ölçüde tahsis edilebilmektedir[414].

Yatırım teşvikleri konusunda 28.8.2006 tarih ve 2006/10921 sayılı "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" ile yeni bir düzenleme yapılmış, faiz desteği uygulaması getirilmiştir. Faiz desteği yatırımlar için getirilen yeni bir teşvik unsuru olup, uygulama esasları Karanamenin 9. maddesinde yer almaktadır. Bu düzenleme ile, kullanılan yatırım kredilerinin faiz veya kar payının bir kısmının bütçe kaynaklarından karşılanması öngörülmektedir. Ancak proje bazında bütçe

[414] Mustafa Duran, "Türkiye'de Yatırımlara Sağlanan Teşvikler ve Etkinliği", Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi, No:32, Ankara, 2002, s.7.

kaynaklarından karşılanabilecek azami yatırım kredisi faizi desteği miktarı, ar-ge ve çevre yatırımları için 300 bin Yeni Türk Lirasını, KOBI yatırımları için 200 bin Yeni Türk Lirasını, kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlar için 1 milyon Yeni Türk Lirasını; ar-ge yatırımlarına yönelik işletme kredisi faizi desteği ise 100 bin Yeni Türk Lirasını geçemeyecektir.[415]

B. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına Yönelik Vergi Politikaları

Küreselleşme sürecinde vergi politikalarında yaşanan dönüşüm ülkemiz açısından da benzer nitelikler taşımaktadır. Özellikle sermayenin artan mobilizasyonu sonucunda uluslararası sermaye hareketlerinin önemi oldukça artmıştır. Yaşanan bu süreçte özellikle doğrudan yabancı sermaye yatırımları büyük önem taşımaktadır. Spekülatif sermayenin ülke ekonomilerini tahrip edici etkisi dolayısıyla, doğrudan yabancı sermaye yatırımları sermaye yetersizliği sorunu yaşayan ülkeler için daha iyi bir alternatif konumundadır. Doğrudan yabancı sermayenin ülke ekonomisinde yarattığı olumlu makroekonomik etkiler ve yaşanan ekonomik ve siyasi krizlerden daha az etkilenme özelliği gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırım çekme rekabetini beraberinde getirmiştir.

Daha önce de değindiğimiz üzere doğrudan yabancı yatırımları çekme konusunda uygulanan vergi politikalarının belirleyiciliği oldukça yüksektir ve küresel ekonomi koşullarında ülkelerin uyguladıkları vergi politikaları diğer ülkelerin vergi matrahlarını etkilemektedir.

Ülkemizde de dünya genelinde yaşanan değişime paralel olarak doğrudan yabancı yatırımları çekme hedefine yönelik kapsamlı bir vergi reformu uygulaması gündeme gelmiştir. 2001 yılında kabul edilen "Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı" kapsamında vergi sistemimizin sorunları tespit edilmiş ve devamında gerçekleştirilen çalışmalarla son yıllarda vergileme alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır.

[415] M. Emin Akyol, "Yatırım Teşviklerinde Yeni Esaslar" Vergi Dünyası, Sayı:305, Ocak 2007, www.vergidünyasi.com (İnternet Aboneliği). Erişim:04/04/2006

Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı'nda belirlenen temel sorun; ülkemizde uygulanan kurumlar vergisi oranının diğer ülkelere nazaran yüksek olması ve kapsamlı bir yatırım indirimi ve teşvik sistemi ile vergi yükünün düşük tutulmaya çalışılmasıdır. Ayrıca uygulanan teşviklerin sayıca fazla olduğu ve karar mekanizmalarında yeterli etkinlik sağlayamadığı belirtilmiştir.

Yatırım Ortamının iyileştirilmesi reform programında daha basit bir kurumlar vergisi sisteminin oluşturulması ve teşvikler konusunda tek bir yetkili kurumun dikkatli bir şekilde tasarlanması ve geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Belirlenen hedeflere ulaşmada uygulanacak tedbirler şu şekildedir[416]:

- Vergi dışı teşvik politikasının tek bir otorite altında, yasal çerçevede gerekli değişiklikleri de kapsayacak şekilde tasarlanması.
- Teşvik mekanizmalarının, otomatik onay şartları oluşturmak amacıyla gözden geçirilmesi.
- Vergi teşviklerinin vergi rejimine dahil edilmesi için gerekli yasal değişikliklerin gözden geçirilmesi.
- Ülkenin vergi sisteminin ve idaresinin etkinliğinin arttırılması için Maliye Bakanlığınca hazırlanacak olan bir program çerçevesinde strateji tasarlanması.
- Enflasyon muhasebesi sistemine geçiş için değerlendirme çalışmalarının yapılması.

Ülkemizde, daha basit ve daha istikrarlı, AB normlarına uygun bir vergi rejimine yönelik vergi politikası reformlarının oluşturulması ve uygulanması açısından vergileme alanında gerçekleştirilen uygulamalar şunlardır:

Vergi sisteminde önemli düzenlemeler içeren Kurumlar Vergisi Kanunu yürürlüğe girmiştir[417]:

- %30 olan kurumlar vergisi oranı, 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere %20'ye indirilmiştir.

[416] Türkiye'de Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı, s.3 http://www.hazine.gov.tr/duyuru/basin/yoikkr_20020201.pdf ,Erişim:01.02.2007
[417] 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, 21.06.2006 tarih ve 26205 sayılı Resmi Gazete.

- Bu oran indirimiyle birlikte kar payı üzerinden alınan vergi dahil toplam vergi yükü yerli yatırımcılar için %44'ten %34'e, yabancı yatırımcılar için %37'den %32'ye inmiş bulunmaktadır. Böylelikle Türkiye, OECD ülkeleri arasında en düşük vergi oranına sahip ilk 5 ülke arasına girmiştir[418].
- Bu düzenleme ile vergi yükünün azaltılması ve kayıt dışına yönelmelerin engellenmesi amaçlanmıştır. Bu düzenlemenin Türkiye'nin yatırım cazibesi açısından rekabet gücünü önemli ölçüde arttırması beklenmektedir.

➢ Zararlı vergi rekabeti uygulamalarıyla mücadele ve kontrol edilen yabancı şirket kazançları konularında vergisel düzenlemeler yapılmıştır.

➢ Transfer fiyatlandırması uygulamalarına ilişkin olarak OECD rehberinde yer alan prensipler çerçevesinde gerekli yasal düzenleme yapılmıştır**.**

- Örtülü sermaye düzenlemeleri OECD ülkelerindeki uygulamalarla paralel hale getirilmiş olup, konu ile ilgili ikincil mevzuat çalışmaları devam etmektedir.

➢ Yurt dışında elde edilerek Türkiye'de vergilendirilen kurum kazançlarından mükerrer vergi alınması önlenmiştir.

- Yabancı ülkelerde elde edilerek Türkiye'de genel sonuç hesaplarına intikal ettirilen kazançlardan mahallinde ödenen kurumlar vergisi ve benzeri vergilerin, Türkiye'de bu kazançlar üzerinden tarh olunan kurumlar vergisinden mahsup edilmesi mekanizması geliştirilmiştir. Yurt dışındaki inşaat ve onarma işleri için ülke mevzuatı gereğince zorunlu olarak o ülkede kurulan şirketlerin (iştiraklerin) kazançları istisna kapsamına alınmıştır.

  Menkul kıymetlerden gelir elde edenler açısından beyanname verme yükümlülüğü kaldırılırken, tevkifat oranları düşürülmüştür[419].

- Yapılan değişiklikle, menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçlarının alım-satımı, alım-itfası, dönemsel getirileri ve ödünç işlemlerden sağlanan

[418] Türkiye Yatırım Danışma Konseyi İlerleme Raporu, 2007, s. 60.
[419] 22.07.2006 tarih ve 10731 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 23.07.2006 tarih ve 26237 sayılı Resmi Gazete.

gelirler ile yatırım fonlarının katılma belgelerinin alım-satım kazançları üzerinden; tam mükellefler için %10 vergi tevkifatı yapılmaktadır. Söz konusu gelir ve kazançlar üzerinden dar mükelleflere herhangi bir vergi tevkifatı uygulanmamaktadır. Diğer taraftan, tam mükellef-dar mükellef ayrımı olmaksızın, mevduat faizleri ve repo gelirleri üzerinden %15 oranında vergi tevkifatı yapılmaktadır. (Önceki uygulamada repo gelirleri %22 oranında stopaja tabi idi. Mevduat faizleri ise faizin elde edildiği hesabın döviz ve YTL cinsinden olmasına ve vadesine göre değişen oranlarda stopaja tabi olmaktaydı.)

- Bu düzenlemelerle birlikte, menkul kıymetlerin vergilendirme sistemi basitleştirilmiş ve tevkif yoluyla alınan vergiler mükellefler açısından nihai vergi getirilmiştir.

Gelir Vergisi Kanunu'nda değişiklik yapılmasını öngören yasal düzenleme, 4 Nisan 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir[420].

- Asgari geçim indirimi uygulaması 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren elde edilen gelirler için geçerli olacaktır.

- Asgari geçim indirimi uygulaması ücretler üzerindeki vergi yükü bakımından Türkiye'nin OECD ülkeleri sıralamasında 5 basamak öne geçmesini sağlayacaktır. Söz konusu kanun ile; AB müktesebatıyla uyumlu, aile olgusunu dikkate alarak vergilendirmeyi esas alan ücretlilerde asgari geçim indirimi müessesesi gelir vergisi sistemine dahil edilmektedir.

- Modern vergi sistemlerinde yer alan ve yeni Kurumlar vergisi Kanunu'na dahil edilen transfer fiyatlandırması, örtülü sermaye, zararlı vergi rekabeti uygulamaları ile mücadeleye yönelik düzenlemeler, Gelir Vergisi Kanunu'nda yer almıştır.

[420] 5615 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 04.04.2007 tarih ve 26483 sayılı Resmi Gazete.

Gelir ve kurumlar vergisinde yapılan oran indirimlerine paralel olarak tevkifat oranlarında da indirim yapılmıştır:

- Başta telif ve patent haklarının satın alınması esnasında yapılan ödemeler nedeniyle uygulanan tevkifat olmak üzere, kurumlar vergisi oranından yüksek olan tevkifat oranları kurumlar vergisi oranı seviyesine çekilmiştir[421].

- Gelir ve Kurumlar Vergisi oranlarında yapılan indirimlere paralel olarak birden fazla takvim yılına sirayet eden inşaat ve onarım işlerinde %5 olan tevkifat oranı %3 olarak yeniden belirlenmiştir[422].

2004 yılında uygulaması başlatılan yatırımların ve istihdamın arttırılmasına yönelik teşvik tedbirleri[423] kapsamında 49 ilde gelir vergisi stopajı, sigorta primi ve işveren hissesi ve enerji desteği teşviklerinden yararlanan yatırımlar için öngörülen yatırım tamamlama süresi, 31 Aralık 2009 tarihine kadar kademeli olarak uzatılmıştır[424].

Buna göre;

-Kanun kapsamına giren illerdeki yeni yatırımlardan; 31 Aralık 2007 tarihine kadar tamamlananlar için 5 yıl; 31 Aralık 2008 tarihine kadar tamamlananlar için 5 yıl; 31 Aralık 2008 tarihine kadar tamamlananlar için 4 yıl; 31 Aralık 2009 tarihine kadar tamamlananlar için 3 yıl süre ile vergi, stopaj primi ve enerji desteği teşviklerinden yararlanma imkanı getirilmiştir.

2007 yılı Nisan ayında yapılan yasal düzenleme[425] ile söz konusu 49 ilde; 1 Nisan 2005 tarihinden itibaren yeni işe başlayan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin gelir vergisi stopajı teşviki, sigorta primi işveren hissesi teşviki, bedelsiz yatırım yeri tahsisi ve bazı faaliyet alanlarında enerji

[421] 20.12.2006 tarih ve 11447 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 30.12.2006 tarih ve 26392 sayılı Resmi Gazete.
[422] 20.12.2006 tarih ve 11449 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 29.12.2006 tarih ve 26391 sayılı Resmi Gazete.
[423] 5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 06.02.2004 tarih ve 25365 sayılı Resmi Gazete.
[424] 5568 sayılı İstihdamın Teşviki ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 30.12.2006 tarih ve 26392 sayılı Resmi Gazete.
[425] 5615 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 04.04.2007 tarih ve 26483 sayılı Resmi Gazete.

desteğinden yararlanabilmesi için çalıştırılması zorunlu olan işçi sayısı 30'dan 10'a düşürülmüştür.

Ayrıca;
- Enerji desteğinden faydalanabilecek faaliyet kollarına organik ve biyoteknolojik tarım ile kültür mantarı yetiştiriciliği kompostu da dahil edilmiştir.

- 1 Nisan 2005 tarihinden önce işe başlamış olan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinden asgari 10 işçi çalıştıranların, işyerlerinde fiilen çalışan işçiler için de yukarıda belirtilen teşvik ve desteklerden yararlanabilme imkanı getirilmiştir.

- Katma Değer Vergisi (KDV) Kanunu ile Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) Kanunu'nda yer alan düzenlemelerle birlikte, ihracatın ve yatırımın arttırılmasına yönelik teşvikler sağlanmıştır.

- Bu kapsamda;

-İhraç malı taşıyan araçlara motorin tesliminde KDV ve ÖTV'den istisna sağlanmıştır. İhracat rejimi kapsamında yurt dışına çıkarılacak eşyayı taşıyan kamyon, çekici ve soğutucu ünitesine sahip yarı römorkların depolarına yalnızca yurt dışına çıkışlarında yapılacak motorin teslimi KDV'den ve ÖTV'den istisna edilmiştir[426]. Bu düzenlemenin amacı yatırımcıların girdi maliyetlerini düşürülerek yurt dışı rekabet güçlerinin arttırılmasına katkı sağlamak tır.

-Limanlar ve hava meydanlarına ilave olarak, limanlara bağlantı sağlayan demiryolu hatlarının inşası, yenilenmesi ve genişletilmesi işlerini fiilen yapan ve yaptıran mükellefler ile genel bütçeli idarelere ilişkin olarak yapılan mal teslim ve inşaat taahhüt işleri KDV'den istisna edilmiştir[427].

[426] 5493 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanununda, Katma Değer Vergisi Kanununda ve Petrol Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 02.05.2006 tarih ve 26156 sayılı Resmi Gazete.
[427] 5538 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 12.07.2006 tarih ve 26226 sayılı Resmi Gazete.

-Tekstil ve konfeksiyon sektörü ile ilgili mal teslimlerinde uygulanan KDV oranı %18'den %8'e indirilmiştir[428]. Böylece başta tekstil ve konfeksiyon sektörü olmak üzere, ilgili birçok sektörde üretim maliyetleri düşürülerek yatırımcıların finansman açısından desteklenmesi amaçlanmıştır. Söz konusu sektörlerde üretim maliyetleri düşürülen ürünlerin fiyat açısından yurt dışı piyasada rekabet gücü artacaktır[429].

-KDV iadeleri konusunda iyileştirici düzenlemeler yapılarak, iade alacaklarının SSK primleri gibi, doğal gaz ve elektrik borçlarına da mahsubuna imkan sağlanmıştır. Böylelikle yatırımcılar açısından daha geniş bir mahsuben iade imkanı getirilmiştir[430].

- **Bugüne kadar Türkiye ile 72 ülke arasında çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması imzalanmış olup, bunlardan 65'i yürürlüğe girmiştir.**

Türkiye ile Sudan, Tayland, Lüksemburg, Estonya ve İran arasında imzalanan Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları, 1 Ocak 2006 tarih itibariyle; Fas, Lübnan, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Portekiz ile imzalanan anlaşmalar ile 1 Ocak 2007 tarihi itibariyle uygulanmaya başlanmıştır.

C. Türk Vergi Mevzuatında Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Vergilendirilmesi

4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunun 2. maddesi Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım yapan, yabancı ülkelerin vatandaşlığına sahip olan gerçek kişiler ile yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarını, ve yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişileri ve uluslararası kuruluşları yabancı yatırımcı olarak kabul etmektedir.

1. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelir Üzerinden Alınan Vergiler Karşısındaki Durumu

Yabancıların Türkiye'deki gelir getirici faaliyetleri ve yatırımları türlü şekillerde ve görünümlerde karşımıza çıkabilmektedir. Yabancılar faaliyetlerini bizzat dar

[428] 06.03.2006 tarih ve 10138 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 08.03.2006 tarih ve 26102 sayılı Resmi Gazete.
[429] Yatırım Danışma Konseyi, 2007 İlerleme Raporu, s. 61
[430] Katma Değer Vergisi Genel Tebliğ (Seri No:99), 11.07.2006 tarih ve 26225 sayılı Resmi Gazete.

yükümlü konumundaki gerçek kişiler olarak sürdürebildikleri gibi; bu faaliyetlerini yine dar yükümlü konumundaki ortaklıklar ya da burada kuracakları veya ortak olacakları tam yükümlü ortaklıklar eliyle de gerçekleştirebilmektedirler[431].

a. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelir Vergisi Açısından Durumu

GVK, birinci maddesinde gelirin tanımını verdikten sonra, ikinci maddede gelire giren kazanç ve iratları yani gelir unsurlarını saymıştır. Bu hüküm uyarınca gelir unsurları şunlardır:

- Ticari kazanç
- Zirai kazanç
- Ücret
- Serbest meslek kazancı
- Gayrimenkul sermaye iradı
- Menkul sermaye İradı
- Diğer Kazanç ve İratlar

GVK'nın 85'inci maddesi uyarınca mükellefler, yukarıda belirtilen kazanç ve iratları için Kanun'da aksine bir hüküm olmadıkça yıllık beyanname vermek ve beyanı gereken vergileri yıllık beyannamede toplamak zorundadırlar. Bu kapsamda tacirler, çiftçiler ve serbest meslek erbabı olan şahıslar, ticari, zirai ve mesleki kazançları için her şart altında (zarar bile etseler) yıllık beyanname vermek zorundadırlar.

GVK'nın 85'inci maddesinde genel kural, gelir vergisinin konusuna giren tüm kazanç ve iratlar için yıllık beyanname verilmesi ve söz konusu kazanç ve iratların yıllık beyannamede toplanmasıdır.

Temel kural bu olmakla birlikte vergi güvenliğini ve vergileme sürecinin daha rahat işlemesini sağlamak amacıyla yıllık beyan esasına bir takım istisnalar da getirilmiş, bazı durumlarda stopaj usulü ve münferit beyanname ile vergileme yapılması kabul edilmiştir[432].

---

[431] Z. Ertunç Şirin, **Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Vergilendirme Rejimi**, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2006, s. 107.
[432] Şirin, a.g.e., s. 118.

GVK'nın 86. maddesinde bu toplamada dikkate alınmayacak, dolayısıyla beyan edilmeyecek gelirlere tam ve dar mükellef ayrımı yapılmak suretiyle yer verilmiştir.

Dar mükellef gerçek kişinin Türkiye'de elde ettiği gelir, ticari kazanç ve zirai kazanç unsurlarından biri ise vergilendirme bu kişi tarafından verilecek yıllık beyanname üzerinden yapılacaktır. Dar mükellef gerçek kişilerin de Türkiye'de elde ettikleri ticari kazançlarının her hal ve şart altında beyan edilmesi gerekmektedir. Dar mükellef gerçek kişinin Türkiye'de bir işyerinin olması veya daimi temsilci bulundurması ve kazancın bu yerlerde veya bu temsilciler vasıtası ile sağlanması Türkiye'de ticari kazanç elde edildiğinin göstergesidir.

Dar mükellefler tarafından elde edilen zirai kazançların vergilendirilmesinde geçerli olan esaslar da tam mükellefiyete ilişkin yapılan açıklamalarda yer aldığı gibidir. Bu nedenle işletme büyüklüğü ölçülerini aşmayan dar mükellef zirai kazanç mükellefleri için GVK'nın 94'üncü maddesi uyarınca yapılacak tevkifat, nihai vergi niteliğinde olacaktır. İşletme büyüklüğü ölçülerinin aşılması durumunda ise yıllık beyanname verilmesi gerekmektedir.

2006 yılı başında yürürlüğe giren GVK'nın geçici 67'nci maddesi para ve sermaye piyasalarından elde edilen kazançların vergileme sistemine ve beyan durumlarına ilişkin yenilikler getirmiştir. Yapılan bu yasal düzenlemeyle[433]; menkul kıymetlerden gelir elde edenler açısından beyanname verme yükümlülüğü kaldırılırken, tevkifat oranları düşürülmüştür. Yapılan değişiklikle, menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçlarının alım-satımı, alım-itfası, dönemsel getirileri ve ödünç işlemlerden sağlanan gelirler ile yatırım fonlarının katılma belgelerinin alım-satım kazançları üzerinden; tam mükellefler için %10 vergi tevkifatı uygulanırken, söz konusu gelir ve kazançlar üzerinden dar mükelleflere herhangi bir vergi tevkifatı uygulanmamaktadır. Diğer taraftan, tam mükellef- dar mükellef ayrımı olmaksızın, mevduat faizleri ve repo gelirleri üzerinden %15 oranında vergi tevkifatı yapılmaktadır[434].

[433] 22.07.2006 tarih ve 10731 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 23.07.2006 tarih ve26237 sayılı Resmi Gazete.
[434] YDK İlerleme Raporu 2007, s. 61

Bunlar dışındaki gelir unsurlarının yani ücret, serbest meslek kazancı, gayrimenkul sermaye iradı ile diğer kazanç ve iratlardan herhangi birinin elde edilmesi durumunda beyanname verilmesi, ancak dar mükellef kişinin sayılan gelir kalemlerinden elde ettiği gelirin kaynakta kesinti yoluyla vergilendirilmemiş olması durumunda söz konusu olacaktır[435].

Dar mükellef gerçek kişilerin vergilendirilmesinde yıllık beyana tabi olmayan gelir unsurlarının stopaj suretiyle de vergilendirilemediği hallerde, münferit beyanname verilmesi suretiyle vergilendirme yapılmaktadır. GVK'nun 84. maddesinin 3üncü bendine göre münferit beyanname, dar mükellefiyete tabi olanların yıllık beyanname ile bildirmeye mecbur olmadıkları kazanç ve iratlardan, vergisi tevkif suretiyle alınamamış olanların bildirilmesine mahsustur.

b. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Kurumlar Vergisi Açısından Durumu

1949 yılından beri uygulana gelen eski Kurumlar Vergisi Kanunu 31.12.2005 tarihi itibariyle yürürlükten kaldırılmış ve yerine 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu[436] yürürlüğe girmiştir. 5520 sayılı yeni Kurumlar Vergi Kanunu getirdiği yeni sistematik ile dar mükellefiyet esasında vergilemeyi, önceki kanundan farklı olarak, kanundaki dar mükellefiyetle ilgili tüm düzenlemeler biraraya getirilerek ayrı bir kısım altında toplamıştır.

Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu'nda mükellefiyet türleri ile ilgili hükümler 3.maddede yer almaktadır. Buna göre, Kanun'un 1 inci maddesinde sayılan ve kazançlarının kurumlar vergisine tabi olduğu hükme bağlanan kurumlardan (sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadi kamu kuruluşları, dernek veya vakıflara ait iktisadi işletmeler ve iş ortaklıkları) kanuni ve iş merkezlerinin her ikisi de Türkiye'de bulunmayanlar, dar mükellef olarak kabul edilmişlerdir.

Kanuni merkezden maksat, vergiye tabi kurumların kuruluş kanunlarında, tüzüklerinde, ana statülerinde veya sözleşmelerinde gösterilen merkezdir. İş merkezi olarak ise iş bakımından işlemlerin bilfiil toplandığı ve yönetildiği merkez dikkate

[435] Şirin, a.g.e., s. 119.
[436] 21.06.2006 tarih ve 206206 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

alınacaktır. Kurumlardan, kanuni ve iş merkezlerinin her ikisi de Türkiye'de bulunmayanlar, dar mükellefiyet esasında sadece Türkiye'de elde ettikleri kazançları üzerinden vergilendirileceklerdir.

Kanun'un 3'üncü maddesinde dar mükellef kurumların vergiye tabi kazançlarını oluşturan unsurlar sayılmak suretiyle belirtilmiştir. Bunlar; ticari kazançlar, zirai kazançlar, gayrimenkul sermaye iratları, serbest meslek kazançları, menkul sermaye iratları ve diğer kazanç ve iratlardır.

Türkiye'de Vergi Usul Kanunu'nda tanımlanan iş yeri veya Gelir Vergisi Kanunu'nda tanımlanan daimi temsilci bulunduran yabancı kurumlar tarafından bu yerlerde veya bu temsilciler vasıtasıyla yapılan işlerde elde edilen ticari kazançlar bu unsurlardan biridir. Ancak, burada söz konusu edilen ticari kazanç, Türkiye'de gerçekleştirilen ticari faaliyetten elde edilen kazançtır. Diğer şartları taşısalar dahi, yabancı kurumların ihraç edilmek üzere Türkiye'de satın aldıkları malları Türkiye'de satmaksızın yabancı memleketlere göndermelerinden doğan kazançları, Türkiye'de elde edilmiş sayılmadığından dolayı vergiye tabi olmayacaktır. Bir yabancı kurumun Türkiye'de yalnızca mal teminine yönelik bir bölüm oluşturması, bu malların hiç bir surette Türkiye'de satılmaması halinde (Türkiye'de bir organizasyonu gerektiren imalat faaliyetleri hariç), teknik olarak kazanç ve vergi doğmayacaktır. Dar mükellef kurumlar için vergiye tabi kazancın, ancak, alıcı veya satıcının veya her ikisinin Türkiye'de olması veya satış akdinin Türkiye'de yapılması halinde doğmuş kabul edilecektir[437].

Doğrudan yabancı yatırımlar açısından Kurumlar vergisi oranının düşürülmesi, dar mükellefiyete sahip kuruluşların bağlı şirket ve şubelerin ana merkeze ödeyecekleri masraf katılım bedellerinin vergi mevzuatımızca gider olarak dikkate alınması ve dar mükellef kişi ve kurumlara yapılan ödemeler üzerinden yapılan vergi kesintilerinin kurumlar vergisi oranıyla orantılı olarak azaltılması son derece olumlu düzenlemeler olarak değerlendirilmektedir. Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu'nda örtülü sermayeye ilgili düzenlemeler ve vergi cennetlerine ilişkin getirilen yeni hükümler de dar mükellefiyete tabi kurumlar için önem arz etmektedir.

[437] 14.06.2006 tarih ve 73 Sayılı Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu'nun mükellefiyet türlerine ilişkin hükümleri ve dar mükellef kurumların vergiye tabi kazançlarını oluşturan gelir unsurları -

5520 sayılı Kurumlar Vergi Kanunu'nun düzenlenmesinde de bu konunun taşıdığı önem dikkate alınarak, dar mükellef kurumların Türkiye'deki kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak kaydıyla ana merkeze veya Türkiye dışındaki şubelerin genel yönetim giderlerine katılmak üzere ayrılan payların safi kurum kazancının belirlenmesinde indirim olarak dikkate alınabilmesine imkan tanınmıştır. 5520 sayılı Kanunun 22'nci maddesinin üç numaralı fıkrası, dar mükellef kurumların safi kurum kazancının tespitinde dikkate alınmayacak indirimleri düzenlemektedir. Bu maddenin üçüncü fıkrasının (b) bendi uyarınca, dar mükellef kurumların ana merkeze veya Türkiye dışındaki şubelerin genel yönetim giderlerine veya zararlarına katılmak üzere ayrılan paylar (faiz, komisyon vb.) safi kurum kazancının belirlenmesinde indirim olarak dikkate alınmayacaktır.[438] Ancak, yeni kanunda yapılan düzenleme ile bu konuda bir istisna tanınarak mükellefiyete tabi kurumların Türkiye'deki şubelerinin kazancı belirlenirken ana merkezdeki veya yurtdışındaki diğer grup şirketleri veya şubelerinde yapılan genel yönetim giderlerinden Türkiye'deki şubeye pay verilmesi belli şartlara uyulması halinde mümkün hale gelmektedir. Bu şartlar şunlardır:

- Söz konusu giderler Türkiye'de kazancın elde edilmesi ve idamesi ile ilgili olmalıdır.
- Emsallere uygunluk ilkesi uyarınca belirlenecek dağıtım anahtarları kullanılarak Türkiye'deki şubelerin payı hesaplanmalıdır.

Getirilen bu hüküm ile masraf yansıtması ile ilgili tartışma ve belirsizliklerin sona ermesi beklenmektedir[439].

Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu'nda göze çarpan bir diğer önemli düzenleme örtülü sermaye ile ilgilidir. Bu düzenleme ile örtülü sermayenin tespitinde kullanılacak objektif ölçülerin kesin bir şekilde belirlenmiş olması sebebiyle, bu konudaki ihtilafların asgariye indirilmesi beklenmektedir[440]. Dar mükellef kurumların işletmede kullandıkları borçlanmalar için örtülü sermaye hükümlerinin uygulanmasında, ortakla ilişkili kişinin tespiti açısından %10'luk sermaye payı veya oy hakkı şartı aranmayacaktır. Dolayısıyla, dar mükellef kurumların ortaklarından

[438] Onur Elele, "5520 Sayılı Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu'nda Dar Mükellefiyette Masraf Dağıtımı, Dar Mükellefiyette Vergi Kesintisi Ve Vergi Cennetleriyle Mücadele", **Vergi Dünyası**, Mart 2007, Sayı:307 www.vergidünyasi.com (İnternet Aboneliği). Erişim:04/04/2006
[439] http://www.vergiportali.com/bulten.asp?kod=WEB0021062006141320 Erişim: 02.04.2006,
[440] http://www.vergidegundem.com/publication_paper.asp?publication_paper_id=514,Erişim:14/04/2006

veya ortaklarının ilişkili olduğu kişilerden yaptıkları borçlanmalarda ortaklık yapısına ilişkin herhangi bir oran dikkate alınmaksızın öz sermayenin üç katını aşan kısım örtülü sermaye sayılacaktır (KVK 22/4).

Dar mükellef kurumların Türkiye'de elde ettiği kazanç ve iratlardan yapılacak vergi kesintisinin esasları, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 30uncu maddesinde yer almaktadır. Kurumlar vergisi mükellefleri için yapılacak vergi kesintisi tam ve dar mükellef kurumlar için iki ayrı maddede düzenlenmiştir. Tam mükellef kurumların elde etmiş olduğu gelirler üzerinden yapılacak vergi tevkifatında genel oran %15 olarak öngörülmüştür. Aynı maddenin sekizinci fıkrasında da Bakanlar Kurulu'nun belirtilen vergi kesintisi oranlarını, gelir unsurları veya faaliyet konuları itibarıyla ayrı ayrı belirlemeye, sıfıra kadar indirmeye veya belirtilen oranın bir katına kadar (%30) artırmaya yetkili olduğu belirtilmiştir.

Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu'nda üzerinde önemle durulan konulardan biri de dar mükellef kurumlar tarafından ana merkeze aktarılan tutarların vergilendirilmesi olmuştur. Kanunun 30/6. maddesinde, yıllık veya özel beyanname veren dar mükellef kurumların, indirim ve istisnalar düşülmeden önceki kurum kazancından, hesaplanan kurumlar vergisi düşüldükten sonra kalan kısımdan ana merkeze aktardıkları tutar üzerinden, kurum bünyesinde %15 oranında kurumlar vergisi kesintisi yapılacağı hüküm altına alınmıştır. Böylece dar mükellef kurumlar için kazançlarını Türkiye'de değerlendirmesi alternatifi daha cazip hale getirilmeye çalışılmıştır.

Kanunun 30/7. maddesinde ise özel bir düzenlemeye yer verilmiştir. Bu düzenleme ile zararlı vergi rekabeti yaratan ülkelerde, diğer bir ifadeyle vergi cennetleri olarak kabul edilen yerlerde yerleşik kişilere yapılan her türlü ödemeler üzerinden ödemeyi yapan kişilerce stopaj yapılması öngörülmüştür[441]. Düzenlemeye

[441] Bakanlar Kurulu tarafından vergi ve diğer uygulamalar açısından zararlı vergi rekabetine yol açtığı kabul edilen ülkelerde yerleşik olan veya faaliyette bulunan kurumlara (tam mükellef kurumların bu yerlerde bulunan şubeleri dahil) yapılan her türlü ödeme üzerinden;
- Bu ödemenin verginin konusuna girip girmediğine veya,
- Ödeme yapılan kurumun mükellef olup olmadığına bakılmaksızın %30 oranında vergi kesintisi yapılması öngörülmektedir. Ancak ;
i) Emsaline uygun fiyatlarla satın alınan mal ve iştirak hisseleri için yapılan ödemeler, emsaline uygun fiyatlarla deniz ve hava ulaştırma araçlarının kiralanması için yapılan ödemeler ile yapılan işin tamamlanabilmesi bakımından zorunluluk arz eden geçiş ücreti, liman ücreti gibi ödemeler üzerinden yapılacak kesinti oranını; her bir ödeme türü, faaliyet konusu ya da sektör itibarıyla ayrı ayrı belirlemeye, sıfıra kadar indirmeye veya kanunî seviyesine kadar getirmeye Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır.
ii) Yurtdışındaki finans kuruluşlarından temin edilen borçlanmalara ilişkin ana para, faiz ve kâr payı ödemeleri ile sigorta ve reasürans ödemeleri üzerinden vergi kesintisi yapılmayacağı belirtilmiştir.

göre ödeme yapılan kurumun mükellef olup olmadığına bakılmaksızın %30 oranında vergi kesintisi yapılması öngörülmektedir

Kanunun bu hükmü 21.06.2006 tarihinde yürürlüğe girmesine rağmen Bakanlar Kurulunca henüz "vergi cenneti" olarak kabul edilen ülkelerin listesi ilan edilmediğinden bu düzenlemenin uygulanması mümkün olamamaktadır.

2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tüketim ve Servet Üzerinden Alınan Vergiler ve Diğer Mali Yükümlülükler Açısından Durumu

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin vergilendirme yetkisi içerisine giren "yabancı" gerçek veya tüzel kişinin şahsında gerçekleşen vergiyi doğurucu eylem ve işlemlerden sadece Türkiye'deki faaliyetleri kapsamında yer alanlar Türkiye'de vergilendirilebileceklerdir.

Bu durum, gelir üzerinden alınan vergilerde (gelir vergisi ve kurumlar vergisi) tam mükellefiyet- dar mükellefiyet ayrımını sonuçlamasına rağmen; servet üzerinden alınan vergiler, tüketim üzerinden alınan vergiler ile diğer vergi ve mali yükümlülükler açısından tam mükellefiyet-dar mükellefiyet şeklinde bir ayrıma yol açmamaktadır. Zira gelir üzerinden alınan vergiler dışındaki vergiler ve mali yükümlülükler, vergi süjesinden (yükümlünün "yabancı" olup olmamasından) tamamen bağımsız bir yapıya sahiptir. Çünkü bu vergilere ilişkin yasalar, hiçbir tartışmaya yol açmayacak şekilde sadece Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin mali egemenlik alanı içerisinde ortaya çıkan vergi doğurucu olayları kapsadıklarını ifade etmektedirler[442].

D. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına Uygulanan Vergisel Teşvikler ve Etkinliği

Yatırımların teşvikine yönelik kullanılabilecek araçlar geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu amaca yönelik kullanılabilecek enstrümanlar dünyanın her yerinde aşağı-yukarı benzerlikler göstermekle birlikte, ülkelerin ekonomik ve sosyal özellikleri ile kalkınma düzeyine bağlı olarak uygulanan teşvik programları ve bu amaç için kullanılan araçlar farklılık gösterebilmektedir[443].

---

[442] Şirin, a.g.e., s. 133.
[443] Duran (2002), a.g.e., s. 5.

Teşvik amaçlı kullanılabilecek kaynaklar ya doğrudan nakdi teşvikler veya vergisel muafiyet, istisna ve indirimlerden oluşmaktadır. Nakdi teşviklerde (kredi ve hibe) teşvik amacına dönük hazır bir fona ihtiyaç duyulurken, vergisel teşvikler ileriki yıllarda toplanacak vergilerin bağışlanması şeklinde olacağından ilk planda hazır bir kaynağa ihtiyaç duyulmamaktadır[444]. Bu nedenle özellikle gelişmekte olan ülkeler, doğrudan yabancı yatırımların çekmek amacıyla daha çok vergisel teşviklerden yararlanmaktadır.

Ülkemizde de yatırımların teşvikinde büyük oranda vergisel teşvikler kullanılmaktadır. Türkiye'de uygulanan vergi teşviklerini birkaç alt başlık altında incelemek mümkündür:

1. Yatırımlarda Devlet Yardımları (Yatırım Teşvik Belgesi Uygulamaları)

Devlet yardımlarının öncelikli amacı bölgelerarası eşitsizlikleri ortadan kaldırmak, sermayenin yapılandırılmasına devlet tarafından katılımın arttırılması sağlamak ve istihdamı arttırıcı yöndeki girişimleri desteklemektir. Ayrıca bu yatırımlar, yabancı sermayenin ülkeye girişini sağlayarak, gelişmiş ve uygun teknolojiyi yaratmakta ve uluslararası yükümlülükleri ihlal etmeden rekabeti sağlayacak girişimleri kolaylaştırmaktadır[445].

Yatırım teşvikleri konusunda 28.8.2006 tarih ve 2006/10921 sayılı "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" ile yeni bir düzenleme yapılmış, söz konusu Karar 6.10.2006 tarih ve 26311 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak, yayımı tarihinde yürürlüğe girmiştir.

2006/10921 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda vergisel teşvik unsuru olarak;

- Gümrük Vergisi Muafiyeti,
- Katma Değer Vergisi İstisnası yer almaktadır.

---

[444] Duran, a.g.e., s. 54.
[445] "Yatırım Teşvik Uygulamaları 2003", s. 5, www.vergiportali.com Erisim:03.02.2007

a. Gümrük Vergisi Muafiyeti

Teşvik belgesi kapsamındaki yatırım malları ile yeni model üretimine yönelik otomobil ve hafif ticari araç yatırımlarında yatırım dönemi içerisinde kalmak kaydıyla CKD aksam ve parçalarının ithali, yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı gereğince ödenmesi gereken gümrük vergisinden muaftır.

Makine ve teçhizat bedelinin %5'ini geçmemek kaydıyla yedek parçaların ve binek araçları, otobüs, çekici (Euro normlarına uygun yeşil motoru haiz olanlar hariç), treyler (frigorifik olanlar hariç), mobilya, yat, motorbot, kamyon (off road-truck tipi ile karayoluna çıkması mümkün olmayan kaya tipi damperli kamyonlar hariç), transmikser, beton santrali, forklift, beton pompası, inşaat malzemeleri, porselenden ve seramikten mamul sofra ve mutfak eşyasının teşvik belgesi kapsamında ithal edilmesi halinde yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı'nda öngörülen oranlarda Gümrük Vergisi tahsil edilmektedir.

b. KDV İstisnası

Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 13/d maddesinde, teşvik belgesi sahibi mükelleflere teşvik belgesi kapsamında yapılacak ithal veya yerli makine ve teçhizat teslimleri katma değer vergisinden istisna edilmiştir.

Anılan istisnanın uygulamasına ilişkin esaslar, 69 Seri No'lu KDV Genel Tebliğinde belirlenmiş, daha sonra 72, 74, 81, 82, 84, 87, 89 ve 99 Seri No'lu KDV Genel Tebliğlerinde de ilave açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca 2 Seri No'lu KDV sirkülerinde konu ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir[446].

2. Gelişmekte Olan Bölgelere Tanınan Vergi Teşvikleri

2004 yılında yürürlüğe giren 5084 Sayılı Yatırımların Ve İstihdamın Teşviki Kanunu ile düzenlenmiş vergisel teşvik uygulamaları şunlardır:

a. Gelir Vergisi Stopajı Teşviki

[446] Berrak AYAZOĞLU ve Özkan ATİLA, "Teşvik Belgesi Kapsamındaki Makine ve Teçhizat Teslimlerinde KDV İstisnası", **Vergi Dünyası**, Sayı 301, www.vergidünyasi.com, (İnternet Aboneliği). Erisim:14.02.2007

Yeni istihdam sağlayan işverenlerin, bu istihdamlar nedeniyle hesaplanacak gelir vergisinin tamamının veya bir kısmının verecekleri muhtasar beyanname üzerinden tahakkuk eden gelir vergisine mahsup edilerek terkin edilmesi suretiyle istihdam üzerindeki yük azaltılmıştır. (5084 sayılı Kanun md.2, md.3; 1 ve 2 Seri No.lu Yatırımların ve İstihdamın Teşviki Genel Tebliğleri)

b. Sigorta Primi İşveren Paylarında Teşvik

Gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin kapsama dahil illerdeki işyerlerinde yeni işe aldıkları işçiler için 506 sayılı Kanunun 72 ve 73 üncü maddeleri uyarınca prime esas kazançları üzerinden tahakkuk ettirilecek primlerin işveren hissesinin bir kısmı veya tamamı Hazine tarafından karşılanmaktadır. (5084 sayılı Kanun md.4)

c. Bedelsiz Yatırım Yeri Tahsisi

Kanun kapsamındaki illerde en az 30 kişilik istihdam öngören yatırımlara girişen gerçek ve tüzel kişilere Hazineye, katma bütçeli kuruluşlara, belediyelere veya il özel idarelerine ait arazi veya arsalar bedelsiz olarak devredilebilmekte veya kullanma izni verilebilmektedir. (5084 sayılı Kanun md.5)

d. Enerji Desteği

Kapsam dahilindeki illerde 01.04.2005-31.12.2008 tarihleri arasında uygulanmak üzere, hayvancılık (su ürünleri yetiştiriciliği ve tavukçuluk dahil), seracılık, sertifikalı tohumculuk ve soğuk hava deposu yatırımlarında asgari 10; imalat sanayi, madencilik, turizm konaklama tesisi, eğitim veya sağlık alanlarında ise asgari 30 işçi çalıştıran işletmelerin elektrik enerjisi giderlerinin %20'si Hazine tarafından karşılanmaktadır (5084 sayılı Kanun md.6).

5084 sayılı Kanun'la getirilen gelir vergisi stopajı teşviki, sigorta primi işveren hissesi teşviki ile enerji desteği 31/12/2008 tarihine kadar uygulanacaktır.

Ayrıca, Kanun kapsamına giren illerde 31.12.2007 tarihine kadar tamamlanan yeni yatırımlar için bu teşvikler, yatırımın tamamlandığı tarihi izleyen 5 yıl süresince uygulanmaya devam edilecektir (5084 sayılı Kanun m. 7/h).

3. Teknoloji Geliştirme Bölgelerindeki Destekler

Teknoloji geliştirme bölgelerinde faaliyet gösteren mükelleflerin bölgedeki yazılım ve Ar-Ge faaliyetlerinden elde ettikleri kazançlar 31/12/2013 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisinden istisnadır.

- Bu bölgelerde çalışan araştırmacı, yazılımcı ve Ar-Ge personelinin bu görevleri ile ilgili ücretleri 31/12/2013 tarihine kadar gelir vergisinden istisnadır.

- Teknoloji geliştirme bölgesi yönetici şirketlerinin 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu uygulaması kapsamında elde ettikleri kazançlar da 31/12/2013 tarihine kadar gelir veya kurumlar vergisinden istisna edilmiştir.

Bu istisnalar, TÜBİTAK- Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi yönetici şirketi, bu bölgede faaliyet gösteren gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri ile bölgede çalışan araştırmacı, yazılımcı ve Ar-Ge personeli ücretleri bakımından da uygulanır (TGBK Geçici madde 2, KV Sirküleri 6).

Teknoloji geliştirme bölgesinde faaliyette bulunan girişimcilerin kazançlarının gelir veya kurumlar vergisinden istisna bulunduğu süre içinde, sadece bu bölgelerde ürettikleri ve sistem yönetimi, veri yönetimi, iş uygulamaları, sektörel, internet, mobil ve askeri komuta kontrol uygulama yazılımı şeklindeki teslim ve hizmetleri katma değer vergisinden de istisnadır. (KDVK geçici madde 20)

Organize sanayi, endüstri veya teknoloji geliştirme bölgelerinde yer alan gayrimenkullerin ifraz veya taksim veya birleştirme işlemleri harçtan müstesnadır. (HK. m. 59/n)

4.Serbest Bölgelerde Uygulanan Vergisel Teşvikler

Serbest bölgeler gümrük bölgesi dışında sayılırlar. 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'na göre kurulan serbest bölgelerde faaliyette bulunmak üzere ruhsat almış mükelleflerin,

- bu bölgelerde gerçekleştirdikleri faaliyetlerinden elde ettikleri kazançları faaliyet ruhsatlarında belirtilen süre ile sınırlı olmak üzere gelir veya kurumlar vergisinden,

- bu bölgelerde istihdam edilen personele ödenen ücretler 31/12/2008 tarihine kadar gelir vergisinden,

- bu bölgelerde gerçekleştirdikleri faaliyetleri ile ilgili yaptıkları işlemler 31/12/2008 tarihine kadar her türlü vergi, resim ve harçtan istisnadır.

Ayrıca, serbest bölgelerde faaliyette bulunan mükelleflerin, bu bölgelerde elde ettikleri kazançlar, Avrupa Birliği'ne tam üyeliğin gerçekleştiği tarihi içeren yıllık vergileme döneminin sonuna kadar gelir veya kurumlar vergisinden istisna edilmiştir. (SBK geçici madde 3) (KV Sirküleri 13) (KV Genel Tebliği 85)

Serbest bölge hükümlerinin uygulandığı mallar ile serbest bölgelerde verilen hizmetler katma değer vergisinden de istisnadır. (KDVK md.16/1-c) (KDVK 17/4-ı) (KDV Genel Tebliği 39,93)

5. Ar-Ge İndirimi

31/07/2004 tarihinden geçerli olmak üzere işletme bünyesinde gerçekleştirilen ve yeni teknoloji ve bilgi arayışına yönelik araştırma ve geliştirme harcamaları tutarının %40'ı yıllık beyanname ile bildirilen gelirden/kurum kazancından indirilebilecektir (GVK md.89/1-9; KVK md.14/6; 5228 s. Kanun Geçici md. 5; KVGT 86).

Türkiye'de vergi teşvik sisteminin çok verimli olduğunu, yerli ve yabancı sermayeyi yatırıma yöneltmek noktasında olumlu etkisi olduğunu söylemek oldukça güçtür.

Türk teşvik sistemi tek merkezden idare edilmesine rağmen genel olarak mevzuat ve uygulamalar açısından karmaşık bir yapıya sahiptir. Sistem birbirinden kopuk Kanun, Kararname, Tebliğ, Para Kredi Kurulu Kararı ve iç sirkülerle belirlenen uygulama esaslarına dayanmakta, bu durum çok başlılığı, görevsel etkinsizliği ve işlerin ortada kalmasını beraberinde getirmektedir. Yabancı sermayenin yararlanabileceği teşvikler araştırıldığında, Yabancı Sermaye Kanun ve çerçeve

kararlarından, vergi kanunlarına, Merkez Bankası uygulamalarına, yatırım teşvik mevzuatının tümüne, gümrük kanunlarına vb. birçok kanun ve düzenlemelere bakılması gerekmekte, tüm bu kanun ve kararlarla birlikte uygulama esaslarının yatırımcılar tarafından bilinmesi mümkün olamamaktadır. Hatta sistemin sürekli değiştiği ve istikrarlı olmadığı da düşünülürse, uygulayıcıların bile bu kadar geniş ve karmaşık bir mevzuatı bilmesi mümkün olmayabilmektedir. Bu doğrultuda yabancı yatırımcılarla ilgili teşvik sisteminin basit, anlaşılır ve istikrarlı olması sistemin başarısındaki temel şartlardandır[447].

Son yıllarda yatırım ortamını iyileştirmek için ciddi adımlar atılmış olmakla beraber, vergi mevzuatlarında tanınan teşvik unsurları konusunda ciddi bir ilerleme sağlanamamıştır. Özellikle yıllar boyunca devam etmiş yatırım indirimi mekanizmasının kaldırılması önemli ölçüde eleştirilmektedir.

Yatırım harcamalarının belirli bir yüzdesinin yatırım yapan kişinin kazancından indirilmesi ve bu miktar için hesaplanacak vergi alacağından vazgeçilmesini öngören yatırım indirimi müessesinin kaldırılması sonucu öncelikle yatırım yapan şirketler için bir vergi yükü oluşturarak, işletmelerin gelecek projeksiyonlarını önemli ölçüde etkileyeceği düşünülmektedir

E. Türk Vergi Mevzuatında Vergi Cennetleriyle Mücadeleye ve Uluslararası Transfer Fiyatlamasına Yönelik Tedbirler

Türkiye'de gelir üzerindeki vergi yükü azaltılırken, vergi güvenlik müesseselerinde de yeni düzenlemelere gitmiştir. İkinci bölümde değindiğimiz üzere, bazı ülkeler uluslararası yabancı sermayeyi sınırları içine çekebilmek için vergi cennetleri ya da zararlı vergi rekabeti uygulamalarına başvurabilmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların dünya üzerindeki hareketini yönlendiren çok uluslu şirketler ise uluslararası transfer fiyatlaması uygulamalarıyla karlarını düşük vergilemenin uygulandığı ülkelere aktarmakta ve kendilerine sunulan bu vergisel avantajlardan maksimum ölçüde yararlanmaktadır.

---

[447] Birol Kovancılar, Ülkemizde Yatırım Ortamının İyileştirilmesi, Yatırımların Teşviki Ve Avrupa Birliği Uygulamaları Çerçevesinde Alternatif Modeller, s. 100
www.tugiad.org.tr/bultendosya/Birol_Kovancilar_1%5B1%5D.doc, Erişim: 03.05.2007,

Özellikle gelişmiş ülkeler vergi sistemlerinde kayıp ve kaçağa yol açan bu uygulamaları önleme amacıyla vergi sistemlerinde çeşitli tedbirlere yer vermişlerdir. Ülkemizde de 5520 sayılı yeni Kurumlar Vergisi Kanunu'yla vergi cennetleri, zararlı vergi rekabeti ve uluslararası transfer fiyatlaması manipülasyonlarını önlemeye yönelik düzenlemelere yer verilmiştir.

1. Türk Vergi Mevzuatında Zararlı Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleriyle Mücadeleye Yönelik Tedbirler

Çok düşük vergi oranlarına sahip olan ve diğer ülkelerde elde edilen gelirleri vergiden kaçırmaya olanak sağlayacak şekilde sahte vergisel adresler temin eden vergi cennetleri, kendilerine yönelen finansal sermaye üzerinden aldıkları cüz'i vergi ve ücretlerden gelir elde etme imkânına sahiptirler. Öte yandan, sermaye sahipleri buralarda elde ettikleri gelirleri beyan etmedikleri için sermayenin kaynağı olan ülkeler vergi kaybına maruz kalmaktadırlar[448].

Vergi cennetleri, minimum vergi ve finansal gizlilik sağladıkları için kurumsal ve bireysel yatırımları çekmektedir. Vergi cenneti ülkeler üç ana hizmet sunmaktadır[449]:

- Pasif yatırımların elde tutulması için imkan sağlamakta, yani para kasası görevi görmekteler,
- Kağıt üzerindeki karların tutulabilmesi için yer sağlamaktalar,
- Vergi mükelleflerinin işlemlerini ve özellikle banka hesaplarını diğer ülkelerin vergi otoritelerinden saklamak amacıyla örtü görevi görmekteler.

Vergi cenneti ülkelerin sunmuş oldukları bu hizmetler diğer ülkelerin vergi sistemleri üzerinde zararlı etki yapmakta ve hem kurumların hem de bireylerin vergi kaçırmalarını veya vergiden kaçınmalarını kolaylaştırmaktadır.

İşte bu nedenle, 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 30 uncu maddesinin 7 nci fıkrasında bu tür ülkelerde bulunan kurumlara Türkiye'den yapılacak olan her türlü ödemeler üzerinden Türkiye'deki kurum kazançlarının taşıdığı vergi yüküne yaklaşık bir oranda bir vergi kesintisi yapılması öngörülmüştür. Söz konusu

[448] Coşkun Can Aktan ve İstiklal Y. Vural,(2006) a.g.m., s. 81
[449] OECD (1998), s.22

düzenleme, "Kontrol Edilen Yabancı Kurum Kazançları" ile ilgili düzenlemeye de paraleldir[450].

5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 30 uncu maddesinin 7 numaralı bendinde; aşağıdaki hükümlere yer verilmiştir.

" (7) Kazancın elde edildiği ülke vergi sisteminin, Türk vergi sisteminin yarattığı vergilendirme kapasitesi ile aynı düzeyde bir vergilendirme imkanı sağlayıp sağlamadığı ve bilgi değişimi hususunun göz önünde bulundurulması suretiyle Bakanlar Kurulunca ilan edilen ülkelerde yerleşik olan veya faaliyette bulunan kurumlara (tam mükellef kurumların bu nitelikteki ülkelerde bulunan işyerleri dahil) nakden veya hesaben yapılan veya tahakkuk ettirilen her türlü ödemeler üzerinden, bu ödemelerin verginin konusuna girip girmediğine veya ödeme yapılan kurumun mükellef olup olmadığına bakılmaksızın %30 oranında vergi kesintisi yapılır.

a) Emsaline uygun fiyatlarla satın alınan mal ve iştirak hisseleri için yapılan ödemeler, emsaline uygun fiyatlarla deniz ve hava ulaştırma araçlarının kiralanması için yapılan ödemeler ile yapılan işin tamamlanabilmesi bakımından zorunluluk arz eden geçiş ücreti, liman ücreti gibi ödemeler üzerinden yapılacak kesinti oranını; her bir ödeme türü, faaliyet konusu ya da sektör itibariyle ayrı ayrı belirlemeye, sıfıra kadar indirmeye veya kanuni seviyesine kadar getirmeye Bakanlar Kurulu Yetkilidir.

b) Yurtdışındaki finans kuruluşlarından temin edilen borçlanmalara ilişkin ana para, faiz ve kar payı ödemeleri ile sigorta ve reasürans ödemeleri üzerinden bu fıkra uyarınca vergi kesintisi yapılmaz.

c) Bu fıkraya göre vergi kesintisine tabi tutulan ödemeler, Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunlarına göre ayrıca vergiye tabi tutulmaz."

Söz konusu düzenleme, vergi cennetlerinde yerleşik veya bu yerlerde faaliyette bulunan gerçek ve tüzel kişilere yapılacak her türlü ödemelerin,

[450] Serdar Altay, "Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu'nda Öngörülen Vergi Cennetlerine Yapılan Ödemelere Yönelik Uygulamalar", **Vergide Gündem**, Ocak 2007, www.vergidegundem.com, Erişim:22.01.2007

Türkiye'deki vergi matrahlarını azaltmak amacıyla kullanılmasının engellenmesine yöneliktir.[451]

Vergi cennetlerinde faaliyet gösteren kurumlara yapılan ödemeler üzerinden tevkifat uygulaması Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 37 nci maddesine göre 1.1.2006 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Ancak, madde hükmünün uygulanacağı ülkeler henüz Bakanlar Kurulu'nca ilan edilmemiştir. Bu nedenle, bu ülkeler ilan edilene kadar madde hükmünün uygulanması pratikte mümkün olamamaktadır.

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile Türk Vergi Hukukuna dahil olan yeni kavramlardan biri de "Kontrol Edilen Yabancı Kurum (KEYK)" kavramıdır. Kontrol edilen yabancı kurumlar (KEYK), farklı bir devletin vergi mükellefine ait ya da bunlar tarafından kontrol edilen kurumlar olarak tanımlanabilir. KEYK rejimi dünyada 1960'lı yılların başından itibaren zararlı vergi rekabetini önleme yöntemlerinden biri olarak kullanılmaktadır[452].

KEYK'lar rejimi düşük vergi oranı uygulayan ya da vergi uygulamayan bölgelerdeki şirketleri kullanarak vergi kaçırılmasını engellemek amacıyla ortaya çıkmıştır Bu rejimin kabulü ile KEYK kazancı belirli şartları sağlaması halinde dağıtılsın veya dağıtılmasın vergilendirilmektedir.

Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 7 nci maddesi ile düzenlenen "Kontrol Edilen Yabancı Kurum (CFC) Kazançları" uygulaması ile, vergiden tamamen ya da büyük ölçüde arındırılmış ülkeler ile düşük vergi oranlı ülkelerde belli şartları taşıyan iştirakleri olan tam mükellef kurumların bu iştiraklerinin kazançlarının Türkiye'deki ortaklara dağıtılmaksızın tam mükellef kurumlar nezdinde Türkiye'deki kazanca dahil edilerek vergilendirilmesi öngörülmektedir.

Kontrol edilen yabancı kurum kazançları uygulamasının şartları incelendiğinde, bu şartları taşıması beklenen kurumlara vergi cennetlerinde rastlanması olasılığının oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda, vergi

[451] Gülçin Doğan, Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu Çerçevesinde Vergi Cennetlerine Yapılan Ödemelerde Stopaj, **Vergi Dünyası**, Sayı:308, Nisan 2007

[452] Hakan Erkuş- Leyla Ateş, Kontrol Edilen Yabancı Kurumlar ve 5520 Sayılı Kanunla Yapılan Düzenlemenin İrdelenmesi, **Vergi Dünyası**, sayı:310, Haziran 2007,www.vergidünyasi.com, (İnternet Aboneliği). Erisim:14.06.2007

cennetinde mukim olması nedeniyle kendisine ödeme anında %30 oranında tevkifat yapılan kurumun kazancının, aynı zamanda bu kurumun kontrol edilen yabancı kurum olması nedeniyle Türkiye'de kurumlar vergisine tabi tutulması; aynı kazanç üzerinden çifte vergilendirme yapılması manasına gelmektedir[453]. İşte bu nedenle, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun "Yurt İçinde Kesilen Vergilerin Mahsubu" başlıklı 34 üncü maddesinin 3 üncü fıkrasında; kontrol edilen yabancı kurumlara yapılan ödemeler üzerinden Kanun'un 30 uncu maddesinin 7 nci fıkrası uyarınca kesilen vergilerin, bu şirketin Türkiye'deki beyannameye dahil edilen kurum kazancı üzerinden hesaplanacak kurumlar vergisinden mahsup edileceği hüküm altına alınmıştır. Böylece, zararlı vergi rekabetinin önlenmesi amacıyla düzenlenen iki müessesenin çakışması nedeniyle meydana gelecek olan çifte vergileme işlemi önlenmiş bulunmaktadır.[454]

Kontrol edilen yabancı kurum kazancı, "Gelir vergisi mükellefleri için menkul sermaye iradı" olarak tanımlanmıştır. Bilindiği üzere menkul sermaye iradının tarifi Gelir Vergisi Kanunu'nun 75 inci maddesinde yapılmıştır. 5588 sayılı 'Gelir Vergisi ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 4 üncü maddesi ile Gelir Vergisi Kanunu'nun 75 inci maddesinin ikinci fıkrasının (2) numaralı bendine, birinci paragraftan sonra gelmek üzere yeni bir paragraf eklenmiş ve bent metninin son şekline aşağıda yer verilmiştir:

"*5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 7 nci maddesindeki şartların birlikte gerçekleşmesi halinde; Türkiye'de yerleşik gerçek kişilerin doğrudan veya dolaylı olarak ayrı ayrı ya da birlikte sermayesinin, kar payının veya oy kullanma hakkının en az % 50'sine sahip olmak suretiyle kontrol ettikleri yurt dışı iştiraklerinin kazançları dağıtılsın veya dağıtılmasın, iştirakin hesap döneminin kapandığı ayı içeren yıl itibarıyla dağıtılan kar payı sayılır. Türkiye'de vergilendirilmiş kazancın iştirak tarafından sonradan dağıtılması durumunda, elde edilen kar paylarının vergilendirilmiş kısmı bu tutardan indirilir*".

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nda yer alan 'kontrol edilen yabancı kurum kazancı' müessesesine paralel olarak yapılan düzenleme ile anılan Kanun'un 7 nci maddesindeki şartların birlikte gerçekleşmesi halinde; Türkiye'de yerleşik

[453] Altay, a.g.m.
[454] y.a.g.m.

gerçek kişilerin doğrudan veya dolaylı olarak ayrı ayrı ya da birlikte sermayesinin, kar payının veya oy kullanma hakkının en az %50'sine sahip olmak suretiyle kontrol ettikleri yurt dışı iştiraklerinin kazançlarının, dağıtılsın veya dağıtılmasın, iştirakin hesap döneminin kapandığı ayı içeren yıl itibarıyla, dağıtılan kar payı sayılacağı hükme bağlanmaktadır.

Ayrıca, bu kapsamda Türkiye'de vergilendirilmiş kazancın iştirak tarafından sonradan dağıtılması durumunda, elde edilen kar payının bu hükme göre vergilendirilmiş kısmının bu tutardan indirilmesi öngörülmektedir.

2. Türk Vergi Mevzuatında Uluslararası Transfer Fiyatlamasına Yönelik Tedbirler

Kurumlar Vergisi Kanunu'nda yer alan yeni müesseselerden biri de, özellikle çok uluslu şirketler ve grup şirketleri açısından, uluslararası gelişmeler ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın (OECD) yaklaşımı esas alınarak hazırlanan transfer fiyatlamasına yönelik düzenlemelerdir.

Küreselleşme sürecinde çok uluslu şirketler, faaliyette bulundukları ülkelerde elde ettikleri karları ana merkez ülkelere transfer etmekte, faaliyette bulundukları ülkelerin vergi gelirlerini aşındırmakta, karlarını maksimize etmekte ya da zararlarını en aza indirmektedirler. Vergi gelirlerinin aşındırılması yöntemlerinden olan örtülü kazanç ve örtülü sermaye, elde edilen karın çevre ülkelerden merkez ülkeye aktarılmasına sağlayan en önemli araçlardan biridir.[455]

Mülga 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nda transfer fiyatlaması konusunda herhangi bir düzenleme bulunmamakla birlikte, Kanun'un 17.maddesinde örtülü kazanç ile ilgili bir düzenleme bulunmaktadır.

5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 13 üncü maddesi ile 1.1.2007'den itibaren geçerli olmak üzere, örtülü kazanç hükümleri yeniden düzenlenmiştir. "Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımı" başlıklı yeni düzenlemeye göre; kurumların, ilişkili kişilerle emsallere uygunluk ilkesine aykırı olarak tespit

[455] İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Rapor, "Yeni Kurumlar Vergisi Taslağında Uluslararası Transfer Fiyatlamasına İlişkin Düzenlemeler" 15 Mayıs 2006, s. 16

ettikleri bedel veya fiyat üzerinden mal veya hizmet alım ya da satımında bulunmaları durumunda, kazancın tamamen veya kısmen transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü olarak dağıtılmış sayılacağı hüküm altına alınmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Küreselleşme sürecinde yaşanan gelişmeler sonucunda doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve bu yatırımları yönlendiren çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisindeki rolü oldukça önem kazanmıştır.

Küreselleşme süreci öncesinde yeterince önemsenmeyen doğrudan yabancı sermaye yatırımları bugün, tüm ülkelerin ilgi odağı haline gelmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler portföy yatırımlarına kıyasla daha olumlu makro ekonomik etkilere sahip olan doğrudan yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekmek amacıyla rekabet içerisine girmişlerdir.

Geçmişte sadece tasarruf açığını kapatmak, üretimi artırmak, işsizliğe çözüm getirmek, üretim maliyetlerini düşürmek, ucuz işgücü temin etmek, taşıma giderlerinden tasarruf sağlamak, vergi avantajlarından faydalanmak, ucuz hammadde kullanmak ve döviz rezervlerini genişletmek gibi nedenlerle cazip bulunan doğrudan yabancı yatırımlardan beklenen faydalar günümüzde daha da artmıştır. Yabancı sermayeyi çekmek isteyen ülkeler, genellikle yabancı sermayenin ödemeler dengesini sağlamak, ülke içinde sağlıklı bir rekabet ortamı oluşturmak, ülkeye yeni teknolojiler kazandırmak, know-how getirmek, gelişmiş ve sermaye ihraç eden ülkelerin politik ve ekonomik desteğini sağlamak, promosyon, dış piyasalara giriş imkanlarını genişletmek ve insan kaynaklarını geliştirmek gibi etkilerinden faydalanmak istemektedirler.

Ülkeler tarafından daha fazla yabancı yatırım çekmek amacıyla uygulanan politikaların başında ise vergi politkaları gelmektedir.

Küreselleşmeyle birlikte sermayenin mobilitesinin artması sonucu ülkeler vergi politikalarını sermayeyi çekecek şekilde düzenlemeye başlamışlardır. Vergi tabanının mobil hale gelmesi küresel sermayeyi kendi ülkesine çekmek isteyen ülkelerin sermaye üzerindeki vergi yükünü hafifletmesine neden olmuştur. Ülkeler, bir yandan vergi oranlarını indirmek suretiyle vergi tabanlarını genişleterek vergilendirme kaynaklı olası olumsuzlukları ortadan kaldırmaya çalışırken, diğer taraftan sermaye hareketlerindeki serbestleşmeden mümkün olduğu kadar çok

yararlanabilme amacıyla daha uygun ortamlar yaratma çabası içine girmişlerdir. Bunun sonucunda vergi yükü dolaysız vergilerden dolaylı vergilere kaymış ve dolaylı vergilerde de yansıtılabilme olasılığı görece yüksek olan katma değer vergisinin ağırlığı arttırılmıştır. İlave olarak vergi teşvik önlemleri yoğun olarak uygulamaya konulmuştur. Bu doğrultuda birçok ülkede sermaye ve kurumlar vergisi oranlarında azalma görülürken, emek üzerinden alınan vergiler ile dolaylı vergi oranlarında artma eğilimi yaşanmıştır.

Ülkelerin vergi politikalarını yabancı sermaye çekecek şekilde düzenleyerek çeşitli vergisel teşvikler sunması, vergi rekabeti olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde pek çok ülke doğrudan yabancı yatırımları çekebilmek amacıyla vergi rekabeti uygulamalarına başvurmaktadır. Ülkelerin vergi politikaları da vergi rekabeti doğrultusunda yeniden şekillenmiş ve doğrudan yabancı yatırımları çekme hedefi doğrultusunda bir araç olarak kullanılır hale gelmiştir.

Vergi yükünün hafifletilmesi amacıyla kullanılan vergi oranı indirimleri başta olmak üzere vergi tatili uygulamaları, bazı vergilerin tamamen yürürlükten kaldırılması, hızlandırılmış amortisman uygulamaları, faiz gelirleri gibi bazı gelir unsurlarına tanınan vergi muaflıkları ve vergi matrahının daraltılmasında kullanılan her türden vergisel ayrıcalık vergi rekabetinde kullanılan araçlardandır.

Sermaye hareketlerini çekmeye yönelik bir diğer uygulama da Nordic ülkelerinde (Norveç, İsveç, Danimarka, Finlandiya) uygulanan ikili gelir vergisi sistemleridir. Gelirin vergilendirilmesi bağlamında emek ve sermaye gelirlerinin farklı oranlarda vergilendirilmesini esas alan bu uygulamayla, hareket kabiliyeti yüksek olan sermayenin iktidar alanına çekilmesi ve/veya iktidar alanında tutulması amaçlanmıştır. Bu sebeple sermaye geliri üzerindeki vergi yükü hafifletilirken, oluşan vergi hasılat kaybının telafisi amacıyla emek gelirleri üzerindeki vergi yükü yükseltilmektedir.

1980'lerin ortalarından sonra ulusal ve bölgesel düzeylerde hükümetler doğrudan yabancı yatırımları çekmek için geniş imkanlar sağlamaya çalışmışlardır. Birçok ülkede tartışmaların odağını oluşturan kurumlar vergisi oranları düşürülmüştür. Aynı trend, gelir vergisi oranlarında da görülmektedir. Gelir vergisi oranları hemen hemen tüm ülkelerde azalmaktadır. Bazı ülkelerde yapılan oran

indirimleri yüzde 40'ları aşan seviyelerdedir. Oran indirimlerinin yanı sıra yabancı sermayeyi çekebilme amacıyla çeşitli vergisel teşviklerin de uygulanması teşvik rekabeti olgusunu beraberinde getirmiştir. Dünyanın bir çok ülkesi doğrudan yabancı yatırımları çekebilmek için yatırım cazibelerini arttırıcı politikaları artırarak yatırım ortamını iyileştirmekte ve hem kendisi için hem de yatırımcı için optimum faydayı sağlayacak imkanlar tanımaya çalışmaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımları çekebilme yolunda ülkeler arasında ciddi rekabetler yaşanmaktadır. İrlanda ve Çin gibi bazı ülkeler doğrudan yabancı yatırımların çekilmesinde vergi rekabeti uygulamalarından önemli ölçüde avantaj sağlamış ve doğrudan yabancı yatırımlardan kalkınmalarının gerçekleştirilmesinde faydalanmışlardır.

Vergi rekabeti etkin bir yönetim ve herkes için en yüksek olası refah düzeyine yol açabilir. Ancak bazı vergi rekabeti uygulamaları, dünya refahını optimum noktasının altına düşüren yanlış kaynak dağılımına neden olmaktadır. Bu durum vergi rekabeti ile amaçlanan hedeflere ulaşmayı önleyebilmekte ve birtakım sorunlar yaratabilmektedir. Genel olarak zararlı vergi rekabeti; birtakım vergisel avantajlarla uluslararası yatırım kararlarının çarpıtılması sonucu yaratılan etkinlik kaybı nedeni ile ülkenin vergi gelirlerindeki azalmayı ifade etmektedir.

Küreselleşme eğilimlerinin tüm dünyada hızla yayılmasıyla birlikte ortaya çıkan ve özellikle gelişmiş ülkeleri ciddi bir şekilde endişelendiren önemli bir sorun vergi cennetleridir. Vergi cennetleri, ya çok düşük vergi oranları uygulayan yada hiç uygulamayan devletler için kullanılan bir terimdir. Vergi cennetleri zararlı vergi rekabetinin en uç örneklerinden biridir. Vergi cenneti ülkelerin uyguladıkları vergi muafiyet ve ertelemeleri, çok uluslu şirketlere ülkeler arasındaki vergi oranı farklılıklarından yararlanarak vergilerini minimize etmek için bir teşvik sunmaktadır.

Vergileri minimize etme uygulamaları, vergi oranları düşük olan ülkelerde faaliyette bulunma, şirketler arası işlemlerde suni fiyatlar (transfer fiyatları) kullanarak kazançları bir ülkeden diğerine kaydırma veya bir gelir akımını diğer bir ülkeye çevirmek için vergi arbitrajı mekanizması kullanma ile başarılabilir.

Vergi yükünü minimize etmek isteyen çok uluslu şirketler için vazgeçilmez bir araç olarak kabul edilen uluslararası transfer fiyatlaması da yabancı sermayeyi çekme amacındaki gelişmekte olan ülkeler tarafından bir rekabet aracı olarak kullanılabilmektedir. Çok uluslu şirketler vergi mevzuatlarının farklılaşmasından yararlanarak transfer fiyatlarını değiştirmek suretiyle kötüye kullanabilmektedir. Farklı ülkelerde faaliyetlerini sürdüren işletme bölümlerinin her birinin farklı vergisel düzenlemeler ile karşı karşıya kalmaları, işletmelerin bu farklılıklardan yararlanmalarını cazip hale getirmektedir.

Günümüzde zarar verici vergi uygulamaları ve transfer fiyatlaması sorunlarıyla mücadelede uluslar arası işbirliğine gitmenin en uygun yöntem olduğu kanısı hakimdir. Bu doğrultuda özellikle OECD ve Avrupa Birliği tarafından zararlı vergi rekabeti ve transfer fiyatlaması sorunlarını önlemeye yönelik kapsamlı çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

Şüphesiz dünya ekonomilerinde ve vergi sistemlerinde yaşanan bu değişimden Türkiye de etkilenmektedir. Türkiye ekonomisinde 24 Ocak 1980 reform program ile beraber başlayıp günümüze kadar uzanan liberalleşme sürecinin temel amaçlarında biri de, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından daha fazla pay almak ve bunu ekonomik kalkınma yönünde kullanmaktır.

Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, ülkemizin de en önemli ekonomik sorunlarından birisi, sermaye birikiminin yetersizliğidir. Türkiye, “tasarruf açığı” ve “dış ticaret açığı” olmak üzere, iki önemli sorunla karşı karşıyadır. Kamu kaynaklarının önemli bir bölümü cari harcamalar ve iç borç faiz ödemelerine gitmektedir. Sermaye birikimine duyulan ihtiyacın yanı sıra yabancı yatırımlar getireceği teknoloji, know-how, modern işletme ve pazarlama yöntemleri açısından da önem taşımaktadır.

Türkiye’de müteşebbis ve sermayenin dış ülkelere açılması, yabancı sermaye ve ileri teknolojinin ülkemize gelmesi yoluyla, Türk ekonomisinin küreselleşen dünya ekonomisi içinde etkin bir şekilde yer alması sağlanabilecektir.

Özetle Türk ekonomisinin küresel düzeyde rekabet edebilen bir ekonomiye dönüşümü için doğrudan yabancı yatırımlar oldukça önem taşımaktadır. Ancak,

Türkiye bugüne kadar doğrudan yabancı yatırımlardan yeterince yararlanamamıştır. 1980 yılında alınan ekonomik tedbirler ve özellikle 1983 yılından sonra başlatılan liberalleşme süreciyle, Türkiye geçmişle kıyaslandığında daha yüksek düzeylerde doğrudan yabancı yatırım çekmeye başlamıştır. Ancak söz konusu oranlar dünya ortalamasının oldukça altındadır.

Öte yandan özellikle 2003 yılı ve sonrasında Türkiye'nin çektiği doğrudan yatırım miktarı artmış ve 2005 yılında 9,8 milyar dolar ve 2006 yılında da 20,2 milyar dolarlık rekor seviyelere ulaşmıştır. Yabancı sermaye yatırımlarında 2003 sonrasında yaşanan artışta; makro ekonomik ve siyasi istikrar, AB ile tam üyelik müzakereleri sürecinin öngörülebilirlik üzerindeki etkisi ve yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar ile özelleştirme ve banka birleşmeleri önemli olan etkenlerdir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artışında etkisi olan bir diğer gelişme de, 2003 yılında 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun yürürlüğe girmesidir.

2006 yılındaki doğrudan yabancı yatırım artışının ağırlıklı olarak özelleştirme uygulamaları ve sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemlerinden oluştuğu görülmektedir. 2005-2006 yılında başarı olarak görülmekte olan DYY artışı, aslında Türkiye'nin yabancı yatırım için sürekli bir cazibe merkezi haline geldiği şeklinde yorumlanmamalıdır. Bu artış, doğrudan özelleştirme ve birleşme ve satın almalar (B&SA) ile bağlantılıdır. Özelleştirme kapsamına alınan karlı ve büyük KİT'lerin, banka ve diğer şirket birleşme ve satın alma yatırımlarının dışında doğrudan yatırımcıyı çekebilecek farklı bir anlayışın oluşturulması gerekmektedir. Aksi takdirde elde elden bu rakamsal başarı çok kısa bir süre sonra hemen aşağı inecektir.

Türkiye, stratejik konumu, geniş iç pazarı, ulaşım, enerji ve teknolojik altyapısının yeterli olması, üretim faktörlerinin bolluğu, işgücü maliyetlerinin görece düşüklüğü ve iyi eğitim görmüş nitelikli işgücünün varlığı gibi önemli avantajlara sahip olmasına rağmen doğrudan yabancı sermaye yatırımları çekme konusunda potansiyelinin çok altında kalmaktadır.

Sürdürülebilir bir siyasi ve ekonomik istikrar sağlamakta zorlanılması, bürokratik süreçlerin karmaşık olması ve etkin olmaması, karmaşık ve değişken bir vergi sistemine sahip olması, gümrüklerde tarife dışı engellerin varlığı, sosyal

güvenlik sisteminin etkinsizliği, doğrudan yabancı yatırımları çekmede başarılı ülkelerdeki teşvik sistemleri ve araçların kullanılamaması, teşvik lobiciliğinin varlığı, rüşvet ve yolsuzluğun olması ve yabancı yatırımcıların etkin bir şekilde bağlantı kuracağı bir kurumsal yapılanma olmayışı Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırım çekme konusundaki uzun yıllar süren başarısızlığının sebeplerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırım çekme konusundaki mevcut sorunlarının giderilmesi amacıyla 2001 yılında "Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı" kabul edilmiştir. Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı kapsamında anahtar reform alanları olarak belirlenerek belirlenen bu kilit konularla ilgili 10 ayrı teknik komite oluşturulmuştur. Planlanan kapsamlı reformların YOİKK-Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Komitesine bağlı olarak sürdürülmesi karar altına alınmıştır. Ayrıca ülkemizde yatırım ortamının iyileştirilmesi için yürütülen faaliyetlere uluslararası bir bakış açısı getirmek amacıyla 2004 yılında, 20 çokuluslu şirketin yatırımlarının yeri konusunda belirleyici rolü bulunan üst düzey yetkililerinden oluşan bir Yatırım Danışma Konseyi (YDK) kurulmuştur. YDK ve YOİKK çalışmaları doğrultusunda doğrudan yabancı yatırımları arttırmaya yönelik önemli gelişmeler sağlanmıştır.

Türkiye'de de yatırım ortamının iyileştirilmesi çalışmaları kapsamında, dünya genelinde yaşanan değişime paralel olarak doğrudan yabancı yatırımları çekme hedefine yönelik kapsamlı bir vergi reformu uygulaması gündeme gelmiştir. Yabancı yatırımların teşvikinde vergi politikalarının etkin olarak kullanılması amacıyla özellikle son dönemlerde önemli çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı'nda vergi sistemimizde belirlenen temel sorun; ülkemizde uygulanan kurumlar vergisi oranının diğer ülkelere nazaran yüksek olması ve kapsamlı bir yatırım indirimi ve teşvik sistemi ile vergi yükünün düşük tutulmaya çalışılmasıdır. Ayrıca uygulanan teşviklerin karmaşık olduğu ve karar mekanizmalarında yeterli etkinlik sağlayamadığı belirtilmiştir.

Ülkemizde, daha basit ve daha istikrarlı, bir vergi rejimine yönelik vergi politikası reformlarının oluşturulması ve uygulanması açısından vergi sisteminde önemli düzenlemeler içeren Kurumlar Vergisi Kanunu yürürlüğe girmiş ve %30 olan

kurumlar vergisi oranı, 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere %20'ye indirilmiştir. Bu düzenleme ile vergi yükünün azaltılması ve kayıt dışına yönelmelerin engellenmesi amaçlanmıştır. Böylece Türkiye'nin yatırım cazibesi açısından rekabet gücünü önemli ölçüde arttırması hedeflenmektedir.

Türkiye'de gelir üzerindeki vergi yükü azaltılırken, vergi güvenlik müesseselerinde de yeni düzenlemelere gitmiştir. Türk vergi mevzuatında, zararlı vergi rekabeti, vergi cennetler ve uluslar arası transfer fiyatlamasına yönelik yeni esaslara yer verilerek vergi sistemi uluslar arası standartlara uygun hale getirilmiştir.

Ayrıca menkul kıymetlerden gelir elde edenler açısından beyanname verme yükümlülüğü kaldırılmış ve tevkifat oranları düşürülmüştür. Gelir Vergisi Kanunu'nda değişiklik yapılmasını öngören yasal düzenleme ile asgari geçim indirimi uygulaması getirilerek ücretler üzerindeki vergi yükünün azaltılması hedeflenmiştir. Gelir ve kurumlar vergisinde yapılan oran indirimlerine paralel olarak tevkifat oranlarında da indirim yapılmıştır. Bu düzenlemelerin yanı sıra Türkiye ile 72 ülke arasında çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması imzalanmış ve bu anlaşmaların 65'i yürürlüğe girmiştir.

Türkiye'de yatırımların teşvikinde ağırlıklı olarak vergisel teşviklerden yararlanılmaktadır. Ülkemizde yatırımların teşvikine yönelik yatırım teşvik belgesi uygulamaları kapsamında gümrük vergisi muafiyeti ve KDV istisnası uygulanmaktadır. Gelişmekte olan bölgelere ise gelir vergisi stopajı teşviki, sigorta primi işveren paylarında teşvik**,** bedelsiz yatırım yeri tahsisi, enerji desteği gibi vergisel teşvikler uygulamaları mevcuttur. Ayrıca serbest bölgelerde uygulanan vergisel teşvikler ve teknoloji geliştirme bölgelerindeki destekler ile ar-ge indirimi teşvikleri söz konusudur.

Türkiye'de vergi teşvik sisteminin çok verimli olduğunu, yerli ve yabancı sermayeyi yatırıma yöneltmek noktasında olumlu etkisi olduğunu söylemek oldukça güçtür. Türk teşvik sistemi tek merkezden idare edilmesine rağmen genel olarak mevzuat ve uygulamalar açısından karmaşık bir yapıya sahiptir. Sistem birbirinden kopuk kanun, kararname, tebliğ ve iç sirkülerle belirlenen uygulama esaslarına dayanmakta, bu durum çok başlılığı, görevsel etkinsizliğini beraberinde getirmektedir. Yabancı sermayenin yararlanabileceği teşvikler araştırıldığında

Yabancı Sermaye Kanunu ve çerçeve kararlarına, vergi kanunlarına, Merkez Bankası uygulamalarına, yatırım teşvik mevzuatının tümüne, gümrük kanunlarına vb. birçok kanun ve düzenlemelere bakılması gerekmekte, tüm bu kanun ve kararlarla birlikte uygulama esaslarının yatırımcılar tarafından bilinmesi mümkün olamamaktadır.

Özetle; Türkiye doğrudan yabancı yatırımları çekme konusunda yeterli ölçüde başarılı değildir. Yabancı sermaye girişinin önündeki engelleri ortadan kaldırmak amacıyla 2001 yılından itibaren gerçekleştirilen reformlar ve yatırım ortamını iyileştirme çabaları oldukça önemli gelişmelerdir. Ancak henüz doğrudan yabancı yatırımların ülke ekonomisine önemli katkı yapacak boyuta gelmesini sağlayamamıştır.

Yabancı yatırımcılar için yapılan ülkelerarası rekabette çok sayıda ve büyük miktarlarda teşvik veya devlet yardımının sunulduğu bir teklif savaşı ortamında, Türkiye, potansiyelini ve performansını, avantajlarını ve dezavantajlarını çok iyi değerlendirmeli ve imkanları doğrultusunda bir doğrudan yabancı yatırım stratejisi izlemelidir.

Yeniden oluşturulacak olan doğrudan yabancı yatırım stratejisinde, sektörel farklılıklar mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle kalkınmanın motoru konumundaki bilgi iletişim sektörüne yönelik yatırımlar teşvik edilmelidir. Yatırımların teşvikinde, Çin ve İsrail örneklerinde görüldüğü gibi, özel ekonomik bölge uygulamalarına yer verilebilir.

Oluşan vergi yükünün telafisi açısından kurumlar vergisinde oran indirimine gidilmiştir. Ancak kanımızca bu uygulama yeterli değildir. Yapılması gereken, sektörel ve bölgesel ihtiyaçları da göz önünde bulundurarak, özellikle istihdamı artıracak ve istihdam üzerindeki vergi yükünü azaltacak bir teşvik sistemi ortaya koymaktır. Bu amaçla teşvik sisteminde daha net/belirgin teşvikler yer almalı ve uygulanmalıdır.

Türkiye'nin sadece özelleştirme ve şirket birleşmeleri şeklinde yabancı sermaye çekmesi yeterli değildir. İlerleyen dönemlerde özelleştirilen ve satın alınan

şirketlerin karlarının bir bölümü kar transferi yoluyla merkez ülkeye aktarılacaktır. Bu durum Türkiye'nin ödemeler dengesinde sıkıntılara yol açabilecektir.

Türkiye'nin vergi teşvik politikalarını yeni yatırımların yapılması ve üretim birimlerinin kurulmasına yönelik olarak, ülkeye yabancı yatırım gelmesini sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bu tarz yatırımların milli gelire etkisi çok daha yüksek olacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AKYOL, Bilge, Gülizar Kurt, **Doğrudan Yabancı Yatırımlar: Gelişmeler ve Türkiye İçin Stratejik Planlama ve Konumlama Yaklaşımı**, Egiad Global Yayınları, 2005.

AKTAN ,Coşkun Can ve İstiklal Yaşar Vural, **Çokuluslu Şirketler; Global Sermaye ve Global Yatırımlar**, Çizgi Kitabevi, Mayıs 2006.

AKTAN, Coşkun Can ve Hüseyin Şen, **Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye,** Ankara:TOSYÖV Yayınları, 1999.

AKTAŞ, Mehmet, **Uluslararası Transfer Fiyatlandırması ve Türk Vergi Mevzuatında Uygulanma Olanakları**, Yaklaşım Yayınevi, Şubat 2004.

EFE, Birol, **Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Yatırımların Analizi İzmir Örneği**, İZTO yayını, İzmir 2002.

GÜRAN, Nevzat ve İsmail AKTÜRK, **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, 5. Baskı, Tuğra Ofset, Isparta, 2001.

HOŞYUMRUK, Şennur, **Vergi Cennetleri, Tercihli Vergi Rejimleri ve Zarar Verici Vergi Rekabetinin OECD Ülkeleri ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi**, TC Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1459, Eskişehir 2003.

İZTO (Birol Efe), Yabancı Sermaye Yatırımlarında Dünya ve Türkiye'deki Gelişmeler ve İzmir'in Şansı, İzmir 1998.

SARAÇ, Özgür, **Küresel Vergi Rekabeti ve Ulusal Vergi Politikaları,** 1. Baskı, Maliye ve Hukuk Yayınları, 2006.

SEYİDOĞLU, Halil, **Uluslararası iktisat**, Geliştirilmiş 15. Baskı, İstanbul, Güzem Yayınevi, 2003.

ŞAYLAN ,Gencay, **Değişim Küreselleşme Devletin Yeni İşlevi**, 2. Baskı, İmge Kitabevi, 2003.

ŞİRİN, Z. Ertunç, **Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Vergilendirme Rejimi**, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2006.

TEMİZ, Hasan Ejder, **Küreselleşmenin Siyasal Boyutları ve Türkiye Açısından Etkileri**, Birleşik Metal İşçileri Sendikası, İstanbul 2004.

YELDAN, Erinç, **"Küresellesme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim, Büyüme**", İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

YILDIZ, Habip, **Küreselleşmenin Vergileme Üzerine Etkileri**, 1.Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2005.

MAKALELER

AKYOL, M. Emin, "Yatırım Teşviklerinde Yeni Esaslar", **Vergi Dünyası**, Sayı:305, Ocak 2007.
http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği), Erişim: 01.04.2007.

AKBEY, Ferhat ve Özgür SARAÇ, "Küresel Yönetişim Ekseninde Uluslar arası Sivil Toplum Örgütleri: İktidar İlişkileri Bağlamında Eleştirel Bir Yaklaşım", **Türk İdare Dergisi**, Sayı:446, Mart 2005.

AKTAN, Coşkun Can ve İstiklal Y. Vural, "Çok Uluslu Şirketlerin Hegomonyası", http://www.canAKTAN.org/yeni-trendler/global-sorunlar/cokuluslu-sirket.htm , Erişim: 02.05.2006.

AKTAN, C. Can ve İ. Yaşar Vural, "Vergi Rekabeti", içinde: **Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar,** (Ed. C. Can Aktan, Dilek Dileyici, İstiklal Y. Vural), 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2006.

AKTAN, Coşkun Can ve İstiklal Y. VURAL, "Globalleşme Sürecinde Çokuluslu Şirketler"http://www.canAKTAN.org/ekonomi/cok-uluslu/AKTAN-makale.pdf Erişim:18.10.2006.

AKTAN, Coşkun Can ve Dilek Dileyici, "Vergi Tarifelerinde Değişim: Artan Oranlı Vergilerden Düz Oranlı Vergilere", İçinde: **Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar**, İkinci Baskı, Ed. C. C. Aktan, D. Dileyici, İ. Y. Vural, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.

ALTAY, Serdar, "Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu'nda Öngörülen Vergi Cennetlerine Yapılan Ödemelere Yönelik Uygulamalar", **Vergide Gündem**, Ocak 2007, www.vergidegundem.com, Erişim: 05.01.2007.

ALTINKAŞ, Evren, "Küreselleşme ve Ulus Devlete Etkileri Üzerine Farklı Görüşler" http://strateji.cukurova.edu.tr/ULUSLARARASI/altinkas_01.pdf Erişim: 11.11.2006

ARIOĞLU, Osman., "Vergide Yeni Yaklaşım", **Vergi Dünyası**, Sayı: 262, Haziran 2003,
http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği), Erişim: 01.04.2007.

ATEŞ, Davut, " Küreselleşme Ne Kadar Tek Boyutlu", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Sayı:7, 2006., ss. 25-38

ASİL, Eray, "Ayrıcalıklı Bölgeler: Serbest Bölgeler", **Vergi Sorunları**, Sayı 190, Temmuz 2004, ss. 22-30

AY, Hakan, "Vergi Rekabeti", **Vergi Dünyası** Sayı: 236, Nisan 2001,
http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği), Erişim: 01.04.2007.

AYAZOĞLU, Berrak ve Özkan ATİLA, "Teşvik Belgesi Kapsamındaki Makine ve Teçhizat Teslimlerinde KDV İstisnası", **Vergi Dünyası**, Sayı 301, www.vergidünyasi.com.tr, (İnternet Aboneliği), Erişim: 01.04.2007.

AYDIN, Selda, "Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Vergi Kaybının Önlenmesine Yönelik Olarak Uluslararası Çalışmalar", **Vergi Sorunları**, Sayı: 175, Nisan 2003, ss. 38-42

BENK, Serkan, "Küreselleşme ve Vergi Rekabeti: Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Önemi", **Vergi Dünyası**, Sayı: 274, Mayıs 2004.
http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği). Erişim: 01.04.2007.

BENK, Serkan, "Vergisel Teşvikler ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları", **Vergi Sorunları**, Sayı: 206, Kasım 2005, ss. 183-191

BENK, Serkan ve AKDEMİR Tekin, "Globalleşme ve Ekonomik Değişim"
http://www.cmis.org.tr/dergi/012004/makale2.pdf . Erişim: 05.09.2006.

BERK, Dicle, "Vergi Uygulamaları Açışından Transfer Fiyatları", **Vergi Dünyası,** Sayı:163, 1995
http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği). Erişim: 01.04.2007.

BİLİCİ, Nurettin, "Vergi Cennetleri İle Mücadele", 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, " Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları", 10-14 Mayıs 2004 Belek /Antalya, ss.601-620

BOZKURT, Veysel, "Küreselleşme, Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar" , **Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 18, Sayı: 2 , Nisan 2000.
http://iktisat.uludağ.edu.tr/dergi . Erişim: 08.08.2006.

COŞKUN, İsa , " Vergi Cennetleri", **Vergi Dünyası,** Sayı 192, Ağustos 1999, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği). Erişim: 01.04.2007.

CRAVENS, Karen S, " Çokuluslu Şirketler İçin Bir Strateji Olarak Transfer Fiyatlamanın Rolü", Çev: İhsan Günaydın, **Vergi Sorunları**, Sayı 141, ss. 135-158

ÇALIŞKAN, Özgür, "Dünya Çerçevesinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Değerlendirmeler", **Dış Ticaret Dergisi**, Ocak 2003.

ÇAMLICA, Mustafa, "Uluslararası Vergiden Kaçınma, Vergi Kaçakçılığı ve Vergi Anlaşmalarının İstismarı", **Vergi Sorunları**, Sayı 93, Haziran 1996 ss. 95- 112

ÇANKAYA, Mehmet, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler ve Bu Faktörlerin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", **Vergi Dünyası** Sayı 270, Şubat 2004,

ÇELİKEL DANIŞOĞLU, Ayşe, "Küresellesmenin Gelir Esitsizliği ve Yoksulluk", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**, Sayı:5, Nisan 2004, ss. 215-239

ÇETİNKAYA, Murat, "Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımının Önemi"
http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr. Erişim: 03.05.2006.

ÇETİNTAŞ, Hakan, "Global Bir Ekonomide Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Rekabet" .
http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/global.doc, Erişim:01.11.2006.

ÇEVİK, Savaş, "Küreselleşen Dünyada Vergi Politikası: Vergi Politikasında Dönüşüm ve Küresel Sorunlar", **Vergi Dünyası**, Sayı: 271, Şubat 2004, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği). Erişim: 01.04.2007.

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, "İsrail Ülke Bülteni", Nisan 2005,
http://www.deik.org.tr/bultenler/2007319161242bulten-mart07.doc
Erişim: 02.05.2007.

DEMİRCAN, Esra Siverekli ve Meliha ENER, "IMF'nin Gelişmekte Olan Ülkeler Ve Türkiye'de Uygulanan İstikrar Programları Üzerine Etkileri"
http://biibf.comu.edu.tr/edemircanmenerm.pdf. Erişim: 13.10.2006.

DEMİREL, Demokaan, "Küresel Eksende Devletin Yeni Kimliği", **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 60, Ocak-Mart 2006, ss. 105-128

DİLEYİCİ, Dilek, "Vergilemede Yeni Bir Eğilim: Gelir Vergilerinden Tüketim Vergilerine", içinde: **Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar**, Ed. C. C. Aktan, D. Dileyici ve İ. Y. Vural, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.

DOĞAN, Gülçin, "Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu Çerçevesinde Vergi Cennetlerine Yapılan Ödemelerde Stopaj", **Vergi Dünyası**, Sayı:308, Nisan 2007. http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği), Erişim: 01.04.2007.

DURUSOY, Serap, "Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri" http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2000/finans.htm Erişim: 07.07.2006.

ELELE, Onur, "5520 Sayılı Yeni Kurumlar Vergisi Kanunu'nda Dar Mükellefiyette Masraf Dağıtımı, Dar Mükellefiyette Vergi Kesintisi Ve Vergi Cennetleriyle Mücadele", **Vergi Dünyası**, Mart 2007, Sayı:307, www.vergidünyasi.com (İnternet Aboneliği). Erişim: 01.04.2007.

ERCAN, Metin Kamil, "Doğrudan Yabancı Yatırımlar İle Ülkenin Kalkınmışlığı ve Krizler Arasındaki İlişki", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:3, Sayı:2, 2001, ss. 81-92

ERDEL, Veysel ve Semi Okumuş, "Uluslararası Transfer Fiyatlaması", **Vergi Sorunları,** Sayı:166, Temmuz 2002, ss. 78-87

ERKUŞ, Hakan – Leyla Ateş, "Kontrol Edilen Yabancı Kurumlar ve 5520 Sayılı Kanunla Yapılan Düzenlemenin İrdelenmesi", **Vergi Dünyası**, Sayı:310, Haziran 2007. http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği), Erişim: 03.06.2007.

EROĞLU, Nadir, ''Finansal Küreselleşme: Devletin Düzenleyici Rolü Üzerinde Etkileri'', **Küreselleşme: İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar**, içinde, Der. Alkan Soyak, Om Yayınevi, İstanbul 2002.

EYÜPGİLLER, Saygın, "Vergi Cenneti Ülkelerin Zarar Verici Uygulamalardan Vazgeçme Taahhütleri", **Vergi Dünyası**, Sayı 249, Mayıs 2002, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği). Erişim: 01.04.2007.

FERHATOĞLU, Emrah, "Uluslararası Vergi Rekabeti ve Sürükleyici Güçleri", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Cilt:7, Sayı:1, Haziran 2006, http://iibf.ogu.edu.tr/ferhatoglu/vergi_rekabeti_ferhatoglu.htm Erişim: 07.01.2007.

FERHATOĞLU, Emrah, “Avrupa'da Düz Oranlı Vergi Sistemi Çalışmaları ve Başarısı”, **Vergi Dünyası**, Sayı: 298, Haziran 2006,
http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği). Erişim: 05.06.2007.

GİRAY, Filiz, “Zararlı Vergi Rekabeti ve Etkileri”, **Vergi Dünyası**, Sayı: 260, Nisan 2003, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği). Erişim: 01.04.2007,

GİRAY, Filiz, “Vergi Rekabeti ve Serbest Bölgeler”, **Vergi Dünyası**, Sayı:273, Nisan 2004,
http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği). Erişim:01.04.2007

GİRAY, Filiz, “Uluslararası Vergi Rekabeti ve Ekonomik Boyutları”, **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:9, 2005, ss. 93-122

GOODSPEED, Timothy J, ”Vergi Rekabeti Fayda Vergileri ve Mali Federalizm”, Çev: İsa Sağbaş,
http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/yayinlar/md/md139/i.%20sagbas.pdf
Erişim: 03.03.2006.

GÜNAY, Özge, “OECD ve Avrupa Birliği Bünyesinde Zararlı Vergi Rekabetini Önleme Konusunda Gerçekleştirilen Çalışmalar”, **Vergi Dünyası,** Nisan 2007, Sayı : 308.http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği). Erişim:05.06.2007.

GÜNAYDIN, İhsan ve Levent Yahya Eser, “Uluslararası Vergi Rekabetinin Vergi Oranları Vergi Gelirleri ve Vergi Yükünün Dağılımı Üzerine Etkisi”, **Vergi Sorunları**, Sayı: 202, Temmuz 2005, ss. 123-154

GÜNAYDIN, İhsan ve Serkan Benk, (a) “Globalleşmenin Vergi Sistemlerinde Ortaya Çıkardığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri - I”, **Vergi Sorunları**, Sayı 179, Ağustos 2003, ss. 138-161

GÜNAYDIN, İhsan ve Serkan Benk, (b) “Globalleşmenin Vergi Sistemlerinde Meydana Getirdiği Değişiklikler”, **Vergi Dünyası**, Sayı: 267, Kasım 2003,
http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği). Erişim: 01.04.2007.

GÜNAYDIN, İhsan (a),"Uluslararası Transfer Fiyatlamanın Vergisel Amaçları", **Vergi Dünyası,** Ağustos 1999, Sayı 216. http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği). Erişim: 01.04.2007.

GÜNAYDIN, İhsan (b), "Vergi Cennetlerinin Özellikleri ve Kullanımları", **Vergi Sorunları,** Sayı 126, Mart 1999, ss. 75-84

GÜNER, Onur, "Çin Ekonomisinin Canlanmasında Çin Vergi Sisteminin Rolü", **Vergi Sorunları**, Sayı:185, ss.111-129

HASANOĞLU, Mürteza, "Küreselleşmenin Devlet Yönetimine Etkileri", **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 43, Ekim- Aralık 2001, ss.43-82

KAR, Muhsin ve M. Akif KARA, "Türkiye'ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler", Dış Ticaret Dergisi Temmuz 2003, www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/sermayehareketleri.doc . Erişim:10.10.2006,

KARACA, Yüksel, "Zararlı Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri: OECD Bünyesindeki Çalışmalar Ne Aşamada?", **Vergi Dünyası,** Sayı: 238,Haziran 2001, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği). Erişim:01.04.2007.

KARACA, Yüksel, "Zararlı Vergi Rekabetinden Zararlı Vergi Uygulamalarına: OECD Projesine İlişkin 2001 İlerleme Raporu Yayımlandı, **Vergi Sorunları,** Sayı 160, Ocak 2002, ss. 43-55

KARAGÜL, Soner, "Küresel Bir Aktör Olarak Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları", http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=111 . Erişim: 03.05.2007.

KAYMAK, Hasan, "Yabancı Doğrudan Yatırımları Artırmak İçin Teşvikler Gerekli ve/veya Yeterli Mi?", **Maliye Dergisi**, Sayı:149, Mayıs-Aralık 2005, ss. 74-104

KOYUNCU, Mesut, "Transfer Fiyatlandırması", **Vergi Dünyası,** Ekim 2005, Sayı 292, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği). Erişim: 01.04.2007.

KORAY, Meryem, “Esneklik ya da “Emek Piyasalarının” Küreselleşmesi”, İçinde: **95-96 Petrol-İş Yıllığı**, İstanbul, 1996.

KÖSE, H. Ömer, “Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı:49, Nisan-Haziran 2003, ss. 3-46

KULA, Ferit, “Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği: Türkiye Üzerine Gözlemler”, Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, ss. 141-154.

MERİÇ, Metin ve Hakan AY, (2004) “Küreselleşme Olgusunun Vergi Kayıp ve Kaçaklarına Etkisi” 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, “Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları” 10-14 Mayıs 2004 Belek /Antalya, ss. 295-330

MISIROĞLU, İsmail Ufuk, “Bölümler Arası Transfer Fiyatlaması ve Bir Uygulama” http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/62MaliCozum/27%20%2062%20%C4%B0.%20UFUK%20MISIRLIO%C4%9ELU%20.doc .
Erişim: 01.01.2007.

NAZALI, Ersin, “Gelir Vergisi Sistemlerindeki Değişimlerin Arkasında Yatan Nedenler ve Dünyada Gelir Vergisi Uygulaması Konusunda Uygulanmakta Olan Sistemler (I)”, **Vergi Dünyası**, Sayı: 304, Aralık 2006, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği). Erişim: 01.04.2007.

NAZALI, Ersin, “Gelir Vergisi Sistemlerindeki Değişimlerin Arkasında Yatan Nedenler ve Dünyada Gelir Vergisi Uygulaması Konusunda Uygulanmakta Olan Sistemler (III)”, **Vergi Dünyası**, Sayı: 306, Şubat 2007, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği). Erişim: 01.04.2007.

ODABAŞ, Hakkı ve Fatih Savaşan, “ Vergi Kayıp ve Kaçaklarını Önlemede Avrupa Birliği Vergi Uyumlaştırması Örneği, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, “Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları” 10-14 Mayıs 2004 Belek /Antalya, ss. 855- 866

ODYAKMAZ, Necmi, "Bilgi Teknolojileri, Küreselleşme Ve Kalkınma", **Dış Ticaret Dergisi,** Temmuz 2006,
http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2000/bilgi.htm
Erişim: 20.08.2006.

OKSAY, Suna, "Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek, Değerlendirilmesi"
http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/cokulussayi8.docErişim:05.06.2006.

ORMANOĞLU, Burhan ., "Yabancı Sermaye Tahkim İlişkisi ve Türkiye'de Yaşanan Gelişmeler", **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 57, Nisan-Haziran 2005, ss.81-119

ÖZ, N. Semih, "Zarar Verici Vergi Rekabetine Karşı Yapılan Uluslararası Çalışmalar", **Vergi Sorunları**, Sayı: 143, Ağustos 2000, ss. 48- 59

ÖZKIVRAK, Özlem ve Dilek DİLEYİCİ, "Globalleşme, Bölgeselleşme, Mega Rekabet ve Türkiye",
http://www.canAKTAN.org/yeni-trendler/degisim/diger-yazilar/ozkivrak-globallesme-bolgesellesme.pdfErişim: 10.11.2006.

ÖZPINAR, Ömer ve Ergün ŞİMŞEK, "Küreselleşmenin Getirdiği Sorunlar ve Bu Sorunlara Çözüm Önerileri" **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt XXII, Sayı:2. ss. 1-11

ÖZAĞ, Filiz, Murat ATAN ve Semiha KAYA, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Toplam Yatırımlar Üzerindeki Etkisi"
http://muratatan.info/academic/article/11.pdf Erişim: 24.09.2006.

ÖZTÜRK, Lütfü, "Serbest Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış"**, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:7, 2004, ss. 110-128
http://www.akdeniz.edu.tr/iibf/yeni/genel/dergi/Sayi07/11Ozturk.pdf
Erişim:03.09.2006.

PEHLİVAN, Osman ve İhsan GÜNAYDIN ., "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Vergilendirilmesi", **Vergi Dünyası**, Sayı: 174, Şubat 1996, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği). Erişim:01.04.2007.

SABIR, Hasan, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Gelişmekte Olan Ülkelere Yönlendirici Politikalar" Dış Ticaret Dergisi, Sayı: 26, 2002, ss. 74-84 http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/Ekim2002/sabir.htm. Erişim: 03.06.2006.

SOYDAN, Billur Yatlı, "Çok Uluslu İşletmeler ve Vergi İdareleri İçin Transfer Fiyatlaması Rehberi", **Vergi Sorunları**, Sayı 91, Nisan 1996, ,ss. 91-136

SOYAK, Alkan ve Zenfira NESİROVA, "Küreselleşme Sürecinde IMF Politikalarının Sonuçları: Azerbaycan Deneyimi", http://paribus.tr.googlepages.com/soyak_nesirova.pdf Erişim: 03. 09.2006.

SELAMOĞLU, Ahmet, "Gelişmiş Ülkelerde İstihdam Politikaları,Esneklik Arayışı ve Etkileri" , http://sbe.kou.edu.tr/kosbed/dergi%2004/selamoglu.pdf Erişim: 07.07.2006.

SAATÇİOĞLU Cem, "Doğrudan Dış Yatırımlar ve Türkiye" Erişim: 01.04.2006, http://www.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/61%20MAL%DD%20%C7%D6Z%DCM/18-61%20CEM%20SAAT%C7%DDO%D0LU.doc

ŞİMŞEK, Birgül., "İşgücü Piyasalarının Küreselleşmesi ve Küresel İşgücü Piyasasında Ulusal İşgücü Piyasalarının Yeri", http://www.isguc.org/birgul1.htm Erişim: 09.11.2006

ŞİRİNER, İsmail ve Murat AYDIN, "Küreselleşme Kıskacında Maliye Politikası: Küreselleşme ve Vergilendirme Yetkisi", **Vergi Dünyası**, Sayı: 292, Ekim 2005, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği). Erişim:01.04.2007.

TAĞRAF, Hasan, "Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, 2002, ss.33-47

TAYVAN, Ünal, "Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Ulusal Ekonomilere Etkileri ve Krizler", **Vergi Dünyası**, Sayı: 237 Mayıs Eki.
http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği). Erişim:01.04.2007.

TALAY, Mehmet Berk, "Uluslararası Finans Kuruluşlarının Kısa Tarihçeleri ve Dönüşüm Öncesi Uygulamaları",
http://www.geocities.com/ceteris_paribus_tr/b_TALAY.pdf. Erişim: 08.08.2006.

TIKTIK, Ahmet, "2005 Yılında Yapısal Reformlar Alanında Öngörülen Düzenlemeler", **İşveren Dergisi** Ocak,Şubat,Mart 2005,
http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1130&id=63.
Erisim:03.03.2007.

TUNCER, Selahattin, "Vergileme İle İlgili Yeni Deyim ve Kavramlar", **Vergi Dünyası**, Sayı: 304, Aralık 2006,
http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği). Erişim:01.04.2007.

YALINPALA, Jale, "Küreselleşmenin Emek Piyasası ve İstihdam Üzerindeki Etkileri", , **Küreselleşme: İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar**, içinde, Der. Alkan Soyak, Om Yayınevi, İstanbul 2002.

YETKİNER, Erkan, "Vergi Tatilinin Doğrudan Yabancı Yatırımların Teşvikindeki Yeri", **Vergi Dünyası**, Sayı: 276, Temmuz 2004,
http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği). Erişim:01.04.2007.

YETKİNER, Erkan, " Vergi Cennetleri ve Yabancı Sermayenin Vergi Cenneti Ülkeleri Seçme Nedenleri", **Vergi Dünyası,** Sayı:235, Mart 2001, http://www.vergidunyasi.com.tr/ (İnternet Aboneliği). Erişim:01.04.2007.

ZENGİNGÖNÜL, Oğul, "Nedir Bu Küreselleşme? Kaçabilir Miyiz? Kullanabilir Miyiz?" http://ekosem.ieu.edu.tr/siyasa/siyasaogusonl.pdf Erişim: 09.11.2006.

ZİNCİRKIRAN, Mehmet,"Küreselleşme Sorunlar ve Çözüm Önerileri"
http://www.isguc.org/memet2.htm. Erişim: 12.08.2006,

RAPORLAR

AFŞAR, Bilge, "Yabancı Sermaye Yatırımları ve Dışsal Ekonomiler: Turizm Sektörü Örneği", **Konya Ticaret Odası Araştırma Raporu**, Sayı: 2007/515/475.

Bayraktar Fulya, "Dünyada Ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları", **Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Genel Araştırmalar** GA/03-1-1, Ankara 2003.

Hayrettin Demircan, "Dünyada ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri", Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi, Mart 2003.

DURAN, Mustafa, "Türkiye'de Yatırımlara Sağlanan Teşvikler ve Etkinliği", Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi, No:32, Ankara, 2002.

DURAN Mustafa, Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları, Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi, No:32, Ankara, 2003.

DPT, **Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler Alt Komisyon Raporu**,
DPT:2375, ÖİK:440 Ankara 1995.

DPT, **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT: 2514, ÖİK: 532, Ankara 2000.

DPT, **Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT: 2544, ÖİK:560, Ankara 2000.

EKER, Ali Yıldırım, 19-21 Ocak 2007 Tarihinde Kızılcahamam'da Gerçekleşen Yatırım Konferansında İstihdam Teknik Komitesinin Yapmış Olduğu Çalışmalara İlişkin Rapor, http://www.butce.org/dokumanlar/khamam.pdf.

GWARTNEY James, Robert A. Lawson ve Erik Gartzke, Economic Freedom of the World: 2005 Annual Report, CATO Institue, September 2005.

IMD, The World Competitiveness Scoreboard 2007, http://www.imd.ch.

İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Rapor, "Yeni Kurumlar Vergisi Taslağında Uluslararası Transfer Fiyatlamasına İlişkin Düzenlemeler",15 Mayıs 2006.

KOVANCILAR, Birol, Ülkemizde Yatırım Ortamının İyileştirilmesi, Yatrımların Teşviki Ve Avrupa Birliği Uygulamaları Çerçevesinde Alternatif Modeller,
Erişim: 03.05.2007,
www.tugiad.org.tr/bultendosya/Birol_Kovancilar_1%5B1%5D.doc.

OECD "Harmful Tax Competıtıon An Emerging Global Issue", 1998.

ŞEN, Esin, " Arjantin Ülke Profili", **TC Başbakanlık İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi**, 2007.

"Tax İncentives and Foreign Direct İnvestment: A Global Survey, United Nations Conference on Trade and Development Genevra", **Asit Advisory Studies**, No: 16.

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, "Yabancı Sermaye Raporu", Mart 2005.

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, "Uluslar arası Doğrudan Yatırımlar 2006 Yılı Raporu, Haziran 2007.

The World Bank, "The Art of Attracting Foreign irect Investment in Transition Economies",
UNCTAD, (2004) Incentives, Series on Issues in International Investment Agreements

Türkiye Yatırım Danışma Konseyi, 09.03.2005 tarihli 2005 İlerleme Raporu.

Türkiye Yatırım Danışma Konseyi, 29.05.2006 tarihli 2006 İlerleme Raporu.

Türkiye Yatırım Danışma Konseyi, 07.06.2007 tarihli 2007 İlerleme Raporu.

UNCTAD, World İnvestment report 2005.

UNCTAD, **World Investment Report 2006**.

TEZLER

AKSU, Nilüfer, "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Vergisel Teşvikler Açışından Değerlendirilmesi", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004).

GÖRGÜN, Tuğrul, Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi Çerçevesinde Yatırımların Geliştirilmesinin Etkin Kurumsal Yapılanmaları, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Uzmanlık Tezi, Ankara 2004.

İNANDIM, Şeyda, Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri İle Reel Döviz Kuru Etkileşimi: Türkiye Örneği, TCMB Piyasalar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara 2005.

KUDUĞ, Serap, "Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006).

DİĞER KAYNAKLAR

"Bölgesel Ekonomik Entegrasyonlar, Küreselleşme ve Dünya Ticareti", **Dış Ticaret Dergisi**,
http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/ekonomi/sayi6/ticaret.htm Erişim: 11.08.2006

"İsrail'de Yabancı Yatırım", http://www.tobb.org.tr/rehber/israilson.php
Erişim: 10.05.2007,

"Malezya Ülke Panoraması", **Konya Ticaret Odası Dergisi**, Ekim 2005,
http://www.kto.org.tr/tr/dergi/dergiyazioku.asp?yno=426&ano=51.Erişim:
01.02.2007,

Türkiye'de Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı,
Erişim:01.02.2007, http://www.hazine.gov.tr/duyuru/basin/yoikkr_20020201.pdf

Yatırım Danışma Konseyi 4. Toplantısı Sonuç Bildirisi, 11 Haziran 2007
Erişim:12.06.2007,
http://www.investinturkey.gov.tr/cms/uploads/files/YDK/TUR/ydk2007_sonuc_tr.pdf

Yatırım Teşvik Uygulamaları 2003, www.vergiportali.com
http://www.vergiportali.com/bulten.asp?kod=WEB0021062006141320

http://www.vergidegundem.com/publication_paper.asp?publication_paper_id=514

OECD Tax Database, www.oecd.org

WTO, İnternational Trade Statistics 2005.

World Economic Outlook, September 2004.

RESMİ YAYINLAR

5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 06.02.2004 tarih ve 25365 sayılı Resmi Gazete.

5493 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanununda, Katma Değer Vergisi Kanununda ve Petrol Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 02.05.2006 tarih ve 26156 sayılı Resmi Gazete.

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, 21.06.2006 tarih ve 26205 sayılı Resmi Gazete
22.07.2006 tarih ve 10731 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 23.07.2006 tarih ve 26237 sayılı Resmi Gazete.

5538 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 12.07.2006 tarih ve 26226 sayılı Resmi Gazete.

5568 sayılı İstihdamın Teşviki ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 30.12.2006 tarih ve 26392 sayılı Resmi Gazete.

5615 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 04.04.2007 tarih ve 26483 sayılı Resmi Gazete.

06.03.2006 tarih ve 10138 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 08.03.2006 tarih ve 26102 sayılı Resmi Gazete.

22.07.2006 tarih ve 10731 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 23.07.2006 tarih ve26237 sayılı Resmi Gazete.

20.12.2006 tarih ve 11447 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 30.12.2006 tarih ve 26392 sayılı Resmi Gazete.

20.12.2006 tarih ve 11449 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 29.12.2006 tarih ve 26391 sayılı Resmi Gazete.

Katma Değer Vergisi Genel Tebliğ (Seri No:99), 11.07.2006 tarih ve 26225 sayılı Resmi Gazete.